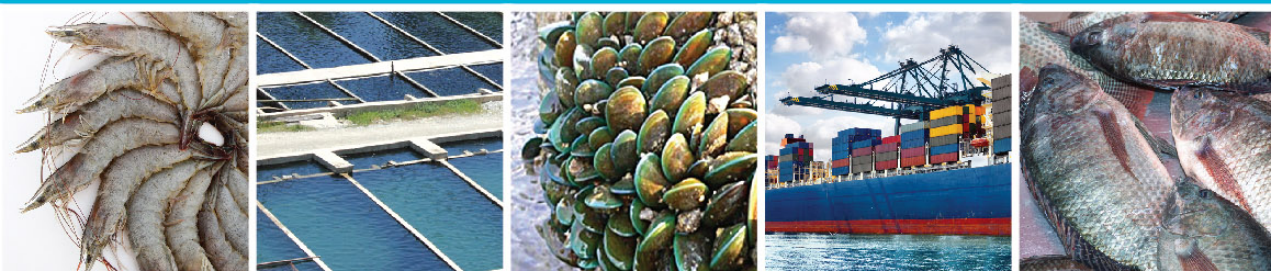

เอกสารเผยแพร่ โดยสำนักประสานงานชุดโครงการ

“งานวิจัยเชิงนโยบายเกษตรและเสริมสร้างเครือข่ายงานวิจัยเชิงนโยบาย”

สถาบันคลังสมองของชาติ ร่วมกับ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

สถานภาพ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำไทย ในบริบทของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

เรืองไร โตกฤษณะ
กุลภา กุลติลา
กุลภา บุญชูวงศ์
เบญจวรรณ คงวน
และ ธันยธาดา ม่วงศ์ไฉ

บรรณาธิการ
ปิยะทัศน์ พาพอนุรักษ์ และ สมพร อิศวิลานนท์
สถาบันคลังสมองของชาติ

เอกสารเผยแพร่ โดยสำนักประสานงานชุดโครงการ
“งานวิจัยเชิงนโยบายเกษตรและเสริมสร้างเครือข่ายงานวิจัยเชิงนโยบาย”
สถาบันคลังสมองของชาติ ร่วมกับ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

สถานภาพ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำไทย ในบริบทของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

เรืองโร โตกฤษณะ
กุลภา กุลติลก
กุลภา บุญชูวงศ์
เบญจวรรณ คงวน
และ รัตนธาดา ม่วงศ์ไว

บรรณาธิการ
ปิยะทัศน์ พาพอนุรักษ์ และ สมพร อิศวิลานนท์
สถาบันคลังสมองของชาติ

เอกสารเผยแพร่ โดยสำนักประสานงานชุดโครงการ
“งานวิจัยเชิงนโยบายเกษตรและเสริมสร้างเครือข่ายงานวิจัยเชิงนโยบาย”
สถาบันคลังสมองของชาติร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ผู้เขียน: เรืองโรจน์ โตเกษณะ, กุลภา กุลติลก, กุลภา บุญชูวงศ์,
เบญจวรรณ คงชน และ ธันยธาดา มะวงศ์ไผ่

บรรณาธิการ: ปิยะทัศน์ พาพูนุรักษ์ สมพร อิศวิลานนท์

จำนวน: 1,000 เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ 1: ธันวาคม 2558
เอกสารวิชาการหมายเลข 9

จัดทำโดย: สถาบันคลังสมองของชาติ
ชั้น 22B อาคารมหานครบิซซิม
เลขที่ 539/2 ถนนศรีอยุธยา เขตราชเทวี
กรุงเทพฯ 10400

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
ชั้น 14 อาคารเอส เอ็ม ทาวเวอร์
เลขที่ 979/17-21 ถนนพหลโยธิน แขวงสามเสนใน
เขตพญาไท กรุงเทพฯ 10400

ออกแบบและจัดพิมพ์: บริษัท ซีโน พับลิชชิง แอนด์ แพคเกจจิง จำกัด
โทร 02-938-3306-8 โทรสาร 02-938-0188

เอกสารเล่มนี้ เป็นการสังเคราะห์จากงานวิจัย เรื่อง
“การสร้างเสริมความสามารถของเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำไทยเพื่อก้าว
เข้าสู่การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน: สถานภาพและการมองไปข้างหน้า”

ได้รับทุนอุดหนุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
ภายใต้สัญญาเลขที่ RDG5520063

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

สถานภาพการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำไทยในบริบทของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน--กรุงเทพฯ : สถาบันคลังสมองของชาติ
กระทรวงศึกษาธิการ, 2558.

จำนวน : 128 หน้า

1. การเพาะเลี้ยงในน้ำ. I. ชื่อเรื่อง

639.3

ISBN: 978-616-395-640-8

คำนิยม

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มีพันธกิจในการสนับสนุนทุนวิจัยการพัฒนานักวิจัย การบริหารจัดการงานวิจัย และพัฒนาระบบวิจัยของประเทศ เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศไปสู่สังคมฐานความรู้ (Knowledge Based Society) ในทิศทางที่จะสร้างการเติบโตอย่างยั่งยืนให้กับประเทศ เป้าหมายสำคัญของ สกว. คือ การพัฒนาการบริหารจัดการการวิจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบวิจัยได้อย่างกว้างขวาง ส่งเสริมให้เกิดการเติบโตและความเข้มแข็งของระบบวิจัย เพื่อสร้างผลงานวิจัยที่มีคุณภาพสูง นำไปใช้ประโยชน์ได้จริง และสามารถตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารวิชาการที่มีคุณภาพทั้งในประเทศและต่างประเทศได้

ทศวรรษต่อไปของ สกว. การสังเคราะห์ความรู้จากผลงานวิจัยเป็นการบริหารจัดการความรู้ในรูปแบบหนึ่งที่ สกว. ให้ความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากการสังเคราะห์ความรู้เป็นทั้งกลไกบูรณาการระหว่างงานวิจัยเรื่องต่างๆ สาขาต่างๆ และเป็นการยกระดับการขอค้นพบจากงานวิจัยภายใต้ประเด็นวิจัยเดียวกันที่กระจัดกระจายให้มีความชัดเจน และได้ข้อสรุปเพียงพอที่จะนำไปต่อยอดและจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย อันเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้งานวิจัยมีเส้นทางไปสู่การใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านนโยบายและด้านสาธารณะ ตลอดจนสร้างผลกระทบให้เกิดขึ้นกับสังคมในแง่มุมที่หลากหลาย

เอกสารวิชาการเรื่อง “สถานภาพการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำไทย ในบริบทของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน” เป็นผลงานวิจัยของ รองศาสตราจารย์ ดร.เรืองโร โดกฤษณะ และคณะ โดยมีสำนักประสานงานชุดโครงการ “งานวิจัยเชิงนโยบายเกษตรและเสริมสร้างเครือข่ายงานวิจัยเชิงนโยบาย” สถาบันคลังสมองของชาติ เป็นบรรณาธิการให้กับเอกสารวิชาการนี้ ซึ่ง สกว. ขอแสดงความชื่นชมและขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

สกว. หวังว่างานสังเคราะห์ความรู้สถานภาพและศักยภาพของ “การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำไทย” และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายนี้จะเป็นประโยชน์ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำไทยให้สามารถแข่งขันในเวทีประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนได้อย่างทันสถานการณ์

ศาสตราจารย์นายแพทย์สุทธิพันธ์ จิตพิมลมาศ

ผู้อำนวยการ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

คำนำ

การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของไทยได้พัฒนาขยายตัวอย่างรวดเร็วในช่วงกว่าสองทศวรรษที่ผ่านมา ด้านหนึ่งเป็นผลจากการลดลงของผลผลิตสัตว์น้ำที่จับได้จากแหล่งน้ำตามธรรมชาติ และอีกด้านหนึ่งเป็นผลจากการขยายตัวของความต้องการสินค้าสัตว์น้ำทั้งในส่วนของตลาดการค้าภายในประเทศ และตลาดการค้าระหว่างประเทศ ทำให้เกิดการพัฒนาการวิธีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำหลากหลายชนิดเพื่อเป็นสินค้าทดแทนสินค้าสัตว์น้ำที่จับได้แหล่งธรรมชาติ

อีกทั้ง การที่ภูมิภาคอาเซียนได้ก้าวสู่การเปิดเสรีทาง การค้าและการลงทุนเพื่อหลอมรวม ให้เป็นฐานการผลิตและการตลาดอันเดียวกันภายใต้การรวมเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนจะ ส่งผลกระทบต่อการผลิตและการค้าสินค้าสัตว์น้ำของไทยในทิศทางใด ซึ่งข้อความรู้ดังกล่าวมี จำกัดและกระจัดกระจาย เอกสารเล่มนี้เป็นการสังเคราะห์เนื้อหาจากรายงานเรื่อง “โครงการการ เสริมสร้างความสามารถของเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำไทยเพื่อก้าวเข้าสู่การเป็นประชาคม อาเซียน: สถานภาพและการมองไปข้างหน้า” ซึ่งมี รองศาสตราจารย์ ดร.เรืองโร โตภราด เป็นหัวหน้าโครงการและได้รับทุนอุดหนุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ภายใต้สัญญาที่ RDG5520063 ทั้งนี้เพื่อให้เอกสารเล่มนี้เป็นข้อความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของไทยและประเทศในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

เนื้อหาในเอกสารเล่มนี้แบ่งออกเป็น 7 บท โดยในบทที่ 1 เป็นการเกริ่นนำประเด็นการเพาะ เลี้ยงสัตว์น้ำไทยกับการก้าวสู่นโยบายการเปิดเสรี ภาพนโยบายการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของไทย ภาพรวมของสัตว์น้ำที่นิยมเพาะเลี้ยงในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน ในบทที่ 2 ได้กล่าวถึง สถานภาพการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในภาพรวมของอาเซียน และอธิบายถึงรายละเอียดการเพาะเลี้ยง สัตว์น้ำของทั้ง 10 ประเทศสมาชิก จากนั้น การค้าสินค้าสัตว์น้ำและศักยภาพการส่งออก จะกล่าวไว้ในบทที่ 3 ส่วนบทที่ 4 - 6 จะเป็นนำเสนอข้อมูลเชิงลึกของประเทศไทย ด้านการ เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในน้ำกร่อย ในทะเล และในน้ำจืด บทสุดท้ายจะเป็นการวิเคราะห์โอกาส ในการพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของไทย แยกรายละเอียดของสัตว์น้ำในแต่ละชนิด และ แนวทางการเพิ่มความสามารถของเกษตรกรไทย

สำนักประสานงานชุดโครงการ “งานวิจัยเชิงนโยบายเกษตรและเสริมสร้างเครือข่ายงาน วิจัยเชิงนโยบาย” เห็นว่างานวิจัยนี้ ได้นำเสนอข้อมูลเชิงเศรษฐกิจการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ซึ่งเป็นข้อ ความรู้ อันนำไปสู่การพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตและช่วยเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันให้แก่ ประเทศในอนาคต ซึ่งสำนักประสานงานฯ ใคร่ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.เรืองโร โตภราด และคณะ ที่ได้เป็นผู้จัดทำสังเคราะห์ข้อความรู้จากรายงานวิจัยขึ้นเป็นเอกสารวิชาการเล่มนี้ มา ณ โอกาสนี้

บรรณาธิการ

พฤศจิกายน 2558

สารบัญ

คำนิยาม	III
คำนำ	IV
สารบัญ	V
สารบัญตาราง	VII
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 เกริ่นนำ	1
1.2 ประเด็นเกี่ยวกับนโยบายการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของประเทศไทย	2
1.3 สัตว์น้ำสำคัญที่มีการเพาะเลี้ยงในอาเซียน	3
1.4 การเปิดเสรีของการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน	5
บทที่ 2 สถานภาพการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของประเทศในประชาคมอาเซียน	7
2.1 ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงของประเทศสมาชิกอาเซียนโดยรวม	7
2.2 การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของประเทศอินโดนีเซีย	9
2.3 การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของประเทศเวียดนาม	11
2.4 การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของประเทศฟิลิปปินส์	12
2.5 การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของประเทศไทย	14
2.6 การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของสหภาพมา	17
2.7 การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของประเทศมาเลเซีย	18
2.8 การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของ สปป.ลาว	20
2.9 การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของประเทศกัมพูชา	21
2.10 การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของประเทศสิงคโปร์	23
2.11 การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของประเทศบรูไน	24
บทที่ 3 การค้าสินค้าสัตว์น้ำของประเทศสมาชิกอาเซียน และศักยภาพการส่งออก	26
3.1 การใช้ผลผลิตสัตว์น้ำของประเทศสมาชิกอาเซียน	27
3.2 ศักยภาพการผลิตจากแหล่งการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในประเทศไทย	28
3.3 การส่งออกสินค้าสัตว์น้ำจากประเทศสมาชิกอาเซียนไปตลาดปลายทางหลัก	30
3.4 การส่งออกสินค้าสัตว์น้ำจากประเทศสมาชิกอาเซียนไปตลาดอาเซียน	33

บทที่ 4	การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในน้ำกร่อยของประเทศไทย	38
4.1	การเพาะเลี้ยงกุ้งขาว	38
4.2	การเพาะเลี้ยงปลากะพงขาว	43
4.3	การเพาะเลี้ยงปลากะรัง	47
บทที่ 5	การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในทะเลของประเทศไทย	52
5.1	การเพาะเลี้ยงหอยแมลงภู	52
5.2	การเพาะเลี้ยงหอยแครง	56
5.3	การเพาะเลี้ยงหอยนางรม	59
บทที่ 6	การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในน้ำจืดของประเทศไทย	62
6.1	การเพาะเลี้ยงปลานิล	62
6.2	การเพาะเลี้ยงปลาดุก	67
6.3	การเพาะเลี้ยงปลาตะเพียน	71
6.4	การเพาะเลี้ยงกุ้งก้ามกราม	75
6.5	การเพาะเลี้ยงปลาสลิด	78
6.6	การเพาะเลี้ยงปลาสวาย	81
บทที่ 7	แนวทางการพัฒนาเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของไทย	90
7.1	โอกาสพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในประเทศไทย	90
7.2	โอกาสการพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำแต่ละชนิด	93
7.2.1	โอกาสการพัฒนาการเพาะเลี้ยงกุ้งขาว	93
7.2.2	โอกาสการพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลานิล	95
7.2.3	โอกาสการพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลาดุก	96
7.2.4	โอกาสการพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลาตะเพียน	97
7.2.5	โอกาสการพัฒนาการเพาะเลี้ยงกุ้งก้ามกราม	97
7.2.6	โอกาสการเพาะเลี้ยงปลากะพงขาว	98
7.2.7	โอกาสการเพาะเลี้ยงปลากะรัง	100
7.2.8	โอกาสการพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลาสวาย	100
7.2.9	โอกาสการพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลาสลิด	102
7.2.10	โอกาสการพัฒนาการเพาะเลี้ยงหอยแครง	103
7.2.11	โอกาสการพัฒนาการเพาะเลี้ยงหอยแมลงภู	104
7.2.12	โอกาสการพัฒนาการเพาะเลี้ยงหอยนางรม	104
7.3	แนวทางการเพิ่มความสามารถของเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในประเทศไทย	105
	บรรณานุกรม	111
	ภาคผนวก	115

สารบัญตาราง

ตารางที่ 2.1	โครงสร้างผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงและการทำประมงจากแหล่งน้ำธรรมชาติ ปี 2554	8
ตารางที่ 2.2	ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงที่สำคัญในประเทศอินโดนีเซีย ปี 2554	10
ตารางที่ 2.3	ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงที่สำคัญในประเทศเวียดนาม ปี 2554	12
ตารางที่ 2.4	ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงที่สำคัญในประเทศฟิลิปปินส์ ปี 2554	14
ตารางที่ 2.5	ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงที่สำคัญในประเทศไทย ปี 2554	17
ตารางที่ 2.6	ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงที่สำคัญในสหภาพพม่า ปี 2554	18
ตารางที่ 2.7	ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงที่สำคัญในประเทศมาเลเซีย ปี 2554	19
ตารางที่ 2.8	ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงที่สำคัญใน สปป.ลาว ปี 2554	21
ตารางที่ 2.9	ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงที่สำคัญในประเทศกัมพูชา ปี 2554	22
ตารางที่ 2.10	ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงที่สำคัญในประเทศสิงคโปร์ ปี 2554	23
ตารางที่ 2.11	ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงที่สำคัญในประเทศบรูไน ปี 2554	25
ตารางที่ 3.1	การใช้ผลผลิตจากภาคการประมงของประเทศสมาชิกอาเซียนและรวมทุกประเทศในโลก ปี 2552	28
ตารางที่ 3.2	เปรียบเทียบตำแหน่งการค้าสินค้าสัตว์น้ำของแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียนในตลาดปลายทางที่สำคัญ ในช่วงปี 2550 - 2553	32
ตารางที่ 3.3	ปริมาณและมูลค่าการส่งออกสินค้าสัตว์น้ำของแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียนในตลาดปลายทางที่สำคัญโดยเฉลี่ย ในช่วงปี 2550 - 2553 (ปริมาณ: ตัน/ปี มูลค่า: ล้านบาท/ปี)	33
ตารางที่ 3.4	เปรียบเทียบตำแหน่งการค้าสินค้าสัตว์น้ำของแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียนในตลาดอาเซียนในช่วงปี 2550 - 2553	34
ตารางที่ 3.5	ปริมาณและมูลค่าการส่งออกสินค้าสัตว์น้ำของแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียนในตลาดอาเซียนโดยเฉลี่ย ในช่วงปี 2550 - 2553 (ปริมาณ: ตัน/ปี มูลค่า: ล้านบาท/ปี)	35
ตารางที่ 4.1	เปรียบเทียบปริมาณผลผลิตและมูลค่าต่อหน่วยผลผลิตกุ้งขาวในประเทศสมาชิกอาเซียนในปี 2554	40
ตารางที่ 4.2	ต้นทุน - รายได้การเพาะเลี้ยงกุ้งขาว	41
ตารางที่ 4.3	เปรียบเทียบปริมาณผลผลิตมูลค่าต่อหน่วยของผลผลิตปลากะพงขาวจากการเพาะเลี้ยงของแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียนในปี 2554	45
ตารางที่ 4.4	ต้นทุน - รายได้การเพาะเลี้ยงปลากะพงขาวในกระชัง	46
ตารางที่ 4.5	เปรียบเทียบปริมาณผลผลิตปลากะรังจากการเพาะเลี้ยงของแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียนในปี 2554	48
ตารางที่ 4.6	ต้นทุน - รายได้การเพาะเลี้ยงปลากะรังในกระชัง	50
ตารางที่ 5.1	เปรียบเทียบปริมาณผลผลิตหอยแมลงภู่ของแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียนในปี 2554	53
ตารางที่ 5.2	ต้นทุน - รายได้การเพาะเลี้ยงหอยแมลงภู่	55

ตารางที่ 5.3	เปรียบเทียบมูลค่าต่อหน่วยของผลผลิตหอยแครงจากการเพาะเลี้ยงของแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียนในปี 2554	57
ตารางที่ 5.4	ต้นทุน - รายได้การเพาะเลี้ยงหอยแครง	57
ตารางที่ 5.5	เปรียบเทียบปริมาณผลผลิตและมูลค่าต่อหน่วยของหอยนางรมจากการเพาะเลี้ยงในแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียนในปี 2554	59
ตารางที่ 5.6	ต้นทุน - รายได้การเพาะเลี้ยงหอยนางรม	60
ตารางที่ 6.1	เปรียบเทียบปริมาณผลผลิตและมูลค่าต่อหน่วยจากการเพาะเลี้ยงปลานิลของแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียนในปี 2554	63
ตารางที่ 6.2	ต้นทุน - รายได้การเพาะเลี้ยงปลานิล	66
ตารางที่ 6.3	เปรียบเทียบปริมาณผลผลิตและมูลค่าต่อหน่วยของปลาดุกที่ได้จากการเพาะเลี้ยงของแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียนในปี 2554	68
ตารางที่ 6.4	ต้นทุน - รายได้การเพาะเลี้ยงปลาดุก	69
ตารางที่ 6.5	เปรียบเทียบปริมาณผลผลิตและมูลค่าต่อหน่วยของปลาตะเพียนแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียนในปี 2554	72
ตารางที่ 6.6	ต้นทุน - รายได้การเพาะเลี้ยงปลาตะเพียน	73
ตารางที่ 6.7	เปรียบเทียบปริมาณผลผลิตและมูลค่าต่อหน่วยของกุ้งก้ามกรามที่เพาะเลี้ยงในแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียนในปี 2554	76
ตารางที่ 6.8	ต้นทุน - รายได้การเพาะเลี้ยงกุ้งก้ามกราม	77
ตารางที่ 6.9	เปรียบเทียบปริมาณผลผลิตและมูลค่าต่อหน่วยของปลาสลิดที่ได้จากการเพาะเลี้ยงของแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียนในปี 2554	79
ตารางที่ 6.10	ต้นทุน - รายได้การเพาะเลี้ยงปลาสลิด	80
ตารางที่ 6.11	เปรียบเทียบปริมาณผลผลิตและมูลค่าต่อหน่วยของปลาสวายจากการเพาะเลี้ยงในแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียนในปี 2554	84
ตารางที่ 6.12	ต้นทุน - รายได้การเพาะเลี้ยงปลาสวายและปลาสวายโง	88
ตารางผนวกที่ 1	ร้อยละของปริมาณผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงเปรียบเทียบผลผลิตจากภาคประมงโดยรวมของอาเซียน และแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียน ปี 2523 - 2554	115
ตารางผนวกที่ 2	ปัญหาในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของเกษตรกรไทย	116
ตารางผนวกที่ 3	ความต้องการการสนับสนุนจากภาครัฐในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของเกษตรกรไทย	116
ตารางผนวกที่ 4	ผลกระทบจากการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในความเห็นของเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในประเทศไทย	117
ตารางผนวกที่ 5	เปรียบเทียบการเพาะเลี้ยงปลากะรังในประเทศไทย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ สหภาพพม่า และมาเลเซีย	118
ตารางผนวกที่ 6	เปรียบเทียบการเลี้ยงปลานิลในไทย เวียดนาม ฟิลิปปินส์ และสหภาพพม่า	119
ตารางผนวกที่ 7	เปรียบเทียบการเลี้ยงปลาสวายในไทย เวียดนาม และสหภาพพม่า	120

บทที่ 1

บทนำ

1.1 เกรียนำ

ประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศผู้ผลิตสินค้าประมงที่สำคัญของโลก โดยผลผลิตจากภาคการประมงประกอบด้วยสัตว์น้ำที่ได้จากแหล่งน้ำธรรมชาติและสัตว์น้ำที่ได้จากการเพาะเลี้ยง อย่างไรก็ตามผลการจับสัตว์น้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติโดยเฉพาะจากการทำประมงทะเลมีแนวโน้มลดลง ในขณะที่ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเพิ่มขึ้นและเป็นที่คาดหวังว่าจะเข้ามาทดแทนผลการจับสัตว์น้ำที่ลดลงจากการทำประมงในแหล่งน้ำธรรมชาติได้บางส่วน จากข้อมูลขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติในปี 2554 พบว่าผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของประเทศไทยมีส่วนแบ่งในผลผลิตรวมจากภาคการประมงอยู่ร้อยละ 35.12 แม้ว่าจะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นแต่ก็ยังไม่สามารถทดแทนการลดลงของผลการจับสัตว์น้ำจากการทำประมงได้เต็มที่

อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยเป็นหนึ่งในผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่สำคัญของโลก โดยในปี 2551 ประเทศไทยมีฐานะเป็นผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำอันดับที่ห้าของโลก มีส่วนแบ่งของผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของโลกประมาณร้อยละ 2.6 เป็นรองจากเวียดนาม และอินโดนีเซียหากพิจารณาเฉพาะภูมิภาคอาเซียนด้วยกัน โดยประเทศทั้งสองมีส่วนแบ่งถึงร้อยละ 4.7 และ 3.2 ตามลำดับ

โดยรวมแล้วในภูมิภาคอาเซียน ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงคิดเป็นร้อยละ 47.67 ของผลผลิตจากภาคประมง (ทั้งที่จับจากแหล่งน้ำธรรมชาติและที่เพาะเลี้ยง) ประเทศสมาชิกอาเซียนที่มีส่วนแบ่งจากผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสูงกว่าเกณฑ์นี้แล้ว ได้แก่ สปป.ลาว สิงคโปร์ อินโดนีเซีย เวียดนาม และฟิลิปปินส์ ในประเทศไทยผลผลิตจากการทำประมงลดลงแต่ยังไม่สามารถเพิ่มผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำให้ขึ้นมาถึงเกณฑ์ของภูมิภาคอาเซียน ทั้งนี้เมื่อเกิดปัญหาในการเพาะเลี้ยงกุ้งผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำลดลงอย่างชัดเจน

การก้าวเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community, AEC) ที่จะเกิดขึ้นในปี 2558 ประเทศสมาชิกอาเซียนจะต้องรวมกันเข้าเป็นฐานการผลิตและการตลาดเดียว ซึ่งนอกจากจะก้าวสู่นโยบายการค้าเสรีแล้วยังเป็นการสนับสนุนให้เกิดการลงทุนเสรีเพิ่มขึ้นตามมา สำหรับการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำก็เช่นกัน การเปิดเสรีการค้าและการลงทุนดังกล่าวของไทยจะเป็นโอกาสของกลุ่มทุนขนาดใหญ่ โดยเฉพาะบริษัทธุรกิจฟาร์มซึ่งจะเคลื่อนย้ายทุนและมองหาช่อง

ทางในการเข้าถึงทรัพยากรในการเพาะเลี้ยงอย่างมีประสิทธิภาพได้ดีกว่า แต่สำหรับผู้ที่ทำกิจกรรมการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำรายย่อยอันประกอบด้วยเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงขนาดเล็กจำนวนมาก ซึ่งมีขนาดของทุนจำกัดและยังขาดทั้งความรู้และวิธีการจัดการที่มีประสิทธิภาพ การเปิดเสรีการค้าและการลงทุนย่อมหมายถึงแรงกดดันที่จะนำไปสู่ภาวะวิกฤตที่จะต้องสูญเสียอาชีพตามมา หรือเปลี่ยนสถานะไปเป็นลูกจ้างนักรลงทุนต่างชาติ แทนที่จะเป็นเจ้าของกิจการการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำขนาดเล็กของตนเองดังที่เคยทำมา

อีกทั้งในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่เกิดจากการลงทุนข้ามชาติอาจนำมาซึ่งการล่มสลายของผู้เพาะเลี้ยงรายย่อยในประเทศไทยแล้ว ยังอาจนำมาซึ่งปัญหาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศหากไม่มีการควบคุมดูแลที่มีประสิทธิผล หรือปล่อยให้มีการลงทุนเพาะเลี้ยงมากจนเกินขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ การหาแนวทางในการยกระดับความสามารถของเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในประเทศ เพื่อให้สามารถแข่งขันได้เมื่อมีการเปิดเสรีการเคลื่อนย้ายสินค้าและการลงทุนก้าวเข้าสู่การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนจึงเป็นสิ่งจำเป็นเอกสารชิ้นนี้เป็นการส่วนหนึ่งของการเผยแพร่ข้อความรู้จากงานวิจัยเพื่อให้ผู้สนใจได้ใช้ประโยชน์จากข้อมูลอันเป็นผลจากการศึกษา ทั้งนี้เนื้อหาที่ได้นำเสนอเป็นการประมวลสังเคราะห์มาจากรายงานฉบับสมบูรณ์เรื่อง “การเสริมสร้างความสามารถของเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำไทยเพื่อก้าวเข้าสู่การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน : สถานภาพและการมองไปข้างหน้า” ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยในการศึกษาวิจัยดังกล่าวได้จัดทำการสำรวจข้อความรู้เพื่อให้เข้าใจถึงสถานภาพของเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของไทยและประเทศในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนโดยมีสัตว์น้ำที่เกี่ยวข้องจำนวน 12 ชนิด ประกอบด้วยสัตว์น้ำที่เพาะเลี้ยงในน้ำจืด 3 ชนิด ได้แก่ กุ้งขาว ปลากะพงขาว และ ปลากะรัง สัตว์น้ำที่เพาะเลี้ยงในทะเล 3 ชนิด ได้แก่ หอยแมลงภู่ หอยแครง และ หอยนางรม และสัตว์น้ำจืด 6 ชนิด ได้แก่ ปลานิล ปลาดุก ปลาตะเพียน ปลาสร้อย ปลาหมอ และปลากุ้งก้ามกราม

1.2 ประเด็นเกี่ยวกับนโยบายการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของประเทศไทย

ในด้านนโยบายการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ กรมประมงได้จัดทำแผนแม่บทการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของประเทศไทยปี พ.ศ. 2555 - 2559 โดยกำหนดวิสัยทัศน์ไว้เป็น “เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำยั่งยืน ผลผลิตมั่นคงและปลอดภัย” และกำหนดยุทธศาสตร์ไว้เจ็ดด้าน ประกอบด้วย การเพิ่มผลผลิตสัตว์น้ำ การส่งเสริมและฟื้นฟูแหล่งเลี้ยงสัตว์น้ำ การวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยี การพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำให้มีคุณภาพ ปลอดภัย และได้มาตรฐาน การส่งเสริมและพัฒนาการตลาด การสร้างเสริมความเข้มแข็งและการมีส่วนร่วมของเกษตรกร/องค์กรเกษตรกรและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และการพัฒนาศักยภาพขององค์กร/บุคลากรด้านการบริหารจัดการการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ที่ผ่านมายังมีการจัดทำยุทธศาสตร์ทั้ง (พ.ศ. 2553 - 2556) และยุทธศาสตร์การพัฒนาปลานิล (พ.ศ. 2553 - 2557) ในแผนแม่บทการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและยุทธศาสตร์การพัฒนาปลานิล แม้จะได้รวมเอาการพัฒนาการรวมกลุ่มเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของเกษตรกรเข้าไว้ในกำหนดยุทธศาสตร์ แต่โดยรวมแล้วนโยบายการพัฒนา การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของประเทศไทยยังให้ความสำคัญในการพัฒนาเพื่อทำรายได้จากการส่งออกเป็นสำคัญ

1.3 สัตว์น้ำสำคัญที่มีการเพาะเลี้ยงในอาเซียน

สัตว์น้ำที่เพาะเลี้ยงกันมากในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน ได้แก่ กุ้งขาว ปลานิล ปลานวลจันทร์ทะเล ปลาสวาย ปลาไน หอยแมลงภู่ ปลาเยี่ยงเทศ และปลาตะเพียน ชนิดของสัตว์น้ำที่เพาะเลี้ยงมีแนวโน้มหลากหลายมากขึ้นในระยะหลัง (Lymeret al. 2008) ประเทศไทยเป็นผู้นำการผลิตกุ้งขาวในภูมิภาคอาเซียน แต่ยังเป็นรองประเทศจีน ซึ่งมีผลผลิตมากกว่าไทยถึงหนึ่งเท่า ผู้ผลิตกุ้งขาวจากภูมิภาคอาเซียนในอันดับรองลงไปจากไทยคือเวียดนามและอินโดนีเซีย

สำหรับปลานิล จีนเป็นผู้ผลิตอันดับหนึ่ง ตามมาด้วยอินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ ไทยเป็นผู้ผลิตอันดับที่สี่ และยังมี มาเลเซีย สปป.ลาว และ สหภาพพม่า เป็นผู้ผลิตที่สำคัญในกลุ่มอาเซียน แต่ในการส่งออกปลานิล จีนเป็นผู้นำการส่งออก ตามมาด้วยไต้หวันไทยเป็นผู้ส่งออกปลานิลอันดับที่สามโดยปริมาณการส่งออกยังน้อยกว่าจีนและไต้หวันอย่างมาก

ปลานวลจันทร์ทะเล (Milkfish *Chanos chanos*) เลี้ยงกันมากในฟิลิปปินส์ ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงปลานวลจันทร์ทะเลรองจากฟิลิปปินส์คืออินโดนีเซีย ทั้งสองประเทศเป็นผู้นำในการเพาะเลี้ยงปลานวลจันทร์ทะเลในภูมิภาคนี้ การเพาะเลี้ยงปลานวลจันทร์ในประเทศไทยมีรายงานเฉพาะการเลี้ยงปลานวลจันทร์ในน้ำจืดที่เรียกกันว่านวลจันทร์เทศ (*Cirrhinus mrigala*) เป็นคนละชนิดกับปลานวลจันทร์ทะเล

ประเทศเวียดนามเป็นผู้ผลิตและส่งออกปลาสวาย ซึ่งเป็นชนิด *Pangasius boucouiti* ที่รู้จักกันในประเทศไทยในชื่อปลาเผาหรือปลาโม่ เป็นสำคัญ เวียดนามได้พัฒนาการเพาะเลี้ยงปลาสวายอย่างรวดเร็ว และสามารถเข้าไปครองตลาดสหภาพยุโรปได้ถึงร้อยละ 40 ของตลาดปลาน้ำจืดชนิดที่แลเป็นชิ้น (Fillet) ในตลาดนี้ เวียดนามสามารถพัฒนาผลผลิตปลาน้ำจืดชนิดนี้ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคในตลาดต่างประเทศ ส่งผลให้การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในเวียดนามพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว

ในกลุ่มของปลาไนมีปลาหลากหลายชนิดและเมื่อรวมกลุ่มปลาตะเพียนไว้ในกลุ่มนี้ด้วย ประเทศสมาชิกอาเซียนที่เป็นผู้นำในการผลิตสัตว์น้ำในกลุ่มนี้ ได้แก่ อินโดนีเซีย พม่า ไทย และ สปป.ลาว ตามลำดับ

สำหรับหอยแมลงภู่ผู้นำในการผลิตจากอาเซียนคือ ไทย และ ฟิลิปปินส์ สหภาพพม่าเป็นผู้นำในการเพาะเลี้ยงปลาเยี่ยงเทศในอาเซียน มีการเลี้ยงปลาเยี่ยงเทศ ใน สปป.ลาว และ ประเทศไทย แต่มีปริมาณน้อยเป็นประมาณร้อยละสิบและร้อยละห้าของที่เลี้ยงในสหภาพพม่า มีโอกาสการพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจากอุปสงค์สัตว์น้ำที่เพิ่มขึ้น และการเข้าไปทดแทนผลผลิตที่ลดลงจากการทำประมงตามแหล่งน้ำธรรมชาติ แต่จำเป็นต้องพัฒนาผลผลิตให้มีคุณภาพ และความปลอดภัยตามมาตรฐานสากล เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำรายย่อยต้องมีการปรับกระบวนการผลิตให้ได้มาตรฐาน ทั้งนี้ควรมีการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อส่งเสริมศักยภาพในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ อนึ่งควรมีการปรับปรุงอาหารสัตว์น้ำที่ใช้ให้ได้มาตรฐานและมีต้นทุนที่ลดลงเพื่อให้เกษตรกรรายย่อยได้ใช้ ในส่วนของการบริหารจัดการของรัฐควรมีการดำเนินการจดทะเบียนเพื่อสนับสนุนการสืบมาตรฐาน (Traceability) การออกไปรับรอง (Certification) และการวางแผนการใช้พื้นที่และทรัพยากรอย่างบูรณาการร่วมกับภาคการผลิตอื่นๆ เพื่อให้มีการใช้พื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำอย่างเหมาะสม

ในการประชุม Meeting Social and Economic Challenges on Aquaculture in Southeast Asia ที่จัดขึ้นโดย Southeast Asian Fisheries Development Center (SEAFDEC) ในปี ค.ศ. 2010 Tokrisna รายงานว่า การพัฒนาเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในภูมิภาคอาเซียนมีผลทั้งในแง่บวกและแง่ลบ ในเชิงเศรษฐกิจและสังคม ควรมีการประเมินค่าผลที่เกิดขึ้นแก่ระบบนิเวศและนำมาประกอบการตัดสินใจลงทุนพัฒนา นอกจากนี้การพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำยังอาจมีผลต่อกิจกรรมอื่นๆ ในพื้นที่ เช่น การท่องเที่ยว โครงสร้างพื้นฐาน ตลอดจนอุตสาหกรรมต่อเนื่องตั้งแต่ต้นน้ำ คือ การเพาะพัก การผลิตอาหารสัตว์น้ำไปจนถึงปลายน้ำ คือ การแปรรูป ทั้งยังเป็นแหล่งรายได้ไม่ว่าในรูปของค่าจ้างเพื่อการทำงานในการเลี้ยงเชิงพาณิชย์ ในรูปรายได้ของผู้เพาะเลี้ยงรายย่อย หรือ ในรูปมูลค่าเพิ่มจากผลผลิตที่ตกแก่อุตสาหกรรม ผลผลิตที่ได้จากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเป็นแหล่งอาหารที่ให้ความมั่นคงทางอาหาร เป็นแหล่งทำรายได้จากการส่งออก ประเด็นที่ควรพิจารณาในการพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ คือ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำควรเป็นไปในลักษณะยั่งยืน ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งควรให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทร่วมกับภาครัฐในการบริหารจัดการ วิธีการเพาะเลี้ยงที่นำมาใช้ควรเป็นวิธีที่ไม่ส่งผลเสียต่อระบบนิเวศ หรือ อย่างน้อยต้องคำนึงถึงผลกระทบวงนอก (Externalities) ที่เกิดขึ้น และนำมาคิดเป็นต้นทุนแก่ผู้ก่อผลกระทบเพื่อควบคุมการพัฒนาให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม ควรพัฒนาผลผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด ในเรื่องของมาตรการการกีดกันทางการค้าที่ไม่ใช่ภาษี การรวมกลุ่มในลักษณะของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนสามารถเพิ่มอำนาจการต่อรองเพื่อลดปัญหาการกีดกันการค้าสินค้าสัตว์น้ำลงได้ เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีมาตรฐานควรมีเกณฑ์ความร่วมมือที่พัฒนาขึ้นเป็นสากลที่สามารถนำมาใช้และขยายผลในหมู่ผู้เพาะเลี้ยงได้ เช่น Better Management Practice (BMP), Good Aquaculture Practice (GAP), Code of Conduct for Responsible Aquaculture Practice (CCRAP), Euro Retailer Produce Working Group of Good Agriculture Practice (EUREPGAP) และ Global Partnership of Good Agriculture Practice (GPGAP) ภาครัฐควรถ่ายทอดข้อมูลให้ผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำได้รับทราบเกณฑ์ เพื่อเป็นแนวปฏิบัติและพัฒนาคุณภาพผลผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับการส่งออก ตลอดจนพัฒนาแนวทางการออกใบรับรองสำหรับการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ซึ่งควรจะเป็นไปในแนวทางเดียวกันสำหรับในภูมิภาคอาเซียนที่สำคัญคือ การสร้างเสริมความสามารถของผู้เพาะเลี้ยงรายย่อย โดย การพัฒนาการรวมกลุ่มเกษตรกร การส่งเสริมโดยภาครัฐ ทั้งในเรื่องของแหล่งทุนและการถ่ายทอดความรู้และการตลาด ทั้งนี้อาจเริ่มจากการประเมินสถานะเศรษฐกิจสังคมของชุมชนที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเพื่อให้เข้าใจสถานะของเกษตรกรและสถานะแวดล้อมรวมทั้งสถานะทางกายภาพของพื้นที่ เครื่องมือที่จะนำมาใช้ประเมินชุมชน ได้แก่ Context-Input-Process-Product (CIPP) Strength-Weakness-Opportunity-Threat (SWOT) การวิเคราะห์ตลาด และการจัดการโซ่อุปทาน เพื่อนำมาวางแผนพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในพื้นที่สร้างเสริมความสามารถให้แก่เกษตรกรในพื้นที่ (Tokrisna 2010)

1.4 การเปิดเสรีของการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

แนวทางการเปิดเสรีการลงทุนสาขาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ภายใต้กรอบความตกลง ACIA¹ ไทยมีพันธกรณีจะต้องเปิดเสรีการลงทุนโดยจะต้องเปิดให้นักลงทุนจากประเทศสมาชิกอาเซียน สามารถเข้ามาลงทุน ถือหุ้นในการประกอบกิจการได้สูงสุดร้อยละ 100 ของทุนจดทะเบียน ภายในวันที่ 1 มกราคม 2553 ซึ่งการเปิดเสรีการลงทุนภายใต้ความตกลง ACIA ไม่จำเป็นที่ประเทศสมาชิกอาเซียนจะต้องนำสาขากิจการ/มาตรการที่จำกัดการลงทุนมาเปิดเสรีให้กับนักลงทุนจากประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นเข้าถือหุ้นประกอบกิจการ 100% หรือยกเลิกมาตรการนั้นๆ ไปเท่านั้น แต่ยังให้สมาชิกสามารถนำสาขากิจการ/มาตรการมาปรับปรุงการเปิดเสรีที่เพิ่มขึ้น โดยผ่อนปรน ข้อจำกัดต่างๆ ให้กับนักลงทุนอาเซียนมากขึ้น ซึ่งการดำเนินการปรับปรุงและผ่อนปรนสาขา กิจการ/มาตรการดังกล่าว ถือว่าได้เป็นการเปิดเสรีการลงทุนให้กับนักลงทุนอาเซียนเช่นกัน

การเปิดเสรีการลงทุนเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนมมองหนึ่งเห็นว่า อาจเป็นผลดีในข้อที่จะช่วยดึงดูดการลงทุนเข้ามาในประเทศ ช่วยพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำใน ประเทศให้มีประสิทธิภาพ และได้คุณภาพ เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำอาจมีทางเลือกในการ เลือกซื้อปัจจัยการผลิตทั้งพันธุ์และอาหารสัตว์น้ำมากขึ้น รวมทั้งทางเลือกในการขายผลผลิต สร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรในประเทศ ดังที่เคยเป็นมาในการพัฒนาการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ซึ่งประเทศไทยมีโอกาสจากความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติในระยะที่เริ่มการพัฒนา แต่ใน ขณะเดียวกันหากไม่มีการควบคุมผลกระทบสิ่งแวดล้อมการพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่เกิดขึ้น ก็อาจนำไปสู่ความสูญเสียดังที่เกิดขึ้นในการล่มสลายของการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ² อันเป็นเหตุ ให้ประเทศไทยต้องหันมาเลี้ยงกุ้งขาวอยู่ในปัจจุบัน

นอกจากในเรื่องของการลงทุนที่อาจจะเกิดขึ้นจากการเปิดเสรีการลงทุนเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ประเทศไทยยังอาจได้รับโอกาสในการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำมีโอกาสดำเนินงานมากขึ้น ตลอดจนอาจมีการพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในรูปแบบฟาร์มพันธะสัญญา (Contract farming) ผู้ประกอบธุรกิจก็อาจมีช่องทางลงทุนในประเทศสมาชิกอาเซียนอื่น มีโอกาสมากขึ้นในการร่วมมือกันส่งออกสินค้าสัตว์น้ำจากภูมิภาค (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนา ประเทศไทย 2555)

แต่ข้อเสียที่อาจเกิดขึ้นจากการเปิดเสรีการลงทุนเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ คือ อาจทำให้กิจการ เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเปลี่ยนไปเป็นของนักลงทุนต่างชาติ หากไม่มีระเบียบการเคลื่อนย้าย เงินทุนที่ เหมาะสม นักลงทุนต่างชาติอาจเคลื่อนย้ายผลประโยชน์กลับไปที่ประเทศของตนได้ เกษตรกรราย ย่อยอาจแข่งขันไม่ได้ต้องเลิกอาชีพนี้ไป นักลงทุนต่างชาติอาจนำเข้าสินค้าสัตว์น้ำที่มีราคาถูกเข้า มาตีตลาดสินค้าสัตว์น้ำไทย และหากขาดการควบคุมที่เหมาะสม อาจเกิดผลเสียต่อระบบนิเวศ ในประเทศ นักลงทุนต่างชาติอาจนำเข้าพันธุ์สัตว์น้ำที่ไม่มีในประเทศไทยและอาจเป็นภัยต่อพันธุ์ สัตว์น้ำในประเทศ (Invasive alien species) ตลอดจนอาจนำเข้าพันธุ์สัตว์น้ำที่ควรสงวนไว้ใน ประเทศไทยไปใช้ในต่างประเทศ (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย 2555)

¹ ASEAN Comprehensive Investment Agreement

² ดูรายละเอียดใน Tokrisna (2006)

ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากการเปิดเสรีการลงทุนและการค้าสินค้าสัตว์น้ำคือ การที่เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำส่วนใหญ่ของไทยเป็นเกษตรกรรายย่อยที่มีต้นทุนการผลิตสูง อาจไม่สามารถแข่งขันกับการลงทุนของต่างชาติได้ อาจมีปัญหาการเข้ามาใช้ทรัพยากรในประเทศโดยนักลงทุนต่างชาติทั้งเกษตรกรไทยอาจยังขาดข่าวสารข้อมูลการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องมีการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำไทยเพื่อให้แข่งขันได้ในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนทั้งในด้านทักษะการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เทคโนโลยีที่ใช้ในการผลิตและการแปรรูปทักษะทางการตลาดตลอดจนการรวมกลุ่มการผลิตและการตลาด เพื่อเพิ่มรายได้และความเข้มแข็งให้แก่เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำรายย่อยของประเทศไทย (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย 2555)

กรมประมงได้วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ของการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในประเทศไทยไว้ดังนี้ จุดแข็งของการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในประเทศไทยอยู่ที่การมีที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของประเทศอยู่ในจุดที่เหมาะสมมีองค์ความรู้ด้านการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เกษตรกรมีทักษะพร้อมที่จะปรับตัว มีโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้ออำนวยเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศในภูมิภาคเดียวกัน มีอุตสาหกรรมต่อเนื่องที่เข้มแข็งภาครัฐและเอกชนพร้อมที่จะปรับตัวตามมาตรฐานสากลมีเครือข่ายถ่ายทอดองค์ความรู้ และควบคุมกำกับดูแลรัฐสนับสนุนการขยายตลาดภายในประเทศและการยกระดับมาตรฐานสินค้า ทั้งยังมีสัตว์น้ำหลายชนิดที่สามารถพัฒนาเป็นสัตว์น้ำเศรษฐกิจได้ แต่ก็มีความจุดอ่อน คือ ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น งบประมาณด้านการวิจัยและพัฒนาไม่เพียงพอ ข้อมูลยังขาดความชัดเจน ยังไม่มีการบูรณาการกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องทำให้ไม่สามารถนำมาใช้ควบคุมได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นรายย่อย เข้าถึงแหล่งเงินทุนได้ยาก ยังไม่สามารถรวมกลุ่มได้อย่างเข้มแข็ง ในส่วนของโอกาสจากปัจจัยภายนอก คือ แนวโน้มความต้องการบริโภคสัตว์น้ำของประชากรโลกที่เพิ่มขึ้น โดยต้องอาศัยผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงเข้ามาทดแทนผลจับตามแหล่งน้ำธรรมชาติที่ลดลงในส่วนของอุปสรรค ได้แก่ การกีดกันทางการค้าในรูปแบบที่ไม่ใช่ภาษี ผลกระทบเชิงลบที่มีต่อระบบนิเวศที่อาจเกิดขึ้น ความผันผวนของราคาที่เกิดจากปัจจัยภายนอก เช่น ค่าเงินบาทและผลผลิตของประเทศอื่นๆ และภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัย ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศที่มีผลต่ออุณหภูมิและความเค็มของน้ำ (กรมประมง 2554) ควรนำปัจจัยเหล่านี้มาประเมินเพื่อประกอบการหาข้อเสนอแนะแนวทางพัฒนาศักยภาพการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำไทย

ในบทต่อไปจะได้นำเสนอถึงสถานภาพของการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่สำคัญบางชนิดในอาเซียน ปริมาณสัดส่วนของผลผลิตจากการเพาะเลี้ยง รวมถึงประเภทของการเพาะเลี้ยงเพื่อสะท้อนและเปรียบเทียบให้เห็นระดับการจัดการ และการพัฒนาระบบการเพาะเลี้ยงของแต่ละประเทศในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

บทที่ 2

สถานการณ์ภาพ

การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของประเทศ
ในประชาคมอาเซียน

การทำประมงมากจนเกินระดับที่เหมาะสมทำให้ผลผลิตจากการทำประมงตามแหล่งน้ำธรรมชาติตกอยู่ในภาวะเสื่อมโทรมและไม่อาจเพิ่มปริมาณการจับขึ้นได้ทันกับความต้องการบริโภคที่เพิ่มขึ้นตามจำนวนประชากรและนำไปสู่ภาวะการขาดแคลนแหล่งอาหารโปรตีนจากสัตว์น้ำซึ่งเป็นแหล่งอาหารโปรตีนที่สำคัญของประชากรโลกการตระหนักถึงปัญหาการชะลอตัวลงของผลผลิตที่ทำประมงได้ตามแหล่งน้ำธรรมชาติ และการหาแนวทางแก้ไขด้วยการเพิ่มผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงจึงเป็นทางออกของการทดแทนสินค้าสัตว์น้ำที่ได้จากการจับจากธรรมชาติ ดังจะเห็นได้ว่าผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำได้เพิ่มขึ้นจาก 7.347 ล้านตันในปี 2523 คิดเป็นร้อยละ 9.72 ของผลผลิตรวมจากภาคการประมง 75.613 ล้านตัน (มีผลผลิตจากการทำประมงตามแหล่งน้ำธรรมชาติอยู่ 68.266 ล้านตัน) เป็น 83.729 ล้านตันในปี 2554 คิดเป็นร้อยละ 46.95 ของผลผลิตรวมจากภาคประมง เกือบครึ่งหนึ่งของผลผลิตรวมจากภาคประมงที่มีอยู่ 178.323 ล้านตัน (มีผลผลิตจากการทำประมงตามแหล่งน้ำธรรมชาติอยู่ 94.594 ล้านตัน) ในภูมิภาคอาเซียนก็มีแนวโน้มการพัฒนาผลผลิตสัตว์น้ำจากการเพาะเลี้ยงมาทดแทนการจับสัตว์น้ำที่ได้จากแหล่งน้ำธรรมชาติเช่นกัน ในบทนี้จะกล่าวถึงผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของประเทศสมาชิกอาเซียนโดยรวมและในรายประเทศ

2.1 ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงของประเทศสมาชิกอาเซียนโดยรวม

ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงจากกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนโดยรวมเป็น 16.112 ล้านตัน ในปี 2554 หรือร้อยละ 19.24 ของผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงของโลก เกือบครึ่งหนึ่ง (7.937 ล้านตัน) มาจากการเพาะเลี้ยงในอินโดนีเซีย รองลงไปเป็นเวียดนาม (3.053 ล้านตัน) ตามมาด้วยฟิลิปปินส์ (2.608 ล้านตัน) ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงในประเทศไทยอยู่ในอันดับที่สี่ (1.008 ล้านตัน) ประเทศที่มีผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงในหลักแสนตัน คือ สหภาพพม่า (0.817 ล้านตัน) มาเลเซีย (0.527 ล้านตัน) ที่มีผลผลิตในหลักหมื่นตันได้แก่ สปป.ลาว (0.086 ล้านตัน) กัมพูชา (0.072 ล้านตัน) ที่มีผลผลิตในหลักพันตัน คือ สิงคโปร์ (3,972 ตัน) และที่มีผลผลิตในหลักร้อยตัน คือ บรูไน (530 ตัน) (ตารางที่ 2.1)

แนวโน้มโครงสร้างผลผลิตจากภาคประมงของกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนเป็นเช่นเดียวกันกับของโลก สัดส่วนผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 12.03 ในปี 2523 เพิ่มขึ้นรวดเร็ว นับแต่ปี 2541 เป็นร้อยละ 20.71 และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 47.67 ในปี 2554 เป็นปีแรกที่อาเซียนมีสัดส่วนผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสูงกว่าสัดส่วนรวมของโลก การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนทวีความสำคัญขึ้นอย่างรวดเร็วเข้ามาทดแทนผลผลิตจากการทำประมงจากแหล่งน้ำธรรมชาติในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนประเทศที่ประสบความสำเร็จในการเพาะเลี้ยงสามารถมีสัดส่วนผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงเพิ่มขึ้นในระดับสูงกว่ากลุ่มอาเซียนโดยรวม ได้แก่ อินโดนีเซีย เวียดนาม ฟิลิปปินส์ ลาว และสิงคโปร์ ประเทศที่มีสัดส่วนผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงต่ำกว่าระดับของกลุ่มอาเซียน โดยรวม ได้แก่ ไทย มาเลเซีย บรูไน สหภาพพม่า และกัมพูชา ตามลำดับ (ตารางผนวกที่ 1)

ตารางที่ 2.1 โครงสร้างผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงและการทำประมงจากแหล่งน้ำธรรมชาติ ปี 2554

รายการ	ปริมาณผลผลิต (ล้านตัน)		
	จากการเพาะเลี้ยง	จากการทำประมง	รวมจากภาคการประมง
อินโดนีเซีย	7.937	5.714	13.651
เวียดนาม	3.053	2.503	5.555
ฟิลิปปินส์	2.608	2.367	4.975
ไทย	1.008	1.862	2.870
สหภาพพม่า	0.817	3.333	4.150
มาเลเซีย	0.527	1.383	1.909
สปป.ลาว	0.086	0.031	0.117
กัมพูชา	0.072	0.490	0.562
สิงคโปร์	0.004	0.002	0.006
บรูไน	0.001	0.002	0.003
รวมอาเซียน	16.112	17.687	33.799
รวมทั่วโลก	83.729	94.594	178.323
สัดส่วน (ร้อยละ)			
อินโดนีเซีย	58.14	41.86	100.00
เวียดนาม	54.95	45.05	100.00
ฟิลิปปินส์	52.42	47.58	100.00
ไทย	35.12	64.88	100.00
สหภาพพม่า	19.69	80.31	100.00
มาเลเซีย	27.58	72.42	100.00
สปป.ลาว	73.57	26.43	100.00
กัมพูชา	12.81	87.19	100.00
สิงคโปร์	71.06	28.94	100.00
บรูไน	20.15	79.85	100.00
รวมอาเซียน	47.67	52.33	100.00
รวมทั่วโลก	46.95	53.05	100.00

ที่มา : คำนวณจากข้อมูลขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ

ในด้านปริมาณผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงประเทศไทยยังเป็นรองอินโดนีเซีย เวียดนามและฟิลิปปินส์ อย่างไรก็ตาม ส่วนหนึ่งของผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงในสามประเทศนี้มีผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสาหร่าย ซึ่งหากไม่รวมผลผลิตสาหร่าย ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงในทั้งสามประเทศนี้จะเป็น 2.767, 2.846 และ 0.767 ล้านตัน ตามลำดับ ในรายงานผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงของประเทศไทยไม่มีผลผลิตจากสาหร่าย หากไม่รวมสาหร่าย ประเทศไทยจะเลื่อนขึ้นมาเป็นอันดับที่สาม มีผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำมากกว่าฟิลิปปินส์อยู่กว่าสองแสนตัน แต่ปริมาณผลผลิตสัตว์น้ำจากการเพาะเลี้ยงของไทยยังไม่ถึงครึ่งหนึ่งของที่เวียดนาม และอินโดนีเซียเพาะเลี้ยงได้ในด้านการเพิ่มผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงเพื่อทดแทนผลผลิตจากการทำประมงตามแหล่งน้ำธรรมชาติ สัดส่วนที่ทดแทนได้ของประเทศไทย ยังเป็นรองทั้งสามประเทศที่กล่าวข้างต้น และยังเป็นรอง สปป.ลาว ซึ่งไม่มีพื้นที่ติดทะเลจึงต้องเพิ่มผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงเป็นสำคัญ และเป็นรองสิงคโปร์ซึ่งได้เร่งพัฒนาผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงตลอดมา อย่างไรก็ตามปริมาณผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงของทั้ง สปป.ลาว และสิงคโปร์ยังต่ำกว่าปริมาณที่ไทยเพาะเลี้ยงได้อยู่มาก กล่าวได้ว่าในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนปริมาณผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของประเทศไทยยังเป็นรองอินโดนีเซียและเวียดนาม

2.2 การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของประเทศไทย

อินโดนีเซียเป็นประเทศที่มีผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำสูงที่สุดในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน มีพื้นที่เพาะเลี้ยงอยู่ 45.19 ล้านไร่ แต่กว่าครึ่งหนึ่งเป็นพื้นที่เพาะเลี้ยงในทะเลซึ่งยังนำมาใช้น้อยมาก ส่วนมากใช้เพาะเลี้ยงสาหร่าย และยังมีการเลี้ยงปลากะรังในทะเลซึ่งอินโดนีเซียสามารถเพาะพันธุ์ปลากะรังชนิด Humpback grouper และ Tiger grouper ได้ กับการเลี้ยงปลากะพง และเลี้ยงหอยในทะเล พื้นที่ใช้เพาะเลี้ยงในทะเลส่วนมากอยู่แถบเกาะสุลาเวสี รองลงไปอยู่ในบริเวณบาหลีและนุสาเตงการา หากสามารถพัฒนาการเพาะเลี้ยงในทะเลได้อินโดนีเซียยังมีพื้นที่เพาะเลี้ยงที่จะนำมาใช้อีกมาก รองลงไป ร้อยละ 30.85 เป็นพื้นที่เพาะเลี้ยงในน้ำจืด 13.941 ล้านไร่ ซึ่งนำมาใช้ยังไม่ถึงหนึ่งในห้าส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ในเกาะชวาระรองลงไปเป็นพื้นที่ในเกาะสุมาตราทั้งแถบตะวันตกและตอนใต้ มีทั้งที่เลี้ยงในบ่อและในกระชัง พื้นที่เพาะเลี้ยงอีกร้อยละ 16.94 เป็นพื้นที่เพาะเลี้ยงในน้ำกร่อย 7.656 ล้านไร่ นำมาใช้ยังไม่ถึงครึ่งหนึ่ง ส่วนใหญ่เป็นการเลี้ยงในบ่อ และมักจะเป็นการเลี้ยงกึ่ง พบมากในเกาะชวา และมีในสุลาเวสีตอนใต้และลัมพุง แต่การเลี้ยงกึ่งในอินโดนีเซียก็มีปัญหาโรคระบาดคล้ายกับที่พบในประเทศไทย อินโดนีเซียยังมีพื้นที่เพาะเลี้ยงอยู่อีกมากที่สามารถนำมาเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำได้ แต่ปัญหาคือพื้นที่เหล่านี้ยังกระจัดกระจาย ระบบการขนส่งในประเทศยังมีข้อจำกัด เนื่องจากเป็นพื้นที่เกาะหลายๆ เกาะ การพัฒนาการเพาะเลี้ยงที่รัฐควรีเป็นการพัฒนาโดยอาศัยชุมชนเป็นแกนนำ การเพาะเลี้ยงในอินโดนีเซียเป็นไปเพื่อผลิตอาหารทดแทนผลผลิตจากการทำประมงตามแหล่งน้ำธรรมชาติ ผลผลิตที่ได้จึงยังใช้บริโภคในประเทศมากถึงกว่าร้อยละแปดสิบของที่ผลิตได้ การพัฒนาเพาะเลี้ยงมีบทบาทสำคัญในการสร้างอาชีพ รายได้ และการจ้างงาน ให้แก่คนในประเทศ การพัฒนาการเพาะเลี้ยงมีการขยายตัวรวดเร็วในช่วงสามสิบปีที่ผ่านมา รัฐบาลอินโดนีเซียให้ความสำคัญแก่การพัฒนาการเพาะเลี้ยงเพื่อทดแทนผลผลิตที่ลดลงจากการทำประมง โดยเฉพาะหลังจากการห้าม

ทำอวนลากตั้งแต่ปี 2523 อินโดนีเซียพัฒนาวิธีเลี้ยงโดยน่านวัตกรรมใหม่ๆ เข้ามาแนะนำส่งเสริมขยายพื้นที่เพาะเลี้ยง และจัดหาพันธุ์สัตว์น้ำที่มีคุณภาพให้แก่เกษตรกร

ในปี 2554 กว่าครึ่งคือ ร้อยละ 65.14 ของผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงในอินโดนีเซียมาจากการเพาะเลี้ยงสาหร่ายซึ่งส่วนใหญ่เลี้ยงในทะเลและยังมีที่เลี้ยงในน้ำกร่อยมีปริมาณผลผลิตรวม 5.710 ล้านตัน เฉพาะผลผลิตสัตว์น้ำจากการเพาะเลี้ยงส่วนใหญ่มาจากการเพาะเลี้ยงปลานิลในน้ำจืดมีปริมาณ 0.546 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 6.88 ของผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงในอินโดนีเซีย³ ตามมาด้วยผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงปลานวลจันทร์ทะเลในน้ำกร่อย 0.467 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 5.88 ถัดไปเป็นการเพาะเลี้ยงปลาดุกในน้ำจืดมีผลผลิต 0.338 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 4.25 สัตว์น้ำที่มีผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงมากเป็นอันดับที่สี่ คือ การเพาะเลี้ยงกุ้งขาวในน้ำกร่อยมีผลผลิต 0.246 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 3.10 อันดับที่ห้า คือ การเพาะเลี้ยงปลาสร้อยในน้ำจืดมีผลผลิต 0.229 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 2.89 การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำอื่นๆ มีปริมาณผลผลิตไม่ถึงร้อยละหนึ่งของผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงโดยรวม⁴ เช่น การเพาะเลี้ยงปลาแรดในน้ำจืด ปลานิลในน้ำกร่อย หอยนางรมในทะเล ปลาสร้อยนกเขาในน้ำจืด ปลาตะเพียนขาวในน้ำจืด ปลากะรังในทะเล ปลากะพงขาวในน้ำกร่อยและในทะเล ปลากะรังในน้ำกร่อย ปลาสลิดในน้ำจืด และกุ้งก้ามกรามในน้ำจืด (ตารางที่ 2.2)

ตารางที่ 2.2 ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงที่สำคัญในประเทศอินโดนีเซีย ปี 2554

ชนิดสัตว์น้ำ (อันดับที่; ปริมาณ: พันตัน; ส่วนแบ่งผลผลิตเพาะเลี้ยงทั้งหมด: %)		
อินโดนีเซีย ปริมาณรวม 7,937.072 พันตัน		
น้ำจืด (2 nd ; 1,720.4; 21.68%)	น้ำกร่อย (3 rd ; 1,602.8; 20.19%)	ทะเล (1 st ; 4,613.9; 58.13%)
ปลานิล (3 rd ; 546.2; 6.88%)	สาหร่าย (2 nd ; 630.8; 7.95%)	สาหร่าย (1 st ; 4,539.5; 57.19%)
ปลาดุก (5 th ; 337.6; 4.25%)	ปลานวลจันทร์ทะเล (4 th ; 467.0; 5.88%)	หอยนางรม (9 th ; 48.4; 0.61%)
ปลาไน (6 th ; 332.2; 4.19%)	กุ้งขาว (7 th ; 246.4; 3.10%)	ปลากะรัง (14 th ; 8.1; 0.10%)
ปลาสร้อย (8 th ; 229.3; 2.89%)		
ปลาแรด (10 th ; 64.2; 0.81%)		
ปลาสร้อยนกเขา (12 th ; 22.6; 0.28%)		
ความสำคัญของสัตว์น้ำอื่นๆ ที่ศึกษา (อันดับที่; ปริมาณ: พันตัน; ส่วนแบ่งผลผลิตเพาะเลี้ยง: %)		
ปลาตะเพียนขาว (13 th ; 12.0; 0.15%)	ปลานิล (11 th ; 55.1; 0.69%)	ปลากะพงขาว (18 th ; 2.1; 0.03%)
ปลาสลิด (16 th ; 2.7; 0.03%)	ปลากะพงขาว (15 th ; 3.1; 0.04%)	
กุ้งก้ามกราม (19 th ; 0.6; 0.01%)	ปลากะรัง (17 th ; 2.5; 0.03%)	

ที่มา : คำนวณจากข้อมูลของ Food and Agriculture Organization (2010)

³ มีการเลี้ยงปลานิลในน้ำกร่อยอีกเล็กน้อย ผลผลิต 0.055 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 0.69

⁴ ร้อยละหนึ่งของผลผลิตรวม 7.937 ล้านตัน คือมีผลผลิตชนิดละไม่ถึงแปดหมื่นตัน

2.3 การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของประเทศไทย

การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในเวียดนามในช่วงก่อนปี 2500 ส่วนมากเป็นการเพาะเลี้ยงขนาดเล็ก ในแบบพื้นบ้านมีการเลี้ยงปลาในนาข้าวและเลี้ยงสัตว์อื่นๆ ร่วมกับการเลี้ยงปลา การพัฒนาการเพาะเลี้ยงเริ่มทำอย่างจริงจังเมื่อประมาณสามสิบปีที่ผ่านมา และมุ่งการผลิตเพื่อการส่งออกโดยเฉพาะการเลี้ยงปลาสวายตลอดจนมีการพัฒนาการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ การเลี้ยงปลาสวายประสบความสำเร็จเป็นผลผลิตหลักในปัจจุบัน ซึ่งเวียดนามสามารถส่งออกในลักษณะปลาแช่เนื้อเป็นชิ้น เป็นปลาเนื้อขาวที่เข้าไปครองตลาดในสหภาพยุโรป ส่วนกุ้งกุลาดำในระยะหลังมีปัญหาโรคระบาดซึ่งเวียดนามก็หันมาเลี้ยงกุ้งขาวเช่นเดียวกับที่ทำกันอยู่ในประเทศไทยและก็พบปัญหาโรค EMS (Early Mortality Syndrome) ที่ทำให้ผลผลิตลดลงมากเช่นกัน พบว่ามีผู้ประกอบการในประเทศไทยส่งออกกุ้งผ่านกัมพูชาเข้าไปเวียดนามซึ่งคาดว่าจะส่งออกต่อยังประเทศจีน การเพาะเลี้ยงในเวียดนามแตกต่างกันไปตามพื้นที่ คาดว่ามีพื้นที่เพาะเลี้ยงไม่ต่ำกว่า 5.643 ล้านไร่ ในภาคเหนือมีการเลี้ยงปลาน้ำจืดในบ่อ และเลี้ยงปลาในนาข้าว ทั้งยังมีการเพาะเลี้ยงในทะเลโดยเป็นการเลี้ยงปลาทะเลในกระชัง ในภาคกลางมีการเลี้ยงกุ้งแบบพัฒนา เลี้ยงปลาสวายบริเวณปากแม่น้ำโขง มีการเลี้ยงปลาทะเล และลอบสเตอร์ในกระชัง ในภาคใต้มีการเพาะเลี้ยงหลากหลายแต่ส่วนใหญ่เป็นการเลี้ยงปลาสวายซึ่งมีทั้งที่เลี้ยงในบ่อ ในที่ล้อมรั้ว และในกระชังและยังมีการเลี้ยงปลาในนาข้าว เลี้ยงกุ้งก้ามกรามในนาข้าว และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในพื้นที่ป่าชายเลน เช่น เลี้ยงปูทะเล หลังสงครามเวียดนามให้ความสำคัญแก่การพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำให้เป็นอาชีพหลักในชนบท ก่อนสิ้นสงครามเวียดนามมีสหกรณ์การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและดำเนินการเพาะเลี้ยงในรูปแบบรัฐวิสาหกิจอยู่แล้วเป็นรากฐานการพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำขึ้นมาเป็นภาคเศรษฐกิจที่สำคัญ หลังสงครามสามารถทำรายได้ส่งออกจากการเลี้ยงกุ้งและปลาสวายมีการส่งเสริมการพัฒนาการเพาะเลี้ยงโดยชุมชนตามพื้นที่ชายฝั่งในการวิจัยเพื่อพัฒนาการเพาะเลี้ยง เวียดนามมีการพัฒนาการผลิตลูกพันธุ์วิธีการเพาะเลี้ยง อาหารสัตว์น้ำ ตลอดจนการรักษาความสดและการแปรรูป โดยชนิดสัตว์น้ำที่มีความสำคัญนอกจากปลาสวายและกุ้งในกลุ่มสัตว์น้ำจืด ได้แก่ ปลาหมอ ปลาชะโด กุ้งก้ามกราม และ Spotted gourami ในกลุ่มสัตว์น้ำกร่อย/ทะเล ได้แก่ ปูทะเล ปูม้า ปลาช่อนทะเล (Cobia) ปลากระรังชนิด Orange-spotted grouper รวมถึงหอยแครง และหอยตลับ

ในเวียดนามผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงมาจากการเพาะเลี้ยงในน้ำจืดมากที่สุดตามมาด้วยในน้ำกร่อยและในทะเล มีการเพาะเลี้ยงสาหร่ายทะเลไม่มากเมื่อเปรียบเทียบกับอินโดนีเซีย ในปี 2554 มีผลผลิตสาหร่ายทะเล 0.207 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 6.78 ของผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงโดยรวม ดังนั้นเมื่อไม่รวมสาหร่าย เวียดนามจึงเป็นประเทศที่มีผลผลิตสัตว์น้ำจากการเพาะเลี้ยงสูงเป็นอันดับที่หนึ่งของประเทศสมาชิกอาเซียน สัตว์น้ำที่มีผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงมากที่สุดในเวียดนาม คือ การเพาะเลี้ยงปลาสวายในน้ำจืด มีผลผลิต 1.151 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 37.71 ในปี 2554 ตามมาด้วยการเลี้ยงปลาตะเพียนชนิด *Cyprinids* ในน้ำจืด มีผลผลิต 0.490

ล้านตัน หรือ ร้อยละ 16.05 การเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำในน้ำกร่อย ผลผลิต 0.300 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 9.83 กุ้งขาวในน้ำกร่อย ผลผลิต 0.187 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 6.13 การเพาะเลี้ยงหอยในทะเลส่วนใหญ่เป็นหอยตลับและหอยแครง ผลผลิต 0.180 ล้านตัน หรือร้อยละ 5.90 ปลาในน้ำจืด ผลผลิต 0.150 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 4.91 ปลานิลในน้ำจืด ผลผลิต 0.065 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 2.13 สัตว์น้ำอื่นๆ มีส่วนแบ่งผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงไม่ถึงร้อยละหนึ่ง⁵ เช่น กบในน้ำจืด ปลาตุ๊กในน้ำจืด ปูทะเลในน้ำกร่อยและกุ้งก้ามกรามในน้ำจืด (ตารางที่ 2.3)

ตารางที่ 2.3 ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงที่สำคัญในประเทศไทย ณปี 2554

ชนิดสัตว์น้ำ (อันดับที่; ปริมาณ: พันตัน; ส่วนแบ่งผลผลิตเพาะเลี้ยงทั้งหมด: %)		
เวียดนาม ปริมาณผลผลิตจากการเพาะเลี้ยง 3,052.500 พันตัน		
น้ำจืด (1 st ; 2,074.5 ; 67.96%)	น้ำกร่อย (2 nd ; 583.7; 19.12%)	ทะเล (3 rd ; 394.2; 12.92%)
ปลาสวาย (1 st ; 1,151.0; 37.71%)	กุ้งกุลาดำ (3 rd ; 300.0; 9.83%)	สาหร่าย (4 th ; 206.9; 6.78%)
ปลาตะเพียน (2 nd ; 490.0; 16.05%)	กุ้งขาว (5 th ; 187.0; 6.13%)	หอยทะเล (6 th ; 180.0; 5.90%)
ปลาไน (7 th ; 150.0; 4.91%)	ปูทะเล (11 th ; 12.5; 0.41)	ปลาช่อนทะเล (12 th ; 2.0; 0.07%)
ปลานิล (8 th ; 65.0; 2.13%)		
กบ (9 th ; 30.0; 0.98%)		
ปลาตุ๊ก (10 th ; 20.0; 0.66%)		
ความสำคัญของสัตว์น้ำอื่นๆ ที่ศึกษา (อันดับที่; ปริมาณ: พันตัน; ส่วนแบ่งผลผลิตเพาะเลี้ยง: %)		
กุ้งก้ามกราม (13 th ; 8.5; 0.28%)		

ที่มา : คำนวนจากข้อมูลของ Food and Agriculture Organization (2010)

2.4 การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของประเทศไทย

การเพาะเลี้ยงในฟิลิปปินส์มีอัตราการเพิ่มขึ้นของผลผลิตสูงกว่าที่ได้จากการทำประมงในแหล่งน้ำธรรมชาติ แต่อย่างไรก็ตามผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงของฟิลิปปินส์ซึ่งเคยสูงกว่าร้อยละห้าของผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงโดยรวมของทุกประเทศในโลกลดลงมาอยู่ในระดับต่ำกว่าร้อยละหนึ่งในปัจจุบัน ซึ่งอาจเป็นเพราะการขยายตัวในช่วงก่อนปี 2530 จนใกล้เต็มศักยภาพของพื้นที่การพัฒนากการเพาะเลี้ยงในระยะหลังจึงได้ชะลอตัวลง

สัตว์น้ำที่เลี้ยงกันมากในฟิลิปปินส์คือ ปลานวลจันทร์ทะเล ซึ่งเป็นที่นิยมบริโภคของคนในประเทศและเลี้ยงกันมาแต่ดั้งเดิม พัฒนาจนเลี้ยงได้ทั้งในน้ำกร่อย ทะเลและน้ำจืด ฟิลิปปินส์พัฒนากการเลี้ยงกุ้งมาตั้งแต่ก่อนปี 2520 โดยเริ่มจากผู้ประกอบการธุรกิจไว้อ้อยที่เปลี่ยนแปลง

⁵ ร้อยละหนึ่งของผลผลิตรวม 3.052 ล้านตัน คือไม่มากกว่า สามหมื่นตัน

พื้นที่ร้อยละเก้าใช้เลี้ยงกุ้ง จนในปี 2535 เกิดโรคระบาดในกุ้งที่เลี้ยงทำให้ผลผลิตลดลง สำหรับ ปลานิลฟิลิปปินส์เคยนำเข้าลูกพันธุ์จากประเทศไทยแต่ไม่เป็นที่นิยมเนื่องจากสีที่ค่อนข้างดำ ฟิลิปปินส์มีการเลี้ยงปลานิลเชิงพาณิชย์มานานกว่าสี่สิบปี เหตุที่ทำให้สามารถพัฒนาจนเป็นผู้ส่งออกปลานิลที่สำคัญรายหนึ่งของโลก คือการพัฒนาสายพันธุ์ปลานิลซึ่งรัฐบาลให้การสนับสนุนทั้งงานวิจัยและการส่งเสริมการเพาะเลี้ยง การตลาดและราคา มีความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลานิลให้เป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญอีกแหล่งหนึ่งจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของฟิลิปปินส์

เช่นเดียวกับอินโดนีเซียฟิลิปปินส์มีผลผลิตสาหร่ายจากการเพาะเลี้ยงอยู่มากในปี 2554 มีผลผลิตจากการเพาะเลี้ยง 2.608 ล้านตัน ในจำนวนนี้เป็นสาหร่ายทะเล 1.841 ล้านตัน หรือร้อยละ 70.50 ที่เหลือเป็นผลผลิตสัตว์น้ำ 0.767 ล้านตัน น้อยกว่าผลผลิตสัตว์น้ำ จากการเพาะเลี้ยงของประเทศไทยที่มีอยู่ 1.008 ล้านตัน สัตว์น้ำที่เลี้ยงกันมากในฟิลิปปินส์ คือ ปลานวลจันทร์ทะเล ซึ่งส่วนใหญ่เลี้ยงในน้ำกร่อยแต่ก็มีที่เลี้ยงในทะเลและในน้ำจืดด้วยมีผลผลิตรวม 0.373 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 14.30 ของผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงโดยรวมมองลงไปเป็นการเลี้ยงปลานิลซึ่งส่วนใหญ่เลี้ยงในน้ำจืดแต่ก็มีที่เลี้ยงในน้ำกร่อยและในทะเลอีกเช่นกัน มีผลผลิต 0.257 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 9.85 ตามมาด้วยกุ้งกุลาดำในน้ำกร่อย ผลผลิต 0.048 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 1.82 ผลผลิตสัตว์น้ำอื่นๆ แต่ละชนิดมีไม่ถึงร้อยละหนึ่ง เช่น ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงหอยแมลงภูในทะเล หอยนางรมในทะเล ปลาตะเพียนชนิด *Cyprinids* ในน้ำจืด ปูทะเลในน้ำกร่อย กุ้งขาวในน้ำกร่อย ปลาดุกในน้ำจืด ปลากะรัง/กะพงขาวในทะเลและในน้ำกร่อย ปลาช่อนปลาแรด และ กุ้งก้ามกรามในน้ำจืด (ตารางที่ 2.4)

อย่างไรก็ตามอัตราเพิ่มของผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงของฟิลิปปินส์ในช่วงปี 2523 - 2554 ร้อยละ 7.00 ต่อปี ต่ำกว่าอัตราเพิ่มของประเทศไทยร้อยละ 8.92 ต่อปี ไม่มากนัก ทั้งนี้อัตราเพิ่มของผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนโดยรวมเป็นร้อยละ 9.95 ต่อปี ทั้งไทยและฟิลิปปินส์มีอัตราเพิ่มของผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงต่ำกว่าเกณฑ์รวมของอาเซียน นอกจากนี้ยังมีมาเลเซียซึ่งมีอัตราเพิ่มเพียงร้อยละ 6.61 ต่ำที่สุดในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน ประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ ล้วนมีอัตราเพิ่มของผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสูงกว่าเกณฑ์เฉลี่ย กล่าวได้ว่าฟิลิปปินส์อาจไม่ใช่คู่แข่งที่มีศักยภาพของไทยในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การขยายตัวของการเพาะเลี้ยงในฟิลิปปินส์ที่ผ่านมาได้ทำไปใกล้เต็มศักยภาพและเคยส่งผลให้ฟิลิปปินส์สามารถครองอันดับผู้ผลิตที่มีผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสูงถึงอันดับที่ห้าของโลกมาแล้ว แต่ในปัจจุบันการเพาะเลี้ยงเริ่มชะลอตัวลง

ตารางที่ 2.4 ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงที่สำคัญในประเทศฟิลิปปินส์ ปี 2554

ชนิดสัตว์น้ำ (อันดับที่; ปริมาณ: พันตัน; ส่วนแบ่งผลผลิตเพาะเลี้ยงทั้งหมด: %)		
ฟิลิปปินส์ ปริมาณรวม 2,608.120 พันตัน		
น้ำจืด (3 rd ; 306.9; 11.77%)	น้ำกร่อย (2 nd ; 311.1; 11.93%)	ทะเล (1 st ; 1,990.1; 76.30%)
ปลานิล (2 nd ; 243.1; 9.32%)	ปลานวลจันทร์ทะเล (3 rd ; 226.4; 8.68%)	สาหร่าย (1 st ; 1,840.8; 70.58%)
ปลานวลจันทร์ทะเล (6 th ; 42.3; 1.62%)	กึ่งกุลาดำ (5 th ; 47.5; 1.82%)	ปลานวลจันทร์ทะเล (4 th ; 104.0; 3.99%)
ปลาตะเพียน (8 th ; 17.3; 0.66%)	ปูทะเล (9 th ; 15.7; 0.60%)	หอยแมลงภู่ (7 th ; 22.4; 0.86%)
ปลาดุก (12 th ; 3.1; 0.12%)		
ปลาช่อน (14 th ; 0.9; 0.03%)		
ปลาแรด (15 th ; 0.2; 0.01%)		
ความสำคัญของสัตว์น้ำอื่นๆ ที่ศึกษา (อันดับที่; ปริมาณ: พันตัน; ส่วนแบ่งผลผลิตเพาะเลี้ยง: %)		
กึ่งก้ามกราม (17 th ; 0.01; 0.003%)	ปลานิล (10 th ; 14.3; 0.55%)	หอยนางรม (8 th ; 21.5; 0.82%)
	กุ้งขาว (11 th ; 4.2; 0.16%)	ปลากะรัง/กะพงขาว (13 th ; 1.0; 0.04%)
	ปลากะรัง/กะพงขาว (16 th ; 0.03; 0.001%)	ปลานิล (17 th ; 0.002; 0.0001%)

ที่มา : จำนวนจากข้อมูลของ Food and Agriculture Organization (2010)

2.5 การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของไทย

การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในประเทศไทยที่มีบทบาทสำคัญ คือ การเลี้ยงกุ้งซึ่งทำรายได้เงินตราต่างประเทศสูง การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำอื่นๆ นอกจากกุ้งมักจะเป็นการเพาะเลี้ยงขนาดเล็ก และทำกันในครัวเรือน การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืดมีบทบาทสำคัญในการเป็นแหล่งอาหารโปรตีนสำหรับชนบท เกษตรกรมีพื้นที่เพาะเลี้ยงขนาดเล็ก เฉพาะปลานิลมีขนาดฟาร์มเพาะเลี้ยงขนาดใหญ่กว่าสัตว์น้ำอื่นๆ เนื่องจากเป็นสัตว์น้ำที่มีโอกาสส่งออกและมีผู้ต้องการซื้ออยู่ทั่วไป เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงปลานิลบางรายสามารถพัฒนากลุ่มเกษตรกรเพาะเลี้ยงทั้งเพื่อขายในประเทศและส่งออก อย่างไรก็ตามประเทศไทยมีข้อจำกัดเรื่องพื้นที่เพาะเลี้ยง มีการแข่งขันการใช้พื้นที่กันกับกิจกรรมอื่นๆ ที่สามารถทำรายได้สูงกว่าการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การเพาะเลี้ยงปลาน้ำจืดในกระชังก็มีข้อจำกัดในการวางกระชัง การเพาะเลี้ยงหอยทั้งหอยแครง หอยแมลงภู่ และหอยนางรม มีผลผลิตลดลงเพราะปัญหาพื้นที่เลี้ยงหอยที่ให้ผลผลิตลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในประเทศไทยยังมีอัตราผลตอบแทนค่อนข้างต่ำยกเว้นการเพาะเลี้ยงกุ้งขาว การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำอื่นๆ นอกจากกุ้งยังต้องการการพัฒนาวิธีเพาะเลี้ยงเพื่อเพิ่มผลผลิตและลดต้นทุน อีกทั้งผลตอบแทนจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำอื่นๆ นอกจากกุ้งในประเทศไทยยังไม่สูง

พอที่จะจูงใจให้มีการลงทุนในกิจกรรมนี้ เพื่อพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในประเทศไทยควรส่งเสริมให้มีการวิจัยในสายพันธุ์สัตว์น้ำให้ได้ลูกพันธุ์ที่ปลอดโรค/มีความต้านทานโรค พัฒนาอาหารสัตว์น้ำเพื่อให้ได้อัตราแลกเนื้อที่ดีขึ้น ลดต้นทุนค่าอาหารลง ควรมีการจัดการระบบการเลี้ยงให้ปลอดโรคและวิธีเลี้ยงที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพและปลอดภัย ทั้งยังควรจัดให้มีการส่งเสริมการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่ให้ผลตอบแทนคุ้มกับการลงทุน ทั้งนี้ภาครัฐและเอกชนควรร่วมมือกันพัฒนาการเพาะเลี้ยงดังที่เวียดนามและฟิลิปปินส์ได้ดำเนินการ

ในประเทศไทย การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่ผ่านมามุ่งเพิ่มผลผลิตสัตว์น้ำด้วยการขยายพื้นที่เพาะเลี้ยงเป็นหลัก นอกจากการเพาะเลี้ยงกุ้งแล้วในการพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชนิดอื่นๆ ยังมีการพัฒนาด้านเทคนิคการเพาะเลี้ยง การผลิตอาหารของสัตว์น้ำ การป้องกันและควบคุมโรคพยาธิ การแปรรูป การเก็บรักษา และการตลาด เป็นรองการขยายพื้นที่เพาะเลี้ยง กรมประมงให้ความสำคัญกับการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำสี่กลุ่ม คือ กุ้ง ปลากะพงขาวและปลากะรัง หอย และสัตว์น้ำจืด การเพาะเลี้ยงกุ้งมีปัญหาการเกิดโรค ความเสื่อมโทรมของสภาวะแวดล้อม การตกค้างของยาและสารเคมีในสินค้ากุ้งส่งออก การเพาะเลี้ยงปลากะพงขาวและปลากะรังมีปัญหาการขาดแคลนพันธุ์ปลากะรังและต้นทุนค่าอาหารสูง การเพาะเลี้ยงหอยมีปัญหาเกษตรกรขาดแหล่งทุนขาดแคลนพันธุ์และสภาวะพื้นที่เลี้ยงเสื่อมโทรม ปัญหาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืดได้แก่การกำหนดเขตส่งเสริมที่ยังทำได้ไม่ชัดเจน การตลาดที่ไม่เข้มแข็ง การเลี้ยงปลานิลไม่ได้ปลานขนาดตัวใหญ่และมีอัตราการรอดต่ำ รวมทั้งต้นทุนค่าอาหารสูง อีกทั้งยังมีปัญหาที่ถูกกล่าวหาเกี่ยวกับการใช้แรงงานเด็กโดยเฉพาะแรงงานต่างชาติในอุตสาหกรรมประมง

ปัจจุบันมีการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในรูปของ สหกรณ์ กลุ่มจดทะเบียนนิติบุคคล กลุ่มวิสาหกิจชุมชน และกลุ่มธรรมชาติ กรมประมงส่งเสริมการรวมกลุ่ม (Cluster) กุ้ง มีการดำเนินการประกันราคาสัตว์น้ำซึ่งจัดทำให้แก่เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงกุ้งขาว กรมประมงได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำปี 2555 - 2559 โดยกำหนดวิสัยทัศน์ คือ “เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำยั่งยืน ผลผลิตมั่นคง และปลอดภัย” กำหนดพันธกิจส่งเสริมพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่ให้ผลผลิตมีคุณภาพปลอดภัยและเพียงพอ ส่งเสริมฟื้นฟูแหล่งเพาะเลี้ยง การวิจัยและพัฒนากระบวนการผลิต การพัฒนาการตลาด องค์กร และบุคลากร นอกจากนี้กรมประมงยังจัดทำยุทธศาสตร์กุ้ง โดยประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจากภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อเพิ่มศักยภาพพื้นที่การเลี้ยงและสายพันธุ์ ศักยภาพการผลิตตามมาตรฐานสากล เพิ่มมูลค่าหลังการเก็บเกี่ยว เพิ่มศักยภาพการตลาด และผลักดันการวิจัยเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมกุ้ง โดยให้ความสำคัญแก่การแข่งขันในตลาดต่างประเทศ อย่างไรก็ตามภาคเอกชนที่เข้ามามีบทบาทมักเป็นผู้ประกอบการรายใหญ่

นอกจากนี้ กรมประมงได้จัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาปลานิล โดยกำหนดพันธกิจเป็น การส่งเสริมเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตให้ได้ผลผลิตสูงต้นทุนต่ำ การส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกร การพัฒนาผลผลิตให้มีคุณภาพได้มาตรฐานตลอดจนสร้างมูลค่าเพิ่ม การเพิ่มอุปทานในประเทศ และสร้างรายได้จากการส่งออก ทั้งยังมุ่งจะพัฒนาระบบข้าวสาร

ในส่วนของการสร้างเสริมความสามารถให้แข่งขันได้ในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน กรมประมงได้จัดสัมมนาในเรื่องของการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนกับการประมงไทย ศึกษาสู่ทางการลงทุนธุรกิจประมงในประเทศสมาชิกอาเซียน จัดทำ Fisheries National Single Window เชื่อมโยงกับกรมศุลกากร เป็นแกนนำในการดำเนินการ ASEAN Shrimp Association ประสานงานกับประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ พัฒนา ASEAN Shrimp GAP จัดตั้งศูนย์เครือข่ายสถาบันสุขภาพสัตว์น้ำอาเซียนเพื่อการอบรมเตือนภัยและหาทุนสนับสนุนการพัฒนาการเลี้ยงกุ้งในอาเซียน และจัดตั้งคณะกรรมการเตรียมความพร้อมในการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน โดยร่วมมือกับกรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ สำนักงานเศรษฐกิจ การเกษตร สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน สมาคมประมงนอกน่านน้ำ และสมาคมเยือกแข็ง

ในปี 2556 กรมประมงมีโครงการพัฒนาการประมงสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำประกอบด้วย ธนาคารพ่อแม่พันธุ์สัตว์น้ำโดยมุ่งไปที่ กุ้งและปลานิล การเพิ่มประสิทธิภาพและลดต้นทุนการผลิตปลานิลและปลาสวายในระบบปิดเชิงพาณิชย์ การเพิ่มศักยภาพความเข้มแข็งกลุ่มเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงกุ้งทะเล การใช้ประโยชน์จากปลาเบญจพรรณ การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันให้กับ SMEs การพัฒนาศักยภาพการแข่งขันของผู้เลี้ยงปลาน้ำจืด การจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรประมง การเสริมสร้างความเข้มแข็งของหน่วยรับรองของกรมประมงและภาคเอกชน การเพิ่มประสิทธิภาพ การควบคุมตรวจสอบการนำเข้าสินค้าสัตว์น้ำและปัจจัยการผลิต การถ่ายทอดความรู้เพื่อการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน การเผยแพร่ความรู้ให้แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จัดตั้งศูนย์ข้อมูลประชาคมอาเซียนด้านการประมง จัดประชุม ASEAN Network of Aquatic Animal Health Centers และจัด ASEAN Seafood Show

ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงในประเทศไทย จากรายงานผลผลิตการเพาะเลี้ยงปี 2554 ไม่มีผลผลิตสาหร่ายจากการเพาะเลี้ยง ผลผลิตสัตว์น้ำจากการเพาะเลี้ยงเป็น 1.008 ล้านตัน ซึ่งในการศึกษาค้นคว้าได้เลือกกำหนดกรอบการศึกษาไว้เป็นผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงในน้ำกร่อยสามชนิด ในน้ำจืดหกชนิด และในทะเลสามชนิด เรียงตามลำดับปริมาณผลผลิตจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (1) กุ้งขาวในน้ำกร่อย ผลผลิต 0.511 ล้านตัน หรือร้อยละ 50.74 เป็นผลผลิตหลักจากการเพาะเลี้ยงของประเทศไทย (2) ปลานิลในน้ำจืด ผลผลิต 0.139 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 13.83 (3) ปลาดุกในน้ำจืด 0.095 ล้านตัน หรือร้อยละ 9.46 (4) หอยแมลงภู่ในทะเล 0.085 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 8.40 (5) หอยแครงในทะเล 0.041 ล้านตัน หรือร้อยละ 4.02 (6) ปลาตะเพียนขาวในน้ำจืด 0.034 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 3.38 (7) กุ้งก้ามกรามในน้ำจืด 0.019 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 1.92 (8) ปลากะพงขาวในน้ำกร่อย 0.016 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 1.62 (9) ปลาสลิดในน้ำจืด 0.016 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 1.58 (10) ปลาสวายในน้ำจืด 0.015 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 1.51 (11) หอยนางรมในทะเล 0.010 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 1.02 และ (12) ปลากะรังในน้ำกร่อย 0.003 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 0.32 (ตารางที่ 2.5)

ตารางที่ 2.5 ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงที่สำคัญในประเทศไทย ปี 2554

ชนิดสัตว์น้ำ (อันดับที่; ปริมาณ: พันตัน; ส่วนแบ่งผลผลิตเพาะเลี้ยงทั้งหมด: %)		
ไทย ปริมาณรวม 1,008.049 พันตัน		
น้ำจืด (2 nd ; 338.8, 33.61%)	น้ำกร่อย (1 st ; 533.8; 52.95%)	ทะเล (3 rd ; 135.5, 13.44%)
ปลานิล (2 nd ; 139.4; 13.83%)	กุ้งขาว (1 st ; 511.4; 50.74%)	หอยแมลงภู่ (4 th ; 84.7; 8.40%)
ปลาดุก (3 rd ; 95.4; 9.46%)	ปลากะพงขาว (8 th ; 16.3; 1.62%)	หอยแครง (5 th ; 40.5; 4.02%)
ปลาดตะเพียน (6 th ; 34.1; 3.38%)	ปลากะรัง (12 th ; 3.2; 0.32%)	หอยนางรม (11 th ; 10.3; 1.02%)
กุ้งก้ามกราม (7 th ; 19.3; 1.92%)		
ปลาสร้อย (9 th ; 15.9; 1.58%)		
ปลาสวาย (11 th ; 15.3; 1.51%)		

ที่มา: คำนวณจากข้อมูลของ Food and Agriculture Organization (2010)

2.6 การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของสหภาพพม่า

สหภาพพม่ามีแม่น้ำและลำน้ำสาขาจากพื้นที่ตอนเหนือ ซึ่งมีอากาศเย็นและเป็นพื้นที่ภูเขา จรดพื้นที่ตอนใต้ซึ่งอากาศอบอุ่น ทั้งยังมีพื้นที่ชายฝั่งทะเลในตอนใต้ที่มีพื้นที่เพาะเลี้ยงทั้งในน้ำจืด และในน้ำกร่อย โดยเฉพาะบริเวณดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำอิระวดี การเลี้ยงปลาในสหภาพพม่า นอกจากปลานิลที่เลี้ยงกันมาก โดยเลี้ยงในกระชังแบบพัฒนาแถบแม่น้ำอิระวดี ส่วนมากยังเลี้ยงหลายชนิดร่วมกัน (Poly-culture) ยังใช้ข้าวและมีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากมูลสัตว์ แต่มีการส่งเสริมให้ใช้อาหารสำเร็จรูปมากขึ้นเพื่อรักษาคุณภาพน้ำ ในส่วนของการเลี้ยงกุ้งยังต้องนำเข้าอาหารกุ้งจากประเทศใกล้เคียงรวมทั้งจากประเทศไทย รัฐบาลสหภาพพม่าสนับสนุนให้มีการตั้งโรงงานอาหารสัตว์เพื่อใช้ในประเทศซึ่งได้รับความร่วมมือด้านเทคโนโลยีจากหลายประเทศ เช่น ไต้หวัน จีน มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และประเทศไทย ปลาพื้นเมืองที่เป็นที่นิยมมากที่สุด ในสหภาพพม่า คือ ปลาเย่สกเทศ แต่ก็มี การเลี้ยงปลานิลแบบพัฒนาเพิ่มขึ้นในระยะหลัง ปลานิลเป็นที่นิยมของผู้บริโภคในประเทศมากขึ้น เช่นเดียวกับปลาสวายที่นำพันธุ์ไปจากประเทศไทย ที่มักจะเลี้ยงในกระชัง สำหรับปลาในเลี้ยงกันในที่สูงอากาศเย็นเป็นการเลี้ยงในชนบท ปลาในเป็นปลาที่เลี้ยงง่าย ใช้เป็นอาหารในครัวเรือนได้เร็ว ส่วนสัตว์น้ำที่ขายได้ราคาดี ได้แก่ ปลาสวาย ปลาเย่สกเทศ กุ้งกุลาดำ และกุ้งก้ามกราม ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของสหภาพพม่าเพิ่มขึ้นรวดเร็วในระยะสิบกว่าปีที่ผ่านมา เนื่องจากการที่รัฐสนับสนุนทั้งงานวิจัยและฝึกอบรมเพื่อเพิ่มอาหารโปรตีนที่มีต้นทุนต่ำสำหรับการบริโภคในประเทศและการเลี้ยงกุ้งเพื่อส่งออก

สหภาพพม่ามีผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงเป็นรองประเทศไทย ในปี 2554 มีผลผลิต 0.817 ล้านตัน ต่ำกว่าผลผลิตของประเทศไทยเกือบสองแสนตัน แต่อัตราเพิ่มของผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงของสหภาพพม่าสูงถึงร้อยละ 23.80 ต่อปี สูงเป็นกว่าสองเท่าของอัตราเพิ่มของประเทศไทย ทั้งสหภาพพม่ายังมีพื้นที่ที่สามารถพัฒนามาใช้เพาะเลี้ยงอีกมากมีโอกาสที่จะเป็นคู่แข่งที่สำคัญของไทยในอนาคต

ในปี 2554 ผลผลิตสัตว์น้ำจากการเพาะเลี้ยงในสหภาพมาส่วนใหญ่ยังเป็นปลาอีสกเทศที่เลี้ยงในน้ำจืดซึ่งเป็นที่ยอมรับในภาคในประเทศ มีผลผลิต 0.531 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 64.96 ของผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงในสหภาพมา อันดับที่สองเป็นกุ้งกุลาดำที่เลี้ยงในทะเล ผลผลิต 0.051 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 6.27 อันดับที่สามเป็นปลากะโห้ที่เลี้ยงในน้ำจืด ผลผลิต 0.046 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 5.57 ตามมาด้วยปลานิลที่เลี้ยงในน้ำจืดเป็นสำคัญ มีที่เลี้ยงในน้ำกร่อยไม่มากนัก ปริมาณผลผลิตรวม 0.040 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 4.92 และผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงในน้ำจืดอีกสี่ชนิดคือ ปลานวลจันทร์น้ำจืด 0.030 ล้านตัน ร้อยละ 3.71 ปลาไน และปลาตะเพียนขาว อย่างละ 0.023 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 2.78 และปลาสร้อย 0.015 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 1.86 นอกจากนี้มีผลผลิตไม่ถึงร้อยละหนึ่ง เช่น ปลาดุกและกุ้งก้ามกรามในน้ำจืด ปูทะเลที่เลี้ยงในทะเล ปลาสร้อย และปลานิลที่เลี้ยงในน้ำกร่อย และ ปลากะพงขาวและปลากะรังที่เลี้ยงในทะเลอีกไม่มากนัก สหภาพมายังให้ความสำคัญแก่ผลผลิตเพื่อการเพาะเลี้ยงในประเทศ ตลาดหลักยังเป็นตลาดในประเทศ แต่ก็มีศักยภาพที่จะพัฒนาการเลี้ยงกุ้ง ปลานิลและปลาสร้อย (ตารางที่ 2.6)

ตารางที่ 2.6 ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงที่สำคัญในสหภาพมา ปี 2554

ชนิดสัตว์น้ำ (อันดับที่; ปริมาณ: พันตัน; ส่วนแบ่งผลผลิตเพาะเลี้ยงทั้งหมด: %)		
สหภาพมา ปริมาณรวม 817.112 พันตัน		
น้ำจืด (1 st ; 760.9 พันตัน ; 93.13%)	น้ำกร่อย (3 rd ; 1.5 พันตัน; 0.19%)	ทะเล (2 nd ; 54.6 พันตัน; 6.69%)
ปลาอีสกเทศ (1 st ; 530.8; 64.96%)	ปลาสร้อย (1 th ; 0.8; 0.09%)	กุ้งกุลาดำ (2 nd ; 51.2; 6.27%)
ปลากะโห้ (3 rd ; 45.5; 5.57%)	ปลานิล (13 th ; 0.8; 0.09%)	ปูทะเล (11 th ; 1.5; 0.18%)
ปลานิล (4 th ; 39.4; 4.83%)		สัตว์ที่ไม่มีกระดูกสันหลัง (12 th ; 1.4; 0.18%)
ปลานวลจันทร์น้ำจืด (5 th ; 30.3; 3.71%)		
ปลาไน (6 th ; 22.7; 2.78%)		
ปลาตะเพียน (6 th ; 22.7; 2.78%)		
ความสำคัญของสัตว์น้ำอื่นๆ ที่ศึกษา (อันดับที่; ปริมาณ: พันตัน; ส่วนแบ่งผลผลิตเพาะเลี้ยง: %)		
ปลาสร้อย (8 th ; 15.2; 1.86%)		ปลากะรัง (15 th ; 0.14; 0.02%)
ปลาดุก (9 th ; 7.6; 0.93%)		ปลากะพงขาว (6 th ; 0.08; 0.01%)
กุ้งก้ามกราม (10 th ; 4.2; 0.52%)		

ที่มา : คำนวณจากข้อมูลของ Food and Agriculture Organization (2010)

2.7 การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของมาเลเซีย

การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในมาเลเซีย เริ่มจากการเลี้ยงปลาหัวโต ปลาลิ้น และปลาเฉา ในแบบ Poly-culture ตามบ่อในเหมืองเก่า เมื่อประมาณ 90 ปีที่แล้ว หลังจากนั้นมีการเลี้ยงกุ้งแบบธรรมชาติบริเวณรัฐ Johore มีการเลี้ยงหอยแครง การเลี้ยงปลานิลแบบธรรมชาติ การเลี้ยงแบบพัฒนาเริ่มขึ้นประมาณ 20 ปีมาแล้ว โดยมีการปล่อยลูกพันธุ์อย่างหนาแน่น และอาหารเสริม

ซึ่งทำได้หลังจากที่มีการพัฒนาการเพาะพักและการผลิตอาหารสำเร็จรูปโดยรัฐและเอกชนร่วมกัน ดำเนินการ ความสำเร็จในส่วนนี้ทำให้มาเลเซียลดการเพาะเลี้ยงแบบธรรมชาติและหันมาใช้ในการเลี้ยงแบบพัฒนา สามารถเพิ่มผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงได้ ส่งผลให้การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในมาเลเซียพัฒนามาเป็นอาชีพที่ทำรายได้ดี ข้อจำกัดที่ยังมีอยู่ คือ มีพื้นที่จำกัด ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นและการขาดแคลนแรงงานที่มีทักษะในการเพาะเลี้ยง

ผลผลิตการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของมาเลเซียยังเป็นรองประเทศไทยอยู่มาก ผลผลิตที่ได้เกือบครึ่งหนึ่งเป็นสาหร่าย มีปริมาณ 0.240 ล้านตัน หรือร้อยละ 45.48 ของผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงในปี 2554 สัตว์น้ำหลักที่เพาะเลี้ยง ได้แก่ กุ้งขาวในน้ำกร่อย ผลผลิต 0.059 ล้านตัน (ร้อยละ 11.27) ตามมาด้วยหอยแครงที่เลี้ยงในทะเล ผลผลิต 0.058 ล้านตัน (ร้อยละ 10.93) จากนั้นเป็นปลาตุ๊กที่เลี้ยงในน้ำจืด 0.047 ล้านตัน (ร้อยละ 8.88) มาเลเซียส่งปลาตุ๊กเข้ามาจำหน่ายในประเทศไทยโดยผ่านมาทางชายแดนภาคใต้ ในช่วงที่มีปลาตุ๊กจากมาเลเซียเข้ามาแข่งขัน ส่งผลให้ราคาปลาในประเทศไทยลดลง ตามมาด้วยปลานิลที่เลี้ยงในน้ำจืดเป็นสำคัญ และมีที่เลี้ยงในน้ำกร่อยเล็กน้อย ปริมาณรวม 0.043 ล้านตัน (ร้อยละ 8.18) ปลากะพงขาวที่เลี้ยงในน้ำกร่อย 0.018 ล้านตัน (ร้อยละ 3.34) ปลาสวายในน้ำจืดมีผลผลิต 0.011 ล้านตัน (ร้อยละ 2.07) ปลากะพงและปลากะรังที่เลี้ยงในน้ำกร่อยมีผลผลิต 0.009 ล้านตัน (ร้อยละ 1.61) และ 0.006 ล้านตัน (ร้อยละ 1.20) ตามลำดับที่มีผลผลิตไม่ถึงร้อยละหนึ่ง เช่น ปลาหัวโตและปลาแขยงที่เลี้ยงในน้ำจืด หอยแมลงภู่ที่เลี้ยงในทะเล ปลาเฉาและปลาตะเพียนในน้ำจืด หอยนางรมที่เลี้ยงในทะเล และกุ้งก้ามกรามในน้ำจืด มาเลเซียพยายามเพิ่มผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงแต่ยังไม่ได้มากนัก มีข้อจำกัดที่แรงงาน มาเลเซียมีความสนใจให้มีผู้เข้าไปลงทุนด้านการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในประเทศ (ตารางที่ 2.7)

ตารางที่ 2.7 ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงที่สำคัญในประเทศมาเลเซีย ปี 2554

ชนิดสัตว์น้ำ (อันดับที่; ปริมาณ: พันตัน; ส่วนแบ่งผลผลิตเพาะเลี้ยงทั้งหมด: %)		
มาเลเซีย ปริมาณรวม 526.526 พันตัน		
น้ำจืด (2 nd ; 122.2 พันตัน; 23.21%)	น้ำกร่อย (3 rd ; 104.1 พันตัน; 19.77%)	ทะเล (1 st ; 300.2 พันตัน; 57.02%)
ปลาตุ๊ก (4 th ; 46.8; 8.88%)	กุ้งขาว (2 nd ; 59.4; 11.27%)	สาหร่าย (1 st ; 239.5; 45.48%)
ปลานิล (5 th ; 42.8; 8.13%)	ปลากะพงขาว (6 th ; 17.6; 3.34%)	หอยแครง (3 rd ; 57.5; 10.93%)
ปลาสวาย (7 th ; 10.9; 2.07%)	ปลากะพง (8 th ; 8.5; 1.61%)	หอยแมลงภู่ (11 th ; 2.6; 0.50%)
ปลาหัวโต (49 th ; 3.9; 0.75%)		
ปลาแขยง (10 th ; 2.9; 0.55%)		
ปลาเฉา (12 th ; 1.9; 0.36%)		
ความสำคัญของสัตว์น้ำอื่น ๆ ที่ศึกษา (อันดับที่; ปริมาณ: พันตัน; ส่วนแบ่งผลผลิตเพาะเลี้ยง: %)		
ปลาตะเพียน (13 th ; 1.6; 0.30%)	ปลากะรัง (14 th ; 6.3; 1.20%)	หอยนางรม (15 th ; 0.6; 0.12%)
กุ้งก้ามกราม (16 th ; 0.3; 0.06%)	ปลานิล (17 th ; 0.3; 0.05%)	

ที่มา : คำนวณจากข้อมูลของ Food and Agriculture Organization (2010)

ประเทศไทยยังมีโอกาสจากการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนที่จะเข้าไปลงทุนเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในสหภาพพม่าและมาเลเซีย เพื่อขยายฐานการผลิตโดยความร่วมมือกับเพื่อนบ้านซึ่งมีพื้นที่สำหรับการเพาะเลี้ยง สำหรับในอินโดนีเซียและเวียดนามปัจจุบันมีผู้ประกอบการรายใหญ่เข้าไปลงทุนเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำอยู่แล้ว เช่น เครือเจริญโภคภัณฑ์ที่เข้าไปลงทุนเพาะเลี้ยงและแปรรูปปลาสวาย และในอินโดนีเซียก็มีการเข้าลงทุนพัฒนาการเพาะเลี้ยงกุ้งขาวโดยอินโดนีเซียคาดหวังการพัฒนาเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชนในพื้นที่เป็นสำคัญ

ประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ นอกจากที่กล่าวมาข้างต้นยังมีผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงไม่มากนักแต่ก็ได้เร่งพัฒนาเพื่อทดแทนผลผลิตจากการทำประมงจากแหล่งน้ำธรรมชาติจนทำให้มีอัตราเพิ่มของผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสูงกว่าที่เป็นอยู่ในประเทศไทย

2.8 การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของ สปป.ลาว

การเพาะเลี้ยงใน สปป.ลาวมีเฉพาะการเพาะเลี้ยงในน้ำจืด ซึ่งใช้บริโภคในประเทศเป็นสำคัญ ปลาที่เลี้ยงมีทั้งปลาจีน ปลาไน ปลาดตะเพียน และปลาอื่นๆ ที่อาศัยพันธุ์ปลามาจากแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น ปลาช่อน ปลาไหล และปลาชิว ยังมีสัตว์น้ำอื่นๆ เช่น กุ้ง กบ และหอยตาก การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำมักจะเป็นการเพาะเลี้ยงเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก ระบบการเพาะเลี้ยงใน สปป.ลาว มีทั้งการเลี้ยงในนาข้าว ในบ่อ และในกระชัง การเลี้ยงปลาในนาข้าวทำกันในเขตชลประทานซึ่งหาลูกพันธุ์ปลาได้ง่าย ผู้เพาะเลี้ยงสามารถเพาะพันธุ์ได้เองอีกส่วนหนึ่ง ไม่นิยมซื้อลูกพันธุ์เนื่องจากต้องลงทุนและการเลี้ยงก็เลี้ยงเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นสำคัญ หากเป็นการเลี้ยงในบริเวณใกล้ที่ตั้งของชุมชนเกษตรกรยังสามารถมีรายได้จากการขายผลผลิต

การเลี้ยงปลาในกระชังของ สปป.ลาว เริ่มจากการเลี้ยงในอ่างเก็บน้ำ “น้ำซึม” เมื่อประมาณ 30 ปีที่แล้ว มีการเลี้ยงปลานิล ปลาช่อน ปลาลิ้น และปลาเผาะ สปป.ลาว มีการเลี้ยงปลานิลในกระชังแบบพัฒนาโดยรับเทคโนโลยีจากประเทศไทย การเลี้ยงในบ่อมักจะเป็นบ่อที่ขุดกันเอง มีความลึกไม่เกิน 50 เซนติเมตร มีผลผลิตต่ำ ยังมีข้อจำกัดด้านลูกพันธุ์และอาหารสัตว์น้ำ มักจะเลี้ยงปลาพันธุ์พื้นเมืองเนื่องจากช่วงแล้งมีระยะนานถึง 6 เดือนการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในบ่อใน สปป.ลาว จึงทำได้ในระยะสั้นที่มีน้ำพอเพียง การเลี้ยงสัตว์น้ำ ตามชนบทใน สปป.ลาว เป็นการเพาะเลี้ยงที่ใช้ต้นทุนต่ำ ขุดบ่อกันเอง ถ้ามีการให้อาหารสำเร็จรูปก็มักจะเป็นที่นำเข้าจากประเทศไทยและมีราคาสูง การขนส่งที่ไม่สะดวกเป็นข้อจำกัดของการเพาะเลี้ยงเชิงพาณิชย์ ในช่วงน้ำหลากจะมีสัตว์น้ำที่ได้จากธรรมชาติเป็นจำนวนมากราคาสัตว์น้ำลดลง ดังนั้นการเพาะเลี้ยงต้องมีต้นทุนต่ำเพื่อให้แข่งขันได้

ในปี 2554 ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงของ สปป.ลาว คือ 0.086 พันตัน เป็นการเพาะเลี้ยงในน้ำจืด ที่มีผลผลิตสูงเป็นอันดับแรก คือ ปลานิล ปลานวลจันทร์น้ำจืดปลาลิ้น ปลาหัวโต ปลาดตะเพียนขาว และปลาไน ตามลำดับ ในฤดูแล้งขาดแคลนน้ำผลผลิตมีน้อย ประเทศไทยมีโอกาสที่จะส่งผลผลิตเข้าไปขายใน สปป.ลาว ซึ่งปัจจุบันก็มีการค้าขายแดน และส่งปลานิลเข้าไปขายในประเทศนี้ (ตารางที่ 2.8)

ตารางที่ 2.8 ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงที่สำคัญใน สปป.ลาว ปี 2554

ชนิดสัตว์น้ำ (อันดับที่; ปริมาณ: พันตัน; ส่วนแบ่งผลผลิตเพาะเลี้ยงทั้งหมด: %)	
สปป.ลาว ปริมาณรวม 86.000 พันตันทั้งหมดเป็นการเพาะเลี้ยงในน้ำจืด	
ปลานิล (1 st ; 21.7; 25.23%)	
ปลานวลจันทร์น้ำจืด (2 nd ; 10.3; 11.98%)	
ปลาลิ้น (3 rd ; 8.8; 10.23%)	
ปลาหัวโต (4 th ; 7.2; 8.37%)	
ปลาตะเพียน (5 th ; 6.8; 7.91%)	
ปลาไน (6 th ; 6.4; 7.44%)	

ที่มา : คำนวณจากข้อมูลของ Food and Agriculture Organization (2010)

2.9 การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของประเทศไทย

การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในกัมพูชามีทั้งการเลี้ยงในกระชัง ในบ่อ และในนาข้าว การเลี้ยงในกระชังทำกันมานาน โดยเริ่มจากการเลี้ยงปลาที่ทำประมงมาได้จากแหล่งน้ำธรรมชาติ แต่ยังไม่โตได้ขนาดที่ตลาดต้องการ นำมาซึ่งไว้ในกระชังไว้จนโตได้ขนาดพอขายได้ราคา แต่การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำยังมีน้อยเมื่อเทียบกับผลผลิตสัตว์น้ำ

โดยรวมกัมพูชายังขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานซึ่งเป็นข้อจำกัดในการขนส่งอาหารสัตว์น้ำ พันธุ์ปลา ตลอดจนผลผลิต จึงเป็นข้อจำกัดในการพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในประเทศ

ในกัมพูชาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำส่วนใหญ่ทำกันในแหล่งน้ำจืด ทั้งที่เลี้ยงในกระชังและเลี้ยงในบ่อ การเลี้ยงในกระชังเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในระยะสิบกว่าปีที่ผ่านมา จากเดิมที่เลี้ยงปลาช่อนเป็นสำคัญ มีการจับปลาขนาดเล็กมาใช้เป็นอาหารเลี้ยงปลาช่อน ซึ่งมีผลให้ความชุกชุมของสัตว์น้ำลดลง นับแต่ปี 2538 รัฐบาลกัมพูชาจึงห้ามเลี้ยงปลาช่อนในกระชังเพื่อลดการจับปลาขนาดเล็กมาเป็นอาหารปลาช่อน ผู้เลี้ยงพยายามขอให้รัฐยกเลิกข้อห้ามนี้แต่ยังไม่เป็นผล ปลาชนิดอื่นที่นิยมเลี้ยงในกระชัง ได้แก่ ปลาสวาย ปลาดุก และปลานิลแดง มีการเลี้ยงปลาแบบพัฒนาบริเวณใกล้เมืองใหญ่ๆ ในขณะที่การเพาะเลี้ยงขนาดเล็กมีการพัฒนาการเลี้ยงปลาไนและปลานิล โดยเฉพาะในพื้นที่ขาดแคลนสัตว์น้ำ

รัฐบาลมีโรงเพาะฟักอยู่ 13 แห่ง และยังมีโรงเพาะฟักเอกชนขนาดเล็กอยู่อีกจำนวนหนึ่ง ผลิตพันธุ์ปลาได้ปีละประมาณ 70 ล้านตัว ส่วนใหญ่เป็น ปลาตะเพียน ปลาสวาย ปลาไน และปลานิล อย่างไรก็ตามกัมพูชาได้จัดตั้งศูนย์พัฒนาการเลี้ยงสัตว์น้ำเค็มเริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี 2555 เพื่อเพาะพันธุ์กุ้ง ปลากระพงขาว และปลากะรัง รวมทั้งดำเนินการวิจัย เพื่อสนับสนุนการเพาะเลี้ยงในส่วนของการเลี้ยงสัตว์น้ำจืดมีการส่งเสริมการเลี้ยงปลาพื้นเมือง ได้แก่ ปลาสวาย ปลาเพาะ ปลานวลจันทร์น้ำจืด ปลาบ้า และปลากะโห้ อีกทั้งยังมีการแนะนำให้เลี้ยงปลานิลและปลาตะเพียนในนาข้าว

กัมพูชายังต้องอาศัยผลผลิตจากการทำประมงเป็นหลัก ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงในปี 2554 มีเพียงร้อยละ 12.81 ของผลผลิตจากภาคการประมงโดยรวม แต่ก็มีศักยภาพพัฒนาการเพาะเลี้ยงและมีอัตราเพิ่มของผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสูงกว่าอัตราเพิ่มของประเทศไทย ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงของกัมพูชาเป็น 0.072 ล้านตันในปี 2554 ส่วนใหญ่เป็นการเพาะเลี้ยงในน้ำจืด ที่มีผลผลิตมากที่สุดคือ ปลาสวาย ผลผลิต 0.027 ล้านตัน คิดเป็นร้อยละ 36.67 ของผลผลิตจากการเพาะเลี้ยง ก่อนที่เวียดนามจะประสบความสำเร็จในการพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลาสวาย เคยนำเข้าพันธุ์ปลาสวายจากกัมพูชามาแล้ว และในปีนี้มีผลผลิตปลาสวายของกัมพูชายังสูงกว่าปลาสวายที่ประเทศไทยได้จากการเพาะเลี้ยง อันดับรองลงไป ยังเป็นการเพาะเลี้ยงปลาชนิดต่างๆ ในน้ำจืด ได้แก่ ปลาดุก ปลาตะเพียน ปลาสลิด ปลาช่อน ปลาดุก ปลาตะเพียนชนิด *Cyprinids* ปลานิล และปลาดุก ตามลำดับ มีการเลี้ยงหอยแมลงภู่และหอยแครง แต่ผลผลิตที่ได้เป็นรองการเพาะเลี้ยงในน้ำจืดที่กล่าวมาแล้ว ที่มีผลผลิตไม่ถึงร้อยละหนึ่ง ได้แก่ ปลากะพงขาว และปลากะรังที่เลี้ยงในทะเล กุ้งก้ามกรามในน้ำจืด การเลี้ยงกุ้งในน้ำกร่อยซึ่งมักจะเป็นกุ้งตะกาดที่อาศัยลูกพันธุ์จากธรรมชาติ และปูทะเลที่เลี้ยงในน้ำกร่อย (ตารางที่ 2.9)

การพัฒนาการเพาะเลี้ยงในกัมพูชายังมีข้อจำกัดในด้านโลจิสติกส์ ทั้งยังขาดแคลนพันธุ์และอาหารสัตว์น้ำ อนึ่งกัมพูชามีผลผลิตจากการทำประมงน้ำจืดในทะเลสาบอยู่มาก สามารถส่งเข้ามาขายในประเทศไทย อย่างไรก็ดีตามรัฐส่งเสริมการเพาะพันธุ์และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ กัมพูชาจึงไม่น่าจะเป็นตลาดสำหรับการส่งออกสัตว์น้ำจากประเทศไทย แต่ปัจจุบันมีผู้ประกอบการให้ข้อมูลว่าสามารถส่งกุ้งขาวจากไทยผ่านเข้าไปในกัมพูชา เพื่อส่งต่อไปเวียดนาม และขายให้แก่จีนเป็นประเทศปลายทาง

ตารางที่ 2.9 ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงที่สำคัญในประเทศกัมพูชา ปี 2554

ชนิดสัตว์น้ำ (อันดับที่; ปริมาณ: พันตัน; ส่วนแบ่งผลผลิตเพาะเลี้ยงทั้งหมด: %)		
กัมพูชา ปริมาณรวม 72.000 พันตัน		
น้ำจืด (1 st ; 69.38 พันตัน; 96.36%)	น้ำกร่อย (3 rd ; 0.12 พันตัน; 0.17%)	ทะเล (2 nd ; 2.50 พันตัน; 3.47%)
ปลาสวาย (1 st ; 26.4; 36.67%)	กุ้งทะเล (13 th ; 0.1; 0.14%)	หอยแมลงภู่ (8 th ; 1.2; 1.67%)
ปลาดุก (2 nd ; 12.6; 17.50%)	ปูทะเล (14 th ; 0.02; 0.03%)	หอยแครง (9 th ; 0.8; 1.11%)
ปลาสลิด (3 rd ; 7.3; 10.14%)		ปลากะพงขาว (10 th ; 0.14; 0.19%)
ปลาช่อน (3 rd ; 7.3; 10.14%)		ปลากะรัง (10 th ; 0.14; 0.19%)
ปลาดุก (5 th ; 6.8; 9.50%)		
ปลานิล (6 th ; 2.0; 2.78%)		
ความสำคัญของสัตว์น้ำอื่นๆ ที่ศึกษา (อันดับที่; ปริมาณ: พันตัน; ส่วนแบ่งผลผลิตเพาะเลี้ยง: %)		
ปลาดุก (7 th ; 1.95; 2.71%)		
กุ้งก้ามกราม (12 th ; 0.14; 0.19%)		

ที่มา : จำนวนจากข้อมูลของ Food and Agriculture Organization (2010)

2.10 การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของประเทศไทย

สิงคโปร์มีข้อจำกัดด้านพื้นที่การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เนื่องจากที่ดินมีจำกัดและมีราคาสูง ไม่คุ้มที่จะนำมาใช้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ผลผลิตทั้งจากการทำประมงและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของสิงคโปร์มีแนวโน้มลดลง แม้สิงคโปร์จะมีความพยายามในการเพิ่มผลผลิตการเพาะเลี้ยงเพื่อลดการพึ่งพาการนำเข้า มีการพัฒนาการเพาะเลี้ยงด้วยการเลือกวิธีที่ใช้ที่ดินไม่มากและให้ผลตอบแทนสูงตลอดจนการเพาะเลี้ยงในทะเล หากเป็นการเพาะเลี้ยงในน้ำจืดและการเพาะเลี้ยงชายฝั่งจะพัฒนาในรูปแบบการเพาะเลี้ยงแบบ Tank system ใช้ระบบน้ำหมุนเวียน หรือ ระบบปิด ซึ่งต้องใช้เทคนิคทางวิศวกรรมและการจัดการระบบการเลี้ยง การเลี้ยงในทะเลจึงมักจะเป็นการเลี้ยงในกระชังที่ต้องลงทุนสูง

การพัฒนาการเพาะเลี้ยงที่ทันสมัยใช้พื้นที่ไม่มาก ขึ้นมาทดแทนผลผลิตที่ลดลงจากการทำประมงส่งผลให้ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของสิงคโปร์เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในปี 2554 ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงในสิงคโปร์เป็น 0.004 ล้านตัน เกือบครึ่งหนึ่งเป็นการเพาะเลี้ยงปลานวลจันทร์ทะเล ผลผลิต 0.002 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 46.06 ของผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงในสิงคโปร์ รองลงไป ได้แก่ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงหอยแมลงภู่และปลากะพงขาวในทะเล การเลี้ยงปลาชะโดในน้ำจืด ปลากะรังในทะเล ปลานิลซึ่งมีทั้งที่เลี้ยงในน้ำจืดและในทะเล นอกจากนั้นมีผลผลิตไม่ถึงร้อยละหนึ่ง เช่น ปลาสวายและปลาดุกในน้ำจืด หอยนางรมในทะเล ปลาปู้ทราย ปลาหัวโตและปลาไหลในน้ำจืด (ตารางที่ 2.10)

ประเทศไทยมีโอกาสส่งออกสัตว์น้ำที่ได้จากการเพาะเลี้ยงเข้าไปจำหน่ายในสิงคโปร์ เนื่องจากที่สิงคโปร์ยังไม่สามารถผลิตได้พอเพียงต่อความต้องการบริโภคในประเทศ แต่จะต้อง เป็นสินค้าที่มีคุณภาพ

ตารางที่ 2.10 ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงที่สำคัญในประเทศไทย ปี 2554

ชนิดสัตว์น้ำ (อันดับที่; ปริมาณ: พันตัน; ส่วนแบ่งผลผลิตเพาะเลี้ยงทั้งหมด: %)		
สิงคโปร์ ปริมาณรวม 3.972 พันตัน		
น้ำจืด (2 nd ; 0.48 พันตัน; 12.17%)	น้ำกร่อย (3 rd ; 0.01 พันตัน; 0.18%)	ทะเล (1 st ; 3.48 พันตัน; 87.65%)
ปลาชะโด (4 th ; 0.37; 9.19%)	กึ่งทะเล (9 th ; 0.01; 0.18%)	ปลานวลจันทร์ทะเล (1 st ; 1.83; 46.06%)
ปลานิล (6 th ; 0.05; 1.15%)		หอยแมลงภู่ (2 nd ; 0.43; 10.89%)
ปลาสวาย (8 th ; 0.04; 0.91%)		ปลากะพงขาว (3 rd ; 0.39; 9.88%)
ปลาดุก (9 th ; 0.01; 0.18%)		
ปลาปู้ทราย (10 th ; 0.005; 0.13%)		

ตารางที่ 2.10 ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงที่สำคัญในประเทศสิงคโปร์ ปี 2554 (ต่อ)

ชนิดสัตว์น้ำ (อันดับที่; ปริมาณ: พันตัน; ส่วนแบ่งผลผลิตเพาะเลี้ยงทั้งหมด: %)		
สิงคโปร์ ปริมาณรวม 3.972 พันตัน		
น้ำจืด	น้ำกร่อย	ทะเล
(2 nd ; 0.48 พันตัน; 12.17%)	(3 rd ; 0.01 พันตัน; 0.18%)	(1 st ; 3.48 พันตัน; 87.65%)
ปลาหัวโต (11 th ; 0.002; 0.05%)		
ปลาไหล (11 th ; 0.002; 0.05%)		
ความสำคัญของสัตว์น้ำที่ศึกษา (อันดับที่; ปริมาณ: พันตัน; ส่วนแบ่งผลผลิตเพาะเลี้ยง: %)		
		ปลากะรัง (5 th ; 0.14; 3.62%)
		ปลานิล (7 th ; 0.05; 1.07%)
		หอยนางรม(9 th ;0.01;0.18%)

ที่มา : คำนวณจากข้อมูลของ Food and Agriculture Organization (2010)

2.11 การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของประเทศบรูไน

บรูไนยังมีผลผลิตสัตว์น้ำไม่เพียงพอสำหรับการบริโภคภายในประเทศ ต้องอาศัยการนำเข้า การเพาะเลี้ยงในประเทศบรูไนมีต้นทุนสูง ส่วนใหญ่เป็นการเพาะเลี้ยงในน้ำกร่อยมีทั้งการเลี้ยง กุ้งและปลา การเลี้ยงกุ้งกุลาดำประสบปัญหาโรคระบาดเช่นเดียวกับประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ ซึ่งส่งผลให้บรูไนหันไปเลี้ยงกุ้งสีฟ้า และยังมีการเลี้ยงปลาทะเลในน้ำกร่อย การเพาะเลี้ยงในน้ำจืด มักจะเป็นการเลี้ยง ปลานิล ปลาดุก ปลาไน ปลาช่อน และปลาดูเตียน ซึ่งมักเป็นการเลี้ยงขนาดเล็ก

บรูไนเป็นประเทศสมาชิกอาเซียนที่มีผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงน้อยที่สุด แต่ก็ได้เร่ง พัฒนาการเพาะเลี้ยง ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงในปี 2554 ยังอยู่ในหลักร้อยละ คือเพียง 530 ตัน คิดเป็นร้อยละ 20.15 ของผลผลิตรวมจากภาคการประมง ยังต้องพึ่งพาผลผลิตจากการทำประมง จากแหล่งน้ำธรรมชาติเป็นสำคัญ ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงเกือบทั้งหมดมาจากการเพาะเลี้ยง ในน้ำกร่อย ยังไม่มีการเพาะเลี้ยงในทะเล และที่มาจากการเพาะเลี้ยงในน้ำจืดก็มีเพียงประมาณ ยี่สิบตันและไม่ได้จำแนกชนิดไว้ สัตว์น้ำที่มีผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงมากที่สุด คือ การเลี้ยงกุ้งสีฟ้า ผลผลิต 320 ตัน (ร้อยละ 60.38) ตามมาด้วย ปลากะพง กุ้งกุลาดำ ปลากะพงขาว ปลาข้างเหลือง และปลากะรัง (ตารางที่ 2.11)

ตารางที่ 2.11 ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงที่สำคัญในประเทศบรูไน ปี 2554

ชนิดสัตว์น้ำ (อันดับที่; ปริมาณ: พันตัน; ส่วนแบ่งผลผลิตเพาะเลี้ยงทั้งหมด: %)	
น้ำจืด (2 nd ; 0.020 พันตัน; 3.77%)	น้ำกร่อย (1 st ; 0.510 พันตัน; 96.23%)
ปลาน้ำจืด	กุ้งสีฟ้า (1 st ; 0.32; 60.38%)
	ปลากะพง (2 nd ; 0.04; 7.55%)
	กุ้งกุลาดำ (3 rd ; 0.03; 5.66%)
	ปลากะพงขาว (3 rd ; 0.03; 5.66%)
	ปลาข้างเหลือง (3 rd ; 0.03; 5.66%)
ความสำคัญของสัตว์น้ำอื่นๆ ที่ศึกษา (อันดับที่; ปริมาณ: พันตัน; ส่วนแบ่งผลผลิตเพาะเลี้ยงทั้งหมด: %)	
	ปลากะรัง (6 th ; 0.005; 0.94%)

ที่มา : คำนวณจากข้อมูลของ Food and Agriculture Organization (2010)

ประเทศไทยมีโอกาสเข้าไปเพาะเลี้ยงในบรูไนซึ่งมีการจัดพื้นที่เพื่อส่งเสริมการเพาะเลี้ยงไว้ แต่ผู้ประกอบการไทยไม่สนใจเข้าไปเพาะเลี้ยงเนื่องจากเห็นว่าขนาดของธุรกิจยังไม่ใหญ่พอที่จะเข้าไปลงทุน และมีโอกาสที่ประเทศไทยจะส่งผลผลิตเข้าไปขายให้แก่บรูไน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของประเทศในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ทั้งในอาเซียนเก่าได้แก่ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ไทย มาเลเซีย สิงคโปร์ และบรูไน อาเซียนใหม่ได้แก่ เวียดนาม เขมร ลาว และพม่า นั้น ต่างก็มีแรงขับเคลื่อนมาจากการเพิ่มการผลิตสัตว์น้ำเพื่อทดแทนการจับจากแหล่งธรรมชาติที่นับวันจะมีจำนวนที่ถดถอยลง อันนำไปสู่การพัฒนาการเพาะเลี้ยงทั้งที่เป็นสัตว์น้ำจืดและสัตว์น้ำทะเล การพัฒนาด้านการเพาะเลี้ยงในแต่ละประเทศจะมีเทคนิคและวิธีการเพาะเลี้ยงที่แตกต่างกันไป รวมถึงชนิดของสัตว์น้ำที่ทำการเพาะเลี้ยง อย่างไรก็ตามสัตว์น้ำที่เพาะเลี้ยงได้ส่วนใหญ่มักระบายไปสู่ผู้บริโภคในประเทศเป็นสำคัญ แต่ก็มีบางประเทศการเพาะเลี้ยงได้พัฒนาไปสู่การส่งออก ในบทความต่อไปจะได้นำเสนอให้เห็นสถานการณ์ด้านการตลาดการค้าสัตว์น้ำในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนและรวมถึงตลาดการส่งออกสินค้าสัตว์น้ำบางชนิดรวมถึงประเทศผู้ส่งออกที่สำคัญ

บทที่ 3

การค้าสินค้า สัตว์น้ำของประเทศสมาชิกอาเซียน และศักยภาพการส่งออก

ในบทนี้จะนำเสนอการใช้ผลผลิตสัตว์น้ำในแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียนเพื่อประกอบการพิจารณาโอกาสทางการค้าสัตว์น้ำ ตามมาด้วยการสรุปศักยภาพการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของประเทศสมาชิกอาเซียน เปรียบเทียบศักยภาพในการส่งออกสินค้าสัตว์น้ำจากประเทศสมาชิกไปยังตลาดปลายทางหลัก และการส่งออกไปยังภูมิภาคอาเซียน โดยใช้แนวคิดแบบจำลอง BCG (Boston Consulting Group) ในการพิจารณา สอนแบ่งการส่งออกและอัตราเติบโตของการส่งออกแบ่งตำแหน่งการค้าของแต่ละประเทศสมาชิกออกเป็นสี่กลุ่ม คือ **กลุ่มแรก** เป็นประเทศที่มีส่วนแบ่งสูงและอัตราเติบโตสูง สามารถขยายการส่งออกในตลาดปลายทางได้ เป็นประเทศที่มีศักยภาพการค้าสูง ซึ่งก็คือกลุ่ม “STARS” **กลุ่มที่สอง** มีส่วนแบ่งสูงแต่อัตราเติบโตต่ำ มีศักยภาพเป็นรองกลุ่มแรก ซึ่งมักเป็นเพราะได้ขยายตลาดมานานแล้วเติบโตไม่ได้มาก แต่ยังมีโอกาสทำรายได้เพิ่มขึ้นจากการส่งออก เป็นกลุ่ม “CASH COWS” ที่ทำเงิน **กลุ่มที่สาม** มีอัตราเติบโตสูงแต่ส่วนแบ่งต่ำ ศักยภาพเป็นรองสองกลุ่มแรก อาจเป็นเพราะเพิ่งเริ่มส่งออกในตลาดนี้หรือมีความสามารถในการผลิตเพื่อส่งออกจำกัด ทำให้ส่งออกได้ไม่มากส่วนแบ่งจึงต่ำ แต่ยังมีโอกาสขยายการส่งออกจึงมีอัตราเติบโตสูง เป็นกลุ่ม “QUESTION MARKS” ที่ต้องการหาช่องทางเพิ่มโอกาสการส่งออก และ **กลุ่มที่สี่** มีส่วนแบ่งตลาดและอัตราเติบโตต่ำด้วยศักยภาพ เป็นกลุ่ม “DOGS” ทั้งนี้ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์เป็นข้อมูลจาก International Trade Center ช่วงปี 2550 - 2553 โดยเลือกมาเฉพาะรายการที่เกี่ยวข้องกับสัตว์น้ำที่ศึกษา ซึ่งเป็นสัตว์น้ำที่สำคัญในการเพาะเลี้ยงของไทยสิบสองชนิด อย่างไรก็ตามข้อมูลที่ได้มาจาก International Trade Center แสดงค่าการส่งออกไว้เป็นสัตว์น้ำโดยรวมไว้ทั้งส่วนที่ได้มาจากการเพาะเลี้ยงและการทำประมงจากแหล่งน้ำธรรมชาติ

3.1 การใช้ผลผลิตสัตว์น้ำของประเทศไทย

องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ โดยรวมประเทศสมาชิกอาเซียนส่งออกผลผลิตสัตว์น้ำประมาณหนึ่งในสี่ของที่ผลิตได้ทั้งจากการเพาะเลี้ยงและการทำประมง ประเทศไทยส่งออกสินค้าสัตว์น้ำที่สำคัญของภูมิภาคนี้ได้แก่ไทย โดยที่ประเทศไทยส่งออกสัตว์น้ำมากกว่าสามในสี่ของที่ผลิตได้ในประเทศ ในขณะที่เวียดนามส่งออกประมาณหนึ่งในสาม สำหรับผลผลิตสัตว์น้ำที่ได้จากการเพาะเลี้ยงกุ้งเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของไทยในขณะที่เวียดนามส่งออกปลาสวาย

เมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนของผลผลิตจากภาคประมงที่ใช้เป็นอาหารกับผลผลิตที่ได้จากภาคประมงโดยรวม⁶ ประเทศที่ผลิตได้มากกว่าที่ใช้บริโภค ได้แก่ ไทย เวียดนาม สหภาพพม่า และอินโดนีเซีย โดยในปี 2552 มีอัตราส่วนผลผลิตที่ใช้เป็นอาหารเป็นร้อยละ 54.73, 66.83, 69.01 และ 88.36 ของผลผลิตที่ได้จากภาคประมง ตามลำดับ มีผลผลิตมากพอที่จะส่งออก ทั้งนี้ผลผลิตที่ส่งออกในปีนี้เป็น 2.156, 1.439, 0.401 และ 0.930 ล้านตันตามลำดับ ประเทศไทยเป็นประเทศผู้ส่งออกสัตว์น้ำมากเป็นอันดับที่หนึ่งของอาเซียน ตามมาด้วยเวียดนาม สหภาพพม่ามีสัดส่วนการใช้ผลผลิตเป็นอาหารสูงกว่าไทยและเวียดนาม และจากปริมาณที่ผลิตได้จำนวนที่ส่งออกยังเป็นรองอินโดนีเซียหากมีการพัฒนาเพิ่มผลผลิตสหภาพพม่ามีโอกาสเพิ่มการส่งออกสัตว์น้ำจัดเป็นประเทศที่มีศักยภาพในการส่งออกสินค้านี้ ส่วนอินโดนีเซียซึ่งแม้จะเป็นประเทศที่มีผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงมากที่สุดยังมีปริมาณการส่งออกเป็นรองไทยและเวียดนาม ทั้งผลผลิตส่วนใหญ่ยังต้องใช้เป็นอาหารในประเทศเป็นสำคัญ (ตารางที่ 3.1)

ประเทศสมาชิกอาเซียนที่มีสัดส่วนผลผลิตที่ใช้เป็นอาหารเกือบทั้งหมดของที่ผลิตได้จากภาคประมงได้แก่ กัมพูชา มาเลเซีย และฟิลิปปินส์ ส่วนที่กัมพูชาและฟิลิปปินส์ส่งออกไม่ถึงร้อยละสิบของที่ผลิตได้จากภาคประมง แต่สำหรับมาเลเซียมีการส่งออกคิดเป็นสัดส่วนเกือบหนึ่งในสี่ของที่ผลิตได้ในประเทศ เนื่องจากเป็นประเทศที่มีการนำเข้าสินค้าประมงเพื่อการส่งออกทั้งส่งไปอาเซียนและภูมิภาคอื่นๆ

ประเทศสมาชิกอาเซียนที่มีสัดส่วนผลผลิตที่ใช้เป็นอาหารมากกว่าที่ผลิตได้ในประเทศ ได้แก่ สปป.ลาว บรูไน และ สิงคโปร์ เฉพาะ สปป.ลาวและบรูไนต้องพึ่งพาการนำเข้า โดย สปป.ลาวนำเข้าไม่ถึงร้อยละห้าของที่ผลิตได้ แต่บรูไนนำเข้ามากกว่าที่ผลิตได้กว่าสามเท่าตัว ทั้งสองประเทศน่าจะเป็นตลาดที่ประเทศสามารถส่งผลผลิตสัตว์น้ำเข้าไปได้ ส่วนสิงคโปร์เป็นประเทศที่นำเข้าทั้งเพื่อบริโภคในประเทศและส่งออก เป็นผู้กระจายสินค้า ซึ่งประเทศไทยควรให้ความสนใจในการแสวงหาความร่วมมือเพื่อส่งสินค้าสัตว์น้ำไปยังทั้งในสิงคโปร์และผ่านไปยังประเทศอื่นๆ ทั้งในและนอกอาเซียน

⁶ ผลผลิตจากภาคการประมงประกอบด้วยผลผลิตจากการจับจากทะเลและแหล่งน้ำธรรมชาติ และผลผลิตจากการเพาะเลี้ยง

ตารางที่ 3.1 การใช้ผลผลิตจากภาคการประมงของประเทศสมาชิกอาเซียนและรวมทุกประเทศ
ในโลก ปี 2552

ประเทศ	ผลผลิต (พันตัน)	ที่ไม่ได้ใช้ เป็นอาหาร	นำเข้า	ส่งออก	ที่ใช้เป็น อาหาร	ประชากร (ล้านคน)	ปริมาณ/คน/ ปี (กก.)
อินโดนีเซีย	6,837.04	74.08	208.22	930.30	6,040.87	237.41	25.4
(ร้อยละ)	100.00	1.08	3.05	13.61	88.36		
เวียดนาม	4,836.58	281.50	116.01	1,438.75	3,232.34	86.90	37.2
(ร้อยละ)	100.00	5.82	2.40	29.75	66.83		
ฟิลิปปินส์	3,339.94	0.45	276.60	276.50	3,339.59	81.70	36.4
(ร้อยละ)	100.00	0.01	8.28	8.28	99.99		
ไทย	3,287.37	585.15	1,613.19	2,516.19	1,799.22	68.7	26.2
(ร้อยละ)	100.00	17.80	49.07	76.54	54.73		
สหภาพมา	3,545.04	703.00	5.28	400.99	2,446.32	47.60	51.4
(ร้อยละ)	100.00	19.83	0.15	11.31	69.01		
มาเลเซีย	1,563.94	245.42	514.61	359.85	1,489.95	27.95	53.3
(ร้อยละ)	100.00	15.99	32.90	23.01	95.27		
สปป.ลาว	104.93	0.002	4.44	0.04	109.32	6.11	17.9
(ร้อยละ)	100.00	0.002	4.23	0.04	104.19		
กัมพูชา	514.20	-	8.04	49.36	472.88	13.98	33.8
(ร้อยละ)	100.00	-	1.56	9.60	91.96		
สิงคโปร์	5.69	-	302.71	78.26	230.14	4.95	46.5
(ร้อยละ)	100.00	-	5,321.87	1,375.88	4,045.97		
บรูไน	2.86	0.57	8.40	0.31	10.38	0.39	26.5
(ร้อยละ)	100.00	19.94	293.33	10.69	362.70		
รวมอาเซียน	24,037.58	1,890.18	3,057.49	6,050.54	19,171.02	585.70	32.7
(ร้อยละ)	100.00	7.86	12.72	25.17	79.75		
รวมในโลก	145,309.83	22,861.60	41,012.11	38,556.76	125,344.41	6,817.74	18.4
(ร้อยละ)	100.00	15.73	28.22	26.53	86.26		

ที่มา: Food and Agriculture Organization (2010)

3.2 ศักยภาพการผลิตจากแหล่งการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในประเทศไทย

ประเทศไทยมีความสามารถในการเพาะเลี้ยงกุ้งขาวเป็นอันดับหนึ่งในอาเซียน แต่ได้พัฒนา
มาจนใกล้เต็มศักยภาพ ในการเพาะเลี้ยงปลากะพงขาว ศักยภาพของประเทศไทยใกล้เคียงกับ
ประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ ประเทศไทยยังเป็นรองอินโดนีเซียในการเพาะเลี้ยงปลากะรัง ในส่วน
ของการเพาะเลี้ยงในทะเล ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีปริมาณผลผลิตหอยแมลงภู่สูงที่สุดสูงกว่า

อันดับรองลงไปคือฟิลิปปินส์ถึงเกือบสี่เท่าตัว อย่างไรก็ตามผลผลิตหอยแมลงภูในประเศไทยมีแนวโน้มลดลงเนื่องจากปัญหาคุณภาพน้ำในพื้นที่เพาะเลี้ยงไม่เอื้ออำนวย ที่ตั้งของแหล่งเพาะเลี้ยงในปัจจุบันอยู่ใกล้ชายฝั่งมากเกินไป หากจะรักษาผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงหอยแมลงภูไว้ควรมีการส่งเสริมในเรื่องของพื้นที่เพาะเลี้ยงที่เหมาะสมซึ่งจะอยู่ไกลจากชายฝั่งออกไปมากขึ้น

ในกลุ่มของการเพาะเลี้ยงในน้ำจืด ไทยสามารถมีปริมาณผลผลิต ปลาตะเพียนชนิด Silver barb ปลาสลิด และ กุ้งก้ามกราม จากการเพาะเลี้ยงมากที่สุดในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน ผลผลิตปลาสลิด และกุ้งก้ามกรามของไทยสูงกว่าประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ ไทยมีผลผลิตปลาตะเพียนชนิด Silver barb สูงกว่าผู้ผลิตอันดับที่สองและสามคือ สหภาพพม่าและกัมพูชาไม่มากนักจัดว่าอยู่ในหลักหมื่นตันทั้งสามประเทศ แต่เวียดนามเป็นผู้เพาะเลี้ยงปลาตะเพียนชนิด Cyprinids ที่สำคัญในภูมิภาคนี้ หากประเทศไทยจะรักษาความเป็นผู้นำในการเพาะเลี้ยงปลาตะเพียนไว้ควรมีการส่งเสริมความสามารถของเกษตรกรตลอดจนการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อพัฒนาการผลิตเพิ่มผลผลิต และหาช่องทางตลาดและการแปรรูปเพื่อเพิ่มรายได้จากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชนิดนี้ต่อไป

สถานะของไทยในฐานะผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำทั้งสิบสองชนิดที่ศึกษาจัดว่าอยู่ในระดับที่มีความสามารถสูงเป็นประเทศที่มีปริมาณผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงในอันดับที่หนึ่งของสัตว์น้ำห้าชนิด (กุ้งขาว หอยแมลงภู ปลาตะเพียนชนิด Silver barb ปลาสลิด และ กุ้งก้ามกราม) และเป็นผู้ผลิตอันดับที่สองสำหรับสัตว์น้ำสามชนิด ได้แก่ ปลากะพงขาว (เป็นรองมาเลเซีย) หอยแครง (เป็นรองมาเลเซีย) และปลาดุก (เป็นรองอินโดนีเซีย) เป็นผู้ผลิตอันดับที่สามสำหรับสัตว์น้ำสามชนิด ได้แก่ ปลากะรัง (เป็นรองอินโดนีเซียและมาเลเซีย) หอยนางรม (เป็นรองอินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์) และปลานิล (เป็นรองอินโดนีเซียและฟิลิปปินส์) มีเฉพาะการเพาะเลี้ยงปลาสวายที่ไทยไม่ติดสามอันดับแรกของผู้ผลิต แต่ก็อยู่ในอันดับที่สี่ เป็นรองเวียดนาม อินโดนีเซีย กัมพูชา และใกล้เคียงสหภาพพม่าแต่ปลาสวายที่เลี้ยงในประเทศไทยและสหภาพพม่าเป็น Striped catfish ต่างจากปลาสวายในอีกสามประเทศที่รายงานไว้เป็น Pangas nei

ในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน อินโดนีเซียเป็นประเทศเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่มีศักยภาพสูง มีปริมาณผลผลิตสูงที่สุดในสี่จากสิบสองชนิดสัตว์น้ำ ได้แก่ ปลากะรัง หอยนางรม ปลานิล และปลาดุก เวียดนามเป็นประเทศสมาชิกอาเซียนที่มีผลผลิตปลาสวายมากที่สุดและมาเลเซียเป็นประเทศที่มีผลผลิตปลากะพงขาวและหอยแครงมากที่สุด

เมื่อพิจารณาการส่งออกสินค้าสัตว์น้ำจากประเทศไทยไปยังแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียนพบว่าอินโดนีเซียสัตว์น้ำจากประเทศไทยที่อาจจะมียกยภาพการขยายการส่งออกคือ กุ้งก้ามกราม ในเวียดนาม ฟิลิปปินส์สิงคโปร์และสหภาพพม่า กุ้งขาวที่ส่งออกจากไทยมีศักยภาพสูงในตลาดประเทศนี้ สัตว์น้ำส่งออกจากไทยที่มีโอกาสในตลาดมาเลเซียคือ หอยแมลงภู และปลานิล แต่ยังคงต้องการช่องทางการขยายตลาดให้กว้างขวางขึ้น สำหรับสิงคโปร์ควรหาช่องทางขยายการส่งออกปลาดุก ปลากะพงขาวและปลาตะเพียน ใน สปป.ลาว สัตว์น้ำที่ไทยมีศักยภาพส่งออก ได้แก่ ปลาดุกและปลาตะเพียนโอกาสการตลาดของสัตว์น้ำไทยในกัมพูชาไม่แจ่มใส การส่งออกสัตว์น้ำจากไทยไปบรูไนมีน้อย และไม่สม่ำเสมอ

สัตว์น้ำที่ยังส่งออกไม่มากแต่เติบโตสูง คือ กุ้งก้ามกราม ปลาดุก ปลาดูบ ปลาตะเพียน ปลากระพงขาว หอยแครง หอยแมลงภู่และปลานิล ประเทศไทยสามารถหาช่องทางขยายการส่งออกไปอาเซียนได้ แต่ที่มีศักยภาพต่ำในการขยายการส่งออกคือ ปลาสลิดและหอยนางรม

สำหรับการนำเข้าสัตว์น้ำจากประเทศสมาชิกอาเซียนอื่น ประเทศไทยมีการนำเข้าจากสหภาพมาเป็นสำคัญและมีโอกาสนำเข้าเพิ่มจากมาเลเซียและเวียดนาม เฉพาะสัตว์น้ำที่ศึกษา สิบสองชนิด ประเทศไทยมีโอกาสนำเข้าปลาดุกจากเวียดนามและมาเลเซีย อีกทั้ง การค้าสัตว์น้ำ โดยเฉพาะสัตว์น้ำตามกรอบการศึกษาระหว่างไทยกับประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ ยังมีไม่มาก

3.3 การส่งออกสินค้าสัตว์น้ำจากประเทศสมาชิกอาเซียนไปตลาดปลาย ทางหลัก

ตลาดปลายทางหลักที่ศึกษา ได้แก่ สหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรป ญี่ปุ่น จีน และกลุ่มประเทศในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนมีสองประเทศ คือ กัมพูชา และบรูไนที่ไม่มีข้อมูลการส่งออกสินค้า สัตว์น้ำไปยังตลาดปลายทางใดๆ ที่ศึกษา ซึ่งน่าจะเป็นเพราะผลผลิตที่ได้ในสองประเทศนี้ยังมีไม่มากพอที่จะส่งออกดังได้กล่าวมาแล้ว

สำหรับตลาดสหรัฐอเมริกา ในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนประเทศไทยเป็นผู้ส่งออก สัตว์น้ำที่มีศักยภาพมากที่สุดแต่ปริมาณส่งออกเติบโตช้าลงในขณะที่มูลค่ายังเติบโตสูง การรักษาสถานะของไทยในตลาดนี้ควรให้ความสำคัญแก่การส่งออกกุ้งที่มีราคาดีเป็นสินค้า คุณภาพ สำหรับสินค้าปลาเวียดนามยังมีศักยภาพเป็นรองไทยในด้านการครองตลาดแต่ก็เติบโต รวดเร็ว เป็นคู่แข่งที่สำคัญของไทย ประเทศไทยส่งสินค้าปลาที่มีราคาไปตลาดนี้แต่มีโอกาสดำเนินการ ที่จะเพิ่มการส่งออกเพราะอัตราการเติบโตต่ำ การส่งออกหอยนางรมจากอาเซียนไปยังประเทศ สหรัฐอเมริกามีอยู่น้อย พบว่ามีเพียงอินโดนีเซีย และไทยที่เป็นผู้ส่งออกตลอดในช่วงที่ศึกษา สำหรับหอยแครงไทยเป็นประเทศหลักจากอาเซียนที่ส่งออกหอยแครงไปสหรัฐอเมริกา รองลงไป คือ เวียดนามแต่ทั้งสองประเทศมีแนวโน้มส่งออกไปประเทศนี้ลดลง ฟิลิปปินส์และมาเลเซียยัง ส่งออกไปตลาดนี้น้อยแต่เติบโตรวดเร็ว ไม่มีการส่งออกหอยแมลงภู่จากอาเซียนไปสหรัฐอเมริกา

ในตลาดสหภาพยุโรป ผู้ส่งออกสินค้าสัตว์น้ำในภาพรวมจากอาเซียนที่มีศักยภาพขยาย การส่งออกไปสหภาพยุโรปมีเพียงไทยและเวียดนาม กุ้งเป็นสินค้าสัตว์น้ำหลักที่อาเซียนส่งออก ไปสหภาพยุโรป ประเทศที่มีศักยภาพขยายการส่งออกสินค้ากุ้งมีเพียงไทยและเวียดนาม สำหรับ สินค้าปลาไทยยังเป็นผู้ส่งออกหลักแต่การเติบโตต่ำกว่าเวียดนามมาก มีโอกาสที่เวียดนามจะเพิ่ม การส่งออกสินค้าปลาไปตลาดสหภาพยุโรปมากขึ้นซึ่งจะเป็นเนื้อปลาสดแช่แข็งเป็นสำคัญ การส่งออกหอยแมลงภู่จากอาเซียนไปสหภาพยุโรปมีแนวโน้มลดลงมีเฉพาะเวียดนามเท่านั้นที่ ยังสามารถขยายตลาดได้ ประเทศสมาชิกอาเซียนมีการส่งออกหอยแครงไปสหภาพยุโรปไม่มาก

การส่งออกสินค้าสัตว์น้ำไปญี่ปุ่นโดยรวมประเทศสมาชิกอาเซียนที่มีศักยภาพส่งออก ไปตลาดญี่ปุ่น คือ ไทยและเวียดนาม ซึ่งมีสถานะใกล้เคียงกันในตลาดนี้ สำหรับการส่งออกสินค้า กุ้งไปตลาดญี่ปุ่น ไทย และเวียดนามมีศักยภาพอยู่ในระดับใกล้เคียงกันโดยประเทศไทย เหนือกว่า เวียดนามในด้านมูลค่า ฟิลิปปินส์เป็นประเทศสมาชิกอาเซียนที่ส่งออกสินค้าปลาไปญี่ปุ่นมาก

ที่สุดแต่โอกาสเพิ่มการส่งออกไม่ดีเท่าเวียดนาม ในอนาคตเวียดนามมีโอกาสเพิ่มการส่งออกสินค้าปลาไปตลาดนี้เช่นเดียวกับประเทศไทยที่การส่งออกยังเป็นรองเวียดนาม ในการส่งออกหอยแครงไปญี่ปุ่นน่าสังเกตว่าแม้ส่วนแบ่งการค้าของมาเลเซียยังต่ำกว่าไทยแต่อัตราเติบโตสูงกว่ามาก ญี่ปุ่นไม่ใช่ตลาดที่สำคัญสำหรับการส่งออกหอยแครงจากประเทศ สมาชิกอาเซียน การส่งออกหอยแครงจากญี่ปุ่นมีปริมาณน้อยและมีแนวโน้มลดลง ประเทศไทยตามมาด้วยมาเลเซียเป็นประเทศสมาชิกอาเซียนที่มีศักยภาพในการส่งออกหอยแครงจากอาเซียนไปประเทศญี่ปุ่น

ในการส่งออกสินค้าสัตว์น้ำไปประเทศจีนโดยรวมประเทศไทยและเวียดนามเป็นผู้ส่งออกที่เป็นผู้นำและมีศักยภาพขยายตลาด เวียดนามตามมาด้วยไทยเป็นผู้ส่งออกจากอาเซียนที่มีศักยภาพในการส่งออกสินค้ากุ้งไปประเทศจีน รองลงไปคือมาเลเซีย เวียดนามเป็นผู้ส่งออกสินค้าปลาจากอาเซียนที่มีศักยภาพในประเทศจีนแม้ว่าโอกาสเพิ่มมูลค่าส่งออกจะจำกัดอยู่บ้าง สหภาพพม่าเพิ่งเริ่มส่งออกสินค้าปลาไปตลาดนี้หากขยายตลาดได้ต่อไปสหภาพพม่ามีโอกาสจะเข้ามาเป็นผู้ส่งออกที่สำคัญ สำหรับประเทศไทยมีโอกาสจำกัดในการเพิ่มปริมาณส่งออก การส่งออกสินค้าปลาจากไทยไปจีนมีแนวโน้มลดลง ไทยมีศักยภาพต่ำในตลาดนี้ สำหรับหอยแครงประเทศไทยเป็นผู้ส่งออกหอยแครงจากอาเซียนไปจีนที่มีศักยภาพ รองลงไปคือมาเลเซียและเวียดนาม สำหรับหอยแครงมีเพียงเวียดนาม มาเลเซีย และไทย ที่ส่งออกหอยแครงไปประเทศจีน โดยเวียดนามมีส่วนแบ่งมากที่สุดมากกว่ามาเลเซียกว่าเท่าตัวและไทยส่งออกไปตลาดนี้น้อยมาก การส่งออกมีแนวโน้มลดลงทั้งปริมาณและมูลค่าจึงไม่ใช่ผู้ส่งออกหอยแครงที่มีศักยภาพในตลาดประเทศจีน

ในการส่งออกสินค้าสัตว์น้ำไปตลาดตะวันออกกลางโดยรวมประเทศผู้ส่งออกที่มีศักยภาพสามารถขยายตลาดเพิ่มการส่งออกได้คือ เวียดนามและมาเลเซีย ส่วนการส่งออกจากประเทศไทยมีอัตราเติบโตต่ำกว่าค่าเฉลี่ยแม้จะครองส่วนแบ่งสูงที่สุดแต่มีแนวโน้มว่าจะเสียตลาดนี้ให้แก่เวียดนามและมาเลเซีย สองประเทศนี้เป็นผู้ส่งออกสินค้ากุ้งที่มีศักยภาพในตะวันออกกลาง สำหรับไทยแม้ส่วนแบ่งการค้าสินค้ากุ้งจะใกล้เคียงกับเวียดนาม แต่การเติบโตอาจเสียตลาดให้เวียดนามและมาเลเซีย ผู้ส่งออกสินค้าปลาจากประเทศสมาชิกอาเซียนที่มีศักยภาพในตะวันออกกลาง คือ เวียดนาม อย่างไรก็ตามสำหรับสินค้าปลาที่มีราคาต่ำมาเลเซียยังสามารถขยายปริมาณการส่งออก ในขณะที่สิงคโปร์แม้จะมีส่วนแบ่งและอัตราเติบโตของปริมาณส่งออกต่ำแต่สามารถทำรายได้จากการส่งออกไปตะวันออกกลางเพิ่มได้จากการส่งออกสินค้าปลาที่มีราคาสูง การส่งออกหอยแครงจากอาเซียนไปตะวันออกกลาง ยังมีน้อยแม้สิงคโปร์จะเป็นผู้ส่งออกหลัก ปริมาณส่งออกยังเพิ่มขึ้นได้แต่มูลค่าส่งออกลดลง การวิเคราะห์ตำแหน่งทางการค้าได้แสดงผลสรุปไว้ในตารางที่ 3.2 โดยใช้อักษร A แทนตำแหน่งที่มีศักยภาพสูงหรืออยู่ในกลุ่ม STARS อักษร B แทนตำแหน่งที่มีศักยภาพรองลงมาหรืออยู่ในกลุ่ม CASH COWS ที่ทำเงิน อักษร C แทนตำแหน่งที่มีศักยภาพไม่ชัดเจนหรืออยู่ในกลุ่ม QUESTION MARKS และ อักษร D แทนตำแหน่งที่มีศักยภาพต่ำหรืออยู่ในกลุ่ม DOGS ทั้งนี้ได้แสดงค่าเฉลี่ยของการส่งออกช่วงปี 2550 - 2553 ไว้ในตารางที่ 3.3

ผู้ส่งออกสัตว์น้ำจากอาเซียนที่มีศักยภาพสูงในทุกตลาดส่งออกที่ศึกษา คือ ไทย และ เวียดนาม ในบางตลาด เช่น สหรัฐอเมริกา ตะวันออกกลาง และจีน ไทยยังมีศักยภาพเป็นรอง เวียดนาม ในตลาดสหรัฐอเมริกาและตลาดสหภาพยุโรปการส่งออกของไทยยังมีปริมาณและมูลค่า โดยเฉลี่ยมากกว่าเวียดนาม แต่ในตลาดสหรัฐอเมริการะส่งออกของไทยเริ่มชะลอตัวลงโดย เวียดนามมีอัตราเติบโตที่สูงกว่าไทยในด้านปริมาณ สำหรับตลาดสหรัฐอเมริการะส่งออกของไทยมีแนวโน้มส่งออกสินค้าที่มีคุณภาพและขายได้ราคาสูงเพิ่มขึ้น แทนการเพิ่มปริมาณการส่งออกที่ชะลอตัวลง ในตลาดกลุ่มประเทศตะวันออกกลางไทยยังมีศักยภาพเป็นรองเวียดนาม และมาเลเซีย แม้ปริมาณและมูลค่าการส่งออกโดยเฉลี่ยของไทยจะยังสูงกว่ามาเลเซียแต่มีอัตราการเติบโตต่ำกว่ามาเลเซีย มีโอกาสที่ไทยจะเสียส่วนแบ่งในตลาดกลุ่มประเทศตะวันออกกลาง ให้แก่มาเลเซียและเวียดนาม ในตลาดญี่ปุ่น ทั้งไทยและเวียดนามมีศักยภาพการค้าสูงมีส่วนแบ่ง และอัตราการเติบโตทั้งปริมาณการค้าใกล้เคียงกัน เวียดนามเป็นคู่แข่งที่ใกล้เคียงกับไทยในตลาด ประเทศญี่ปุ่น ในตลาดประเทศจีนปริมาณการค้าของไทยเป็นรองเวียดนามทั้งในด้านปริมาณ เวียดนามยังมีศักยภาพสูงกว่าไทย แต่กลับกันในด้านมูลค่าไทยยังมีศักยภาพสูงกว่าเวียดนาม เพื่อรักษาตลาดประเทศจีนไว้การส่งออกของไทยไปตลาดนี้ควรให้ความสำคัญแก่คุณภาพสินค้า ที่ส่งออกและส่งออกสินค้าที่ขายได้ราคาดีไปตลาดนี้มากขึ้น

อินโดนีเซียซึ่งมีปริมาณผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงมากที่สุด ในอาเซียนมีศักยภาพการส่งออกต่ำในเกือบทุกตลาด ปริมาณการส่งออกของอินโดนีเซียก็ยังต่ำกว่าไทยและเวียดนาม ในทุกตลาดปลายทาง มีเฉพาะในตลาดประเทศญี่ปุ่นเท่านั้นที่อินโดนีเซียมีศักยภาพการส่งออกไม่ชัดเจน (กลุ่ม QUESTION MARKS) คือ ส่วนแบ่งตลาดต่ำแต่มีอัตราเติบโตสูงในช่วง ที่ศึกษา ยังมีช่องทางที่อินโดนีเซียจะขยายการส่งออกไปญี่ปุ่นได้

ตารางที่ 3.2 เปรียบเทียบตำแหน่งการค้าสินค้าสัตว์น้ำของแต่ประเทศสมาชิกอาเซียนในตลาด ปลายทางที่สำคัญ ในช่วงปี 2550 - 2553

ตลาดปลายทาง	สหรัฐอเมริกา		สหภาพยุโรป		ตะวันออกกลาง		ญี่ปุ่น		จีน	
ผู้ส่งออก	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า
อินโดนีเซีย	D	D	D	D	D	D	C	C	D	D
เวียดนาม	A	A	A	A	A	A	A	A	A	B
ไทย	B	A	A	A	B	B	A	A	B	A
ฟิลิปปินส์	C	C	D	D	D	C	D	D	D	C
สหภาพพม่า	D	D	D	D	na	na	C	C	D	D
มาเลเซีย	D	C	D	D	A	A	C	C	B	D
กัมพูชา	-	-	-	-	-	-	D	D	-	-
สิงคโปร์	D	D	C	C	D	D	D	D	C	C

- หมายเหตุ: A แทนตำแหน่งที่มีศักยภาพสูงหรืออยู่ในกลุ่ม STARS
 B แทนตำแหน่งที่มีศักยภาพรองลงมาหรืออยู่ในกลุ่ม CASH COWS ที่ทำเงิน
 C แทนตำแหน่งที่มีศักยภาพไม่ชัดเจนหรืออยู่ในกลุ่ม QUESTION MARKS และ
 D แทนตำแหน่งที่มีศักยภาพต่ำหรืออยู่ในกลุ่ม DOGS

ตารางที่ 3.3 ปริมาณและมูลค่าการส่งออกสินค้าสัตว์น้ำของแต่ประเทศสมาชิกอาเซียนในตลาดปลายทางที่สำคัญโดยเฉลี่ย ในช่วงปี 2550 - 2553 (ปริมาณ: ตัน/ปี มูลค่า: ล้านบาท/ปี)

ตลาดปลายทาง	สหรัฐอเมริกา		สหภาพยุโรป		ตะวันออกกลาง		ญี่ปุ่น		จีน		
	ผู้ส่งออก	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า
อินโดนีเซีย		10,604	2,393	4,963	1,069	167	75	3,673	636	757	86
เวียดนาม		70,506	14,039	39,076	7,874	3,739	782	79,038	15,790	10,150	2,313
ไทย		189,363	40,814	51,295	10,462	3,575	593	71,610	16,331	7,457	926
ฟิลิปปินส์		1,181	79	434	82	379	47	8,927	1,339	236	21
สหภาพพม่า		58	3	1,439	95	na	na	1,612	147	7327	403
มาเลเซีย		27,525	4,549	6,680	1,013	1,377	196	6,316	1,242	3,101	369
กัมพูชา		-	-	-	-	-	-	25	4	-	-
สิงคโปร์		286	88	78	14	320	66	280	56	57	29

ที่มา : Food and Agriculture Organization (2010)

3.4 การส่งออกสินค้าสัตว์น้ำจากประเทศสมาชิกอาเซียนไปตลาดอาเซียน

มาเลเซียเป็นประเทศที่มีการส่งออกสินค้าสัตว์น้ำไปประเทศสมาชิกอาเซียนด้วยกันมากที่สุด ตามมาด้วยอินโดนีเซียและเวียดนามแต่เวียดนามมีอัตราเพิ่มของการส่งออกสินค้าสัตว์น้ำไปตลาดอาเซียนต่ำ ในขณะที่สองประเทศแรกยังเพิ่มการส่งออกไปตลาดอาเซียน

เมื่อแยกพิจารณาตามกลุ่มสินค้าสัตว์น้ำออกเป็น กุ้ง ปลา หอยแครง หอยแมลงภู่ และ หอยนางรม สำหรับสินค้ากุ้งผู้นำการส่งออกไปตลาดอาเซียนที่มีศักยภาพขยายตลาดคือ มาเลเซีย ตามมาด้วยไทย สำหรับการส่งออกสินค้าปลาแม้ว่าโดยเฉลี่ยทั้งอัตราเติบโตของทั้งปริมาณ และมูลค่าการส่งออกสินค้าปลาจากแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียนไปตลาดอาเซียนด้วยกันยังสูงขึ้น แต่ประเทศที่เป็นผู้นำในการส่งออกคือ ไทย มาเลเซียมีแนวโน้มการส่งออกสินค้าปลาลดลง น่าสังเกตว่าประเทศที่มีส่วนแบ่งตลาดน้อยคือ เวียดนาม และฟิลิปปินส์มีอัตราการส่งออกเติบโตสูงมาก อย่างไรก็ตามคาดว่าในกลุ่มสินค้าปลานี้จะเป็นปลาที่มาจากการทำประมงตามแหล่งน้ำธรรมชาติ เป็นสำคัญไม่ได้มาจากการเพาะเลี้ยง สำหรับหอยแมลงภู่ หอยแครง และหอยนางรม ผู้ส่งออกที่มีศักยภาพมากที่สุดยังเป็นมาเลเซีย ในกลุ่มอาเซียนด้วยกันผู้นำในการค้าสัตว์น้ำคือ มาเลเซีย

ตลาดส่งออกที่สำคัญของอินโดนีเซียได้แก่ มาเลเซีย สิงคโปร์ และเวียดนาม ซึ่งเป็นตลาดที่สามารถขยายและเพิ่มส่วนแบ่งการส่งออกได้อีก ตลาดส่งออกสัตว์น้ำในอาเซียนที่มีศักยภาพของเวียดนามคือ สิงคโปร์และอินโดนีเซีย สำหรับฟิลิปปินส์ตลาดอาเซียนที่สำคัญ คือ สิงคโปร์ สำหรับประเทศไทยคู่ค้าสำคัญคือ เวียดนามและมาเลเซีย ส่วนสหภาพ-พม่าตลาดส่งออกที่มีศักยภาพคือ สิงคโปร์และมาเลเซีย ตลาดส่งออกสำคัญของมาเลเซียคือ สิงคโปร์ไทย อินโดนีเซีย

รวมทั้งเวียดนาม ตลาดที่มีศักยภาพของสิงคโปร์คือ อินโดนีเซียและมาเลเซีย สำหรับการค้าสัตว์น้ำระหว่างกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนด้วยกัน มาเลเซีย สิงคโปร์ และ อินโดนีเซีย มีบทบาทมากกว่าประเทศไทย

เมื่อพิจารณาการส่งออกจากแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียนไปยังตลาดอาเซียน โดยพิจารณาการส่งออกสัตว์น้ำโดยรวม และแยกตามกลุ่มสัตว์น้ำตามข้อมูลของ International Trade Center ออกเป็นกลุ่ม กุ้ง ปลา หอยนางรม หอยแมลงภู่และหอยแครง พบว่าในการค้า สัตว์น้ำระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียนยังมีไม่มาก ประเทศไทยยังเป็นผู้ส่งออกสินค้าสัตว์น้ำ ไปยังตลาดอาเซียนมากกว่าประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ แต่การส่งออกส่วนใหญ่เป็นการส่งออกปลา ซึ่งคาดว่าจะมาจากการทำประมงมากกว่าที่มาจากเพาะเลี้ยง ผู้ส่งออกรองลงไปคือ มาเลเซียและอินโดนีเซียนอกนั้นยังมีปริมาณการค้าเฉลี่ยไม่ถึงหนึ่งหมื่นตันต่อปี มาเลเซียเป็นประเทศที่มีผลผลิตสัตว์น้ำสูงกว่าที่นำมาใช้เป็นอาหารไม่มากแต่เป็นผู้ส่งออกอันดับที่สองในตลาดอาเซียนโดยมีการนำเข้าสัตว์น้ำเพื่อส่งออกในภูมิภาคนี้ สำหรับสัตว์น้ำที่ได้จากการเพาะเลี้ยงในภูมิภาค มีโอกาสที่มาเลเซียจะเป็นผู้นำการค้าในภูมิภาคนี้

อย่างไรก็ตาม จากตารางที่ 3.4 และ 3.5 โดยตำแหน่งการค้าแล้วไม่มีประเทศสมาชิกอาเซียนประเทศใดที่มีศักยภาพสูงติดกลุ่ม STARS มีเฉพาะไทยและมาเลเซียเท่านั้นที่อยู่ในกลุ่ม CASH COWS ที่ทำเงิน คือมีส่วนแบ่งสูงแต่อัตราเติบโตต่ำ โดยมีอินโดนีเซียอยู่ในกลุ่มคำถามมีส่วนแบ่งต่ำแต่อัตราเติบโตสูง ในอนาคตเมื่อมีการพัฒนาผลผลิตโดยเฉพาะจากการเพาะเลี้ยง มีโอกาสที่อินโดนีเซียจะขยายการส่งออกไปยังตลาดอาเซียน

ตารางที่ 3.4 เปรียบเทียบตำแหน่งการค้าสินค้าสัตว์น้ำของแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียนในตลาดอาเซียนในช่วงปี 2550 - 2553

กลุ่มสัตว์น้ำ	รวม		กุ้ง		ปลา		หอยนางรม		หอยแมลงภู่		หอยแครง	
ผู้ส่งออก	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า
อินโดนีเซีย	C	C	D	D	D	D	-	-	-	-	D	D
เวียดนาม	D	B	B	B	C	C	-	-	D	D	-	-
ไทย	B	B	A	A	B	B	D	D	B	B	C	D
ฟิลิปปินส์	D	D	D	D	C	C	-	-	-	-	B	B
สหภาพพม่า	D	D	D	D	D	D	-	-	-	-	-	-
มาเลเซีย	B	B	A	A	B	B	A	A	A	A	A	A
สิงคโปร์	D	B	C	C	B	B	B	B	C	B	D	B

- หมายเหตุ :
- A แทนตำแหน่งที่มีศักยภาพสูงหรืออยู่ในกลุ่ม STARS
 - B แทนตำแหน่งที่มีศักยภาพพองลงมาหรืออยู่ในกลุ่ม CASH COWS ที่ทำเงิน
 - C แทนตำแหน่งที่มีศักยภาพไม่ชัดเจนหรืออยู่ในกลุ่ม QUESTION MARKS และ
 - D แทนตำแหน่งที่มีศักยภาพต่ำหรืออยู่ในกลุ่ม DOGS

ตารางที่ 3.5 ปริมาณและมูลค่าการส่งออกสินค้าสัตว์น้ำของแต่ประเทศสมาชิกอาเซียนในตลาดอาเซียนโดยเฉลี่ย ในช่วงปี 2550 - 2553 (ปริมาณ: ตัน/ปี มูลค่า: ล้านบาท/ปี)

กลุ่มสัตว์น้ำ	รวม		กุ้ง		ปลา		หอยนางรม		หอยแมลงภู่		หอยแครง	
ผู้ส่งออก	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า
อินโดนีเซีย	14,645	627	3,056	151	10,396	312	-	-	-	-	1,193	67
เวียดนาม	5,740	1,159	4,333	851	1,210	36	-	-	17	2	-	-
ไทย	136,192	5,068	9,186	1,228	126,620	3,799	19	1	344	20	423	20
ฟิลิปปินส์	800	94	190	26	74	2	-	-	-	-	536	62
สหภาพพม่า	8,928	592	1,605	185	7,323	220	-	-	-	-	-	-
มาเลเซีย	68,048	2,971	19,936	1,741	35,795	1,079	4,551	34	1,596	33	7,124	113
สิงคโปร์	5,037	999	1,192	174	3,362	101	142	60	71	8	270	204

ที่มา : คำนวณจากข้อมูลของ ITC (2013)

เวียดนามและสิงคโปร์มีตำแหน่งการค้าใกล้เคียงกันในตลาดอาเซียนโดยมีศักยภาพต่ำในด้านปริมาณอยู่ในกลุ่ม DOGS แต่ในด้านมูลค่าทั้งสองประเทศอยู่ในกลุ่ม CASH COWS ที่ทำเงิน โดยสิงคโปร์เป็นรองเวียดนามเล็กน้อย คาดว่าเป็นเพราะสินค้าที่ส่งออกจากสองประเทศนี้เป็นสัตว์น้ำที่มีราคาสูง สหภาพพม่า และฟิลิปปินส์มีศักยภาพการค้าต่ำในตลาดอาเซียนส่วนแบ่งตลาดและอัตราเติบโตต่ำแต่น่าสังเกตว่าปริมาณ และมูลค่าการค้าของสหภาพพม่าเพิ่มขึ้นมากปี 2553 ในอนาคตสหภาพพม่าอาจสามารถเข้ามามีบทบาทค้าสัตว์น้ำในภูมิภาคนี้มากขึ้น อย่างไรก็ตามสัตว์น้ำที่ส่งออกหลักยังเป็นปลาซึ่งมาจากการทำประมงจากแหล่งน้ำธรรมชาติ

ไม่มีรายงานว่าการส่งออกจาก สปป.ลาว กัมพูชา และ บรูไน ไปยังตลาดอาเซียน คู่แข่งของไทยในการส่งออกสัตว์น้ำไปตลาดอาเซียนคือมาเลเซีย

สินค้าสัตว์น้ำที่ได้จากการเพาะเลี้ยงและมีการส่งออกจากประเทศสมาชิกอาเซียนไปยังตลาดอาเซียนด้วยกันมากคือกุ้ง ซึ่งมีไทยและมาเลเซียเป็นผู้ส่งออกที่มีศักยภาพสูงมีส่วนแบ่งและอัตราเติบโตสูง อยู่ในกลุ่ม STARS สามารถขยายการส่งออกได้อีก น่าสังเกตว่ามาเลเซียส่งออกไปยังตลาดอาเซียนมีมากกว่าที่ไทยส่งออกทั้งในด้านปริมาณและมูลค่า กล่าวได้ว่าในการค้ากุ้งในตลาดอาเซียนมาเลเซียมีบทบาทมากกว่าประเทศไทย รองลงไปเป็นเวียดนามซึ่งมีตำแหน่งการค้าอยู่ในกลุ่ม CASH COWS ที่ทำเงิน มีส่วนแบ่งสูงแต่อัตราเติบโตต่ำ ที่อยู่ในกลุ่มคำถามคือ สหภาพพม่าและสิงคโปร์ซึ่งมีส่วนแบ่งต่ำส่งออกไม่มากแต่มีอัตราเติบโตสูง ปริมาณส่งออกยังเป็นรองอินโดนีเซียซึ่งแม้จะส่งออกมากกว่าแต่ส่วนแบ่งก็จัดว่าไม่สูงทั้งอัตราเติบโตก็ตามอินโดนีเซียมีศักยภาพการค้ากุ้งต่ำในตลาดอาเซียนเช่นเดียวกับฟิลิปปินส์ ดังนั้นสำหรับการส่งออกกุ้งไปตลาดอาเซียนมาเลเซียยังเป็คู่แข่งที่สำคัญของไทย อย่างไรก็ตามกล่าวได้ว่าประเทศไทยยังให้ความสนใจส่งออกกุ้งไปตลาดอาเซียนไม่มากแต่จะให้ความสำคัญแก่การส่งออกกุ้งไปตลาดปลายทางอื่นมากกว่า

ในการค้าปลา ประเทศไทยมีปริมาณส่งออกมากกว่าประเทศอื่นๆ ในตลาดอาเซียน แต่ส่วนมากจะเป็นปลาที่ได้จากการทำประมงจากแหล่งน้ำธรรมชาติ ผู้ส่งออกทรงลงไปอีกสองรายคือมาเลเซียและอินโดนีเซีย ตามมาด้วย สหภาพมาห์ สิงคโปร์ และเวียดนาม ส่วนฟิลิปปินส์ส่งออกปลาไปยังตลาดอาเซียนไม่ถึงหนึ่งร้อยตันต่อปีโดยเฉลี่ย น่าสังเกตว่าเวียดนามซึ่งเป็นผู้เพาะเลี้ยงและส่งออกปลาสดเป็นอันดับหนึ่งมีปริมาณส่งออกสินค้าปลาไปตลาดอาเซียนไม่มากเฉลี่ยเพียง ปีละหนึ่งพันตัน ในด้านตำแหน่งการค้าไม่มีประเทศใดที่มีศักยภาพสูงถึงกลุ่ม STARS ที่อยู่ในกลุ่ม CASH COWS ที่ทำเงิน มีส่วนแบ่งสูงแต่อัตราเติบโตต่ำได้แก่ ไทย มาเลเซีย และสิงคโปร์ และที่อยู่ในกลุ่มคำถามมี ส่วนแบ่งต่ำแต่อัตราเติบโตสูงได้แก่ เวียดนามและฟิลิปปินส์ เป็นสองประเทศที่อาจมีโอกาสขยายการส่งออกไปตลาดอาเซียนได้หากมีผลผลิตมากพอ ส่วนอินโดนีเซียและสหภาพมาห์มีศักยภาพต่ำในการส่งออกปลาไปตลาดอาเซียน

สำหรับหอยนางรมมาเลเซียเป็นประเทศที่มีศักยภาพสูงที่สุดในการส่งออกไปตลาดอาเซียนส่งออกในปริมาณมาก และอยู่ในกลุ่ม STARS ที่มีส่วนแบ่งและอัตราเติบโตสูง ตามมาด้วยสิงคโปร์ ซึ่งอยู่ในกลุ่ม CASH COWS ที่ทำเงินแต่ปริมาณส่งออกยังน้อยกว่าสิงคโปร์มาก ส่วนไทยส่งออกไม่มากและอยู่ในกลุ่ม DOGS มีศักยภาพต่ำในการส่งหอยนางรมไปตลาดอาเซียน อนึ่งหอยนางรมที่สิงคโปร์ส่งออกอาจมีส่วนที่นำเข้าจากประเทศใกล้เคียงเพื่อส่งออก มีเพียงสามประเทศนี้ที่ส่งออกหอยนางรมไปตลาดอาเซียน โดยมาเลเซียเป็นผู้ส่งออกที่มีศักยภาพมากที่สุดในการส่งออกหอยนางรมไปตลาดอาเซียน

มาเลเซียยังเป็นประเทศที่มีศักยภาพมากที่สุดในด้านปริมาณ มูลค่า และตำแหน่งการค้าที่อยู่ในกลุ่ม STAR ในการส่งออกหอยแมลงภู่ และหอยแครงไปตลาดอาเซียน

สำหรับหอยแมลงภู่ประเทศไทยมีปริมาณการส่งออกทรงลงมาจากมาเลเซียแต่ตำแหน่งการค้ายังต่ำกว่าคืออยู่ในกลุ่ม CASH COWS ทำเงินที่อัตราเติบโตไม่สูง เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านผลผลิตในประเทศ อีกสองประเทศที่มีการส่งออกหอยแมลงภู่ไปตลาดอาเซียนคือ สิงคโปร์และเวียดนาม แต่เวียดนาม โดยสิงคโปร์อยู่ในกลุ่ม CASH COWS ทำเงินในด้านปริมาณและกลุ่มคำถามในด้านมูลค่า มีแนวโน้มว่าหอยแมลงภู่ที่ส่งออกจากสิงคโปร์เป็นชนิดที่มีราคาสูงอาจมาจากการนำเข้าเพื่อส่งออก ส่วนเวียดนามอยู่ในกลุ่ม DOGS มีศักยภาพต่ำในการส่งออกหอยแมลงภู่ไปตลาดอาเซียน

สำหรับหอยแครงผู้ส่งออกทรงลงมาจากมาเลเซียคือ อินโดนีเซีย ตามมาด้วยฟิลิปปินส์ ไทย และสิงคโปร์ โดยฟิลิปปินส์อยู่ในกลุ่ม CASH COWS ทำเงิน ไทยอยู่ในกลุ่มคำถามในด้านปริมาณและกลุ่ม DOGS ในด้านมูลค่า สิงคโปร์อยู่ในกลุ่ม DOGS ในด้านปริมาณและกลุ่ม CASH COWS ทำเงินในด้านมูลค่า อินโดนีเซียอยู่ในกลุ่ม DOGS มีศักยภาพไม่สูงในการส่งออกหอยแครงไปตลาดอาเซียน ผู้ส่งออกหอยแครงที่มีศักยภาพในตลาดอาเซียนจึงเป็นมาเลเซียตามมาด้วยฟิลิปปินส์

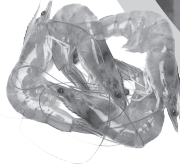
ในตลาดอาเซียนคู่แข่งด้านการค้าสัตว์น้ำที่สำคัญของไทยคือ มาเลเซียสำหรับสัตว์น้ำที่มาจาก การเพาะเลี้ยง ประเทศไทยยังเป็นผู้นำเข้าในการส่งออกกุ้ง แต่เป็นรองมาเลเซียในการส่งออก หอยนางรม หอยแมลงภู่และหอยแครง ในส่วนของการส่งออกปลาส่วนใหญ่จะเป็นปลาที่ได้จากการทำประมงตามแหล่งน้ำธรรมชาติ

โดยภาพรวมแล้วภายในอาเซียนมีการค้าสินค้าเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำระหว่างกันไม่มากนัก ทั้งนี้เพราะแต่ละประเทศต่างก็มีการเพาะเลี้ยงในลักษณะของการผลิตเพื่อการพึ่งพาตนเองและเป็นการสนองตอบต่ออุปสงค์ภายในประเทศเป็นสำคัญ ประเทศในกลุ่มของอาเซียนที่มีศักยภาพ ในการส่งออกสินค้าสัตว์น้ำจากการเพาะเลี้ยงที่สำคัญได้แก่ ไทยซึ่งเป็นผู้ส่งออกสินค้าสัตว์น้ำ ประเภทยักษ์ เวียดนามเป็นผู้ส่งออกสัตว์น้ำจำพวกเนื้อปลาสวาย และมาเลเซียเป็นผู้ส่งออกสัตว์ น้ำประเภทหอยนางรม เป็นต้น สำหรับการส่งออกสินค้าสัตว์น้ำชนิดอื่นๆ มีจำกัด อย่างไรก็ตาม เป็นที่คาดการณ์ว่าประเทศพม่าจะก้าวขึ้นมาเป็นผู้ส่งออกสัตว์น้ำจากการเพาะเลี้ยงในอนาคตอัน ใกล้นี้ เนื่องจากมีความได้เปรียบในทรัพยากรเพื่อการเพาะเลี้ยง

บทที่ 4

การเพาะเลี้ยง สัตว์น้ำในน้ำกร่อยของประเทศไทย

การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในน้ำกร่อยของไทยสามชนิด ได้แก่ กุ้งขาว ปลากะพงขาว และปลากะรัง เริ่มตั้งแต่สถานภาพการเพาะเลี้ยงเปรียบเทียบการเพาะเลี้ยงของไทยกับประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ ต้นทุนรายได้จากการเพาะเลี้ยง ปัญหาของการเพาะเลี้ยงในประเทศไทย และความเห็นของเกษตรกรในการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ประเทศไทยเป็นผู้นำในการเพาะเลี้ยงกุ้งขาวและ เป็นประเทศที่ริเริ่มการเพาะฟักพันธุ์ปลากะพงขาวในภูมิภาคนี้ ส่วนปลากะรังเป็นสัตว์น้ำที่เริ่มมีการเพาะฟักได้สำเร็จ เริ่มมีการเพาะเลี้ยงปลากะรังมากขึ้นในภูมิภาคอาเซียน

4.1 การเพาะเลี้ยงกุ้งขาว

ประเทศไทยเป็นประเทศผู้ส่งออกกุ้งอันดับหนึ่งของโลก ในปี 2554 ไทยมีส่วนแบ่งการส่งออกในตลาดโลกเป็นร้อยละ 15 โดยมีเวียดนามเป็นผู้ส่งออกรายที่สองมีส่วนแบ่งร้อยละ 14 และจีนเป็นอันดับที่สามมีส่วนแบ่งร้อยละ 12 รายได้จากการส่งออกสัตว์น้ำของไทยเกือบครึ่งหนึ่ง มาจากการส่งออกกุ้ง เฉพาะกุ้งที่มาจาก การเพาะเลี้ยงทำรายได้ส่งออกโดยรวมประมาณหนึ่งแสน ล้านบาทในปี 2554 กุ้งเป็นสัตว์น้ำเศรษฐกิจที่มีความสำคัญอันดับหนึ่งของประเทศไทย

การเพาะเลี้ยงกุ้งในประเทศไทยปัจจุบันมีข้อจำกัดด้านพื้นที่เพาะเลี้ยงที่มีการนำมาใช้อย่างเต็มที่แล้ว ยากที่จะขยายเพิ่มขึ้นได้⁷ การเพิ่มผลผลิตที่จะทำได้ต้องมาจากการเพิ่มผลผลิตต่อพื้นที่เป็นสำคัญ ซึ่งมีข้อจำกัดด้านสภาวะแวดล้อมและขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่แม้จะมีการพัฒนาการเลี้ยงในระบบปิดแล้วก็ตาม ผู้ประกอบการคาดหวังระดับการผลิตสูงสุดจะอยู่ในระดับประมาณหกแสนตันต่อปีซึ่งผลผลิตในปัจจุบันก็อยู่ใกล้เคียงกับระดับนี้ หากจะเพิ่มผลผลิตทางเลือกอีกทางหนึ่งคือ การลงทุนเพาะเลี้ยงในประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ ที่ยังมีศักยภาพและเปิดรับนักลงทุนจากประเทศไทย เช่น สหภาพพม่า ตลอดจนอินโดนีเซียและเวียดนาม ปัจจุบันมีผู้ประกอบการธุรกิจรายใหญ่เริ่มเข้าไปลงทุนแล้ว

⁷ สถิติการประมง (2554) รายงานพื้นที่การเพาะเลี้ยงกุ้งทะเลไว้เป็น 362,645 ไร่ ผลผลิต 611,437 ตัน จำนวนฟาร์ม 23,675 ราย

ในจำนวนสัตว์น้ำที่เพาะเลี้ยงได้ในประเทศกัมพูชา (*Litopenaeus vannamei*) มีผลผลิตประมาณครึ่งหนึ่งของผลผลิตรวม การเพาะเลี้ยงกุ้งขาวในประเทศไทยเริ่มมาตั้งแต่ปี 2540 - 41 เมื่อการเลี้ยงกุ้งกุลาดำเกิดปัญหาโรคระบาด มีการนำเข้าพันธุ์กุ้งขาวเข้ามาทดลองเลี้ยงทดแทนกุ้งกุลาดำ เมื่อกรมประมงอนุญาตให้นำเข้าพ่อแม่พันธุ์มาเพาะพักผลิตลูกพันธุ์กุ้งขาวได้ในประเทศ ผู้ประกอบการได้พัฒนาสายพันธุ์โดยให้ความสำคัญแก่การเพาะลูกกุ้งขาวที่โตเร็วใช้เวลาเลี้ยงสั้น การเพาะเลี้ยงกุ้งขาวได้รับความนิยมจากเกษตรกรโดยเร็ว ผู้ประกอบการในประเทศสามารถส่งลูกกุ้งขายให้ประเทศในภูมิภาคอาเซียนได้ รวมทั้งขายอาหารกุ้งได้ด้วย ปัจจุบันเกือบทั้งหมดคือมากกว่าร้อยละ 95 ของกุ้งที่ได้จากการเพาะเลี้ยงของไทยเป็นกุ้งขาว และมีปัญหาอาการกุ้งตายในระยะต้น (Early mortal syndrome, EMS) ที่ทำให้ผลผลิตลดลง ทั้งนี้กวิชาการด้านการเพาะเลี้ยงกุ้งให้ความเห็นว่า อาจเกิดจากการพัฒนาสายพันธุ์ที่เร่งการเจริญเติบโตของกุ้งมากเกินไป ทำให้ลูกกุ้งอ่อนแอและมีอัตราการด่ำ ทั้งนี้กรมประมงเสนอแนวทางแก้ไขโดยการจัดตั้งโรงเพาะพักและปรับปรุงสายพันธุ์ให้ได้ลูกกุ้งที่แข็งแรง

เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ ไทยเป็นผู้นำในการเพาะเลี้ยงกุ้งขาวอย่างชัดเจน ทั้งในด้านเทคโนโลยีและผลผลิต ทั้งยังมีการประสานงานที่ร่วมมือกันสร้างความเข้มแข็งให้แก่ธุรกิจทั้งในระดับผู้ประกอบการและเกษตรกร ตลอดจนการประสานงานระหว่างภาครัฐโดยมีกรมประมงเป็นแกนนำดำเนินงานร่วมกับเอกชนพัฒนาความร่วมมือเพื่อพัฒนา Shrimp cluster จึงส่งผลให้ภาครัฐและเอกชนมีการพบปะหารือร่วมมือกันมากขึ้น

จากข้อมูลขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ ผลผลิตกุ้งขาวจากการเพาะเลี้ยงของไทยสูงกว่าผลผลิตจากอินโดนีเซียซึ่งเป็นผู้ผลิตในอันดับที่สองในภูมิภาคกว่าเท่าตัว และมีเวียดนามอยู่ในอันดับที่สาม โดยผลผลิตกุ้งขาวของไทยเป็น 511.443 พันตัน ตามมาด้วยอินโดนีเซีย 246.420 พันตัน และเวียดนาม 187.000 พันตัน ผู้ผลิตนอกจากนี้มาเลเซีย ผลผลิต 59.355 พันตัน และฟิลิปปินส์ 4.182 พันตัน ในอินโดนีเซียรัฐส่งเสริมการพัฒนาการเพาะเลี้ยงกุ้ง โดยให้ความสำคัญแก่การพัฒนาในชุมชนโดยรัฐประสานงานหานักลงทุนเข้าไปลงทุนในพื้นที่ ในจำนวนนี้มีผู้ประกอบการจากไทยเข้าไปลงทุนอยู่ด้วย เวียดนามยังให้ความสำคัญแก่การเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำทั้งยังให้สินเชื่อในการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ อย่างไรก็ตามทั้งอินโดนีเซียและเวียดนามก็พบปัญหา EMS ซึ่งทำให้ผลผลิตลดลงเช่นกัน พบว่าเวียดนามมีการนำเข้ากุ้งขาวจากไทยเพื่อส่งออกไปจีน (ตารางที่ 4.1)

เมื่อเปรียบเทียบมูลค่าต่อหน่วยของผลผลิต⁸ กุ้งขาวของประเทศสมาชิกอาเซียน ในปี 2554 ไทยเป็นประเทศที่มีมูลค่าต่อหน่วยของกุ้งขาวต่ำที่สุด คือ 3.59 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม เวียดนาม

⁸ มูลค่าต่อหน่วยได้มาจากการนำมูลค่าผลผลิตหารด้วยปริมาณผลผลิต มูลค่าต่อหน่วยที่ได้สะท้อนราคาที่เหมาะสมที่เกษตรกรขายได้ซึ่งสะท้อนถึงต้นทุนการผลิตของสัตว์น้ำแต่ละชนิดในแต่ละประเทศสมาชิก ดังนั้นประเทศที่มีมูลค่าต่อหน่วยของสัตว์น้ำต่ำน่าจะมีต้นทุนการผลิตต่ำด้วย มีความสามารถในการผลิตดีกว่าประเทศที่มีมูลค่าต่อหน่วยของสัตว์น้ำสูงกว่า ในการค้าระหว่างประเทศก็น่าจะมีความสามารถในการส่งออกที่ดีกว่า ทั้งนี้อยู่บนสมมุติฐานว่าสัตว์น้ำที่ผลิตได้มีคุณภาพระดับเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน

มีมูลค่าต่อหน่วยของกุ้งขาวสูงกว่าไทยคือเป็น 4.00 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม ตามมาด้วย อินโดนีเซีย 4.45 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม ฟิลิปปินส์และมาเลเซียมีมูลค่าต่อหน่วยของกุ้งขาว เท่ากันคือ 4.92 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัมสูงที่สุดในกลุ่มอาเซียน ดังนั้นในด้านมูลค่าต่อหน่วยไทย เป็นประเทศที่มีศักยภาพในการเพาะเลี้ยงกุ้งขาวมากที่สุด สามารถผลิตกุ้งขาวโดยมีมูลค่าต่อ หน่วยต่ำที่สุดนอกไปจากที่เป็นประเทศที่ผลิตกุ้งขาวได้มากที่สุดในกลุ่มอาเซียน เวียดนามมีมูลค่า ต่อหน่วยสูงกว่าไทยแต่ยังต่ำกว่าอินโดนีเซียในด้านปริมาณผลผลิตที่เวียดนามยังเป็นรอง อินโดนีเซียอาจเป็นเพราะพื้นที่เลี้ยงกุ้งในเวียดนามมีอยู่จำกัด มีพื้นที่เพาะเลี้ยงน้อยกว่าอินโดนีเซีย แต่เวียดนามมีมูลค่าต่อหน่วยต่ำกว่า กล่าวได้ว่าเวียดนามอาจมีประสิทธิภาพในการเพาะเลี้ยง กุ้งขาวมากกว่าอินโดนีเซีย มูลค่าต่อหน่วยเท่ากันในมาเลเซียและฟิลิปปินส์ซึ่งอาจเป็นไปตามการ ประเมินราคาโดยองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ กล่าวได้ว่าประสิทธิภาพการผลิต ของมาเลเซียและฟิลิปปินส์ไม่ต่างกันแม้มาเลเซียจะมีผลผลิตกุ้งขาวสูงกว่าฟิลิปปินส์ซึ่งอาจเป็น เพราะมาเลเซียมีข้อจำกัดด้านลูกพันธุ์กุ้งขาวน้อยกว่า สองประเทศหลังนี้น่าจะมีประสิทธิภาพการ ผลิตกุ้งขาวที่ดีน้อยกว่า ไทย เวียดนาม และ อินโดนีเซีย (ตารางที่ 4.1)

ตารางที่ 4.1 เปรียบเทียบปริมาณผลผลิตและมูลค่าต่อหน่วยผลผลิตกุ้งขาวในประเทศสมาชิก อาเซียนในปี 2554

รายการ	ไทย	อินโดนีเซีย	เวียดนาม	ฟิลิปปินส์	มาเลเซีย
ผลผลิต (พันตัน)	511.443	246.420	187.000	4.182	59.355
มูลค่าต่อ ก.ก. (เหรียญสหรัฐ.)	3.59	4.45	4.00	4.92	4.92

ที่มา : คำนวณจากข้อมูลของ Food and Agriculture Organization (2010)

ในภูมิภาคอาเซียนประเทศที่มีศักยภาพการเพาะเลี้ยงกุ้งขาวใกล้เคียงกับไทย คือเวียดนาม ตามมาด้วยอินโดนีเซีย ซึ่งมีวิธีการเลี้ยงที่ใกล้เคียงกัน ผลผลิตต่อไร่ของการเลี้ยงกุ้งขาวใน ประเทศไทยสูงกว่าเวียดนามเล็กน้อย ซึ่งสมาคมอาหารแช่เยือกแข็งไทยประมาณไว้ว่าผลผลิตต่อไร่ ของไทยเป็น 3.0 - 4.8 ตันต่อไร่ เปรียบเทียบกับเวียดนาม 3.0 - 4.0 ตันต่อไร่ และในอินโดนีเซีย ยังมีความแตกต่างกันมากคือเป็น 1 - 4.8 ตันต่อไร่ ทั้งอัตราการรอดของไทยก็ยังสูงกว่า คือ เป็นร้อยละ 50 - 70 ในขณะที่ในเวียดนามอัตราการรอดเป็นร้อยละ 40 - 50 และในอินโดนีเซียเป็น 40 - 60 ทั้งยังเลี้ยง ได้ 2 - 3 รอบต่อปี ในขณะที่เวียดนามเลี้ยงได้ 1 - 2 รอบ และอินโดนีเซียเลี้ยงได้ 1 - 3 รอบต่อปี ประเทศไทยเป็นผู้นำในการเพาะเลี้ยงกุ้งขาวแต่มีข้อจำกัดในด้านพื้นที่เลี้ยง มีโอกาสน้อย ที่จะเพิ่มผลผลิตจากการเพาะเลี้ยง ทั้งเวียดนามและอินโดนีเซียก็มีการพัฒนาที่ดีขึ้น ประเทศไทย ควรให้ความสนใจแก่การเลี้ยงกุ้งที่มีคุณภาพและขายได้ราคาดี ตลอดจนร่วมมือพัฒนาการเพาะ เลี้ยงกุ้งขาวกับประเทศสมาชิกอาเซียนที่มีศักยภาพและเปิดรับการลงทุน

สำหรับการส่งออกกุ้งขาวจากประเทศไทยไปยังประเทศสมาชิกอาเซียน ในช่วงปี 2550 - 2554 ไทยส่งออกไปยังเวียดนามมากที่สุดทั้งยังมีอัตราเพิ่มการส่งออกไปตลาดนี้สูง ซึ่งส่วนหนึ่งน่าจะเป็นการส่งออกไปยังประเทศจีน ตลาดที่มีความสำคัญรองลงไปคือ มาเลเซียและ

สิงคโปร์ แต่มีอัตราการเพิ่มต่ำ ปริมาณส่งออกในแต่ละประเทศเฉลี่ยเป็น 2,456, 1,725 และ 1,533 พันตันตามลำดับ นอกจากนั้นยังมีที่ส่งไปสหภาพพม่าและฟิลิปปินส์ไม่มากแต่อัตราการเพิ่มการส่งออกไปสหภาพพม่าจัดว่าสูงกว่าอัตราเพิ่มการส่งออกไปเวียดนาม

จากปริมาณกุ้งที่เพาะเลี้ยงได้ประเทศไทยใช้บริโภคในประเทศประมาณร้อยละสิบที่เหลือส่งออก ซึ่งตลาดปลายทางหลักได้แก่ สหรัฐฯ ญี่ปุ่น และสหภาพยุโรปเป็นสำคัญที่ส่งออกไปประเทศสมาชิกอาเซียนยังมีน้อย

ในส่วนของการนำเข้ากุ้งขาว ประเทศไทยนำเข้ากุ้งขาวจากมาเลเซียในปริมาณน้อยไม่ถึงหนึ่งร้อยตันต่อปี นอกจากนั้นมีการนำเข้าจากสหภาพพม่า เวียดนาม อินโดนีเซียและกัมพูชาในปริมาณน้อยมาก รวมกันทั้งสี่ประเทศไม่ถึงยี่สิบตันต่อปี

ประเทศไทยยังมีการค้ากุ้งขาวกับประเทศสมาชิกอาเซียนไม่มาก ตารางที่ 4.2 แสดงผลผลิตต้นทุน และรายได้ ของการเลี้ยงกุ้งขาวในประเทศไทย ซึ่งข้อมูลก่อนปี 2556 คำนวณมาจากผลการศึกษาที่ผ่านมาและได้ปรับให้เป็นราคา ณ ปี 2554 เพื่อการเปรียบเทียบระหว่างปี เฉพาะปี 2556 ได้จากการสอบถามเกษตรกร ผลผลิตต่อไร่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นและในปี 2556 เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งที่กาญจนบุรี สุราษฎร์ธานี ซึ่งรวมตัวกันในรูปแบบสหกรณ์ผู้เลี้ยงกุ้ง ซึ่งจัดเป็นกลุ่มผู้เลี้ยงกุ้งที่มีความสามารถสูง สามารถเลี้ยงได้ผลผลิตสูงถึงกว่าสองตันต่อไร่ และในปีนี้เป็นปีที่ปัญหา EMS เกษตรกรที่เลี้ยงได้ผลสามารถขายได้ในราคาสูง ทำกำไรจากการเลี้ยงกุ้งขาวได้ดี ต้นทุนสำคัญในการเลี้ยงกุ้งจะเป็นค่าอาหารกุ้งซึ่งคิดเป็นประมาณร้อยละ 60 ของต้นทุนที่ใช้

ตารางที่ 4.2 ต้นทุน - รายได้การเพาะเลี้ยงกุ้งขาว

รายการ	ผลผลิต (กก./ไร่)	ต้นทุนคงที่ (บาท/กก.)	ต้นทุน ผันแปร (บาท/กก.)	ต้นทุนรวม (บาท/กก.)	ราคาขาย (บาท/กก.)	กำไร (บาท/กก.)
2547-บ่อ 2.5 ไร่ ¹	1,179	4	91	95	136	41
2548-สุราษฎร์ บ่อ 1-5 ไร่ ²	1,339	7	86	93	121	28
2548-สุราษฎร์ บ่อ > 5 ไร่ ²	1,590	3	73	76	134	58
2548-ภาคกลาง ³	939	5	89	94	106	12
2548-ภาคตะวันออก ³	1,562	5	96	101	141	40
2548-ภาคใต้ ³	1,618	5	97	102	122	20
2551-สงขลา ฟาร์มขนาดใหญ่ ⁴	1,987	9	76	85	109	24
2551-สงขลา ฟาร์มขนาดเล็ก ⁴	1,879	5	82	87	111	24
2556-สุราษฎร์ บ่อ 4 ไร่ ⁵	2,140	8	74	82	163	81

ที่มา : คำนวณจากข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ดังนี้ ¹ ศิริลักษณ์ (2550) อ้างถึงข้อมูลของกรมประมง ² ศิริลักษณ์ (2550) ³ ส่วนวิจัยเศรษฐกิจปศุสัตว์และประมง. 2548 ⁴ ราษฎรภรณ์ (2554) ⁵ ข้อมูลสอบถามเกษตรกรในโครงการศึกษานี้ (2556) เฉพาะปี 2556 เป็นราคาปี 2556 ที่มาจากการสอบถามเกษตรกร นอกจากนั้นเป็นราคา ณ ระดับราคา ปี 2554

ปัญหาการเพาะเลี้ยงกุ้งขาวที่เกษตรกรโดยทั่วไปพบ มีตั้งแต่เรื่องของพื้นที่เพาะเลี้ยงที่มีจำกัด พันธุ์กุ้งที่ให้อัตราผลตอบแทนที่ต่ำ นักที่เข้ามาลงทุน ภูมิอากาศที่มีความแปรปรวนมากขึ้น ทั้งยังมีปัญหาสุขภาพที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งขึ้น ปัญหาโรคกุ้ง ราคาที่สูงขึ้นกับสภาวะการเลี้ยงกุ้งในตลาดโลกซึ่งผู้ประกอบการรายใหญ่ที่มีการรวมตัวกันจะเข้าถึงข้อมูลได้ดีกว่าเกษตรกรรายย่อย เกษตรกรโดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อยยังขาดข้อมูลด้านการตลาด เกษตรกรรายย่อยบางรายประสบภาวะขาดทุนต้องขายกิจการให้ผู้ประกอบการรายใหญ่ ในตลาดส่งออกคาดว่าจะมีการแข่งขันเพิ่มขึ้นจากอินเดียที่สามารถเพิ่มผลผลิตได้มากขึ้นในระยะหลัง ทั้งในตลาดปลายทางที่ประเทศไทยเป็นผู้ส่งออกหลักเช่น สหรัฐฯและยุโรปมีแนวโน้มปัญหาการกีดกันทางการค้า

เกษตรกรในพื้นที่ศึกษา จังหวัดสุราษฎร์ธานีรายงานว่ามีปัญหาเรื่องอาหารกุ้งมาก เนื่องจากมีทางเลือกจำกัดในการซื้ออาหาร ต้องซื้ออาหารจากผู้ค้าที่ขายพันธุ์กุ้งให้และใช้อาหารตามปริมาณที่ผู้ค้ากำหนด มีปัญหาค่อนข้างมากในเรื่องของพันธุ์กุ้งที่ต้องคัดเลือกได้คุณภาพเพื่อไม่ให้เกิดปัญหา EMS และมีปัญหาค่อนข้างมากในเรื่องของศัตรูกุ้ง เช่น นกและปูแสม (ตารางผนวกที่ 2)

เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งขาวที่สุราษฎร์ธานีให้ข้อคิดเห็นว่ารัฐควรเข้ามามีบทบาทดูแลการผูกขาดการจำหน่ายพันธุ์กุ้ง สนับสนุนการจัดหาทุนหมุนเวียนให้แก่เกษตรกรรายย่อย ส่งเสริมให้ฟาร์มที่ได้มาตรฐาน GAP (Good Aquaculture Practice) มีช่องทางใช้การได้รับการรับรองสนับสนุนการขอกู้เพื่อการลงทุน ให้ความรู้เรื่องการป้องกันและแก้ไขโรคกุ้งรวมทั้ง EMS ควบคุมการระบายน้ำออกจากฟาร์มไม่ให้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำสาธารณะ และอำนวยความสะดวกในขั้นตอนการส่งออกให้ทำได้รวดเร็วโดยเฉพาะสำหรับการส่งออกโดยกลุ่มเกษตรกรที่มีการรวมตัวกันทำธุรกิจ

ความช่วยเหลือที่เกษตรกรต้องการจากภาครัฐในระดับค่อนข้างมากคือ การให้ความรู้และเทคโนโลยีด้านการเพาะเลี้ยงและการส่งเสริมด้านราคาและการตลาดให้สามารถขายได้ราคาที่ดีขึ้นและมีทางเลือกด้านการตลาดมากขึ้น ที่ต้องการค่อนข้างน้อยคือ การจัดการเรื่องโรคระบาด แต่ทั้งนี้เกษตรกรในพื้นที่ที่ศึกษาเป็นเกษตรกรที่มีความสามารถในการจัดการป้องกันเลี้ยงกุ้ง ร่วมมือกันเฝ้าระวังไม่ให้เกิดปัญหา EMS อยู่แล้ว (ตารางผนวกที่ 3)

เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งขาวส่วนใหญ่ให้ความสำคัญแก่การรวมกลุ่ม ปัจจุบันมีการรวมกลุ่มทั้งในระดับผู้ประกอบการรายใหญ่ในรูปของสมาคม/ชมรมผู้ประกอบการในระดับประเทศ ภูมิภาค และจังหวัด จัดประชุมแลกเปลี่ยนข้อมูลกันอย่างสม่ำเสมอ เกษตรกรมีการรวมตัวกันในรูปของสหกรณ์ที่ร่วมกันทำงานอย่างได้ผลรวมตัวกันเป็นชุมนุมสหกรณ์ผู้เลี้ยงกุ้งแห่งประเทศไทย การที่เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งสามารถรวมกลุ่มร่วมมือกันได้สาเหตุหนึ่งมาจากการที่กุ้งเป็นสินค้าที่มีราคาสูงทำรายได้ดี และในด้านราคาที่เกษตรกรขายได้ยังอิงราคา ตลาดโลกเป็นสำคัญ จำเป็นที่เกษตรกรต้องติดตามข่าวสารการผลิต การตลาดและราคาในตลาดโลกเพื่อประกอบการวางแผนการผลิต เกษตรกรเห็นความคุ้มค่าที่จะเข้ามารวมกลุ่มแลกเปลี่ยนข่าวสารและข้อมูลระหว่างกัน หนึ่งในระดับเกษตรกรที่รวมตัวกันในรูปสหกรณ์หรือชมรมมีความได้เปรียบด้านขนาดธุรกิจซึ่งมีความคุ้มค่ามากขึ้นจากการรวมตัวกัน ไม่ว่าในการซื้อปัจจัยการผลิตหรือขายผลผลิต

สำหรับการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนเกษตรกรในพื้นที่ที่ศึกษาส่วนใหญ่เห็นว่ามีโอกาสที่นักลงทุนจากประเทศไทยจะไปลงทุนเพาะเลี้ยงกุ้งขาวในประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ และแรงงานไทยมีโอกาที่จะไปทำงานเพาะเลี้ยงกุ้งขาวในประเทศเหล่านั้น รองลงไปมากกว่าครึ่งหนึ่งของเกษตรกรเห็นว่าจะมีทางเลือกในการซื้อปัจจัยการผลิตมากขึ้น อาจมีนักลงทุนจากต่างประเทศเข้ามาลงทุนทำธุรกิจแปรรูปกุ้งขาวในประเทศไทย มีโอกาสที่จะมีแรงงานจากอาเซียนเข้ามาทำงานมากขึ้น มาตรฐานสินค้ากุ้งขาวจะดีขึ้น เนื่องจากมีการผลิตเพื่อส่งออกซึ่งผลผลิตต้องได้มาตรฐานตามความต้องการของผู้ซื้อ น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของเกษตรกรเห็นว่าราคากุ้งขาวที่ขายได้จะสูงขึ้น เนื่องจากจะมีการส่งออกมากขึ้น อาจมีต่างชาติเข้ามาลงทุนเพาะเลี้ยงกุ้งขาวในประเทศไทย มีโอกาสที่ประเทศไทยจะนำเข้ากุ้งขาวจากประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นเพิ่มขึ้น ทั้งนี้พัฒนาการเพาะเลี้ยงกุ้งขาวหลังการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนอาจมีผลกระทบในทางลบต่อสิ่งแวดล้อมรวมถึงปัญหาอาชญากรรมที่อาจเกิดขึ้นจากการเข้ามาของต่างชาติซึ่งรัฐควรมีมาตรการการจัดการที่ชัดเจน มีเกษตรกรส่วนน้อยที่เห็นว่าอาจมีผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกร อาจมีปัญหาแย่งชิงกันใช้ทรัพยากรตลอดจนกรรมสิทธิ์ในพื้นที่เพาะเลี้ยงในประเทศเนื่องจากปัจจุบันพื้นที่เพาะเลี้ยงกุ้งก็มีจำกัดอยู่แล้ว (ตารางผนวกที่ 4)

4.2 การเพาะเลี้ยงปลากะพงขาว

เมื่อเริ่มการพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลากะพงขาว (*Lates calcarifer*) ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศไทยเป็นผู้นำในด้านการเพาะพันธุ์และเป็นต้นแบบในการเพาะพันธุ์ปลากะพงขาว ส่งผลให้มีการขยายการเลี้ยงปลากะพงขาวทั้งในประเทศไทยและในภูมิภาคนี้ สามารถพัฒนาเป็นอาชีพที่ทำรายได้ให้แก่ชุมชนชายฝั่งโดยทั่วไป เพิ่มผลผลิตขึ้นมามากทดแทนสัตว์น้ำจากการทำประมงที่จับจากแหล่งธรรมชาติได้ส่วนหนึ่ง ปัจจุบันประเทศไทยสามารถเพาะพันธุ์ปลากะพงขาวได้เป็นจำนวนมากทั้งเพื่อเลี้ยงในประเทศและยังมีที่ส่งขายต่างประเทศ เช่น ไต้หวัน สิงคโปร์ มาเลเซีย ฮองกง และจีน

ข้อดีของปลากะพงขาวนอกจากจะเป็นปลาที่เลี้ยงง่าย โตเร็ว เนื้อมีรสชาติดี มีราคาดี ยังหาลูกพันธุ์ได้ง่าย มีทุกขนาด สามารถเลี้ยงได้แพร่หลายทั้งในแหล่งน้ำจืด น้ำกร่อย หรือในทะเล โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณปากแม่น้ำที่มีความเค็มแปรเปลี่ยนได้ง่าย แต่ก็มีข้อเสียคือยังมีปัญหาเรื่องตลาดส่งไปขายต่างประเทศได้ไม่มาก ทั้งนี้เพราะหลายประเทศได้สั่งซื้อลูกพันธุ์ปลาจากประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านไปเลี้ยง สามารถผลิตได้พอเพียง ราคาปลากะพงขาวต่ำกว่าราคาปลากะรัง ระยะเวลาที่มีเกษตรกรที่เลี้ยงปลากะพงขาวในกระชังหันมาสนใจเลี้ยงปลากะรังมากขึ้น

ปัจจุบันกรมประมงได้ให้ความสำคัญในการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์ปลากะพงขาว เนื่องจากหลังจากที่เลี้ยงกันมานาน พันธุ์ปลาเริ่มเสื่อมโทรม กรมประมงโดยความสนับสนุนจาก JICA ดำเนินการปรับปรุงพันธุ์ที่ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงชายฝั่งกระบี่ ให้ความสำคัญในเรื่องการ

คัดสายพันธุ์การเจริญเติบโตและปัญหาโรคโดยเฉพาะที่เกิดจากไวรัส ขณะนี้มีสายพันธุ์ปลากะพงขาวที่สืบค้นได้อยู่ 20 - 30 สายพันธุ์ สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งที่สงขลา (NICA) ได้ตรวจ DNA แล้วพบว่าหากมีการคัดเลือกพันธุ์ ก็จะสามารถปรับปรุงพันธุ์ได้ และจะทำให้อัตราการเจริญเติบโตสูงขึ้น ต้านทานโรคดีขึ้น และลดการเป็นโรคลง⁹

ปลากะพงขาวเป็นสัตว์น้ำที่มีการเพาะเลี้ยงในทุกประเทศสมาชิกอาเซียนที่มีพื้นที่ติดทะเล ยกเว้น สปป.ลาวเพียงประเทศเดียวที่ไม่มีพื้นที่ติดทะเลจึงไม่มีการเลี้ยงปลากะพงขาว ในกรณีของเวียดนามเนื่องจากรายงานข้อมูลของเวียดนามไม่ได้จำแนกปลาชนิดนี้แต่รวมอยู่ในผลผลิตปลาทะเลอื่นๆ จึงไม่มีรายงานผลผลิตปลากะพงขาวแยกออกมาเช่นเดียวกับปลากะรัง และในฟิลิปปินส์ไม่ได้แยกผลผลิตปลากะพงออกจากปลากะรังรายงานรวมเป็นปลากะพงและปลากะรัง แต่คาดว่าผลผลิตในส่วนนี้ของฟิลิปปินส์จะมีปลากะรังมากกว่าปลากะพง

ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงปลากะพงขาวในประเทศไทยมีอยู่ไม่ถึงร้อยละสองของผลผลิตจากสัตว์น้ำที่ได้จากการเพาะเลี้ยงโดยรวม ผู้นำในการเลี้ยงปลากะพงขาวของอาเซียนคือมาเลเซีย ในปี 2554 มีผลผลิต 17.607 พันตัน สูงกว่าไทยซึ่งมีผลผลิตรองลงมาแต่ต่ำกว่ามาเลเซียไม่มาก คือเป็น 16.334 พันตัน แม้ว่าไทยจะเป็นประเทศแรกในภูมิภาคที่เพาะพันธุ์ปลากะพงขาวได้และเป็นผู้ถ่ายทอดเทคโนโลยีให้ประเทศอื่นๆ แต่วิธีการเลี้ยงในประเทศไทยโดยเฉพาะที่เลี้ยงในกระชังยังทำในรูปแบบเดิม แม้จะมีการขยายการเลี้ยงปลากะพงขาวในบ่อก็ไม่ทำให้ผลผลิตปลากะพงขาวเพิ่มขึ้นมากในขณะที่ผลผลิตจากการเลี้ยงในกระชังในแหล่งเลี้ยงเดิมมีแนวโน้มลดลง

ประเทศที่เลี้ยงปลากะพงขาวเป็นอันดับที่สามของอาเซียนคือ อินโดนีเซียแต่มีผลผลิตเพียงประมาณหนึ่งในสามของไทยและมาเลเซีย คือ เป็น 5.236 พันตัน หลังจากที่ได้เพาะพันธุ์ปลากะรังได้ อินโดนีเซียหันมาส่งเสริมการเพาะเลี้ยงปลากะรังซึ่งมีราคาขายสูง อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผลผลิตปลากะพงขาวของอินโดนีเซียไม่สูง เนื่องจากในพื้นที่เลี้ยงปลาในทะเลและในน้ำกร่อยเกษตรกรเลือกได้ว่าจะเลี้ยงปลากะรังหรือปลากะพงขาว เมื่อแก้ปัญหาข้อจำกัดเรื่องพันธุ์ปลากะรังได้เกษตรกรอินโดนีเซียสนใจเลี้ยงปลากะรังที่ทำรายได้ดีกว่าปลากะพงขาว (ตารางที่ 4.3)

ผลผลิตปลากะพงขาวจากประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ มีไม่ถึงประเทศละหนึ่งพันตันรวมทั้งฟิลิปปินส์ซึ่งข้อมูลที่ยารายงานรวมไว้ทั้งปลากะพงและปลากะรัง สิงคโปร์มีผลผลิตปลากะพงขาว 392 ตัน เป็นประเทศที่พัฒนาเทคนิคการเลี้ยงปลาในทะเลเพื่อเพิ่มผลผลิตจากการเพาะเลี้ยง ถัดไปเป็นกัมพูชามีผลผลิตปลากะพงขาว 140 ตัน ตามมาด้วยสหภาพพม่า 80 ตัน และบรูไน 30 ตัน

ในด้านมูลค่าต่อหน่วยผลผลิต สหภาพพม่ามีมูลค่าต่อหน่วยของปลากะพงขาวต่ำที่สุด คือ เป็น 3.50 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม ไทยมีมูลค่าต่อหน่วยของปลากะพงขาวสูงกว่าสหภาพพม่า คือ 3.98 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม อันดับที่สามคือมาเลเซีย 4.68 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม อินโดนีเซีย สิงคโปร์ บรูไน และกัมพูชาสูงกว่าค่อนข้างมาก คือ เป็น 6.27 6.32 7.95 และ 8.00 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม ตามลำดับ (ตารางที่ 4.3)

⁹ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์สำนักวิจัยและพัฒนาประมงชายฝั่ง

ตารางที่ 4.3 เปรียบเทียบปริมาณผลผลิตมูลค่าต่อหน่วยของผลผลิตปลากะพงขาวจากการเพาะเลี้ยงของแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียนในปี 2554

รายการ	ไทย	อินโดนีเซีย	เวียดนาม	ฟิลิปปินส์	สหภาพมา	มาเลเซีย	กัมพูชา	สิงคโปร์	บรูไน
ผลผลิต									
(พันตัน)	16.334	5.236	na	1.064*	0.080	17.607	0.140	0.392	0.030
มูลค่า									
(เหรียญสหรัฐต่อ กก)	3.98	6.27	na	23.64	3.50	4.68	8.00	6.32	7.95

ที่มา : คำนวณจากข้อมูลของ Food and Agriculture Organization (2010)

หมายเหตุ : *รวมปลากะพงและปลากะรัง

สหภาพมาแล้วยังมีผลผลิตปลากะพงขาวไม่มาก แต่ด้วยมูลค่าต่อหน่วยที่ต่ำกว่าสะท้อนว่าต้นทุนการเพาะเลี้ยงปลากะพงขาวในสหภาพมาอาจต่ำกว่าประเทศสมาชิกอื่นๆ สหภาพมาจึงมีโอกาสในการเพิ่มการเพาะเลี้ยงปลากะพงขาวเพื่อส่งออกไปยังประเทศอื่นๆ สำหรับประเทศไทยปริมาณผลผลิตปลากะพงขาวยังเป็นรองมาเลเซีย แต่มูลค่าต่อหน่วยต่ำกว่ามาเลเซีย อย่างไรก็ตามประเทศไทยมีข้อจำกัดในด้านพื้นที่เลี้ยงแม้ว่าในระยะหลังมีการเลี้ยงปลากะพงขาวในบ่อกันมากขึ้น

ประเทศไทย และมาเลเซียเป็นผู้นำการเพาะเลี้ยงปลากะพงขาวในภูมิภาคอาเซียนโดยต้นทุนการผลิตของไทยยังต่ำกว่ามาเลเซีย แต่ประเทศที่มีต้นทุนต่ำที่สุดคือสหภาพมาซึ่งยังมีผลผลิตไม่มากแต่มีโอกาสที่จะขยายการเพาะเลี้ยงปลากะพงขาวได้ โดยเฉพาะที่เลี้ยงในกระชังทั้งในสิงคโปร์ก็มีความพยายามพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลาชนิดนี้

ปัจจุบันกรมประมงของไทยพยายามพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลากะพงขาวในกระชังขนาดใหญ่ในทะเลซึ่งลงทุนสูง การขยายผลหากทำได้จะเป็นการเพาะเลี้ยงในเชิงพาณิชย์ ทั้งนี้ควรมีการศึกษาช่องทางตลาดเพื่อประกอบการกำหนดแนวทางการพัฒนา โดยทั่วไปการพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลากะพงขาวในประเทศไทยควรให้ความสนใจแก่วิธีเลี้ยงที่มีอัตราผลตอบแทนสูง ปรับปรุงการเพาะเลี้ยงในกระชังให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ และลดต้นทุนค่าอาหารลง ผลตอบแทนสุทธิที่สูงขึ้นอาจจูงใจให้เกษตรกรเพิ่มการเลี้ยงปลากะพงขาวต่อไป

การส่งออกปลากะพงขาวจากประเทศไทยไปประเทศสมาชิกอาเซียนในช่วงปี 2550 - 2554 มีไม่ถึงปีละเจ็ดสิบตัน ส่วนมากจะส่งไปเวียดนามซึ่งยังมีอัตราเพิ่มของการส่งออกสูง รองลงไปคือส่งไปอินโดนีเซีย แต่การส่งออกไปตลาดนี้ไม่เพิ่มขึ้น ที่ส่งไปสิงคโปร์และมาเลเซียมีปริมาณส่งออกน้อยเฉลี่ยไม่ถึงสองตันต่อปี ในส่วนที่นำเข้าประเทศไทยนำเข้าปลากะพงขาวจากอินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์และเวียดนาม แต่มีปริมาณรวมไม่ถึงสิบตันต่อปี ไทยยังเป็นผู้ส่งออกสุทธิในภูมิภาค แต่มีปริมาณการค้าน้อย นอกจากสี่ประเทศนี้แล้วไม่มีการส่งออกไปประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ โอกาสทางการค้าปลากะพงขาวของไทยไม่แจ่มใสในตลาดอาเซียน

สถานการณ์ด้านราคาปลากระพงขาวที่เกษตรกรขายได้ พบว่ามีการแกว่งขึ้นลงสูงเนื่องจากการเพาะเลี้ยงมากขึ้นในหลายรูปแบบ ผลผลิตที่ได้ไม่แน่นอน อย่างไรก็ตามจากการศึกษาที่ผ่านมาเกษตรกรยังพอมีกำไร ดังแสดงไว้ในตารางที่ 4.4 ต้นทุนสำคัญจะเป็นค่าอาหารซึ่งแม้จะมีการใช้อาหารเม็ด และพัฒนาให้เกษตรกรสามารถผสมอาหารสดใช้เลี้ยงปลาได้แต่ก็ยังมีความจำเป็นต้องใช้ปลาเหยื่อซึ่งมีราคาสูงขึ้นตลอดมา ต้นทุนค่าอาหารสูงคิดเป็นร้อยละ 52 ของต้นทุนรวม รองลงมาเป็นค่าแรงงานและค่าพันธุ์ปลา ทั้งแนวโน้มผลผลิตต่อพื้นที่ก็ลดลง อย่างไรก็ตามนอกจากปลาที่เลี้ยงจนได้ขนาดปลาจาน ยังมีการเลี้ยงปลากระพงขาวขนาดใหญ่ส่งขายให้แก่ผู้ค่านำไปแลเนื้อซึ่งสามารถทำกำไรให้แก่เกษตรกรได้ แต่การเลี้ยงจะใช้เวลานานขึ้น

ปัญหาการเพาะเลี้ยงปลากระพงขาวที่เกษตรกรพบโดยทั่วไป ได้แก่ ปัญหาพันธุ์ปลาที่ยากในบางครั้งเนื่องจากการเพาะพันธุ์ยังทำได้ไม่เพียงพอกับความต้องการเลี้ยง อาหารสดหายากในช่วงฤดูมรสุมปลาเหยื่อมีน้อยและราคาสูง ในการเลี้ยงยังมีปัญหาปลากินกันเองตามธรรมชาติของปลากินเนื้อ มีปัญหาโรคปลาซึ่งบางครั้งผู้เลี้ยงไม่ทราบสาเหตุและวิธีการรักษา อัตราโรคต่ำ และมีปัญหาด้านตลาดที่ส่งออกได้น้อยเนื่องจากการเลี้ยงกันทั่วไปในประเทศอื่นๆ จากการสอบถามเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงปลากระพงขาวในกระชังที่เกาะยอ สงขลา พบว่ามีปัญหามากคือคุณภาพน้ำซึ่งส่งผลให้มีอัตราโรคต่ำ เกษตรกรขาดความรู้ในการรักษาโรคที่เกิดขึ้น ทั้งยังมีปัญหากระชังเสียหายในช่วงมรสุม และมีการขโมยปลา รองลงมาเป็นปัญหาพันธุ์ปลา การใช้ยารักษาโรคปลา มีปัญหาปรสิตเช่นไรและเห็บ (ตารางผนวกที่ 2) เกษตรกรเสนอให้รัฐเข้ามาให้ความรู้เรื่องโรคปลา รวมทั้งการป้องกันและรักษา และเข้ามาควบคุมคุณภาพน้ำให้มีการบำบัดน้ำก่อนทิ้งลงสู่ทะเลสาบ

ตารางที่ 4.4 ต้นทุน - รายได้การเพาะเลี้ยงปลากระพงขาวในกระชัง

รายการ	ผลผลิต (กก./ไร่)	ต้นทุนคงที่ (บาท/กก.)	ต้นทุน ผันแปร (บาท/กก.)	ต้นทุนรวม (บาท/กก.)	ราคาขาย (บาท/กก.)	กำไร (บาท/กก.)
2543-สงขลา ¹	34	6	82	88	131	43
2548-เกาะยอ <25 ตร.ม. ²	50	12	111	123	132	9
2548-เกาะยอ >25 ตร.ม. ²	38	12	111	123	130	7
2550-ฉะเชิงเทรา ฟันลอย ³	31	3	120	123	123	0
2550-ฉะเชิงเทรา ยี่ดัด ³	12	2	113	115	120	5
2553-จันทบุรี สงขลา ⁴	14	16	96	115	123	8
2554-เกาะยอ ปลาขนาดใหญ่ ⁵	13	4	76	80	160	80
2556-เกาะยอ 30-36 ตร.ม. ⁶	12	6	122	128	180	52

ที่มา : ¹ ฤกษ์ (2545) ² วัลภา (2550) ³ จักรกฤษณ์ (2552) ⁴ ภรณ์ (2553) ⁵ เนตร (2554) ⁶ ข้อมูลสอบถามเกษตรกรในโครงการศึกษานี้ (2556) เฉพาะปี 2556 เป็นราคาปี 2556 ที่มาจากการสอบถามเกษตรกร นอกจากนั้นเป็นราคา ณ ระดับราคา ปี 2554

เมื่อสอบถามความเห็นเกี่ยวกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เกษตรกรส่วนใหญ่เห็นว่าราคาซื้อขายปลาได้น่าจะเพิ่มขึ้น และอาจมีการนำเข้าจากประเทศสมาชิกอาเซียนมากกว่าครั้งหนึ่ง เห็นว่ามาตรฐานสินค้าน่าจะสูงขึ้นเนื่องจากมีการค้าระหว่างประเทศ และอาจมีปัญหาสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นปัญหาที่เกษตรกรเผชิญอยู่ มีไม่ถึงครึ่งหนึ่งที่เห็นว่าน่าจะมีแรงงานไทยที่ออกไปทำงานเพาะเลี้ยงในประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ การเข้ามาของต่างชาติอาจนำไปสู่ปัญหาอาชญากรรม ส่วนน้อยเห็นว่าเกษตรกรอาจมีทางเลือกปัจจัยการผลิตมากขึ้น อาจมีต่างชาติเข้ามาเพาะเลี้ยงและแปรรูป ตลอดจนนักลงทุนไทยอาจออกไปลงทุนในประเทศสมาชิกอื่นๆ อาจมีแรงงานจากอาเซียนเข้ามาทำงานในประเทศไทยมากขึ้น ตลอดจนอาจมีปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด และปัญหากรรมสิทธิ์พื้นที่เพาะเลี้ยง (ตารางผนวกที่ 4)

4.3 การเพาะเลี้ยงปลากระรัง

ปลากระรังเป็นปลาที่มีราคาสูง แต่เดิมมีการเลี้ยงกันไม่มาก เนื่องจากต้องอาศัยลูกปลาจากธรรมชาติ ในภูมิภาคอาเซียนอินโดนีเซียประสบความสำเร็จในการเพาะพันธุ์ปลากระรังและเริ่มขยายการเพาะเลี้ยง ในประเทศไทยปัจจุบันกรมประมงเริ่มเพาะพันธุ์ปลากระรังและมีจำหน่ายให้แก่เกษตรกรบางพื้นที่ได้แล้ว แต่ยังมีปัญหการอนุบาลลูกปลาวัยอ่อน ยังเพาะลูกพันธุ์ไม่เพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกร กรมประมงกำลังเร่งศึกษาการอนุบาลลูกปลากระรังวัยอ่อนในระยะแรกจะนำลูกปลานขนาดเล็ก 1 - 2 นิ้ว ที่จับได้จากธรรมชาติมาอนุบาลให้มีขนาด 4 นิ้ว แล้วจำหน่ายให้แก่เกษตรกรต่อไปให้ความรู้และเทคนิคการอนุบาลลูกปลาแก่เกษตรกร นอกจากนี้กรมประมงยังมีมาตรการห้ามส่งพันธุ์ปลากระรังขนาดเล็กออกต่างประเทศเพื่อลดปัญหาการขาดแคลนพันธุ์ปลากระรัง

ปริมาณผลผลิตปลากระรังจากการเพาะเลี้ยงของไทยเป็นประมาณสามพันตัน ไม่ถึงร้อยละหนึ่งของผลผลิตสัตว์น้ำจากการเพาะเลี้ยง มีผลผลิตน้อยกว่าสัตว์น้ำชนิดอื่นในการศึกษาค้างนี้ได้รวมสัตว์น้ำที่สำคัญไว้สิบสองชนิด แต่คาดว่าหากประสบความสำเร็จในการอนุบาลลูกปลาผลผลิตปลากระรังมีโอกาสจะเพิ่มขึ้นต่อไป

ผู้นำในการเลี้ยงปลากระรังในอาเซียนคือ อินโดนีเซียมีผลผลิต 10.580 พันตัน รองลงไปคือ มาเลเซียมีผลผลิต 6.306 พันตัน ไทยอยู่ในอันดับที่สาม ผลผลิต 3.183 พันตัน น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของมาเลเซีย อันดับถัดจากไทยน่าจะเป็นฟิลิปปินส์ซึ่งรายงานผลผลิตโดยรวมปลากระรังไว้ด้วยเป็น 1.064 พันตัน ระดับผลผลิตห่างกันมากในกลุ่มผู้นำการเลี้ยงปลากระรัง คาดว่ามาเลเซียและฟิลิปปินส์น่าจะได้รับประโยชน์จากการเพาะพันธุ์ปลากระรังของอินโดนีเซีย หากซื้อลูกพันธุ์ปลากระรังได้สะดวกขึ้น สิงคโปร์ สหภาพพม่า กัมพูชา และบรูไน มีผลผลิตปลากระรังประเทศละไม่ถึงหนึ่งพันตัน คือเป็น 144, 140, 140 และ 5 ตันตามลำดับ ไกลเคียงกันในสิงคโปร์ สหภาพพม่า และกัมพูชา แต่น้อยมากในบรูไน (ตารางที่ 4.5)

ตารางที่ 4.5 เปรียบเทียบปริมาณผลผลิตปลากะรังจากการเพาะเลี้ยงของแต่ละประเทศ
สมาชิกอาเซียนในปี 2554

รายการ	ไทย	อินโดนีเซีย	เวียดนาม	ฟิลิปปินส์	สหภาพพม่า	มาเลเซีย	กัมพูชา	สิงคโปร์	บรูไน
ผลผลิต (พันตัน)	3.183	10.580	na	1.064	0.140	6.306	0.140	0.144	0.005
มูลค่าต่อหน่วย (เหรียญ สหรัฐ/กก.)	8.23	15.46	na	23.64*	4.50	9.89	8.00	18.07	7.95

ที่มา : คำนวณจากข้อมูลของ Food and Agriculture Organization (2010)

หมายเหตุ : *รวมปลากะพงและปลากะรัง

ในภาพรวมของประเทศสมาชิกอาเซียนการพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลากะรังน่าจะมีโอกาสทำได้มากขึ้นหลังจากแก้ปัญหาเรื่องลูกพันธุ์ได้ หากสามารถขยายการเพาะฟักและอนุบาลลูกพันธุ์ปลากะรังในเชิงพาณิชย์และแก้ปัญหาต้นทุนค่าอาหารที่ยังต้องอาศัยปลาเหยื่อที่มีราคาสูงได้ราคาปลากะรังที่สูงสามารถทำรายได้ดีให้แก่ผู้เพาะเลี้ยง

มูลค่าต่อหน่วยของปลากะรังแตกต่างกันมากระหว่างประเทศสมาชิก เนื่องจากการเพาะเลี้ยงมีปลากะรังอยู่หลายชนิด เช่น ปลากะรังจุดน้ำตาล (Orange spotted grouper) ปลากะรังหนังอน (Humpback grouper) ปลากะรังดำ (Malabar grouper) ปลากะรังกุดสละ (Spotted coral grouper) และ Greasy grouper ตลอดจนปลากะรังชนิดอื่นๆ ที่ไม่ได้จำแนกไว้ (Groupers nei) โดยเฉลี่ยแล้วสหภาพพม่ามีมูลค่าต่อหน่วยของปลากะรังต่ำที่สุดในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนคือ 4.50 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัมเป็นกลุ่มปลากะรังที่ไม่ได้จำแนกไว้ แต่ก็ยังมีปริมาณผลิตน้อย ถัดไปเป็นบรูไน มีมูลค่าต่อหน่วยสูงขึ้นเป็น 7.95 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม ปลากะรังที่เลี้ยงในบรูไนเป็นปลากะรังจุดน้ำตาล ตามมาด้วยกัมพูชา 8.00 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม เลี้ยงปลากะรังจุดน้ำตาลเช่นกัน ที่มีมูลค่าต่อหน่วยสูงขึ้นมาอีกคือประเทศไทย 8.23 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม แต่ประเทศไทยมีการเลี้ยงปลากะรังหลายชนิด เนื่องจากส่วนใหญ่ยังต้องอาศัยลูกพันธุ์จากธรรมชาติและรายงานผลผลิตปลากะรังไว้ในกลุ่มที่ไม่ได้จำแนก

มูลค่าต่อหน่วยในอันดับถัดไปจากต่ำไปสูง ได้แก่ มาเลเซีย 9.89 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัมเป็น Greasy grouper อินโดนีเซียซึ่งมีผลผลิตปลากะรังมากที่สุดมีมูลค่าต่อหน่วยโดยเฉลี่ยเป็น 15.46 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม นอกจากจะเลี้ยงปลากะรังที่เพาะพันธุ์ได้เองแล้วยังมีการเลี้ยงปลากะรังชนิดอื่นๆ ด้วย และรายงานข้อมูลโดยไม่จำแนกชนิด สิงคโปร์ 18.07 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม มีทั้งปลากะรังจุดน้ำตาล ปลากะรังหนังอน ปลากะรังดำ และ ปลากะรังกุดสละ ตลอดจนชนิดอื่นๆ ที่ไม่ได้จำแนกไว้

แม้ว่าผลผลิตปลากะรังของไทยจะยังต่ำกว่าอินโดนีเซียและมาเลเซีย แต่มูลค่าต่อหน่วยยังต่ำกว่าทั้งสองประเทศซึ่งอาจเป็นเพราะความต่างกันของชนิดปลากะรังที่เพาะเลี้ยง ซึ่งยังต้องอาศัยลูกพันธุ์จากธรรมชาติส่วนหนึ่ง หากไทยสามารถเพาะพันธุ์ปลากะรังได้ในเชิงพาณิชย์น่าจะมีโอกาสการเพิ่มผลผลิตปลากะรังและมีโอกาสส่งออกได้

เมื่อเปรียบเทียบการเลี้ยงปลากะรังในประเทศไทย กับ อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และสหภาพมาเลเซีย ลูกพันธุ์ปลาที่ใช้ปล่อยหนาแน่นต่างกัน ซึ่งอาจเป็นเพราะความหายากของลูกปลา และขนาดของปลาที่จับขาย ในประเทศไทยปล่อยลูกปลาบางเมื่อเทียบกับประเทศอื่น คือที่สงขลาปล่อยลูกปลา 12 - 16 ตัวต่อตารางเมตร และที่กระบี่ 17 - 28 ตัวต่อตารางเมตร ในอินโดนีเซียปล่อยลูกปลา 150 - 200 ตัวต่อตารางเมตร และสหภาพมาเลเซียปล่อยลูกปลา 89 - 278 ตัวต่อตารางเมตร ขนาดลูกปลาที่ใช้ต่างกัน ดังเช่นในกรณีของมาเลเซียอาจปล่อยลูกปลาขนาด 3 นิ้ว หรือ อาจอนุบาลจนลูกปลามีขนาด 8 นิ้ว ก่อนปล่อยลงกระชังเลี้ยง กรณีหลังลูกปลาจะไม่มากเท่ากรณีแรก (ตารางผนวกที่ 5)

ระยะเวลาที่เลี้ยงในประเทศไทยใช้เวลา 8 เดือน ในอินโดนีเซีย 7 - 12 เดือน แต่ในฟิลิปปินส์เวลาประมาณ 5 เดือน คือเป็น 155 วันสำหรับการเลี้ยงโดยใช้อาหารเม็ดและ 150 วันสำหรับการเลี้ยงโดยใช้ปลาเบ็ด ไม่ต่างกันมาก

อัตราการรอดต่ำที่สุดในสหภาพมาเลเซีย เป็นร้อยละ 30 มาเลเซียมีอัตราการรอดสูงขึ้นเป็นร้อยละ 60 ยังต่ำกว่าไทยซึ่งมีอัตราการรอด ร้อยละ 77 - 78 ฟิลิปปินส์มีอัตราการรอดสูงกว่าไทย คือร้อยละ 87 อินโดนีเซียมีอัตราการรอดดีที่สุด คือร้อยละ 90 - 95

ผลผลิตของไทยยังต่ำกว่าประเทศอื่น คือเป็น 12 กิโลกรัมต่อตารางเมตรต่อรอบที่สงขลา และ 20 กิโลกรัมต่อตารางเมตรต่อรอบ ต่ำกว่าอินโดนีเซียซึ่งเป็น 28 กิโลกรัมต่อตารางเมตรต่อรอบ ในสหภาพมาเลเซียผลผลิตเป็น 27 - 83 ตัวต่อตารางเมตรต่อรอบ ขนาด 420 - 500 กรัมต่อตัว คาดว่าผลผลิตจะเป็นประมาณ 25 กิโลกรัมต่อตารางเมตรต่อรอบ

ขนาดปลาที่จับขายในประเทศไทยมีขนาดใหญ่กว่าที่อื่น ขนาดผลผลิตที่สงขลาเป็น 800 - 1,300 กรัมต่อตัว ที่กระบี่ 700 - 1,300 กรัมต่อตัว ในขณะที่การเลี้ยงในอินโดนีเซียจับปลาขนาด 420 - 500 กรัมต่อตัว และที่ฟิลิปปินส์จับปลาขนาด 600 กรัมต่อตัวในกรณีเลี้ยงด้วยอาหารเม็ด และ 560 กรัมต่อตัวในกรณีที่เลี้ยงด้วยปลาเบ็ด

ต้นทุนการเลี้ยงปลากะรังที่สงขลาเป็น 5.43 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม และที่กระบี่เป็น 9.03 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม ราคาที่ขายได้ของไทยค่อนข้างสูง ราคาขายที่สงขลาเป็น 10.81 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม และที่กระบี่เป็น 13.18 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม ราคาขายของปลากะรังที่ฟิลิปปินส์เลี้ยงได้อยู่ในช่วง 5.82 - 10.67 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม และที่มาเลเซียเป็น 7.87 - 24.58 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม แตกต่างไปตามขนาดและชนิดของปลากะรังที่เลี้ยง

การเพาะเลี้ยงปลากะรังของไทยยังเป็นรองอินโดนีเซียในเรื่องลูกพันธุ์ ประเทศสมาชิกอาเซียนมีหันมาสนใจพัฒนาวิธีการเลี้ยงปลากะรังเนื่องจากเป็นสัตว์น้ำที่ขายได้ราคาสูง และเริ่มเพาะพันธุ์ได้ และเพื่อลดปัญหาการใช้ปลาเหยื่อเป็นอาหารสดที่มีต้นทุนสูงและยังอาจ

ส่งผลเสียต่อสภาพแวดล้อม จึงส่งเสริมการใช้อาหารเม็ดมากขึ้น ประเทศไทยควรให้ความสนใจพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลากระรังซึ่งเป็นสัตว์น้ำที่ยังมีโอกาสดูแลและพัฒนาช่องทางการตลาดทำรายได้ให้แก่เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยง สำหรับการส่งออกและการนำเข้าปลากระรังระหว่างประเทศไทยกับประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ ไม่ปรากฏในรายงาน

การเพาะเลี้ยงปลากระรังในประเทศไทยสามารถทำกำไรหากสามารถหาพันธุ์ปลาได้ตามที่ต้องการ และหาซื้อปลาเหยื่อที่เป็นอาหารสดได้ในราคาที่ไม่สูงเกินไป จากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่าเมื่อต้นทุนค่าอาหารสูงมากการเลี้ยงอาจขาดทุนดังที่เคยเป็นในปี 2546 จากการสอบถามเกษตรกรที่จังหวัดกระบี่ซึ่งเป็นผู้เพาะเลี้ยงในฟาร์มขนาดใหญ่มีกระชังปลาโดยเฉลี่ย 20 กระชังต่อราย และหาซื้อพันธุ์ปลาได้จากกรมประมง และผู้เพาะเลี้ยงปลากระรังในจังหวัดสงขลาซึ่งเป็นผู้เพาะเลี้ยงขนาดเล็กมีกระชังปลาเฉลี่ย 5 กระชังต่อราย อาศัยลูกปลาจากผู้รวบรวมลูกปลาจากแหล่งน้ำธรรมชาติ ทั้งสองกรณีมีกำไร เกษตรกรขายปลากระรังได้ในราคาสูง (ตารางที่ 4.6)

ตารางที่ 4.6 ต้นทุน – รายได้การเพาะเลี้ยงปลากระรังในกระบี่

รายการ	ผลผลิต (กก./ไร่)	ต้นทุนคงที่ (บาท/กก.)	ต้นทุน ผันแปร (บาท/กก.)	ต้นทุนรวม (บาท/กก.)	ราคาขาย (บาท/กก.)	กำไร (บาท/กก.)
2541 - สตูล ¹	na	7	146	153	306	153
2546 - พังงา 9-36 ตร.ม. ²	na	11	276	287	240	-47
2546 - พังงา 37-89 ตร.ม. ²	na	7	192	199	241	42
2546 - พังงา 90 ตร.ม. ²	na	2	218	220	252	32
2556 - กระบี่ ฟาร์มขนาดใหญ่ ³	31	25	263	288	422	134
2556 - สงขลา ฟาร์มขนาดเล็ก ³	33	9	163	172	346	174

ที่มา : ¹ วิธนา (2542) ² จินตวาทณี (2547) ³ ข้อมูลสำรวจในโครงการศึกษานี้ (2556) เฉพาะปี 2556 เป็นราคาปี 2556 ที่มาจากการสอบถามเกษตรกร นอกจากนั้นเป็นราคา ณ ระดับราคาปี 2554

ปัญหาในการเพาะเลี้ยงปลากระรังในประเทศไทยคือข้อจำกัดเรื่องพันธุ์ปลาที่ยังเพาะได้ไม่พอต่อความต้องการ พันธุ์ปลามีราคาสูง จากการสอบถามเกษตรกรในพื้นที่ที่ศึกษาคือ กระบี่และสงขลาเกษตรกรเห็นว่ายังมีปัญหาเรื่องพันธุ์ปลาค่อนข้างมาก นอกจากนี้ต้นทุนค่าอาหารยังสูงเนื่องจากปลาเหยื่อที่ใช้เป็นอาหารสดมีราคาแพงขึ้น แต่ปัญหาเรื่องอาหารยังเป็นรองเรื่องของพันธุ์ปลา นอกจากปัญหาอาหารปลายังมีปัญหาน้ำเสีย¹⁰ และเนื่องจากการเลี้ยงในกระชังที่เกษตรกรมักจะวางกระชังในคลองใกล้ทะเล จึงพบว่ามีปัญหาเกี่ยวกับอุณหภูมิของน้ำและกระแสน้ำ ซึ่งไม่เป็นปัญหาในการเลี้ยงกุ้งขาวและปลากะพงขาว กับยังมีปัญหาดังกล่าวที่สัตว์ตัวเงินตัวทองเข้ามากินปลา (ตารางผนวกที่ 2)

¹⁰ ในปี 2557 เกษตรกรที่กระบี่ประสบภาวะน้ำเสียทำให้เลี้ยงไม่ได้ผล

ด้านความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐ เกษตรกรในกระเปาะซึ่งเป็นผู้เลี้ยงรายใหญ่ทำงานใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่ประมงในพื้นที่ต้องการให้ภาครัฐเข้าไปช่วยเหลือโดยเฉพาะในด้านตลาดและราคา ต้องการจดทะเบียนกับกรมประมงซึ่งเห็นว่าเป็นประโยชน์ที่จะได้รับความดูแลจากภาครัฐ แต่เกษตรกรที่สงขลาซึ่งเป็นผู้เลี้ยงรายย่อยต้องการความสนับสนุนจากภาครัฐค่อนข้างน้อย โดยรวมเกษตรกรในพื้นที่ที่ศึกษาต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐมากที่สุดในเรื่องราคาและตลาด รองลงไปเป็นการจดทะเบียนฟาร์มกับกรมประมง ตามมาด้วยการให้ความรู้และถ่ายทอดเทคโนโลยี (ตารางผนวกที่ 3) เกษตรกรเสนอให้ภาครัฐส่งเสริมการเพาะพันธุ์เพื่อให้ได้พันธุ์ปลาเพียงพอกับความต้องการที่มีอยู่ เข้ามาดูแลไม่ให้เกิดปัญหาน้ำเสีย ซึ่งเกษตรกรเห็นว่าปัญหาออกซิเจนในน้ำลดลงส่งผลให้อัตรารอดต่ำ อนึ่งหากมีปัญหาค่าความเสียหายที่เกิดขึ้นในช่วงมรสุมรัฐควรเข้ามาช่วยเหลือชดเชย (ซึ่งทำให้เกษตรกรต้องการจดทะเบียนฟาร์มเพื่อให้สามารถร้องเรียนขอค่าชดเชยได้) และเนื่องจากราคาปลากะรังแกว่งขึ้นลงตามผลผลิตที่ได้ เกษตรกรเสนอให้รัฐเข้ามาดูแลให้ราคามีเสถียรภาพมากขึ้นเพื่อลดความเสี่ยงในการเลี้ยงสัตว์น้ำชนิดนี้

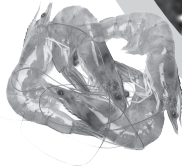
สำหรับความเห็นในการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เกษตรกรเกือบทั้งหมดเห็นว่าจะทำให้มีการนำเข้าปลากะรังจากประเทศใกล้เคียง รองลงไปเกษตรกรส่วนใหญ่เห็นว่าน่าจะมีทางเลือกปัจจัยการผลิตที่ดีขึ้น เช่น มีแหล่งที่จะหาซื้อพันธุ์และปลาเหยื่อได้เพิ่มขึ้น อาจมีต่างชาติเข้ามาลงทุนแปรรูป แต่ก็อาจมีปัญหาสิ่งแวดล้อมมากขึ้นเช่นกัน ถัดจากนี้มากกว่าครึ่งของเกษตรกรเห็นว่าอาจมีต่างชาติเข้ามาลงทุนเพาะเลี้ยงปลากะรังในประเทศไทย ตลอดจนมีแรงงานจากอาเซียนเข้าทำงานมากขึ้น และอาจมีผลต่อวิถีชีวิตตลอดจนอาจเกิดปัญหาอาชญากรรมขึ้นได้น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของเกษตรกรเห็นว่าการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนจะส่งผลให้มาตรฐานผลผลิตสูงขึ้นเนื่องจากมีการค้าระหว่างประเทศมากขึ้น มีไม่ถึงครึ่งหนึ่งของเกษตรกรเห็นว่าราคาปลากะรังอาจลดลงเนื่องมีผลผลิตในประเทศและที่นำเข้ามากขึ้น อาจมีนักลงทุนไทยไปลงทุนเพาะเลี้ยงในประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ และการเข้ามาของต่างชาติอาจมีผลให้มีการแย่งกันใช้ทรัพยากร ตลอดจนมีปัญหาที่เพาะเลี้ยงซึ่งมีอยู่จำกัด เกษตรกรส่วนน้อยให้ความเห็นว่าราคาปลากะรังอาจเพิ่มขึ้นและอาจมีแรงงานไทยออกไปทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียนอื่น (ตารางผนวกที่ 4)

โดยสรุปการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำกรวยที่สำคัญของไทยได้แก่การเพาะเลี้ยงกุ้งขาวซึ่งได้มีการพัฒนาทั้งเทคโนโลยีและผลผลิตต่อหน่วยเนื้อที่ อีกทั้งเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงมีการรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็งทั้งเพื่อการแลกเปลี่ยนข้อความรู้และการพัฒนาวิธีการเพาะเลี้ยง หากเทียบในกลุ่มอาเซียนแล้วไทยเป็นผู้นำการเพาะเลี้ยงกุ้งขาวที่มีศักยภาพสูงและสามารถแข่งขันได้ในกลุ่มของอาเซียน ผลผลิตของกุ้งขาวประมาณร้อยละ 10 ใช้บริโภคภายในประเทศ ผลผลิตส่วนใหญ่ส่งเป็นสินค้าออกตลาดส่งออกที่สำคัญได้แก่ สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และสหภาพยุโรป นอกจากการเพาะเลี้ยงกุ้งขาวแล้วการเพาะเลี้ยงปลากะพงขาวมีเกษตรกรเพาะเลี้ยงอยู่บ้าง ส่วนใหญ่เป็นการเพาะเลี้ยงเพื่อป้อนตลาดในประเทศ ส่วนการเพาะเลี้ยงปลากะรังยังมีข้อจำกัดเกี่ยวกับลูกพันธุ์ที่หายาก การเพาะเลี้ยงยังอยู่ในขั้นเริ่มต้นเป็นสำคัญ

บทที่ 5

การเพาะเลี้ยง สัตว์น้ำในทะเลของประเทศไทย

การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในทะเลของประเทศไทยประกอบด้วยการเพาะเลี้ยงหอยสามชนิดคือ หอยแมลงภู่ หอยแครง และ หอยนางรมซึ่งมักจะเลี้ยงในพื้นที่ไม่ไกลจากชายฝั่งที่เกษตรกรสามารถเข้าไปดูแลได้สะดวกเริ่มตั้งแต่สถานภาพการเพาะเลี้ยง เปรียบเทียบการเพาะเลี้ยงของไทยกับประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ ต้นทุนรายได้จากการเพาะเลี้ยง ปัญหาของการเพาะเลี้ยงในประเทศไทย และความเห็นของเกษตรกรในการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

5.1 การเพาะเลี้ยงหอยแมลงภู่

หอยแมลงภู่ (*Perna viridis*) เป็นสัตว์น้ำที่เลี้ยงง่ายโดยอาศัยลูกพันธุ์และอาหารจากธรรมชาติ กินแพลงก์ตอนพืชและสัตว์ขนาดเล็กรวมทั้งอินทรีย์วัตถุที่แขวนลอยในทะเล หากเลี้ยงในพื้นที่ที่เหมาะสมเกษตรกรสามารถทำรายได้จากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชนิดนี้ได้ดีในประเทศไทย มีการเพาะเลี้ยงหอยแมลงภู่หลายวิธี เช่น ปักหลักไม้ล่อลูกหอย แขนวราวเชือก ใช้แพ ใช้หลักไม้ แขนวลอย และใช้ตาข่ายเชือก ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงหอยแมลงภู่คิดเป็นประมาณร้อยละแปดของผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในประเทศไทย มีผลผลิตมากเป็นอันดับที่สี่รองจากกุ้งขาว ปลานิล และปลาดุก ปัจจุบันพื้นที่ที่ใช้เลี้ยงหอยแมลงภู่มีแนวโน้มลดลงเหลือไม่ถึงสองหมื่นไร่ จำนวนฟาร์มและผลผลิตลดลงเช่นกันมีผู้เลี้ยงประมาณสองพันราย ผลผลิตที่ได้มีทั้งที่ใช้บริโภคสดและแปรรูปในลักษณะตากแห้ง ทำเค็ม และหมักดอง พื้นที่ที่มีการเลี้ยงหอยแมลงภู่กระจายอยู่ตามชายฝั่งทะเล ในภาคตะวันออกที่ชลบุรีและฉะเชิงเทรา ชายฝั่งอ่าวไทยตอนในที่สมุทรปราการ สมุทรสาคร สมุทรสงคราม ตลอดจนเพชรบุรีและประจวบคีรีขันธ์ ในภาคใต้ที่ชุมพรและปัตตานี

ในภูมิภาคอาเซียนประเทศไทยมีผลผลิตหอยแมลงภู่จากการเพาะเลี้ยงมากที่สุด แม้ว่าแนวโน้มการเพาะเลี้ยงในประเทศจะลดลงไทยมีปริมาณผลผลิตหอยแมลงภู่ในปี 2554 เป็น 84.665 พันตัน มากกว่าอันดับถัดไปคือฟิลิปปินส์สี่เท่า โดยผลผลิตของฟิลิปปินส์ เป็น 22.443 พันตัน อันดับที่สาม

คือมาเลเซียมีผลผลิตน้อยลงไปมาก เป็นเพียง 2.625 พันตัน ตามมาด้วยกัมพูชามีผลผลิตน้อยกว่าครึ่งหนึ่งของมาเลเซีย คือเป็น 1.200 พันตัน อันดับที่ห้าคือสิงคโปร์มีผลผลิตเพียง 0.433 พันตัน เวียดนามอาจมีการเลี้ยงหอยแมลงภู่น้อยกว่าเนื่องจากผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงหอยรวมไว้ในรายการหอยทะเลไม่ได้จำแนกชนิด อย่างไรก็ตามการเพาะเลี้ยงหอยที่เวียดนามกำลังพัฒนาได้แก่การเลี้ยงหอยแครงและหอยตลับ (ตารางที่ 5.1)

ฟิลิปปินส์มีมูลค่าต่อหน่วยของหอยแมลงภู่น้ำจืดต่ำที่สุด คือ 0.24 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม โดยมีผลผลิตเป็นที่สองรองจากไทยซึ่งมีมูลค่าต่อหน่วยเป็น 0.56 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม สูงกว่าฟิลิปปินส์เกือบเท่าตัว แต่ไทยเป็นประเทศที่มีผลผลิตสูงที่สุดที่มีมูลค่าต่อหน่วยต่ำ ในอันดับถัดไปคือมาเลเซีย 0.66 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม สิงคโปร์ 0.70 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม และกัมพูชา 1.00 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม สำหรับมูลค่าต่อหน่วยของกัมพูชาอาจเป็นการประเมินจากราคาผลผลิตหอยในประเทศนี้โดยทั่วไปซึ่งสำหรับหอยแครงในกัมพูชา ก็มีมูลค่าต่อหน่วยเท่ากัน

ตารางที่ 5.1 เปรียบเทียบปริมาณผลผลิตหอยแมลงภู่งอกแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียนในปี 2554

รายการ	ไทย	เวียดนาม	ฟิลิปปินส์	มาเลเซีย	กัมพูชา	สิงคโปร์
ผลผลิต (พันตัน)	84.665	na	22.443	2.625	1.200	0.433
มูลค่าต่อหน่วย (เหรียญสหรัฐต่อ กก.)	0.56	na	0.24	0.66	1.00	0.70

ที่มา : คำนวณจากข้อมูลของ Food and Agriculture Organization (2010)

แม้ว่ามูลค่าต่อหน่วยของหอยแมลงภู่น้ำจืดในประเทศไทยจะสูงกว่าฟิลิปปินส์ซึ่งเป็นประเทศที่มีปริมาณผลผลิตมากรองลงไป แต่ผลผลิตหอยแมลงภู่น้ำจืดของไทยมีแนวโน้มลดลงจากการเลี้ยงในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม และยังมีการแข่งขันจากนำเข้าหอยแมลงภู่น้ำจืดนำเข้าจากประเทศที่ไม่ใช่สมาชิกอาเซียน ดังนั้นการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนไม่น่าจะส่งผลกระทบต่อการเพาะเลี้ยงหอยแมลงภู่น้ำจืดของไทย ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาการเพาะเลี้ยงในประเทศที่ควรได้รับการแก้ไขเพื่อให้ยังสามารถรักษาระดับการผลิตที่เป็นผู้นำในกลุ่มสมาชิกอาเซียนไว้ได้

การส่งออกหอยแมลงภู่น้ำจืดจากประเทศไทยไปสมาชิกอาเซียนมีแนวโน้มลดลงที่ส่งไปมากที่สุดคือ ส่งไปเวียดนาม รองลงไปเป็นมาเลเซียและสิงคโปร์ มีส่งออกไปสหภาพพม่าและ สปป.ลาว เล็กน้อย ปริมาณส่งออกในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนมีไม่ถึงสามร้อยตันต่อปี การนำเข้าหอยแมลงภู่น้ำจืดจากประเทศเพื่อนบ้านมีแนวโน้มลดลงเช่นกัน ส่วนที่ประเทศไทยนำเข้าหอยแมลงภู่น้ำจืดมากที่สุดคือนำเข้าจากกัมพูชา ตามมาด้วยมาเลเซียและอินโดนีเซีย และมีที่นำเข้าจากเวียดนาม สิงคโปร์ไม่มาก ปริมาณที่นำเข้าน้อยกว่าที่ส่งออกประมาณครึ่งหนึ่ง แต่ทั้งการนำเข้าและส่งออกมีแนวโน้มลดลง

การส่งออกและการนำเข้าหอยแมลงภู่วะหว่างไทยกับประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ มีไม่มากนัก ทั้งแนวโน้มยังลดลง ศักยภาพการค้าสัตว์น้ำชนิดนี้ต่ำ ประเทศส่งออกปลายทางที่สำคัญคือ เวียดนาม และประเทศสมาชิกอาเซียนที่ไทยนำเข้าหอยแมลงภู่มากเป็นสำคัญ ได้แก่ กัมพูชา และอินโดนีเซีย คาดว่าโอกาสการค้าหอยแมลงภู่มียังจำกัดในภูมิภาคอาเซียน เนื่องจากผลผลิตมีน้อยลง ทั้งในการนำเข้าก็มีการนำเข้าหอยแมลงภู่อจากภูมิภาคอื่นเป็นสินค้าในระดับที่มีคุณภาพ และราคาสูงกว่าที่ผลิตได้ในภูมิภาค

ตารางที่ 5.2 แสดงต้นทุนรายได้ของการเพาะเลี้ยงหอยแมลงภูในในประเทศไทย ผลผลิตมีแนวโน้มลดลง โดยเฉพาะการเลี้ยงแบบปักหลักล่อลูกหอย ซึ่งอาจเป็นเพราะลูกหอยที่มีตามธรรมชาติมีน้อยลง ต้นทุนที่สำคัญเป็นค่าแรงงาน เกษตรกรยังสามารถมีกำไรแม้ผลผลิตที่ได้จะลดลง น่าสังเกตว่าราคาขายที่เกษตรกรรายงานต่ำกว่ามูลค่าต่อหน่วยที่คำนวณจากข้อมูลขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติอยู่มาก ทั้งนี้เนื่องจากส่วนเหลือการค้าจากระดับฟาร์มขึ้นมาก่อนข้างสูง

ปัญหาของการเพาะเลี้ยงหอยแมลงภูคือการที่ต้องพึ่งลูกหอยจากธรรมชาติเป็นสำคัญ บริเวณที่เพาะเลี้ยงเริ่มเสื่อมโทรม หอยเติบโตช้าหากเลี้ยงหนาแน่นเกินไป หอยที่เลี้ยงได้มีขนาดเล็กลง ทั้งในบางแห่งเกษตรกรไม่สามารถเลี้ยงหอยในช่วงฤดูฝนที่ความเค็มของน้ำลดลงมาก ทั้งยังมีปัญหาน้ำจืดในช่วงฤดูแล้ง ผลผลิตที่ได้ไม่แน่นอนขึ้นกับสภาวะอากาศและยังมีปัญหาน้ำเสีย เนื่องจากส่วนมากเป็นการเลี้ยงในพื้นที่ชายฝั่งที่บนฝั่งมีการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมและชุมชนที่มีผลทำให้น้ำเสีย ในพื้นที่ที่ใช้เลี้ยงหอยมานานแล้วมีการตื้นเขิน นอกจากนี้ยังมีปัญหาคือลมและกระแสน้ำตลอดจนอุณหภูมิและออกซิเจนที่ต่ำทำให้การเลี้ยงหอยแมลงภู มีปัญหาศัตรูหอยแมลงภู เช่น ปลากะพง ปู และเพรียง ทั้งยังมีปัญหาการลักขโมยผลผลิต การรับซื้อในพื้นที่จะมีผู้รวบรวมน้อยรายซึ่งจะทำหน้าที่กำหนดลำดับการเก็บหอย เกษตรกรไม่สามารถขายผลผลิตได้ตามเวลาที่ต้องการ และราคาที่ได้รับต่ำกว่าราคาในท้องตลาด เนื่องจากการผูกขาดการรับซื้อจากเกษตรกรที่เกษตรกรไม่มีอำนาจต่อรองราคา การเพาะเลี้ยงหอยแมลงภู ยังไม่ได้รับความสนับสนุนที่ชัดเจนจากภาครัฐในเรื่องของพื้นที่สำหรับการเพาะเลี้ยง

จากการสอบถามเกษตรกรผู้เลี้ยงหอยแมลงภูที่สมุทรสงคราม ปัญหาที่เกษตรกรเห็นว่ารุนแรงคือ เรื่องของน้ำเสียและน้ำจืด รองไปเป็นเรื่องของอุณหภูมิน้ำที่เปลี่ยนแปลงมากขึ้นทำให้ผลผลิตที่ได้ลดลงเกษตรกรเห็นว่าเรื่องของพันธุ์หอยมีปัญหาแต่ค่อนข้างน้อย สามารถหาซื้อลูกหอยจากแหล่งอื่นมาเพิ่มเติมในแปลงเลี้ยงได้ แต่ก็เป็นพันธุ์หอยที่ได้จากธรรมชาติเช่นกัน (ตารางผนวกที่ 2)

เกษตรกรผู้เลี้ยงหอยแมลงภูที่สมุทรสงครามต้องการความช่วยเหลือจากรัฐค่อนข้างน้อย ในด้านความรู้ ราคา การตลาด และการแก้ปัญหาน้ำเสีย ตลอดจนเงินทุนดอกเบี้ยต่ำ (ตารางผนวกที่ 3)

ตารางที่ 5.2 ต้นทุน - รายได้การเพาะเลี้ยงหอยแมลงภู

รายการ	ผลผลิต (กก./ไร่)	ต้นทุนคงที่ (บาท/กก.)	ต้นทุน ผันแปร (บาท/กก.)	ต้นทุนรวม (บาท/กก.)	ราคาขาย (บาท/กก.)	กำไร (บาท/กก.)
2546 - ปักไม้ล่อ ¹	24,000	na	na	4	7	3
2546 - แพเชือก ¹	64,000	na	na	3	7	4
2548 - ซลบุรี แพแขวน ²	16,494	na	na	3	8	5
2548 - สุราษฎร์	33,043	0.35	3.85	4.20	7	3
ฉะเชิงเทรา-ปักไม้ล่อ ³						
2550 - แพเชือก ⁴	64,000	na	na	3	5	2
2550 - ปักไม้ล่อ ⁴	6,840	0.31	2.91	3.22	6	3
2550 - ตาข่ายเชือก ⁵	25,680	na	na	2.28	5	3
2556 - สมุทรสงคราม ⁶	6,820	2	2	4	8	4
ปักไม้ล่อ						

ที่มา : ¹ KU eMagazine (2546) ² สุริยันและคณะ (2549) ³ เมธีและคณะ (2549) ⁴ กรมประมง (2550)
⁵ นันทวรรณและคณะ (2551) ⁶ ข้อมูลสำรวจในโครงการศึกษาปี (2556) เฉพาะปี 2556 เป็นราคาปี 2556
 ที่มาจากการสอบถามเกษตรกร นอกจากนั้นเป็นราคา ณ ระดับราคา ปี 2554

อย่างไรก็ตามผู้เลี้ยงรายใหญ่ต้องการความช่วยเหลือจากรัฐมากกว่าผู้เลี้ยงรายเล็ก สำหรับการจดทะเบียนฟาร์มเกษตรกรในพื้นที่มีการจดทะเบียนฟาร์มซึ่งทำให้สามารถยื่นขอค่าชดเชยเมื่อฟาร์มเสียหายได้ นอกจากนี้เกษตรกรยังมีการรวมกลุ่มกันในการขอค่าชดเชย เกษตรกรมีข้อเสนอให้รัฐเข้ามาประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการปล่อยน้ำจากพื้นที่ตอนบน และรับฟังความคิดเห็นจากเกษตรกร พร้อมทั้งแจ้งเตือนล่วงหน้าเรื่องน้ำเสียและการระบายน้ำ ทั่วประเทศอย่างเข้มงวดให้โรงงานมีการบำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยทิ้งสู่แหล่งน้ำสาธารณะ ทั้งนี้ควรมีการให้ข่าวสารการเพาะเลี้ยงและจัดการฝึกอบรมให้แก่เกษตรกร เกษตรกรเห็นว่าการรวมกลุ่มเกษตรกรมีผลให้เกิดความเข้มแข็งในด้านการต่อรองราคาและเจรจากับหน่วยงานของรัฐ และเห็นว่าการมีกลุ่มเกษตรกรที่เข้มแข็งช่วยให้เกษตรกรพึ่งตนเองได้มากขึ้น

ในการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เกษตรกรส่วนมากเห็นว่าอาจมีผลให้ราคาหอยแมลงภูที่ขายได้ดีขึ้น แต่ก็อาจมีการนำเข้าจากประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ ดังนั้นมาตรฐานสินค้าจะสูงขึ้นเนื่องจากการค้าระหว่างประเทศกันมากขึ้น แต่เกษตรกรก็เป็นกังวลกับปัญหาสภาวะแวดล้อม มากกว่าครึ่งหนึ่งของเกษตรกรเห็นว่าอาจมีต่างชาติเข้ามาลงทุนแปรรูป ตลอดจนผู้ประกอบการไทยอาจไปลงทุนในประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ การเข้ามาของต่างชาติอาจนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของกรรมสิทธิ์ที่เพาะเลี้ยงที่มีอยู่จำกัดในปัจจุบัน มิใช่ถึงครั้งหนึ่งที่จะเห็นว่าจะมีปัญหาอาชญากรรม แต่น้อยมากที่เห็นว่าการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนจะมีผลต่อทางเลือกการใช้ปัจจัยการผลิต การที่ต่างชาติจะเข้ามาเพาะเลี้ยง ผลกระทบต่อวิถีชีวิตการดำรงชีพของเกษตรกร ตลอดจนการใช้ทรัพยากร เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงหอยแมลงภูที่สมุทรสงคราม

มีปัญหาพื้นที่เลี้ยงอยู่ปัจจุบันส่งผลให้ไม่คิดว่าจะมีต่างชาติเข้ามาเพาะเลี้ยงในประเทศแต่อาจจะ มีสินค้านำเข้าที่เข้ามาแข่งขันกับหอยแมลงภู่ที่เลี้ยงในประเทศไทย (ตารางผนวกที่ 4)

5.2 การเพาะเลี้ยงหอยแครง

การเลี้ยงหอยแครง (*Anadara gronosa*) ในประเทศไทยมีมานานไม่น้อยกว่า 100 ปี โดยการรวบรวมพันธุ์หอยจากแหล่งลูกหอยในธรรมชาติเพื่อหว่านลงเลี้ยงในบริเวณที่เหมาะสม กันคอกแสดงอาณาเขตที่เลี้ยง มีการเลี้ยงครั้งแรกที่ตำบลบางตะบูนอำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ในเนื้อที่ 5 - 10 ไร่ ใช้เวลาเลี้ยง 1 - 2 ปี จึงเก็บขายได้ ต่อมาขยายการเลี้ยงไปในพื้นที่ใกล้เคียง

ในปี 2515 เกิดวิกฤติการณ์น้ำเสียบริเวณอ่าวไทย เนื่องจากโรงงานอุตสาหกรรมน้ำตาล บนฝั่งแม่น้ำแม่กลองและแม่น้ำเพชรบุรีปล่อยน้ำเสียจากการทำน้ำตาลลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะ มีผลเสียต่อคุณภาพน้ำในแหล่งเลี้ยงหอยแครงบริเวณอ่าวไทยตอนใน ผลผลิตหอยแครงของ ประเทศลดลงจนเกิดภาวะขาดแคลนหอยแครงสำหรับบริโภคภายในประเทศ จำเป็นต้องมีการนำ พันธุ์หอยแครงจากประเทศมาเลเซียเข้ามาเลี้ยง

การเลี้ยงหอยแครงแบบธุรกิจขนาดใหญ่เริ่มขึ้นในปี 2516 ในจังหวัดสตูล วิธีการเลี้ยง ส่วนใหญ่จะเลียนแบบจากการเลี้ยงในประเทศมาเลเซีย และมักจะมีชาวมาเลเซียร่วมลงทุน ในการเลี้ยงด้วยโดยชาวมาเลเซียจะเป็นผู้ดำเนินการและแนะนำวิธีการเลี้ยง

การเลี้ยงหอยแครงในบริเวณอ่าวไทยตอนในมีที่จังหวัดเพชรบุรี สมุทรสาคร สมุทรสงคราม บริเวณอ่าวไทยฝั่งตะวันออกที่จังหวัดจันทบุรี ชลบุรี บริเวณอ่าวไทยตอนใต้ที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี และปัตตานี ส่วนด้านฝั่งอันดามันมีที่จังหวัดภูเก็ต สตูล และระนอง ผลผลิตที่ได้คิดเป็นประมาณ ร้อยละสี่ของผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงโดยรวมจัดอยู่ในอันดับที่ห้า รองจาก กุ้งขาว ปลานิล ปลาดุก และหอยแมลงภู่ แต่ใช้พื้นที่เลี้ยงมากกว่าหอยแมลงภู่ เนื่องจากวิธีการเลี้ยงที่ต้องหว่าน ลูกหอยลงเลี้ยงตามพื้นทะเล พื้นที่เพาะเลี้ยงหอยแครงมีมากกว่าหกหมื่นไร่ ในขณะที่จำนวน ผู้เลี้ยงมีประมาณสองพันรายใกล้เคียงกับจำนวนผู้เลี้ยงหอยแมลงภู่

ผู้นำด้านการเพาะเลี้ยงหอยแครงในภูมิภาคอาเซียน คือ มาเลเซีย มีผลผลิต 57.544 พันตัน อันดับที่สอง คือ ไทย ผลผลิต 40.526 พันตัน เท่าที่มีข้อมูลก็มพูชามีผลผลิตหอยแครงในอันดับที่ สามแต่ปริมาณยังต่ำเพียง 0.800 พันตัน เป็นไปได้ว่าเวียดนามอาจเป็นผู้ผลิตหอยแครงอันดับที่ สามของอาเซียน แต่ไม่มีข้อมูลที่ชัดเจนในส่วนนี้ เนื่องจากรายงานผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงของ เวียดนามไม่มีการรายงานผลผลิตแยกตามชนิดหอยที่เลี้ยง อย่างไรก็ตาม ในอาเซียนมีเพียงสี่ ประเทศนี้ที่มีรายงานผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงหอยแครง (ตารางที่ 5.3)

มาเลเซียซึ่งมีผลผลิตหอยแครงมากที่สุดในกลุ่มสมาชิกอาเซียนมีมูลค่าต่อหน่วยต่ำที่สุด เช่นกัน เป็น 0.56 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม ไทยมีผลผลิตต่ำกว่ามาเลเซียประมาณหนึ่งในห้า แต่มีมูลค่าต่อหน่วยสูงกว่ามาเลเซียกว่าสองเท่า เป็น 1.29 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม ยกที่ประเทศไทย จะแข่งขันกับมาเลเซียในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชนิดนี้ และมีโอกาสที่มาเลเซียจะสามารถส่ง หอยแครงเข้ามาขายในประเทศไทยได้ อย่างไรก็ตามเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงหอยแครงให้ข้อมูลว่า หอยแครงที่เลี้ยงได้ในประเทศไทยเป็นที่นิยมมากกว่าชนิดที่จะนำเข้าจากมาเลเซีย อนึ่งการเพาะเลี้ยง

หอยแครงในมาเลเซียมีปัญหาผลผลิตลดลงเนื่องจากการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งที่ทำให้สภาวะแวดล้อมสำหรับการเลี้ยงหอยแครงเสื่อมโทรมลงเช่นกัน

ตารางที่ 5.3 เปรียบเทียบมูลค่าต่อหน่วยของผลผลิตหอยแครงจากการเพาะเลี้ยงของแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียนในปี 2554

รายการ	ไทย	เวียดนาม	มาเลเซีย	กัมพูชา
ผลผลิต (พันตัน)	40.526	na	57.544	0.800
มูลค่าต่อหน่วย (เหรียญสหรัฐต่อ กก.)	1.29	na	0.56	1.00

ที่มา : คำนวณจากข้อมูลของ Food and Agriculture Organization (2010)

ในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนประเทศไทยนำเข้าหอยแครงจากมาเลเซียเฉลี่ยปีละประมาณหนึ่งหมื่นตัน ส่วนใหญ่นำเข้าลูกหอยขนาดเล็กมาหว่านเลี้ยงในแปลงหอย นอกจากนั้นมีการนำเข้าเล็กน้อยจากเวียดนาม สหภาพพม่า สิงคโปร์และกัมพูชา ส่วนที่ส่งออก มีน้อยมากเฉลี่ยประมาณปีละสิบตัน ส่วนใหญ่ส่งไปเวียดนาม และมีที่ส่งไปมาเลเซียและ สปป.ลาว ไม่มาก โอกาสทางการค้าหอยแครงในตลาดอาเซียนไม่แจ่มใส มาเลเซียยังเป็นผู้ส่งออกหลักในภูมิภาค

จากตารางที่ 5.4 ผลผลิตต่อไร่จากการเพาะเลี้ยงหอยแครงมีแนวโน้มลดลงเนื่องจากปัญหาความเสื่อมโทรมของพื้นที่เลี้ยงหอย ในพื้นที่เลี้ยงที่สำคัญที่สุราษฎร์ธานี มีปัญหาน้ำท่วม ซึ่งทำให้ความเค็มของน้ำในแปลงหอยลดลงเมื่อน้ำจืดระบายลงทะเล ผลผลิตที่ได้ลดลง ต้นทุนหลักของการเพาะเลี้ยงหอยแครงคือค่าแรงงานซึ่งคิดเป็นเกือบครึ่งหนึ่งของต้นทุนทั้งหมด เกษตรกรยังสามารถมีกำไรจากการเพาะเลี้ยงหอยแครง ทั้งรายยังมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเนื่องจากผลผลิตมีน้อยไม่พอกับความต้องการของตลาด

ตารางที่ 5.4 ต้นทุน - รายได้การเพาะเลี้ยงหอยแครง

รายการ	ผลผลิต (กก./ไร่)	ต้นทุนคงที่ (บาท/กก.)	ต้นทุน ผันแปร (บาท/กก.)	ต้นทุนรวม (บาท/กก.)	ราคาขาย (บาท/กก.)	กำไร (บาท/กก.)
2551-สุราษฎร์ธานี ¹	3,468	1	7	8	13	5
2552-ภาคกลาง ใช้พันธุ์หอย ²	645	1	18	19	26	7
2552-ภาคตะวันออก ใช้พันธุ์หอย ²	1,640	1	22	23	28	5
2552-ภาคกลาง ใช้หอยขนาดเล็ก ²	1,498	0.4	17	17	27	10
2552-ภาคตะวันออก ใช้หอยขนาดเล็ก ²	1,486	1	14	15	28	13
2552-ภาคใต้ ใช้หอยขนาดเล็ก ²	1,106	0.4	15	15	22	7
2552-สุราษฎร์ธานี ³	2,890	4	17	21	23	2
2556-สุราษฎร์ธานี ⁴	1,226	6	16	22	35	13

ที่มา : ¹กรมประมง (2550) ²สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2552) ³นิตยและคณะ (2553) ⁴ข้อมูลสำรวจในโครงการศึกษานี้ (2556) เฉพาะปี 2556 ที่มาจากการสอบถามเกษตรกรเป็นราคาปี 2556 นอกจากนั้นเป็นราคา ณ ระดับราคา ปี 2554

การเลี้ยงหอยแครงประสบปัญหาหลายด้าน ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงมีปริมาณไม่สม่ำเสมอ และผลผลิตต่อหน่วยพื้นที่ค่อนข้างต่ำ พันธุ์หอยแครงในประเทศไทยมีไม่พอกับความต้องการของผู้เลี้ยงหอยแครง ต้องสั่งซื้อพันธุ์หอยขนาดเล็กจากประเทศมาเลเซียมาหว่านเลี้ยง ซึ่งบางครั้งจำนวนพันธุ์มีน้อยและราคาแพง ภายหลังจากที่ประเทศไทยได้ออกกฎหมายระเบียบห้ามจำหน่ายพันธุ์ลูกหอยออกนอกประเทศ กรมประมงได้จัดทำแหล่งพ่อแม่พันธุ์หอยแครงภายใต้โครงการแปลงสินทรัพย์เป็นทุนตั้งแต่ปีงบประมาณ 2549 ทำให้มีลูกหอยแครงเกิดขึ้นจำนวนหนึ่ง แต่ปริมาณยังไม่มากพอกับความต้องการของผู้เลี้ยง นอกจากนี้ในการเลี้ยงหอยแครงเกษตรกรมักจ้างแรงงานนอกครัวเรือนซึ่งมีต้นทุนสูงในส่วนนี้ ทั้งยังมีปัญหาน้ำเสีย น้ำท่วมและน้ำจืด เกษตรกรที่สุราษฎร์ธานีรายงานว่ามีปัญหา น้ำเสียมาก และรองลงไปเป็นปัญหาน้ำท่วมที่มีน้ำจืดลงแปลงหอยมาก และที่มีปัญหาบ้างค่อนข้างน้อยคือศัตรูหอยแครง เช่น ปลาตูด ปาดุกทะเล (ตารางผนวกที่ 2) พื้นที่เลี้ยงมีจำกัดเกษตรกรมีปัญหาในการขอใบอนุญาตใช้พื้นที่เลี้ยงหอย ในด้านตลาดยังมีผู้ซื้อน้อยราย เกษตรกรไม่มีอำนาจต่อรอง เกษตรกรที่สอบถามเสนอว่าควรมีตลาดกลางรับซื้อหอยแครง และควรควบคุมราคารับซื้อขั้นต่ำ ทั้งยังมีการแข่งขันกับหอยแครงที่นำเข้ามาจากมาเลเซียซึ่งมีต้นทุนการผลิตต่ำกว่า ในส่วนของความสนับสนุนจากรัฐ เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงหอยแครงที่สุราษฎร์ธานีต้องการความสนับสนุนด้านตลาดและราคา ตลอดจนการจดทะเบียนค่อนข้างมาก (ตารางผนวกที่ 3)

น่าสังเกตว่าปัจจุบันรัฐมีการชดเชยความเสียหายที่เกิดจากภัยธรรมชาติให้แก่เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่จดทะเบียนฟาร์ม สำหรับการเพาะเลี้ยงหอย เกษตรกรต้องมีพื้นที่เลี้ยงไม่เกินสามกิโลเมตรจากชายฝั่ง ชื่อนี้อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้เลี้ยงหอยไม่นิยมเลี้ยงหอยในพื้นที่ไกลชายฝั่งออกไป และในปัจจุบันการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลส่งผลให้พื้นที่เลี้ยงหอยบริเวณใกล้ชายฝั่งเสื่อมโทรมลง ผลผลิตลดลง สำหรับการเพาะเลี้ยงหอยในประเทศไทยควรพิจารณาหาพื้นที่ที่เหมาะสมใหม่ซึ่งอาจจะต้องขยับไกลจากฝั่งมากขึ้น

ในด้านความเห็นของเกษตรกรในการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ผลกระทบที่เกษตรกรส่วนมากเห็นว่าจะเกิดขึ้นคือ การมีทางเลือกปัจจัยการผลิตมากขึ้นเนื่องจากการเลี้ยงหอยแครงยังต้องอาศัยการนำเข้าลูกหอยจากมาเลเซีย อาจมีนักลงทุนไทยไปลงทุนเพาะเลี้ยงหอยแครงในประเทศสมาชิกอาเซียนอื่น อาจมีการนำเข้ามากขึ้น และอาจมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม รองลงไปผลกระทบที่เกษตรกรมากกว่าครึ่งเห็นว่าจะเกิดขึ้นคือ ราคาหอยแครงอาจเพิ่มขึ้นมีส่วนน้อยที่เห็นว่าจะราคาจะลดลง อาจมีต่างชาติเข้ามาลงทุนเพาะเลี้ยงในประเทศไทย มาตรฐานของสินค้าอาจยกระดับขึ้น และเนื่องจากพื้นที่เลี้ยงมีจำกัดอาจมีผลกระทบต่อกรรมสิทธิ์พื้นที่ที่ใช้เลี้ยงหอย น้อยกว่าครึ่งหนึ่งเห็นว่าจะมีต่างชาติเข้ามาลงทุนแปรรูป และอาจมีผลต่อการแย่งกันใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ มีส่วนน้อยที่เห็นว่าจะมีแรงงานจากประเทศไทยไปทำงานเพาะเลี้ยงหอยแครงในต่างประเทศ หรือมีแรงงานจากอาเซียนเข้ามาทำงานด้านนี้มากขึ้น ดังนั้นผลกระทบด้านความเป็นอยู่และปัญหาอาชญากรรมจึงมีส่วนน้อยที่เห็นว่าจะเกิดขึ้น (ตารางผนวกที่ 4)

5.3 การเพาะเลี้ยงหอยนางรม

หอยนางรมที่เลี้ยงในประเทศไทยแยกเป็นสองชนิดหลัก คือ หอยตะไกรซึ่งเป็นหอยนางรมขนาดใหญ่ และหอยฝาจีบ ซึ่งเป็นหอยนางรมขนาดเล็ก ในส่วนของหอยตะไกรยังแยกเป็น หอยตะไกรมกรามขาว (*Crassostrea belcheri*) พบเลี้ยงกันที่สุราษฎร์ธานี กระบี่ พังงา และ สงขลา และทางภาคตะวันออกมีเลี้ยงที่จันทบุรี หอยตะไกรมกรามดำ (*Crassostrea lugubris*) มีขนาดเล็กกว่าหอยตะไกรมกรามขาว ส่วนมากเลี้ยงกันในภาคตะวันออกที่จันทบุรี ชลบุรี และตราด ในภาคใต้พบเลี้ยงที่ ประจวบฯ และระนอง ส่วนหอยฝาจีบ (*Saccostrea commercialis*) เลี้ยงกันมากในภาคตะวันออก

การเลี้ยงหอยนางรมยังต้องอาศัยพันธุ์ลูกหอยจากธรรมชาติเป็นหลัก และอาศัยอาหารที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แม้จะเพาะพักได้แต่ก็ยังมีความทนสูงและผลิตพันธุ์หอยได้ไม่มาก พื้นที่เลี้ยงหอยที่อุดมสมบูรณ์เป็นปัจจัยสำคัญในการเพาะเลี้ยงหอยนางรม วิธีเลี้ยงมีทั้งที่ใช้หลอดหรือท่อซีเมนต์ ใช้หลักไม้ เลี้ยงบนก้อนหิน ใช้แท่งซีเมนต์ ใช้หลักไม้ ใช้กระบะไม้ และใช้พวงแขวน ขึ้นกับสภาพพื้นที่และชนิดของหอยนางรม

ผลผลิตหอยนางรมจากการเพาะเลี้ยงมีประมาณร้อยละหนึ่งของผลผลิตสัตว์น้ำจากการเพาะเลี้ยงโดยรวม ผลผลิตไม่สม่ำเสมอมีการแกว่งตัวและไม่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น พื้นที่เพาะเลี้ยงปัจจุบันมีไม่ถึงห้าพันไร่ โดยมีผู้เพาะเลี้ยงกว่าหนึ่งพันราย

มีการเพาะเลี้ยงหอยนางรมในหกประเทศสมาชิกอาเซียน อินโดนีเซียเป็นผู้นำด้านผลผลิต มีปริมาณผลผลิต 48,449 พันตัน ตามมาด้วยฟิลิปปินส์ ผลผลิต 21,462 พันตัน น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของอินโดนีเซีย ประเทศไทยอยู่ในอันดับที่สามด้วยผลผลิต 10,920 พันตัน น้อยกว่าหนึ่งในสี่ของอินโดนีเซีย อีกสามประเทศมีผลผลิตหอยนางรมไม่มาก คือ มาเลเซีย 0.626 พันตัน และ สิงคโปร์ 0.012 พันตัน ส่วนเวียดนามไม่มีรายงานผลผลิตหอยนางรมที่ชัดเจน อาจมีการเลี้ยงบ้างแต่ไม่มาก (ตารางที่ 5.5)

ตารางที่ 5.5 เปรียบเทียบปริมาณผลผลิตและมูลค่าต่อหน่วยของหอยนางรมจากการเพาะเลี้ยงในแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียนในปี 2554

รายการ	ไทย	อินโดนีเซีย	เวียดนาม	ฟิลิปปินส์	มาเลเซีย	สิงคโปร์
ผลผลิต (พันตัน)	10.290	48.449	na	21.462	0.626	0.012
มูลค่าต่อหน่วย (เหรียญสหรัฐต่อ กก.)	1.35	na	na	na	2.53	na

ที่มา : คำนวณจากข้อมูลของ Food and Agriculture Organization (2010)

หอยนางรมที่เลี้ยงในอินโดนีเซียซึ่งมีผลผลิตหอยนางรมจากการเพาะเลี้ยงมากที่สุดในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนเป็น Penguin wing oyster และฟิลิปปินส์ซึ่งมีผลผลิตมากในอันดับที่สอง

เป็น Slipper cupped oyster ส่วนสิงคโปร์ซึ่งมีผลผลิตน้อยมากเป็นชนิด Pacific cupped oyster ประเทศที่เลี้ยงหอยนางรมชนิดเดียวกับไทยมีเฉพาะมาเลเซียที่เลี้ยงหอยนางรมในกลุ่ม Cupped oyster nei¹¹ เหมือนกัน

มูลค่าต่อหน่วยของหอยนางรมที่เลี้ยงในประเทศไทยต่ำกว่ามาเลเซียคือเป็น 1.35 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม ส่วนของมาเลเซียเป็น 2.53 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม และมีผลผลิตไม่มากเมื่อเทียบกับประเทศไทย มาเลเซียจึงไม่ใช่คู่แข่งที่ใกล้เคียงกันในการเพาะเลี้ยงหอยนางรม Cupped oyster การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนอาจไม่มีผลต่อการเพาะเลี้ยงหอยนางรมในประเทศไทย

การส่งออกหอยนางรมจากประเทศไทยไปประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ มีน้อย ปริมาณเฉลี่ยไม่ถึงยี่สิบตันต่อปี ในขณะที่ปริมาณนำเข้าจากอาเซียนโดยเฉลี่ยสูงกว่ายี่สิบตันต่อปีเล็กน้อย ประเทศไทยจึงเป็นผู้นำเข้าสู่จากอาเซียน โดยนำเข้าจากอินโดนีเซียเป็นสำคัญ นอกจากนั้นนำเข้าจากมาเลเซีย สิงคโปร์และเวียดนามเล็กน้อย การนำเข้าจากอินโดนีเซียมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในขณะที่การนำเข้าจากประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ มีแนวโน้มลดลงส่วนในการส่งออกประเทศไทยส่งออกไปสิงคโปร์เป็นหลัก นอกจากนั้นยังส่งออกไปกัมพูชา เวียดนามและมาเลเซียไม่มาก และมีเฉพาะกัมพูชาเท่านั้นที่ประเทศไทยส่งออกหอยนางรมเพิ่มขึ้น เช่นเดียวกับหอยแมลงภู่และหอยแครงโอกาสทางการค้าหอยนางรมระหว่างประเทศไทย กับสมาชิกอาเซียนอื่นๆ มีอยู่น้อย

เกือบครึ่งหนึ่งของต้นทุนการเพาะเลี้ยงหอยนางรมในประเทศไทยเป็นค่าแรงงาน รองลงไปเป็นค่าโรงเรือนเฝ้าแปลงหอยและค่าเรือซึ่งคิดในรูปค่าเสื่อมราคา ผลผลิตต่อไร่ของการเพาะเลี้ยงหอยฝาจีบสูงกว่าหอยตะโกรม ผลผลิตต่อไร่ลดลงตามความเสื่อมโทรมของพื้นที่เลี้ยงหอย อย่างไรก็ตามเกษตรกรยังสามารถมีกำไรจากการเพาะเลี้ยง (ตารางที่ 5.6)

ตารางที่ 5.6 ต้นทุน - รายได้การเพาะเลี้ยงหอยนางรม

รายการ	ผลผลิต (กก./ไร่)	ต้นทุนคงที่ (บาท/กก.)	ต้นทุน ผันแปร (บาท/กก.)	ต้นทุนรวม (บาท/กก.)	ราคาขาย (บาท/กก.)	กำไร (บาท/กก.)
2550-ฝาจีบ ¹	50,400	1	3	4	6	2
2550-สุราษฎร์ ตะโกรม ¹	29,700	5	19	24	31	7
2553-แหลมสิงห์ ฝาจีบ ²	26,507	.01	4	4	9	5
2553-ขลุ้ง ฝาจีบ ²	44,664	.02	3	3	10	7
2556-สุราษฎร์ฯ ตะโกรม ³	8,903	2	2	4	11	7

ที่มา : ¹กรมประมง (2550) ²ศิริวัธน์ (2555) ³ข้อมูลสำรวจในโครงการศึกษานี้ (2556) เฉพาะปี 2556 เป็นราคาปี 2556 ที่มาจากการสอบถามเกษตรกร นอกจากนั้นเป็นราคา ณ ระดับราคา ปี 2554

¹¹ ตามรายงานขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติประเทศไทยรายงานผลผลิตหอยนางรมไว้เป็น Cupped oyster nei ไม่ได้จำแนกเป็นหอยตะโกรมและหอยนางรมฝาจีบ

ปัญหาการเพาะเลี้ยงหอยนางรมอยู่ที่พันธุ์หอยซึ่งต้องพึ่งธรรมชาติและมีไม่มากพอ ทั้งต้นทุนค่าอุปกรณ์ที่ใช้เป็นวัสดุหล่อลูกหอยก็สูงขึ้น พื้นที่เลี้ยงหอยมีปัญหาซึ่งทำให้เกิดสิ่งปนเปื้อน ทั้งแบคทีเรีย จุลินทรีย์และโลหะหนัก ปัญหาคุณภาพน้ำในแหล่งเลี้ยงหอยคลื่นลมและมรสุม น้ำตื้นเขิน มีตะกอนในแหล่งเลี้ยงโดยเฉพาะที่ใช้เป็นพื้นที่เลี้ยงหอยมานาน การเลี้ยงหอยนางรม ต้องใช้เวลานานเช่นหอยตะโกรมใช้เวลาถึง 18 เดือน ผลตอบแทนที่เกษตรกรได้รับจัดว่าไม่สูง ผู้บริโภคมีน้อยและมีปัญหาการผูกขาดเกษตรกรขาดอำนาจต่อรอง การเก็บหอยนางรมขายต้อง ขึ้นอยู่กับกำหนัดเวลารับสินค้าของผู้ซื้อ นอกจากนี้ในการส่งออกหอยนางรมจากประเทศไทย ไปมาเลเซียยังมีปัญหาเรื่องคุณภาพที่ไม่ถึงเกณฑ์การส่งออก

จากการสอบถามเกษตรกรที่เลี้ยงหอยนางรมที่สุราษฎร์ธานีพบว่า ปัญหาที่มีค่อนข้างมาก คือ ปัญหาน้ำเสียและน้ำจืด ปัญหาค่อนข้างน้อยคือ พันธุ์หอย อุณหภูมิและความลึกของน้ำ นอกจากนี้เกษตรกรรายงานว่ามีปัญหา (ตารางผนวกที่ 2) เกษตรกรเสนอให้รัฐแก้ไขปัญหานี้ เรื่องน้ำ และราคา ในส่วนความสนับสนุนจากภาครัฐ ที่เกษตรกรต้องการรัฐเข้ามาช่วยในด้าน ราคาและตลาดค่อนข้างมาก รองลงมาที่ต้องการแต่ค่อนข้างน้อยคือ เรื่องของความรู้และการ จัดทะเบียน (ตารางผนวกที่ 3)

เมื่อสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เกษตรกรทั้งหมด เห็นว่าอาจมีนักลงทุนจากประเทศไทยไปลงทุนเพาะเลี้ยงหอยนางรมในประเทศสมาชิกอาเซียน อื่น รองลงไปส่วนใหญ่เห็นว่ามาตรฐานสินค้าจะสูงขึ้นเมื่อมีการค้าระหว่างประเทศมากขึ้น ถัดไป มากกว่าครึ่งหนึ่งเห็นว่าราคาหอยนางรมอาจลดลง มีไม่ถึงครึ่งที่เห็นว่าราคาหอยนางรมจะเพิ่มขึ้น อาจมีแรงงานไทยไปรับจ้างในประเทศสมาชิกอาเซียนอื่น หรือมีแรงงานจากประเทศสมาชิกอื่น เข้ามารับจ้างเพาะเลี้ยงหอยนางรมมากขึ้น รวมทั้งอาจมีการนำเข้าจากประเทศสมาชิกอาเซียนมากขึ้น มีเพียงส่วนน้อยที่เห็นว่า จะมีทางเลือกปัจจัยการผลิตมากขึ้น หรือมีการเข้ามาลงทุนเพาะเลี้ยง/แปรรูป ตลอดจนผลที่จะมีต่อการใช้ชีวิตของเกษตรกรและปัญหาทางสังคมอื่นๆ (ตารางผนวกที่ 4)

การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำทะเลของไทยที่กล่าวถึงในบทนี้ได้แก่การเพาะเลี้ยงหอยแมลงภู หอยแครง หอยนางรม ทั้งนี้ เป็นการเพาะเลี้ยงจากพื้นที่ไม่ไกลจากชายฝั่งและเป็นการเพาะเลี้ยง อย่างง่ายเป็นการใช้ลูกพันธุ์และอาหารจากธรรมชาติ ปัญหาคุณภาพน้ำอันเกิดจากการปล่อยน้ำ เสียจากโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ปากอ่าวและริมฝั่งแม่น้ำ ได้สร้างผลกระทบต่อ การเพาะเลี้ยง ในกลุ่มของสมาชิกอาเซียนไทยเป็นผู้ผลิตหอยแมลงภูได้มากที่สุด ส่วนหอยแครง มาเลเซียเป็นผู้นำในการผลิต และสำหรับการเลี้ยงหอยนางรมอินโดนีเซียเป็นผู้นำในด้านผลผลิต อย่างไรก็ตามในกลุ่มของอาเซียนยังมีการค้าหอยแมลงภู หอยแครง และหอยนางรมระหว่างกัน ในปริมาณจำกัด อีกทั้งตลาดส่งออกของแต่ละประเทศมีไม่มาก ผลผลิตส่วนใหญ่ใช้บริโภคภายใน ประเทศเป็นสำคัญ

บทที่ 6

การเพาะเลี้ยง สัตว์น้ำในน้ำจืดของประเทศไทย

การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในน้ำจืดของประเทศไทยหกชนิดได้แก่ ปลานิล ปลาดุก ปลาดู ปลาตะเพียน กุ้งก้ามกราม ปลาสลิด และปลาสวาย ตามลำดับ ปริมาณผลผลิตจากการเพาะเลี้ยง เริ่มจาก สถานภาพการเพาะเลี้ยง เปรียบเทียบการเพาะเลี้ยงของไทยกับประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ ต้นทุน รายได้จากการเพาะเลี้ยง ปัญหาของการเพาะเลี้ยงในประเทศไทย และความเห็นของเกษตรกร ในการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

6.1 การเพาะเลี้ยงปลานิล

ปลานิล (*Oreochromis niloticus*) เป็นสัตว์น้ำที่ประเทศสมาชิกอาเซียน และประเทศจีน ให้ความสำคัญพัฒนาการเพาะเลี้ยงในเชิงพาณิชย์ติดต่อกันมานานกว่าสิบปี มีการพัฒนาผลผลิต จนผลผลิตจากภูมิภาคนี้มีอยู่มากกว่าครึ่งหนึ่งของผลผลิตรวมทั่วโลก ในประเทศไทยจากการ พัฒนาของภาครัฐและเอกชน มีสายพันธุ์ที่พัฒนาหลากหลาย ได้แก่ ปลานิล สายพันธุ์จิตรลดา ปรับปรุงเป็น จิตรลดา 1 - 3 สายพันธุ์ CP ที่พัฒนาโดยเครือเจริญโภคภัณฑ์ และยังมี สายพันธุ์ นิลแดง และ นิลแดงทับทิม ที่พัฒนาเพื่อแก้ปัญหาสัตว์ปลาที่ออกสีคล้ำดำ ตลอดจนพัฒนาการ เลี้ยงโดยใช้ฮอร์โมนแปลงเพศปลานิลให้เป็นเพศผู้ซึ่งเจริญเติบโตดีกว่าปลานิลเพศเมีย สามารถ ควบคุมจำนวนที่เลี้ยงในบ่อได้ สะดวกในการจับปลาขาย กรมประมงให้ความสนใจในการพัฒนา ปลานิลเพื่อการส่งออก มีการรวบรวมองค์ความรู้จัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้จากปราชญ์ปลานิล ซึ่งมีอยู่ประมาณห้าสิบราย พัฒนาความรู้ของเกษตรกรในเรื่อง Good Aquaculture Practice (GAP) เพื่อให้ได้ผลผลิตที่สามารถส่งออกได้ และจัดกิจกรรมส่งเสริมการบริโภคปลานิลในประเทศ

ฟิลิปปินส์เป็นหนึ่งในผู้นำการเพาะเลี้ยงปลานิล ร่วมมือกับองค์กรระหว่างประเทศ พัฒนาการเพาะเลี้ยงปลานิลจนสามารถเป็นหนึ่งในผู้นำการส่งออกปลานิลได้ในตลาดโลก เริ่มจากการพัฒนาสายพันธุ์ในปี 2531 ร่วมมือกับ International Living Aquatic Resources Management (ICLARM) พัฒนาสายพันธุ์และวิธีเพาะเลี้ยงให้เป็นการเพาะเลี้ยงที่ยั่งยืนและมี ต้นทุนต่ำ ทั้งนี้ได้รับความสนับสนุนจาก Asian Development Bank, United Nation Development

Program และ Norway's Institute for Aquatic Research โดยมีหน่วยงานทางฟิลิปปินส์ได้ Bureau Fisheries and Aquatic Resources และ Central Luzon University ร่วมกันผลิตสายพันธุ์ปลานิล Genetically Improved Farm Tilapia (GIFT) ที่ใช้กันอยู่ทั่วไปในการเลี้ยงปลานิล ในปัจจุบันภาครัฐให้ความสำคัญสนับสนุนทั้งงานวิจัย และการส่งเสริม การเพาะเลี้ยงจนสามารถ พัฒนาการผลิตเป็นสัตว์น้ำที่ทำรายได้จากการส่งออกให้แก่ฟิลิปปินส์

ปลานิลเป็นสัตว์น้ำที่มีผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงเป็นอันดับที่สองของประเทศไทย และเป็น สัตว์น้ำจืดที่เลี้ยงกันมากที่สุดในปัจจุบัน มีผลผลิตกว่าร้อยละสิบของผลผลิตจากการเพาะเลี้ยง ทั้งหมด การเพาะเลี้ยงปลานิลในประเทศไทยมีทั้งที่เลี้ยงในบ่อดินและในกระชัง ปัจจุบันมีปราชญ์ ปลานิลพัฒนาและแนะนำการเลี้ยงปลานิลร่วมกับเกษตรกรในบ่อดินสามารถทำรายได้สูงให้แก่ เกษตรกร การเลี้ยงปลานิลในกระชังนิยมให้อาหารสำเร็จรูป หลายแห่งเริ่มมีปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัจจุบันกรมประมงอนุญาตให้วางกระชังได้ไม่เกินร้อยละสองของพื้นที่แหล่งน้ำ และกรมประมง ยังร่วมมือกับสำนักวิจัยการเกษตรศึกษาการเลี้ยงปลานิลในกระชังเพื่อนำผลมาใช้ในการส่งเสริม การเลี้ยงปลานิลในกระชังตลอดจนการกำหนดพื้นที่วางกระชังและการจัดการการเลี้ยงเพื่อไม่ให้ เกิดผลเสียต่อสภาวะแวดล้อม

พื้นที่ จำนวนเกษตรกร และผลผลิตปลานิลในประเทศไทยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะ นับตั้งแต่ปี 2546 ปัจจุบันมีพื้นที่เพาะเลี้ยงใกล้หกแสนไร่ และผู้เลี้ยงปลานิลประมาณหนึ่งหมื่น- สี่พันราย ทั้งพื้นที่เพาะเลี้ยง จำนวนผู้เลี้ยงและผลผลิตมีอัตราเพิ่มใกล้เคียงกัน

ปลานิลเป็นสัตว์น้ำจืดที่มีการพัฒนาการเพาะเลี้ยงในหลายประเทศทั่วโลก ในภูมิภาค อาเซียนมีการเลี้ยงกันเกือบทุกประเทศ ที่ยกเว้นไม่มีรายงานผลผลิตปลานิลจากการเพาะเลี้ยงมี เฉพาะบรูไน แต่อาจจะรวมอยู่ในข้อมูลผลผลิตปลาน้ำจืดที่ไม่ได้จำแนกซึ่งก็มีปริมาณผลผลิตรวม น้อยมาก ประเทศสมาชิกอาเซียนที่มีผลผลิตปลานิลมากที่สุดคือ อินโดนีเซีย ผลผลิต 601.334 พันตัน อันดับที่สองคือฟิลิปปินส์ ผลผลิต 257.385 พันตันยังไม่ถึงครึ่งหนึ่งของอินโดนีเซีย แต่ฟิลิปปินส์ก็มีการส่งออกปลานิลเพิ่มขึ้นในตลาดโลก ไทยเป็นผู้ผลิตปลานิล อันดับที่สามของ อาเซียนมีผลผลิต 139.375 พันตัน ยังไม่ถึงหนึ่งในสามของอินโดนีเซีย ประเทศที่มีผลผลิตในหลัก หนึ่งตัน ได้แก่ เวียดนาม มาเลเซีย สหภาพพม่า และ สปป.ลาว โดยมีผลผลิต 65.000, 43.069, 40.185, และ 21.700 พันตันตามลำดับ กัมพูชามีผลผลิตปลานิลจากการเพาะเลี้ยงเพียง 2 พันตัน และสิงคโปร์มีผลผลิตปลานิลเพียง 46 ตัน (ตารางที่ 6.1)

ตารางที่ 6.1 เปรียบเทียบปริมาณผลผลิตและมูลค่าต่อหน่วยจากการเพาะเลี้ยงปลานิลของแต่ละ ประเทศสมาชิกอาเซียนในปี 2554

รายการ	ไทย	อินโดนีเซีย	เวียดนาม	ฟิลิปปินส์	สหภาพพม่า	มาเลเซีย	สปป.ลาว	กัมพูชา	สิงคโปร์
ผลผลิต (พันตัน)	139.375	601.334	65.000	257.385	40.185	43.069	21.700	2.000	0.046
มูลค่าต่อหน่วย (เหรียญสหรัฐ/กก.)	1.41	1.77	1.50	1.72	0.80	1.69	1.50	1.50	3.64

ที่มา : คำนวณจากข้อมูลขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ

สหภาพพม่ามีมูลค่าต่อหน่วยของปลานิลต่ำที่สุด คือ 0.80 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม แม้จะยังมีผลผลิตไม่มากนักแต่สหภาพพม่ามีโอกาสขยายการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชนิดนี้ต่อไป ปัญหาอยู่ที่การลงทุนและการหาตลาด เนื่องจากการเลี้ยงสัตว์น้ำจัดส่วนใหญ่ในสหภาพพม่ายังทำโดยเกษตรกรรายย่อยซึ่งให้ความสำคัญแก่การเพาะเลี้ยงปลาพื้นเมืองที่หาลูกพันธุ์ได้ง่าย นอกจากนี้ผู้บริโภคในประเทศก็ยังนิยมบริโภคสัตว์น้ำที่เลี้ยงกันมานานและเป็นปลาพื้นบ้าน เช่น ปลาเยี๋ยสเทศ เกษตรกรในสหภาพพม่ามีปัญหาที่เป็นอุปสรรคในการขยายการส่งออกปลานิลคล้ายกับที่พบในเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงปลานิลในประเทศไทย คือ การเลี้ยงปลานิลเพื่อขายสำหรับการบริโภคในประเทศที่ไม่ต้องการปลานิลขนาดใหญ่จะใช้เวลาเลี้ยงสั้นกว่าทำให้เกษตรกรสามารถมีรายได้ดีกว่าการเลี้ยงปลานิลให้มีขนาดใหญ่ที่เหมาะสมแก่การแลเนื้อแช่แข็ง เพื่อส่งออกที่ต้องเลี้ยงนานกว่าผลตอบแทนที่เกษตรกรได้อาจไม่ดีเท่าการเลี้ยงเพื่อขายสดทั้งตัวสำหรับบริโภคในประเทศ เป็นอุปสรรคในการพัฒนาการส่งออก ข้อนี้เป็นปัญหาในทุกประเทศที่ต้องการพัฒนาการส่งออกปลานิล

มูลค่าต่อหน่วยของปลานิลที่ได้จากการเพาะเลี้ยงในประเทศไทยเป็น 1.41 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม สูงกว่ามูลค่าต่อหน่วยของสหภาพพม่าค่อนข้างมาก แต่ยังเป็นรองมูลค่าต่อหน่วยของเวียดนามซึ่งเป็น 1.50 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัมเท่ากับมูลค่าต่อหน่วยใน สปป.ลาว และกัมพูชา ซึ่งมูลค่าต่อหน่วยระดับนี้อาจเป็นมูลค่าจากการประเมินในการรวบรวมข้อมูล

มูลค่าต่อหน่วยของปลานิลในเวียดนามสูงกว่าของสหภาพพม่าและไทย แต่ผลผลิตยังเป็นรอง อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์และไทย คาดว่าเมื่อเปรียบเทียบกับสัตว์น้ำชนิดอื่นโดยเฉพาะปลาสวายเวียดนามยังให้ความสนใจในการพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลานิลไม่มากนักแต่มีโอกาสที่เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงปลาสวายบางรายในเวียดนามจะสนใจเลี้ยงปลานิลมากขึ้น หากเวียดนามหันมาพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลานิล เวียดนามมีโอกาสที่จะขยายปริมาณการผลิต และการส่งออกได้รวดเร็วโดยอาศัยแนวทางที่ประสบความสำเร็จจากการเพาะเลี้ยงปลาสวายมาแล้ว

ประเทศที่มีมูลค่าต่อหน่วยของปลานิลสูงขึ้นไปคือ มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และ อินโดนีเซีย เป็น 1.69, 1.72 และ 1.77 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัมตามลำดับ อินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ ซึ่งเป็นประเทศที่มีผลผลิตปลานิลมากที่สุดในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนแต่มีต้นทุนการเพาะเลี้ยงค่อนข้างสูง ซึ่งสำหรับฟิลิปปินส์อาจเป็นเพราะการพัฒนาการเพาะเลี้ยง ที่มุ่งขยายการส่งออก ผลผลิตต้องมีคุณภาพได้มาตรฐานเพื่อการส่งออก ทำให้มูลค่าต่อหน่วยของปลานิลจากการเพาะเลี้ยงสูงขึ้น อินโดนีเซียยังส่งออกปลานิลไม่มากนักแต่มีต้นทุนการเพาะเลี้ยงยังค่อนข้างสูง คาดว่าการพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลานิลในสองประเทศนี้อาจใกล้เคียงศักยภาพคงขยายผลผลิตไม่ได้มากนัก มาเลเซียมีมูลค่าต่อหน่วยของปลานิลสูงกว่าไทยแต่ที่มาเลเซียส่วนหนึ่งจะเป็นการเพาะเลี้ยงปลานิลแดงหรือปลาทับทิม เนื่องจากผู้บริโภคในมาเลเซียไม่นิยมปลานิลที่มีสีค่อนข้างดำ อย่างไรก็ตามผู้ประกอบการจากเครือเจริญโภคภัณฑ์ให้ความเห็นว่าการส่งออกปลาทับทิมทำได้ยากเนื่องจากผิวปลาบอบช้ำง่ายทำให้เมื่อแช่แข็งทั้งตัวมีลักษณะไม่เป็นที่นิยมของผู้บริโภค เป็นปลาที่เหมาะสมแก่การขยายการเพาะเลี้ยงในประเทศโดยการบริหารจัดการเลี้ยงปลาทับทิมจะต้องคัดความความต้องการของตลาดในประเทศและควบคุมปริมาณการผลิตไม่ให้มีอุปทานสูงเกินไป

สิงคโปร์มีมูลค่าต่อหน่วยของปลานิลสูงที่สุดในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน เป็น 3.64 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม เป็นไปตามระดับค่าครองชีพที่สูงในประเทศนี้ การเพาะเลี้ยงเป็นไปเพื่อการบริโภคในประเทศ การส่งออกปลานิลไปตลาดสิงคโปร์น่าจะเป็นที่น่าสนใจของประเทศสมาชิกอาเซียนที่มีต้นทุนต่ำกว่าแต่สามารถผลิตได้มาตรฐานตามที่สิงคโปร์ต้องการ เมื่อเปรียบเทียบมูลค่าต่อหน่วยประเทศผู้ผลิตปลานิลมากที่สุดสองอันดับแรกคือ อินโดนีเซียและฟิลิปปินส์มีมูลค่าต่อหน่วยของปลานิลสูงกว่าไทยสะท้อนว่าต้นทุนการผลิตอาจสูงกว่าไทย การขยายการเพาะเลี้ยงโดยเฉพาะเพื่อการส่งออกในฟิลิปปินส์น่าจะใกล้เคียงขีดจำกัด ประเทศไทยยังมีมูลค่าต่อหน่วยของปลานิลต่ำกว่าแต่ยังมีการพัฒนาการเพาะเลี้ยงเพื่อการส่งออกไม่มาก มีโอกาสในการเพิ่มผลผลิตเพื่อการส่งออกแต่จะต้องมีวิธีการเลี้ยงและราคาที่ทำให้ผลตอบแทนที่จูงใจแก่เกษตรกรมากพอ ในปัจจุบันการขายปลานิลเพื่อบริโภคสดในประเทศไทยก็ทำกันอย่างกว้างขวาง สหภาพพม่าเป็นประเทศที่มีศักยภาพในการเพาะเลี้ยงปลานิลที่ต้องจับตามองเพราะมีโอกาสขยายการผลิตสัตว์น้ำชนิดนี้เนื่องจากมีต้นทุนการผลิตต่ำมากเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ

สำหรับการเพาะเลี้ยงปลานิลในประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ ปัจจุบันเวียดนามเป็นประเทศที่มีความสามารถในการเพาะเลี้ยงปลานิล และมีโอกาสจะพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชนิดนี้หลังจากที่ได้พัฒนาการเพาะเลี้ยงปลาสร้อยมาใกล้เคียงศักยภาพแล้ว¹²

การส่งออกปลานิลจากประเทศไทยไปตลาดอาเซียนยังมีไม่มาก ปริมาณส่งออกโดยรวมเฉลี่ยปีละประมาณเจ็ดสิบล้านและตลาดหลักคือ สิงคโปร์ รองลงไปเป็น สปป.ลาว การส่งออกไปมาเลเซียยังมีปริมาณเป็นรองแต่มีอัตราเพิ่มสูง ประเทศไทยอาจขยายส่งออกปลานิลที่มีคุณภาพและราคาสูงไปมาเลเซียได้ การนำเข้าปลานิลของไทยจากประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ ยังมีน้อยเฉลี่ยปีละไม่ถึงสิบล้าน ส่วนใหญ่เป็นการนำเข้าจากมาเลเซีย และคาดว่าประเทศไทยจะนำเข้าปลานิลจากประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ ลดลง เนื่องจากผลผลิตในประเทศเพิ่มขึ้น

ตารางที่ 6.2 แสดงต้นทุนและรายได้จากการเพาะเลี้ยงปลานิลในกระชังและในบ่อดินในประเทศไทย ปลานิลที่เลี้ยงในกระชังมักจะมีกำไรสูงกว่าที่เลี้ยงในบ่อดิน แต่ก็มีต้นทุนสูงกว่าเช่นกัน ปลานิลที่เลี้ยงในกระชังขายได้ราคาดีกว่าที่เลี้ยงในบ่อดิน จากการสอบถามเกษตรกรที่เลี้ยงปลานิลในกระชังโดยวางกระชังในลำน้ำพองที่ขอนแก่น เกษตรกรเลี้ยงได้ผลผลิต 83 กก./ตร.ม. มีต้นทุน 47 บาท/กก. ขายได้ในราคา 61 บาท/กก. จึงมีกำไร 5 บาท/กก. เกษตรกรมีการรวมกลุ่มและจับปลาส่งขายผ่านหัวหน้ากลุ่ม ซึ่งจะทำหน้าที่จัดหาพันธุ์ปลาและปัจจัยการผลิตให้มีเครื่องเจริญโภคภัณฑ์เข้าไปตั้งกลุ่มเครือข่ายในขณะที่เกษตรกรในพื้นที่ที่มีการรวมกลุ่มระหว่างผู้เลี้ยงปลานิลในพื้นที่เช่นในหมู่บ้านละแวกเดียวกัน มีการจับปลาขายสดทั้งตัวเข้าสู่ตลาดผู้บริโภคตลอดจนส่งขายให้ผู้ค้ารวบรวมส่งขายประเทศเพื่อนบ้าน แม้จะมีโรงงานแปรรูปปรับซื้อปลาขนาดใหญ่เพื่อใช้แลเนื้อแช่แข็ง แต่เกษตรกรพอใจจะขายสดทั้งตัวมากกว่าเนื่องจากไม่ยุ่งยากและได้รับเงินเร็วกว่า

¹² ตารางผนวกที่ 6

ปัญหาในการเพาะเลี้ยงปลานิลที่พบโดยทั่วไปได้แก่ พื้นที่เพาะเลี้ยงที่มีจำกัดเนื่องจากการขยายพื้นที่มาากแล้วทั้งที่เลี้ยงในบ่อดินและในกระชัง สำหรับการเลี้ยงในกระชังบางแห่งมีปัญหาน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม ทั้งยังมีปัญหาโรคปลานิลที่เกิดจากปรสิต ต้นทุนการผลิตสูงส่วนเหลือที่เกษตรกรได้รับจึงค่อนข้างต่ำ ทั้งเกษตรกรยังมีปัญหาแหล่งทุน คุณภาพของผลผลิตยังไม่ได้มาตรฐานเป็นปัญหาในการส่งออก ในการวางกระชังต้องได้รับการรับรองจากกรมเจ้าท่าด้วย บางครั้งมีปัญหาเกษตรกรไม่สามารถต่อทะเบียนฟาร์มและขอการรับรอง GAP ได้ ทำให้ไม่สามารถขายผลผลิตเพื่อส่งออก ในด้านการตลาดการรวบรวมผลผลิตทำได้ยากหากเกษตรกรไม่มีการรวมกลุ่มเนื่องจากเกษตรกรส่วนมากเป็นผู้เลี้ยงปลารายย่อย มีการผูกขาดในการรับซื้อ ราคามีความผันผวนเกษตรกรขาดอำนาจต่อรองราคา เกษตรกรยังขาดความรู้ในเรื่องระบบตลาดทั้งตลาดในประเทศและตลาดส่งออก ตลอดจนการแปรรูปเพิ่มมูลค่าสินค้า

ตารางที่ 6.2 ต้นทุน - รายได้การเพาะเลี้ยงปลานิล

รายการ	ผลผลิต (กระชัง: กก./ตร.ม.) (บ่อดิน: กก./ไร่)	ต้นทุนคงที่ (บาท/กก.)	ต้นทุน ผันแปร (บาท/กก.)	ต้นทุนรวม (บาท/กก.)	ราคาขาย (บาท/กก.)	กำไร (บาท/กก.)
2545-กาฬสินธุ์ กระชัง 9 ตร.ม. ¹	76	1	34	35	39	4
2545-กาฬสินธุ์ กระชัง 18 ตร.ม. ¹	59	1	36	37	40	3
2547-สกลนคร บ่อดิน ²	254	4	27	31	35	4
2550-เฉลี่ยทั่วประเทศ กระชัง ³	82	1	32	33	41	8
2550-เฉลี่ยทั่วประเทศ บ่อดิน ³	803	2	23	25	31	6
2551-กาฬสินธุ์ กระชัง ⁴	44	5	31	36	46	10
2556-ขอนแก่น กระชัง ⁵	83	9	47	56	61	5

ที่มา : ¹วัฒนา (2545) ²วรเดช (2548) ³สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2550) ⁴ชาญณรงค์ (2551) ⁵ข้อมูลสำรวจในโครงการศึกษานี้ (2556) เฉพาะปี 2556 เป็นราคาปี 2556 ที่มาจากการสอบถามเกษตรกร นอกจากนั้นเป็นราคา ณ ระดับราคา ปี 2554

เกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิลในกระชังที่ขอนแก่นให้ความเห็นว่าราคาอาหารปลานิลสูง เป็นปัญหามาก รองลงไปที่เป็นปัญหาค่อนข้างมากคือพันธุ์ปลาและยารักษาโรคปลา เกษตรกรซึ่งเลี้ยงปลาในกระชังมีปัญหาน้ำแล้งน้ำน้อย ความลึกไม่เพียงพอ และยังมีปัญหาศัตรูปลานิลได้แก่ ปลาชะโดและปรสิต ที่มีปัญหาแต่ค่อนข้างน้อยได้แก่ปัญหาน้ำเสีย น้ำไม่พอ และอุณหภูมิน้ำ (ตารางผนวกที่ 2) เกษตรกรเสนอให้รัฐควบคุมคุณภาพและราคาอาหารปลานิล ศึกษาวิจัยเรื่องโรคปลานิลเพื่อหาทางป้องกันและแก้ไข ตลอดจนจัดการน้ำให้มีเพียงพอสำหรับการเลี้ยงปลานิล และส่งเสริมการส่งออกปลานิลให้สามารถแข่งขันกับต่างประเทศได้ ในส่วนความสนับสนุนจากรัฐ เกษตรกรรายงานว่าการต้องการค่อนข้างมากคือ ด้านความรู้ และราคา ที่ต้องการจดทะเบียนก็มีแต่ค่อนข้างน้อย (ตารางผนวกที่ 3)

สำหรับผลกระทบที่เกษตรกรเห็นว่าอาจเกิดขึ้นจากการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เกษตรกรที่จังหวัดขอนแก่นเห็นว่าจะทำให้มาตรฐานปลานิลสูงขึ้น อีกทั้งจะมีแรงงานไทยที่สามารถออกไปรับจ้างเลี้ยงปลานิลในประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ และจะมีแรงงานจากอาเซียนเข้ามาทำงานในประเทศมากขึ้น จึงอาจนำไปสู่ปัญหาอาชญากรรมได้หากรัฐดูแลไม่ทั่วถึง มากกว่าครึ่งเห็นว่าราคาปลานิลที่ขายได้จะสูงขึ้น อาจมีนักลงทุนจากประเทศไทยไปลงทุนเลี้ยงปลานิลในประเทศอื่น และ อาจมีการนำเข้าปลานิล น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของเกษตรกรเห็นว่าอาจมีต่างชาติเข้ามาลงทุนเพาะเลี้ยง/แปรรูปปลานิลในประเทศไทย ดังนั้นอาจมีผลต่อการดำรงชีพของเกษตรกรในประเทศ รวมทั้งอาจมีปัญหาสิ่งแวดล้อมการแย่งชิงทรัพยากรตลอดจนกรรมสิทธิ์ในที่เพาะเลี้ยง มีส่วนน้อยที่เห็นว่าจะมีผลต่อทางเลือกปัจจัยการผลิต (ตารางผนวกที่ 4)

6.2 การเพาะเลี้ยงปลาอุก

ในประเทศไทยมีพันธุ์ปลาอุกพื้นบ้านที่เป็นที่รู้จักทั่วไป คือปลาอุกอุย (Clarias macrocephalus) และปลาอุกด่าน (Clarias batrachus) ในอดีตมีการเพาะเลี้ยงทั้งปลาอุกอุยและปลาอุกด่านกันอย่างแพร่หลาย ต่อมาได้มีการนำปลาอุก African sharp tooth catfish (Clarias gariepinus) เข้ามาเลี้ยง เป็นปลาที่มีขนาดใหญ่ เจริญเติบโตรวดเร็ว สามารถ กินอาหารได้แทบทุกชนิด มีความต้านทานโรคสูงและปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดี แต่ปลาอุกชนิดนี้มีเนื้อเหลวและมีสีซีดขาวไม่น่ารับประทานซึ่งกรมประมงได้ให้ชื่อว่าปลาอุกเทศ สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืดได้เพาะขยายพันธุ์ปลาโดยผสมข้ามพันธุ์ระหว่างปลาอุกอุยเพศเมียกับปลาอุกเทศเพศผู้ สามารถเพาะขยายพันธุ์ได้ดี มีอัตราการเจริญเติบโตรวดเร็ว ทนทานโรค มีลักษณะใกล้เคียงกับปลาอุกอุย คู่ผสมนี้ทางกรมประมงให้ชื่อว่า ปลาอุกอุย-เทศ หรือ บิ๊กอุย หรือ อุยบ่อ ชาวบ้านเรียกกันว่า ปลาอุกบิ๊กอุย

ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงปลาอุกอุยในอันดับที่สาม คิดเป็นประมาณร้อยละเก้าของผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในประเทศไทย พื้นที่การเพาะเลี้ยง จำนวนผู้เลี้ยงและผลผลิตมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยมีพื้นที่เพาะเลี้ยงกว่าหนึ่งแสนไร่และมีผู้เลี้ยงกว่าเก้าหมื่นราย ส่วนใหญ่เป็นการเลี้ยงปลาอุกในบ่อดิน ซึ่งในระยะหลังมีการดัดแปลงใช้แผ่นพลาสติกปูก้นบ่อ และมีการเลี้ยงในบ่อซีเมนต์

ปลาอุกเป็นสัตว์น้ำอีกชนิดหนึ่งที่เลี้ยงกันเกือบทุกประเทศสมาชิกอาเซียน ยกเว้น สปป.ลาว และบรูไน ในภูมิภาคอาเซียนอินโดนีเซียมีผลผลิตปลาอุกจากการเพาะเลี้ยงมากที่สุด 337.577 พันตัน อันดับที่สอง คือ ไทย ผลผลิต 95.375 พันตัน ไม่ถึงหนึ่งในสามของอินโดนีเซีย อันดับที่สาม คือ มาเลเซียด้วยผลผลิต 46.778 พันตัน ไม่ถึงครึ่งหนึ่งของที่เลี้ยงได้ในประเทศไทย เวียดนามอยู่ในอันดับที่สี่มีผลผลิตปลาอุก 20.000 พันตันเป็นครึ่งหนึ่งของมาเลเซีย ที่มีผลผลิตในหลักพันตัน ได้แก่ สหภาพพม่า ฟิลิปปินส์ และ กัมพูชา มีผลผลิต 7.582, 3.129 และ 1.950 พันตัน ตามลำดับ สิงคโปร์เป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีการเพาะเลี้ยงปลาอุกแต่มีผลผลิตเพียง 22 ตัน (ตารางที่ 6.3)

อย่างไรก็ตามปลาดุกที่เลี้ยงในประเทศไทยปัจจุบันส่วนมากเป็นปลาดุกลูกผสมที่เรียก บิ๊กอูย ซึ่งที่สิงคโปร์ปลาดุกที่เลี้ยงเป็น Philippines catfish ปลาดุกที่เลี้ยงในประเทศสมาชิก อาเซียนอื่นๆ แสดงไว้เป็น Torpedo-shaped catfishes nei ซึ่งคาดว่าเป็นปลาดุกพันธุ์ พื้นเมือง พวกเดียวกับปลาดุกอูยและปลาดุกด้านของไทย อย่างไรก็ตามประเทศเพื่อนบ้านสามารถนำพันธุ์ ปลาดุกบิ๊กอูยจากประเทศไทยไปเลี้ยงได้ดังเช่นที่นำเข้าลูกพันธุ์ปลาอื่นๆ มาแล้ว

อินโดนีเซียซึ่งเป็นประเทศที่มีผลผลิตปลาดุกจากการเพาะเลี้ยงมากที่สุด ในอาเซียนมีมูลค่า ต่อหน่วยของปลาดุกจากการเพาะเลี้ยงต่ำที่สุด 1.31 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม มาเลเซียมีมูลค่า ต่อหน่วยของปลาดุกสูงขึ้นมาเป็น 1.33 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม ต่ำกว่าไทย ซึ่งมีมูลค่าต่อหน่วย ของปลาดุกเป็น 1.46 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม ปลาดุกที่เลี้ยงในมาเลเซียเคยส่งเข้ามาขายดีตลาด ปลาดุกในประเทศไทยด้วยราคาที่ถูกลงกว่า เวียดนามมีผลผลิตปลาดุกเป็นรองมาเลเซียและมูลค่า ต่อหน่วยสูงกว่ามาเลเซีย คือ เป็น 1.50 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม เท่ากับในกัมพูชา ซึ่งระดับนี้อาจ เป็นราคาประเมินของปลาน้ำจืดในประเทศแถบอินโดจีน ที่มีมูลค่าต่อหน่วยสูงขึ้นไปตามลำดับ ได้แก่ สหภาพม่า 1.90 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม ฟิลิปปินส์ 2.11 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม และ สิงคโปร์ 2.43 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม ประเทศไทยอาจมีช่องทางส่งออกปลาดุกไปประเทศ ทั้งสามนี้ซึ่งยังมีผลผลิตน้อยและคาดว่าต้นทุนการผลิตสูงกว่าไทย

ตารางที่ 6.3 เปรียบเทียบปริมาณผลผลิตและมูลค่าต่อหน่วยของปลาดุกที่ได้จากการเพาะเลี้ยง ของแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียนในปี 2554

รายการ	ไทย	อินโดนีเซีย	เวียดนาม	ฟิลิปปินส์	สหภาพม่า	มาเลเซีย	กัมพูชา	สิงคโปร์
ผลผลิต (พันตัน)	95.375	337.577	20.000	3.129	7.582	46.778	1.950	0.022
มูลค่าต่อหน่วย (เหรียญสหรัฐ/กก.)	1.46	1.31	1.50	2.11	1.90	1.33	1.50	2.43

ที่มา : คำนวณจากข้อมูลของ Food and Agriculture Organization (2010)

ประเทศไทยส่งออกปลาดุกไปยังประเทศสมาชิกอาเซียนไม่ถึงร้อยละหนึ่งของที่เพาะเลี้ยงได้ ปริมาณส่งออกเฉลี่ยปีละประมาณสี่ร้อยตัน โดยมีสิงคโปร์เป็นตลาดหลักตามมาด้วยมาเลเซีย การส่งออกไปยังสองประเทศนี้ยังเพิ่มขึ้น รองลงไปเป็นการส่งออกไปเวียดนามและอินโดนีเซียซึ่ง มีแนวโน้มลดลง และมีที่ส่งออก สปป.ลาวและฟิลิปปินส์บ้างไม่มากนัก การส่งออกไป สปป.ลาว ยังมีปริมาณเพิ่มขึ้นแต่ไม่สม่ำเสมอ บางปีไม่มีการส่งออก ไปประเทศนี้ ส่วนที่ส่งออกไปฟิลิปปินส์ มีน้อยมากและลดลง สำหรับการปลาดุกนำเข้าจากประเทศสมาชิกอาเซียนมีปริมาณมากกว่า การส่งออก เฉลี่ยนำเข้าปีละกว่าเจ็ดร้อยตัน โดยส่วนใหญ่นำเข้าจากมาเลเซียซึ่งมีปัญหาทำให้ ราคาปลาในประเทศลดลง รองลงไปเป็นการนำเข้าจากเวียดนาม ซึ่งผู้รวบรวมปลาดุกเพื่อส่งออก

ให้ข้อมูลว่ามีการนำปลาดุกเข้าจากเวียดนามเพื่อส่งออกในช่วงที่ซื้อได้ในราคาต่ำกว่าปลาดุกในประเทศ การนำเข้าจากสองประเทศนี้ยังมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น นอกจากนี้มีที่นำเข้าจากสหภาพพม่า อินโดนีเซีย สิงคโปร์ และกัมพูชาเล็กน้อยและมีแนวโน้มการนำเข้าลดลง ในการค้าปลาดุกในภูมิภาคอาเซียน มาเลเซียเป็นคู่ค้าที่สำคัญของไทย เป็นแหล่งนำเข้าที่สำคัญ แต่อัตราการเติบโตยังต่ำกว่าการนำเข้าจากเวียดนามซึ่งแม้จะนำเข้าน้อยกว่าแต่ก็ขยายตัวเร็วกว่า ในส่วนของการส่งออกตลาดสำคัญของไทย คือ สิงคโปร์ แต่อัตราการเติบโตเป็นรองมาเลเซีย ซึ่งเป็นประเทศปลายทางรองจากสิงคโปร์ ในภูมิภาคอาเซียนประเทศไทยมีการค้าปลาดุกในปริมาณสูงกว่าการค้าปลานิล

ผลผลิตต่อไร่ที่ได้จากการเพาะเลี้ยงปลาดุกสูงตามการเลี้ยงที่ปล่อยพันธุ์ปลาหนาแน่น ต้นทุนหลักคือ ค่าอาหารซึ่งสูงเกินครึ่งหนึ่งของต้นทุนรวม เกษตรกรสามารถทำกำไรจากการเลี้ยงปลาชนิดนี้ได้ เฉพาะเกษตรกรในพื้นที่ที่ศึกษาที่จังหวัดสุรินทร์เป็นเกษตรกรรายย่อยที่ทำนาข้าวเป็นอาชีพหลัก และกันพื้นที่ส่วนหนึ่งขุดบ่อขนาดเล็กเลี้ยงปลาดุก โดยมีผู้นำกลุ่มเกษตรกรเป็นผู้ติดต่อสั่งซื้อพันธุ์ปลา อาหาร และปัจจัยการผลิตอื่นๆ ทั้งให้คำแนะนำวิธีเลี้ยง ตลอดจนติดต่อผู้รับซื้อ รวบรวมผลผลิต จัดหาตลาดและวางแผนการผลิต ให้แก่เกษตรกร พันธุ์ปลาดุกที่ได้มายังไม่เพียงพอกับที่ต้องการ ผลผลิตต่อไร่ยังค่อนข้างต่ำ แต่ขายได้ราคาดี แม้ต้นทุนจะสูง (ตารางที่ 6.4)

เกษตรกรที่ทำหน้าที่รวบรวมและส่งออกปลาดุกให้มองเห็นว่าเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงปลาดุกส่วนใหญ่ไม่ได้จดทะเบียนกับกรมประมงซึ่งเป็นปัญหาในการส่งออก เนื่องจากสินค้าที่ส่งออกต้องใช้เอกสารการเคลื่อนย้ายสัตว์น้ำ (MD) ที่กรมประมงออกให้เฉพาะแก่ผู้เพาะเลี้ยงที่ขึ้นทะเบียนไว้แล้ว ประเทศปลายทางจะรับซื้อเฉพาะสินค้าที่มีเอกสารและสามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ (traceability) ในการพัฒนาการส่งออกปลาดุกปัญหานี้ควรได้รับการแก้ไข

ตารางที่ 6.4 ต้นทุน - รายได้การเพาะเลี้ยงปลาดุก

รายการ	ผลผลิต (กก./ไร่)	ต้นทุนคงที่ (บาท/กก.)	ต้นทุน ผันแปร (บาท/กก.)	ต้นทุนรวม (บาท/กก.)	ราคาขาย (บาท/กก.)	กำไร (บาท/กก.)
2542-เฉลี่ยทั่วประเทศ ¹	3,287	1	19	20	25	5
2546-สุพรรณบุรี ²	6,088	1	27	28	31	3
2547-อ่างทอง ³	11,533	0.16	22	22	28	6
2548-นครปฐม ⁴	7,712	1	21	22	31	9
2556-สุรินทร์ ⁵	779	0.07	37	37	48	11

ที่มา : ¹กรมประมง (2542) ²พฤทธิพันธ์ (2545) ³วิทยา (2548) ⁴ธัญดา (2548) ⁵ข้อมูลสอบถามจากเกษตรกรในโครงการศึกษานี้ (2556) เฉพาะปี 2556 เป็นราคาปี 2556 ที่มาจากการสอบถามเกษตรกร นอกจากนั้นเป็นราคา ณ ระดับราคา ปี 2554

ปัญหาเกี่ยวกับการเพาะเลี้ยงปลาตกที่พบโดยทั่วไป ได้แก่ พันธุ์ปลาซึ่งในบางแห่งพันธุ์ปลาไม่แข็งแรงเติบโตช้าและหาซื้อพันธุ์ปลาได้ยากในช่วงฤดูหนาว อาหารปลาขาดแคลน และมีราคาสูงโดยที่ราคาปลาดุกไม่เพิ่มขึ้นตามการเพิ่มขึ้นของค่าอาหารปลา ส่วนเหลือที่เกษตรกรได้รับลดลง ขาดแคลนน้ำและมีปัญหาน้ำเสีย ปลาเป็นโรคอัตราการอดจึงต่ำ ในช่วงที่มีปลาดุกออกสู่ตลาดมากราคาขายที่เกษตรกรได้รับต่ำ เกษตรกรเห็นว่าผู้ค้าควรมารับซื้อปลา

ในการสอบถามเกษตรกรที่จังหวัดสุรินทร์ เกษตรกรเห็นว่ามีปัญหาเรื่องของอาหารปลาเป็นปัญหามากที่สุดและปัญหาเรื่องของอุณหภูมิมีน้ำเป็นปัญหามากเช่นกัน แต่ทั้งนี้อาจเป็นเฉพาะพื้นที่ที่มีปัญหาน้ำน้อยในช่วงแล้ง ที่เป็นปัญหาระดับค่อนข้างมากคือ เรื่องของพันธุ์ปลาที่หาซื้อไม่ได้ตามที่ต้องการ (ตารางผนวกที่ 2) ที่เกษตรกรต้องการให้รัฐให้ความสนับสนุนมากคือ เรื่องของราคาให้ขายได้ราคาที่ดีขึ้น รองลงไปคือการหาช่องทางตลาดเพิ่มขึ้นให้มีทางเลือกในการขายผลผลิต ที่ต้องการความสนับสนุนจากภาครัฐแต่ค่อนข้างน้อยคือ เรื่องของความรู้ในการเพาะเลี้ยงและการจัดการน้ำในช่วงหน้าแล้ง น่าสังเกตว่าเกษตรกรไม่ต้องการให้รัฐเข้ามาจดทะเบียนฟาร์ม แต่ทั้งนี้อาจเพราะเป็นเกษตรกรขนาดเล็กขายผลผลิตให้แก่ตลาดในพื้นที่ไม่มีการส่งออก (ตารางผนวกที่ 3)

ในการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เกษตรกรที่สอบถามทั้งหมดเห็นว่าอาจมีผลต่อสถานะแวดล้อมเมื่อมีการขยายการเพาะเลี้ยงมากขึ้นเนื่องจากอาจมีปัญหาน้ำเสียจากบ่อเลี้ยงปลาที่ปล่อยลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะ และอาจมีการนำเข้าปลาดุกจากประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นดังที่มีการนำเข้าจากมาเลเซียอยู่บ้างแล้วในปัจจุบัน เกือบทุกรายเห็นว่าจะมีต่างชาติเข้ามาเพาะเลี้ยงปลาดุกในประเทศไทย มากกว่าครึ่งเห็นว่าอาจนำไปสู่ปัญหาอาชญากรรมซึ่งขึ้นอยู่กับ การดูแลควบคุมของรัฐและการแย่งกันใช้ทรัพยากรในประเทศ โดยเฉพาะเรื่องของน้ำที่มีปัญหาอยู่ในปัจจุบัน น้อยกว่าครึ่งเห็นว่าอาจมีนักลงทุนไทยไปลงทุนในต่างประเทศเช่นใน กัมพูชา สปป.ลาว และเวียดนาม อาจมีแรงงานไทยที่มีทักษะตลอดจนนักวิชาการไปทำงานเพาะเลี้ยงในประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ ในขณะที่อาจมีแรงงานต่างชาติเข้ามาทำงานเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในประเทศไทย เฉพาะการเพาะเลี้ยงปลาดุกมักใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นสำคัญ เนื่องจากการเพาะเลี้ยงโดยเกษตรกรรายเล็กเป็นส่วนมาก สำหรับมาตรฐานสินค้าเกษตรกรส่วนใหญ่ยังเห็นว่าไม่เปลี่ยนแปลง มีน้อยกว่าครึ่งที่เห็นว่าอาจมีการยกระดับมาตรฐานสินค้าปลาดุกเพื่อให้ส่งออกได้ ในด้านความเป็นอยู่น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของเกษตรกรที่สอบถามเห็นว่าอาจทำให้ค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพสูงขึ้น มีเกษตรกรส่วนน้อยที่เห็นว่าอาจจะมีผลเพิ่มทางเลือกปัจจัยการผลิต การเพิ่มขึ้นของราคาปลาดุกที่ขายได้ การเข้ามาลงทุนแปรรูปโดยต่างชาติซึ่งเป็นเพราะเห็นว่าตลาดปลาดุกยังจำกัดและยังใช้บริโภคในประเทศเป็นสำคัญ ทั้งในเรื่องของกรรมสิทธิ์ที่เพาะเลี้ยงก็มีเกษตรกรส่วนน้อยที่เห็นว่าจะมีปัญหา เนื่องจากปัจจุบันมีการเลี้ยงเต็มพื้นที่อยู่แล้วและที่ดินมีราคาแพงเกษตรกรที่ใช้ที่ดินทำกินคงไม่ขายที่ดิน (ตารางผนวกที่ 4)

6.3 การเพาะเลี้ยงปลาตะเพียน

ปลาตะเพียน (*Puntius goniotus*) เป็นปลาที่มีถิ่นกำเนิดดั้งเดิมอยู่แถบแหลมอินโดจีน รวมทั้งอินโดนีเซีย แถบชวาและสุมาตรา อินเดีย และปากีสถาน สำหรับประเทศไทยมีพบทั่วไปในแหล่งน้ำจืดทุกภาคของประเทศ การเพาะเลี้ยงปลาตะเพียนมีมาาก่อนปี พ.ศ. 2503 โดยเริ่มที่สถานีประมงจังหวัดนครสวรรค์ ต่อมาการเพาะพันธุ์ปลาชนิดนี้ได้รับการพัฒนาทั้งวิธีเลี้ยงแบบธรรมชาติและผสมเทียม ซึ่งสามารถขยายพันธุ์และมีจำหน่ายทั่วไปในปัจจุบัน (ปกรณ์ 2541) การเลี้ยงปลาตะเพียนส่วนใหญ่จะเลี้ยงในบ่อดินผสมผสานกับปลากินพืชอื่นๆ เช่น ปลานวลจันทร์ น้ำจืด ปลาเยือก ปลาโน ปลาตุ๊ก ปลานิล เลี้ยงปลาควกคู่ไปกับการทำนา ทำไร่อ้อย และมันสำปะหลัง เกษตรกรผู้เลี้ยงปลาตะเพียน ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อยเลี้ยงปลาเพื่อเสริมอาชีพหลัก¹³

แม้ว่าจะมีการพัฒนาการเพาะพันธุ์มายาวนานและหาพันธุ์ปลาได้ง่าย แต่จำนวนฟาร์มเลี้ยงปลาตะเพียนเพิ่มขึ้นน้อยมาก ทั้งผลผลิตยังมีแนวโน้มลดลง สัตว์น้ำชนิดนี้มักจะเลี้ยงกันในหมู่เกษตรกรรายย่อยโดยเลี้ยงร่วมกับปลากินพืชชนิดอื่นๆ เลี้ยงเพื่อเป็นอาหารบริโภคชุมชนแหล่งเพาะเลี้ยงมากกว่าที่จะส่งขายออกนอกท้องที่ อย่างไรก็ตามหากมีผลผลิตมากพอยังมีช่องทางการแปรรูปเพิ่มมูลค่าได้

ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงปลาตะเพียนมีประมาณร้อยละสามของผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในประเทศไทย จัดอยู่ในอันดับที่หกรองจาก กุ้งขาว ปลานิล ปลาดุก หอยแมลงภู่และหอยแครง มีพื้นที่เพาะเลี้ยงมากกว่าที่ใช้เลี้ยงปลาดุกแต่ยังไม่ถึงสองแสนไร่ ทั้งจำนวนผู้เลี้ยงก็มากกว่าหนึ่งแสนรายมากกว่าจำนวนผู้เลี้ยงปลาดุก แต่ยังมีจำนวนผลผลิตน้อยกว่าปลาดุก¹⁴

จากรายงานสถิติขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติแสดงข้อมูลผลผลิตปลาตะเพียนที่เพาะเลี้ยงในประเทศไทยเป็น Silver barb มีรายงานการเลี้ยงปลาตะเพียนชนิดนี้ในหกประเทศสมาชิกอาเซียน ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีผลผลิตปลาตะเพียนจากการเพาะเลี้ยงมากที่สุด 34,117 พันตัน อันดับที่สองคือ สหภาพพม่า 22,746 พันตัน ตามมาด้วยกัมพูชา 12,600 พันตัน และเวียดนาม 11,974 พันตันใกล้เคียงกับกัมพูชา อีกสองประเทศมีผลผลิตจากการเลี้ยงปลาตะเพียนในหลักพัน คือ สปป.ลาว 6,800 พันตัน และ มาเลเซีย 1,560 พันตัน ประเทศที่มีโอกาสจะแข่งขันกับไทยสำหรับการเพาะเลี้ยงปลาตะเพียนน่าจะมีเพียงสหภาพพม่าและที่อาจเพิ่มผลผลิตขึ้นมาใกล้เคียงกับไทยคือกัมพูชาและเวียดนาม (ตารางที่ 6.5)

ปลาตะเพียนเป็นปลาที่นิยมบริโภคในประเทศสมาชิกอาเซียนตอนบน ประเทศไทยน่าจะ

¹³ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เกษตรกรผู้เลี้ยงปลาตะเพียนจังหวัดชัยภูมิ มกราคม 2556

¹⁴ กรมประมงรายงานจำนวนผู้เลี้ยงปลาตะเพียน 142,134 ราย พื้นที่เพาะเลี้ยง 175,030 ไร่ ผลผลิต 42,049 พันตัน ในปี 2553 ในขณะที่จำนวนผู้เลี้ยงปลาดุกมี 96,473 ราย พื้นที่ 111,868 ไร่ ผลผลิต 140,763 พันตัน

มีโอกาสส่งออกปลาตะเพียนไปยังประเทศเพื่อนบ้าน แต่ยังมีปัญหาผลผลิตในประเทศที่ยัง
กระจุกกระจายและเป็นการผลิตโดยผู้เลี้ยงรายเล็ก ยากต่อการรวบรวม

สหภาพพม่ายังเป็นประเทศสมาชิกอาเซียนที่มีมูลค่าต่อหน่วยของปลาตะเพียนชาวต่ำที่สุด
ตารางที่ 6.5 เปรียบเทียบปริมาณผลผลิตและมูลค่าต่อหน่วยของปลาตะเพียน¹⁵ แต่ละประเทศ
สมาชิกอาเซียนในปี 2554

รายการ	ไทย	อินโดนีเซีย	สหภาพพม่า	มาเลเซีย	สปป.ลาว	กัมพูชา
ผลผลิต (พันตัน)	34.117	11.974	22.746	1.560	6.800	12.600
มูลค่าต่อหน่วย (เหรียญสหรัฐ/กก.)	1.23	1.71	0.70	1.90	1.50	1.50

ที่มา : คำนวณจากข้อมูลของ Food and Agriculture Organization (2010)

0.70 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม แต่ผลผลิตยังน้อยกว่าไทยซึ่งมีมูลค่าต่อหน่วยของปลาตะเพียนสูง
กว่าสหภาพพม่ามากพอควร คือ 1.23 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม ถัดไปเป็น สปป.ลาว และกัมพูชา
มีมูลค่าต่อหน่วย 1.50 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม กัมพูชามีผลผลิตปลาตะเพียนจากการเพาะเลี้ยง
ไม่ถึงครึ่งหนึ่งของไทย เช่นเดียวกับอินโดนีเซียซึ่งมีมูลค่าต่อหน่วยของปลาตะเพียนสูงขึ้นเป็น 1.71
เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม ตามมาด้วยมาเลเซียซึ่งมีผลผลิตปลาตะเพียนน้อยที่สุดในกลุ่มอาเซียน
มีมูลค่าต่อหน่วยเป็น 1.90 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม

ด้วยมูลค่าต่อหน่วยซึ่งสะท้อนต้นทุนการเพาะเลี้ยงที่ต่ำกว่าประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ
สหภาพพม่ามีโอกาสเพิ่มการเพาะเลี้ยงปลาตะเพียน และปัจจุบันสหภาพพม่ามีผลผลิตปลา
ตะเพียนชนิด Silver barb เป็นรองเพียงไทยประเทศเดียว

อย่างไรก็ตามนอกจากปลาตะเพียน Silver barb ที่เพาะเลี้ยงกันในหกประเทศข้างต้น
ยังมีการเพาะเลี้ยงปลาตะเพียนชนิด Cyprinids nei ในเวียดนาม ฟิลิปปินส์ และกัมพูชา โดย
ในปี 2554 เวียดนามมีผลผลิต Cyprinids nei มากที่สุด ปริมาณผลผลิตสูงถึง 490.000 พันตัน
รองลงไปคือ ฟิลิปปินส์ 17.341 พันตัน และ กัมพูชา 6.840 พันตัน มีมูลค่าต่อหน่วยเป็น 1.50
0.68 และ 1.50 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม ตามลำดับ สำหรับการเพาะเลี้ยงในน้ำจืดที่เวียดนาม
ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยง Cyprinids nei เป็นรองเพียงปลาสวาย เฉพาะผลผลิตจากเวียดนาม
ประเทศเดียวก็มีปริมาณมากกว่าผลผลิตปลาตะเพียน Silver barb ทั้งภูมิภาคอาเซียน หาก
ปลาตะเพียนสองชนิดนี้ทดแทนกันได้ เวียดนามจะเป็นผู้เพาะเลี้ยงที่สำคัญของสัตว์น้ำกลุ่มนี้

¹⁵ Common name คือ Silver barb ตามข้อมูลขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ

อย่างไรก็ตามหากเปรียบเทียบมูลค่าต่อหน่วยแล้ว Silver barb จากประเทศไทยยังมีมูลค่าต่อหน่วยต่ำกว่า Cyprinids nei ของเวียดนาม ยังมีช่องทางในการพัฒนาการเพาะเลี้ยง Silver barb ในประเทศไทย

ในการส่งออกปลาตะเพียนไปยังภูมิภาคอาเซียน ประเทศไทยส่งออกปีละน้อยกว่ายี่สิบตัน ส่งออกไปสิงคโปร์เป็นหลัก และยังมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น นอกจากนี้เริ่มส่งออกไป สปป.ลาว และมีที่ส่งไปอินโดนีเซียและมาเลเซียน้อยมากทั้งปริมาณส่งออกยังลดลง ส่วนที่นำเข้าประเทศไทยเคยนำเข้าจากมาเลเซียซึ่งไม่มีกรนำเข้าแล้วในปัจจุบัน จัดได้ว่าประเทศไทย ยังเป็นผู้ส่งออกสุทธิสำหรับปลาตะเพียน Silver barb ในภูมิภาคอาเซียน

ในการพัฒนาการเพาะเลี้ยงและการค้าปลาตะเพียน คู่แข่งที่สำคัญของไทย คือ เวียดนาม ซึ่งเลี้ยงปลาตะเพียน Cyprinids nei และสหภาพพม่าซึ่งเลี้ยงปลาตะเพียน Silver barb ยังมีผู้ศึกษาดันทุนรายได้ของการเลี้ยงปลาตะเพียนไว้ไม่มากนัก ที่มีอยู่เป็นงานของกรมประมง และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องซึ่งพบว่าเกษตรกรสามารถทำกำไรได้ และจากการสอบถามเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงปลาตะเพียนในปี 2556 เป็นผู้เลี้ยงรายย่อยในจังหวัดชัยภูมิ เลี้ยงปลาตะเพียนผสมผสานกับการเลี้ยงปลาชนิดอื่น เช่น ปลานิล ปลาไน และปลายี่สก เกษตรกรมีผลผลิตต่อไร่ต่ำกว่าที่การศึกษาจากที่อื่นๆ แสดงไว้ แต่มีต้นทุนต่อกิโลกรัมใกล้เคียงกัน และขายได้ราคาสูง จึงทำกำไรได้มากกว่า ประมาณหนึ่งในสามของต้นทุนเป็นค่าอาหาร รองลงไปคือ ค่าแรงงาน ซึ่งสองรายการนี้รวมกันเป็นกว่าครึ่งหนึ่งของต้นทุนการเพาะเลี้ยง เกษตรกรที่สอบถามให้ความเห็นว่าปัจจุบันปลาตะเพียนเป็นที่ต้องการของตลาด ทั้งยังแปรรูปเป็นปลาต้ม ปลาจิ้ม ซึ่งเป็นที่นิยมของผู้บริโภคได้ ในการขายนอกจากจะมีผู้เข้ามารับซื้อที่ปากบ่อ เกษตรกรสามารถขนปลาไปขายตามตลาดนัดในพื้นที่ได้ ซึ่งมีผลทำให้ได้ราคาดี

ตารางที่ 6.6 ต้นทุน - รายได้การเพาะเลี้ยงปลาตะเพียน

รายการ	ผลผลิต (กก./ไร่)	ต้นทุนคงที่ (บาท/กก.)	ต้นทุน ผันแปร (บาท/กก.)	ต้นทุนรวม (บาท/กก.)	ราคาขาย (บาท/กก.)	กำไร (บาท/กก.)
2535 - เฉลี่ย ¹	1,120	na	na	17	29	12
2541 - เฉลี่ย ²	1,000	na	na	9	18	9
2554 - เฉลี่ย ³	1,500	na	na	18	25	7
2556 - ชัยภูมิ ⁴	792	4	13	17	52	35

ที่มา : ¹กรมประมง (2549) ²ปรกรณ์ (2541) ³กุลภา (2554) ⁴ข้อมูลสำรวจในโครงการศึกษานี้ (2556) เฉพาะปี 2556 เป็นราคาปี 2556 ที่มาจากการสอบถามเกษตรกร นอกจากนั้นเป็นราคา ณ ระดับราคาปี 2554

ปัญหาที่เกษตรกรพบในการเลี้ยงปลาตะเพียน ได้แก่ การขาดแคลนพันธุ์ปลา อย่างไรก็ตามประเด็นนี้ น่าจะเป็นปัญหาเฉพาะพื้นที่ทางไกลเนื่องจากปัจจุบันกรมประมงมีการเพาะพันธุ์ปลาตะเพียนทั้งจำหน่าย และแจกจ่ายให้แก่เกษตรกร หาดอาหารปลาได้ยาก และมีศัตรู เช่นปลาที่กินเนื้อจำพวกปลาช่อน ปลาชะโด ปลาดุก ตลอดจน กบ เขียด งู และนก บางแห่งมี น้ำไม่พอเช่นที่ชัยภูมิเกษตรกรอาศัยจะนำบาดาลมาใช้เลี้ยงปลา ยังมีปัญหาโรคปลา ตลอดจน การลักขโมยปลา ยังไม่มีการจดทะเบียนและไม่ได้การรับรองมาตรฐานฟาร์ม เป็นข้อจำกัดสำหรับการส่งออก

เกษตรกรที่จังหวัดชัยภูมิ ให้ความเห็นว่าไม่มีปัญหาในการเพาะเลี้ยงปลาตะเพียน แต่ต้องการความรู้เกี่ยวกับการจดทะเบียนมาตรฐานฟาร์มที่ดี และเสนอให้รัฐให้ความรู้ด้านการตลาด เพื่อเพิ่มช่องทางการขายผลผลิต (ตารางผนวกที่ 2 และ 3) ที่จังหวัดชัยภูมิมีกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงสัตว์ น้ำหลายรูปแบบ ประมงอำเภอหนองบัวแดงคัดเลือกผู้นำกลุ่มจากกลุ่มประมงอาสา¹⁶ เชิญมาให้ความรู้โดยการร่วมรับการฝึกอบรม แล้วกลับไปปฏิบัติการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำโดยเจ้าหน้าที่ประมง เข้าไปติดตามผล ขยายผล ให้ความร่วมมือประสานงาน กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เมื่อสามารถ พัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำได้แล้ว ยังมีหน่วยงานของรัฐในพื้นที่เข้าไปร่วมกันให้ความรู้ในการพัฒนาชุมชน จัดทำศูนย์เรียนรู้เป็นตัวอย่างให้แก่เพื่อนบ้าน สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน นับเป็นรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำรายย่อย พบว่ามีประเทศเพื่อนบ้าน เช่น จากประเทศลาว โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐประสานงานนำเกษตรกรจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามา ดูงานเพื่อนำไปปรับใช้ในประเทศของตน ข้อนี้เกษตรกรไทยให้ความเห็นว่าหากกรมประมงจะ ประสานงานให้เกษตรกรได้มีโอกาสเข้าไปดูงานในประเทศเพื่อนบ้าน เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จะมีส่วนช่วยในการร่วมกันพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำต่อไป

ในส่วนของการเห็นของเกษตรกรเกี่ยวกับผลกระทบจากการเป็นประชาคมเศรษฐกิจ อาเซียน เกษตรกรที่สอบถามทั้งหมดเห็นว่าจะช่วยให้มีทางเลือกปัจจัยการผลิต และขายได้ ราคาที่ดีขึ้น รองลงไปส่วนใหญ่เห็นว่าจะมีนักลงทุนไทยไปลงทุนเพาะเลี้ยงในประเทศสมาชิก อาเซียนอื่นๆ มากขึ้น ทั้งจะมีแรงงานจากอาเซียนเข้ามาทำงานในประเทศไทยมากขึ้นซึ่งอาจมี ผลต่อความเป็นอยู่ของเกษตรกร มีมากกว่าครึ่งหนึ่งที่เห็นว่า จะมีต่างชาติเข้ามาลงทุนแปรรูป สัตว์น้ำจะมีแรงงานไทยออกไปทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียนอื่น มาตรฐานสินค้าจะสูงขึ้น ตลอดจนมีการนำเข้าจากอาเซียน ทั้งนี้อาจมีปัญหากฎมติดังที่เพาะเลี้ยง น้อยกว่าครึ่งเห็นว่า จะมีต่างชาติเข้ามาลงทุนเพาะเลี้ยงปลาตะเพียนในประเทศไทย ซึ่งอาจมีผลต่อสิ่งแวดล้อม ปัญหาอาชญากรรม และการแย่งชิงทรัพยากร (ตารางผนวกที่ 4)

¹⁶ เริ่มขึ้นเมื่อปี 2546 ในช่วงที่ ดร.สิทธิ บุญยรัตผดลิน เป็นอธิบดีกรมประมง มีการคัดเลือกประมงอาสา จังหวัดละ 30 คน เป็นแกนนำในการพัฒนาประมงและประสานงานระหว่างรัฐและชุมชนในพื้นที่ปัจจุบัน ยังมีการประชุมร่วมกันทุกปี

6.4 การเพาะเลี้ยงกุ้งก้ามกราม

กุ้งก้ามกราม (*Macrobrachium rosenbergii*) มีถิ่นกำเนิดอยู่ในทวีปเอเชียแพร่กระจายอยู่ทั่วไปตามแหล่งน้ำจืดที่มีทางน้ำติดต่อกับทะเลและแหล่งน้ำกร่อยบริเวณปากแม่น้ำ ลำคลอง และทะเลสาบ พบชุกชุมในประเทศไทย สหภาพพม่า เวียดนาม เขมร มาเลเซีย บังคลาเทศ อินเดีย ศรีลังกา อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ ในปัจจุบันกุ้งก้ามกรามตามแหล่งน้ำธรรมชาติของประเทศไทย มีน้อยลงเนื่องจากการสร้างเขื่อนทำให้กุ้งไม่สามารถอพยพไปวางไข่ในบริเวณปากแม่น้ำได้ เมื่อกรมประมงและฟาร์มเอกชนสามารถเพาะพันธุ์กุ้งก้ามกรามได้ จึงทำให้มีผู้เลี้ยงกุ้งชนิดนี้กันอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะในภาคกลางของประเทศไทย เช่น จังหวัดสุพรรณบุรี พระนครศรีอยุธยา นครปฐม ราชบุรี และ ปทุมธานี

ผลผลิตกุ้งก้ามกรามมีอยู่ประมาณร้อยละสองของผลผลิตสัตว์น้ำจากการเพาะเลี้ยงในประเทศไทย ผลผลิตเป็นรองปลาตะเพียน จึงเป็นสัตว์น้ำที่มีผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงในอันดับที่เจ็ด มีผู้เลี้ยงเกือบเก้าพันราย ในพื้นที่กว่าหนึ่งแสนไร่ พื้นที่เพาะเลี้ยงกุ้งก้ามกรามลดลงนับแต่ปี 2548

ประเทศไทยมีผลผลิตกุ้งก้ามกรามจากการเพาะเลี้ยงมากที่สุดในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน ในปี 2554 มีผลผลิต 19,347 พันตัน เป็นประเทศที่มีผลผลิตกุ้งก้ามกรามถึงหลักหมื่นอยู่เพียงประเทศเดียว รองจากไทยคือเวียดนามมีผลผลิต 8,500 พันตัน หรือ ประมาณครึ่งหนึ่งของที่เลี้ยงได้ในประเทศไทย อันดับสี่คือ สหภาพพม่า ผลผลิต 4,233 ตัน น้อยกว่าหนึ่งในสี่ของที่ไทยเลี้ยงได้เล็กน้อย และประเทศที่มีผลผลิตกุ้งก้ามกรามจากการเพาะเลี้ยงในหลักร้อย ได้แก่ อินโดนีเซีย ผลผลิต 617 ตัน มาเลเซีย 334 ตัน และกัมพูชา 140 ตัน นอกจากนี้ยังมีที่เลี้ยงในฟิลิปปินส์แต่มีผลผลิตน้อยมากเพียง 9 ตัน (ตารางที่ 6.7)

มูลค่าต่อหน่วยของกุ้งก้ามกรามที่ได้จากการเพาะเลี้ยงในประเทศสมาชิกอาเซียนต่ำที่สุดในฟิลิปปินส์ เป็น 2.97 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม แต่ฟิลิปปินส์มีผลผลิตกุ้งก้ามกรามน้อยมาก เวียดนามมีมูลค่าต่อหน่วยของกุ้งก้ามกรามสูงขึ้นเป็น 4.00 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม และมีผลผลิตเป็นอันดับสองของกลุ่มอาเซียน ถัดจากเวียดนามเป็นมูลค่าต่อหน่วยของกุ้งก้ามกรามที่เพาะเลี้ยงในประเทศไทยซึ่งมีผลผลิตกุ้งก้ามกรามจากการเพาะเลี้ยงมากที่สุดในกลุ่มอาเซียน มีมูลค่าต่อหน่วยเป็น 4.92 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม ตามมาด้วยสหภาพพม่าซึ่งเป็นผู้ผลิตอันดับสามของอาเซียนมีมูลค่าต่อหน่วยเป็น 5.50 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม ประเทศที่มีผลผลิตกุ้งก้ามกรามจากการเพาะเลี้ยงน้อยคืออินโดนีเซีย มาเลเซีย และกัมพูชา มีมูลค่าต่อหน่วยเป็น 7.42, 9.06 และ 10.00 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม ตามลำดับ

ตารางที่ 6.7 เปรียบเทียบปริมาณผลผลิตและมูลค่าต่อหน่วยของกุ้งก้ามกรามที่เพาะเลี้ยง
ในแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียนในปี 2554

รายการ	ไทย	อินโดนีเซีย	เวียดนาม	ฟิลิปปินส์	สหภาพมา	มาเลเซีย	กัมพูชา
ผลผลิต (พันตัน)	19.347	0.617	8.500	0.009	4.233	0.334	0.140
มูลค่าต่อหน่วย (เหรียญสหรัฐ/กก.)	4.92	7.42	4.00	2.97	5.50	9.06	10.00

ที่มา : คำนวณจากข้อมูลของ Food and Agriculture Organization (2010)

กุ้งก้ามกรามเป็นสัตว์น้ำจืดที่ขายได้ราคาสูง ประเทศไทยมีผลผลิตมากกว่าประเทศสมาชิกอาเซียนอื่น น่าจะมีโอกาสส่งออกไปประเทศที่มีต้นทุนการผลิตสูงกว่า ได้แก่ อินโดนีเซีย มาเลเซีย และ กัมพูชา ส่วนสหภาพมาแม้จะมีมูลค่าต่อหน่วยสูงกว่าไทยแต่ก็มีผลผลิตที่ทำประมงได้จากแหล่งน้ำธรรมชาติอยู่มาก ปัญหาในการส่งออกกุ้งก้ามกรามของไทยคือหากส่งออกในลักษณะไม่ติดหัวกุ้งก็จะมี การสูญเสียน้ำหนักมาก กุ้งก้ามกรามที่ไทยเลี้ยงได้มีขนาดเป็นรองกุ้งก้ามกรามของสหภาพมาและกุ้งก้ามกรามที่เลี้ยงได้ในประเทศไทยมีขนาดเล็กลง เฉพาะในภูมิภาคอาเซียนไทยเป็นผู้ส่งออกสุทธิ ส่งออกประมาณปีละสามร้อยตัน ประเทศปลายทางที่สำคัญคือเวียดนาม กุ้งก้ามกรามที่ส่งออกจากไทยส่งไปเวียดนามเกือบทั้งหมด และมีแนวโน้มส่งออกเพิ่มขึ้น นอกจากนี้เวียดนามยังมีการส่งออกปอินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์ และสหภาพมา แต่มีปริมาณส่งออกในแต่ละประเทศไม่ถึงสิบตันโดยเฉพาะที่ส่งไปสหภาพมามีน้อยมากมีเพียงประมาณห้าสิบกิโลกรัมต่อปี และมีเฉพาะที่ส่งออกไปอินโดนีเซียเท่านั้นที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ส่วนการนำเข้าประเทศไทยนำเข้าจากสหภาพมาเพียงประเทศเดียว คาดว่ากุ้งก้ามกรามที่นำเข้าจากสหภาพมาจะเป็นที่ได้จากแหล่งน้ำธรรมชาติมากกว่าที่จะมาจากการเพาะเลี้ยง ปริมาณนำเข้าน้อยกว่าสามสิบตันต่อปีโดยเฉลี่ยและมีแนวโน้มลดลง

ตลาดในอาเซียนที่ประเทศไทยมีโอกาสในการค้ากุ้งก้ามกรามคือ เวียดนาม แต่คู่แข่งทางการค้ากุ้งก้ามกรามของไทยก็น่าจะเป็นเวียดนามเช่นกันแม้ผลผลิตของเวียดนามจะยังป็นรองอยู่มาก

จากตารางที่ 6.8 ผลผลิตต่อไร่จากการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามอยู่ในช่วงสามร้อยถึงสี่ร้อยกิโลกรัมต่อไร่ มียกเว้นการเลี้ยงที่กาฬสินธุ์ในปี 2545 ที่มีผลผลิตเพียง 144 กก./ไร่ แต่ในปี 2551 ก็เพิ่มขึ้นเป็น 430 กก./ไร่ ต้นทุนการเพาะเลี้ยงเป็น 103 - 204 บาท/กก. ต่างกันตามพื้นที่เพาะเลี้ยง ต้นทุนที่สำคัญคือ ค่าอาหาร ซึ่งเป็นเกือบครึ่งหนึ่งของต้นทุนรวม อันดับที่สอง คือ ค่าแรงงาน เป็นประมาณหนึ่งในห้าของต้นทุนรวม ราคาขายมีการแกว่งขึ้นลงในทิศทางตรงกันข้ามกับปริมาณผลผลิตที่ได้ โดยรวมราคามีแนวโน้มเพิ่มขึ้น และเกษตรกรยังสามารถทำกำไรสูงขึ้น เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามในพื้นที่ศึกษาจังหวัดนครปฐมสามารถขายกุ้งได้ราคาสูงเนื่องจากการคัดขนาดกุ้งในการจับกุ้งขาย ทอยจับโดยคัดขนาดที่ขายได้ราคาดี

ตารางที่ 6.8 ต้นทุน - รายได้การเพาะเลี้ยงกุ้งก้ามกราม

รายการ	ผลผลิต (กก./ไร่)	ต้นทุนคงที่ (บาท/กก.)	ต้นทุน ผันแปร (บาท/กก.)	ต้นทุนรวม (บาท/กก.)	ราคาขาย (บาท/กก.)	กำไร (บาท/กก.)
2542 - สุพรรณบุรี ¹	440	7	96	103	111	8
2544 - สุพรรณบุรี ²	361	19	164	183	189	6
2544 - ราชบุรี ³	320	24	180	204	222	18
2545 - กาฬสินธุ์ ⁴	144	13	134	147	160	13
2551 - กาฬสินธุ์ ⁵	430	na	na	105	157	52
2556 - นครปฐม ⁶	318	34	147	181	270	89

ที่มา: ¹เยาวดี (2542) ²ศิริโรจน์ (2547) ³สุนทร (2549) ⁴จันทิมา (2547) ⁵มัลลิกา (2551) ⁶ข้อมูลสำรวจในโครงการศึกษานี้ (2556) เฉพาะปี 2556 เป็นราคาปี 2556 ที่มาจากการสอบถามเกษตรกร นอกจากนั้นเป็นราคา ณ ระดับราคา ปี 2554

ปัญหาที่เกษตรกรโดยทั่วไปพบในการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามคือ การขาดแคลนพันธุ์กุ้งทั้งยังมีราคาสูงและมีปัญหาลูกกุ้งอ่อนแอไม่ทนโรคจึงมีอัตราการดต่ำ ราคาอาหารกุ้งก้ามกรามสูง และมีการผูกขาดขายอาหารกุ้ง ผู้ซื้อลูกกุ้งต้องใช้อาหารและเลี้ยงกุ้งตามที่คุณขายกำหนดมีปัญหาโรคกุ้งซึ่งเกษตรกรยังมีความรู้จำกัดในการป้องกันแก้ไขโรคกุ้งที่เกิดขึ้น ในช่วงแล้งพื้นที่เลี้ยงบางแห่งขาดแคลนน้ำ มีปัญหาคุณภาพน้ำ ตลอดจนน้ำท่วม ทั้งอุทกภัยที่เกิดขึ้นยังทำให้พื้นที่เลี้ยงกุ้งเสียหาย การลงทุนเลี้ยงกุ้งก้ามกรามต้องใช้เงินลงทุนสูง ในด้านตลาดราคาแกว่งขึ้นลงมาก เกษตรกรมีช่องทางขายที่จำกัด และถูกกดราคารับซื้อ จากการสอบถามเกษตรกรที่จังหวัดนครปฐม เกษตรกรเห็นว่าที่เป็นปัญหาค่อนข้างมากคือ พันธุ์กุ้งและอาหารกุ้ง (ตารางผนวกที่ 2) เกษตรกรเสนอให้กรมประมงพัฒนาการเพาะฟักให้ได้พันธุ์กุ้งที่มีคุณภาพ และลดการพึ่งพาลูกกุ้งจากเอกชนลงให้ความช่วยเหลือแก่เกษตรกรในด้านตลาดขายกุ้งก้ามกราม และจัดทำเครือข่ายการเพาะพันธุ์กุ้งก้ามกรามโดยความร่วมมือระหว่างภาครัฐ-เอกชน-เกษตรกร

เมื่อสอบถามถึงความสนับสนุนจากภาครัฐ เกษตรกรให้ความเห็นว่าที่ต้องการมากคือในเรื่องของตลาดและราคา ที่ต้องการค่อนข้างน้อยคือความรู้ในการเลี้ยงกุ้ง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเกษตรกรพื้นที่เป็นเกษตรกรที่มีทักษะอยู่แล้ว ส่วนในเรื่องราคาอาหารกุ้งสูงเกษตรกรต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐค่อนข้างน้อยเนื่องจากไม่คิดว่าภาครัฐจะสามารถแก้ปัญหาได้มากนักที่ไม่ต้องการคือการจดทะเบียน อย่างไรก็ตามเกษตรกรกลุ่มนี้มีการจดทะเบียนดำเนินการด้านมาตรฐานฟาร์มแล้ว แต่เห็นว่าไม่ได้ประโยชน์การทำมาตรฐานฟาร์มเนื่องจากไม่ได้ส่งออกผลผลิตที่ได้ ซึ่งอาจเป็นเหตุผลที่ไม่ต้องการความสนับสนุนจากภาครัฐในส่วนนี้ (ตารางผนวกที่ 3)

ในส่วนของผลกระทบจากการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เกษตรกรทั้งหมดเห็นว่าอาจมีผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมหากมีโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้นในบริเวณใกล้พื้นที่เพาะเลี้ยงเกือบทั้งหมดเห็นว่าอาจมีผู้ประกอบการจากประเทศไทยออกไปลงทุนในธุรกิจเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

ในประเทศที่มีทรัพยากรน้ำดีกว่าประเทศไทยรวมทั้งในพื้นที่ชายทะเล เห็นว่ามีโอกาสที่ผู้ประกอบการไทยจะไปลงทุนใน สปป.ลาว กัมพูชา และ เวียดนาม อาจมีแรงงานไทยออกไปทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียนอื่น แต่จะเป็นแรงงานที่มีทักษะ ทั้งยังเคยมีผู้เข้ามาติดต่อให้เกษตรกรในพื้นที่ไปเลี้ยงสัตว์น้ำในต่างประเทศ หากได้รับค่าตอบแทนที่พอใจอาจมีแรงงานไทยออกไปทำงานเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ มากกว่าครึ่งหนึ่งของเกษตรกรที่สอบถามเห็นว่าอาจมีต่างชาติเข้ามาตั้งโรงงานแปรรูปสัตว์น้ำในประเทศไทยโดยร่วมทุนกับคนไทย อาจมีแรงงานต่างชาติเข้ามาทำงานเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในประเทศไทยมากขึ้นเนื่องจากได้ค่าแรงสูง และการเข้ามาของต่างชาติอาจนำไปสู่ปัญหาการครองชีพเนื่องจากค่าใช้จ่ายอาจสูงขึ้น การแย่งกันใช้ทรัพยากรและ กรรมสิทธิ์ในที่เพาะเลี้ยง น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของเกษตรกรเห็นว่าราคากุ้งก้ามกรามจะเพิ่มขึ้นและน้อยกว่าครึ่งหนึ่งเช่นกันที่เห็นว่าราคาจะลดลง ทั้งนี้อาจเนื่องจากเกษตรกรไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับการเพาะเลี้ยงและการค้ากุ้งก้ามกรามของประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ อาจมีต่างชาติเข้ามาลงทุนเพาะเลี้ยงกุ้งก้ามกรามในประเทศไทย เกษตรกรกังวลว่านักลงทุนต่างชาติอาจเข้ามาใช้ประเทศไทยเป็นฐานการเพาะพักแล้วส่งลูกกุ้งกลับไปเลี้ยงในประเทศของตน

อาจมีการยกระดับมาตรฐานสินค้ากุ้งก้ามกราม ซึ่งข้อนี้เกษตรกรเห็นว่ามาตรฐานที่เป็นอยู่ก็ดีแล้วไม่ควรตั้งมาตรฐานให้สูงขึ้น และควรควบคุมคุณภาพสินค้าที่อาจมีการนำเข้าให้ได้มาตรฐานเดียวกัน มีเกษตรกรน้อยรายที่เห็นว่าการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนจะทำให้เกษตรกรมีทางเลือกปัจจัยการผลิตที่ดีขึ้น เนื่องจากมีผู้ประกอบการรายใหญ่ที่ทำหน้าที่ค้าปัจจัยการผลิตอยู่แล้วรายอื่นยากจะเข้ามาแข่งขัน และในเรื่องของอาชญากรรมเกษตรกรน้อยรายที่เห็นว่าจะเกิดปัญหานี้เนื่องจากรัฐให้การดูแลอยู่แล้ว (ตารางผนวกที่ 4)

6.5 การเพาะเลี้ยงปลาสลิด

ปลาสลิด (*Trichogaster pectoralis*) เป็นปลาพื้นบ้านของประเทศไทย มีแหล่งกำเนิดอยู่ในที่ลุ่มภาคกลาง ส่วนที่พบในประเทศเพื่อนบ้าน เช่น กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย อินโดนีเซีย อินเดีย ปากีสถาน ศรีลังกา และฟิลิปปินส์ เป็นพันธุ์ปลาที่ส่งไปจากเมืองไทย เมื่อประมาณ 80 - 90 ปีที่ผ่านมา แหล่งเลี้ยงปลาสลิดที่สำคัญคือ อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการแต่ปัจจุบันพื้นที่นี้ประสบปัญหาน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม และทางภาคใต้มีการเลี้ยงในเขตจังหวัดนราธิวาส ซึ่งเป็นพื้นที่ดินเปรี้ยว กรมประมงได้ส่งเสริมให้เกษตรกรเลี้ยงปลาสลิดในพื้นที่จังหวัดอื่น เช่น สมุทรสาคร เพื่อเพิ่มผลผลิตให้มีปริมาณเพียงพอต่อการบริโภค และส่งเป็นสินค้าออกในรูปแบบผลิตภัณฑ์ปลาสลิดเค็มตากแห้ง

การเลี้ยงปลาสลิดแต่เดิมเป็นการเลี้ยงแบบธรรมชาติ โดยอาศัยอาหารจากธรรมชาติในแปลงนา เพาะพันธุ์ อนุบาล และเลี้ยงปลาในบ่อเดียวกันโดยอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก ทำให้มีผลผลิตไม่แน่นอน ปัจจุบันมีการพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลาสลิดให้ได้ผลผลิตสูงแน่นอนมากขึ้น พัฒนาการเลี้ยงมาเป็นแบบกึ่งพัฒนา มีการเพิ่มอาหารธรรมชาติในบ่อเลี้ยง โดยการใส่ปุ๋ยอินทรีย์ ได้แก่ ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการให้อาหารสมทบ ได้แก่ รำละเอียด ปลาป่น

เศษอาหาร และอาหารสำเร็จรูป กรมประมงส่งเสริมให้มีการเลี้ยงปลาสดในบ่อมากขึ้นเพื่อลดขนาดของพื้นที่เพาะเลี้ยงซึ่งในพื้นที่เดิมถูกเปลี่ยนเป็นพื้นที่ทำโรงงานอุตสาหกรรม มีการทดลองเลี้ยงในบ่อและพัฒนาอุปกรณ์และอาหารที่จังหวัดสมุทรสาครและมีการเพาะพันธุ์ปลาสดที่จังหวัดสมุทรปราการ แต่ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการเลี้ยง กรมประมงกำลังขยายให้มีการเพาะพันธุ์ในทุกภาคเพื่อเพิ่มผลผลิต พื้นที่ที่สามารถขยายการเลี้ยงได้ดีน่าจะเป็นพื้นที่ทางภาคใต้บริเวณที่มีป่าพรุ สำหรับภาคตะวันออกเฉียงเหนือพื้นที่ดินค่อนข้างเค็มไม่เหมาะกับการเลี้ยงปลาสด¹⁷

ผลผลิตปลาสดจากการเพาะเลี้ยงมีประมาณยี่สิบตันต่อปี จัดเป็นสัตว์น้ำที่มีผลผลิตมากเป็นอันดับที่เก้า โกลด์เคียงแต่เป็นรองปลากะพงขาวที่อยู่ในอันดับที่แปด มีพื้นที่เพาะเลี้ยง จำกัดเพิ่มขึ้นไม่มากแต่ผลผลิตยังเพิ่มขึ้น สะท้อนว่าผลผลิตต่อพื้นที่สูงขึ้น แต่การเพาะเลี้ยงปลาสดใช้พื้นที่มาก มีพื้นที่เพาะเลี้ยงกว่าหนึ่งแสนไร่เป็นรองพื้นที่เพาะเลี้ยงปลาตะเพียน มีการเลี้ยงมากขึ้นโดยปัจจุบันมีการเลี้ยงในบ่อมากที่สุด การเลี้ยงในนาลดลง ปัจจุบันมีประมาณครึ่งหนึ่งของการเลี้ยงในบ่อ มีที่เลี้ยงในร่องสวนเล็กน้อย จำนวนผู้เลี้ยงรวมมีมากกว่าหกพันราย¹⁸

มีการเพาะเลี้ยงปลาสดเพียงในสามประเทศสมาชิกอาเซียน ประเทศที่มีผลผลิตมากที่สุดคือไทย 15.935 พันตัน อีกสองประเทศที่เหลือมีผลผลิตปลาสดจากการเพาะเลี้ยงในหลักพันตัน ได้แก่ กัมพูชา 7.300 พันตัน และเวียดนาม 2.735 พันตัน ปลาสดจากประเทศไทยเป็นที่นิยมในหมู่ผู้บริโภคปลาชนิดนี้ในอาเซียน แม้ว่าจะเป็นสัตว์น้ำจืดที่มีผลผลิตน้อยกว่าชนิดอื่นๆ ที่ศึกษา แต่ก็มีผู้ค้าจากต่างประเทศเข้ามาติดต่อขอซื้อจากแหล่งผลิตในประเทศไทย และยังมีโอกาสในการแปรรูปเพื่อส่งออก (ตารางที่ 6.9)

ตารางที่ 6.9 เปรียบเทียบปริมาณผลผลิตและมูลค่าต่อหน่วยของปลาสดที่ได้จากการเพาะเลี้ยงของแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียนในปี 2554

รายการ	ไทย	อินโดนีเซีย	กัมพูชา
ผลผลิต (พันตัน)	15.935	2.735	7.300
มูลค่าต่อหน่วย (เหรียญสหรัฐ/กก.)	1.64	0.80	2.50

ที่มา : คำนวณจากข้อมูลของ Food and Agriculture Organization (2010)

ในสามประเทศสมาชิกอาเซียนที่การเพาะเลี้ยงปลาสดประเทศที่มีมูลค่าต่อหน่วยต่ำที่สุดคืออินโดนีเซีย 0.80 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัมและยังมีผลผลิตน้อยที่สุด มูลค่าต่อหน่วยของปลาสดจากการเพาะเลี้ยงที่สูงขึ้นมาคือของไทย 1.64 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม ไทยเป็นประเทศสมาชิกอาเซียนที่มีผลผลิตปลาสดจากการเพาะเลี้ยงมากที่สุดแต่มูลค่าต่อหน่วยสูงกว่าของอินโดนีเซีย

¹⁷ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการสำนักงานวิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืด ธันวาคม 2555

¹⁸ กรมประมงรายงานจำนวนผู้เลี้ยงปลาสด 6,614 ราย พื้นที่เพาะเลี้ยง 134,337 ไร่ ผลผลิต 34.419 พันตัน ในปี 2553 ผลผลิตที่รายงานโดยองค์การอาหารเกษตรและสหประชาชาติต่ำกว่าที่รายงานโดยกรมประมง

ประมาณหนึ่งเท่า และที่มีมูลค่าต่อหน่วยสูงที่สุดคือกัมพูชาที่มีผลผลิตเกือบครึ่งหนึ่งของไทยมูลค่าต่อหน่วยของปลาสดเป็น 2.50 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม ประเทศไทยมีช่องทางส่งออกปลาสดไปประเทศสมาชิกอาเซียน แม้มูลค่าต่อหน่วยซึ่งสะท้อนต้นทุนจะสูงกว่าอินโดนีเซียแต่ผลผลิตปลาสดจากประเทศไทยเป็นที่ยอมรับในหมู่ผู้บริโภค และควรส่งออกในลักษณะแปรรูปซึ่งได้มูลค่าเพิ่ม ในช่วงปี 2550 - 2554 ประเทศไทยส่งออกปลาสดไปยังภูมิภาคอาเซียนประมาณปีละกว่าสองร้อยตัน เกือบทั้งหมดส่งไปมาเลเซีย และมีที่ส่งไป สปป.ลาว เล็กน้อยการส่งออกทั้งสองประเทศมีแนวโน้มลดลง อย่างไรก็ตามเกษตรกรที่สมุทรปราการให้ข้อมูลว่ามีผู้ค้าจากประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นเข้ามาติดต่อขอซื้อปลาสดไปจำหน่าย ส่วนการนำเข้ามีการนำเข้าจากมาเลเซียเท่านั้นโดยนำเข้ามากกว่าสามพันตันต่อปี ประเทศไทยจึงเป็นผู้นำเข้าสุทธิในภูมิภาค แม้ว่าจะมีผลผลิตมากที่สุด และเป็นการนำเข้าจากมาเลเซียซึ่งไม่มีรายงานการเพาะเลี้ยงปลาสด น่าจะเป็นปลาสดที่มาเลเซียนำเข้าจากอินโดนีเซียและกัมพูชาผ่านเข้ามาทางมาเลเซีย อย่างไรก็ตามการนำเข้าก็มีแนวโน้มลดลง การนำเข้าสุทธิที่เกิดขึ้นอาจเป็นเพราะผลผลิตในประเทศไทยมีไม่เพียงพอกับความต้องการใช้ในประเทศ

มีผู้ศึกษาต้นทุน - รายได้ของการเลี้ยงปลาสดไว้ร้อยละ ในตารางที่ 6.10 จากการศึกษาในปี 2530 เกษตรกรขาดทุน แต่ในปี 2556 เกษตรกรสามารถมีกำไร แม้ต้นทุนคงที่ จะเพิ่มขึ้นแต่ต้นทุนผันแปรลดลงซึ่งอาจเป็นเพราะมีการปรับปรุงแบบการเลี้ยงจากที่เลี้ยงในนาข้าวมาเป็นการเลี้ยงในบ่อ และพัฒนาให้ได้ผลผลิตสูงขึ้น ทั้งราคาขายได้ก็สูงขึ้น

ตารางที่ 6.10 ต้นทุน - รายได้การเพาะเลี้ยงปลาสด

รายการ	ผลผลิต (กก./ไร่)	ต้นทุนคงที่ (บาท/กก.)	ต้นทุน ผันแปร (บาท/กก.)	ต้นทุนรวม (บาท/กก.)	ราคาขาย (บาท/กก.)	กำไร (บาท/กก.)
2530 - สมุทรปราการ ¹	122	7	37	44	40	-4
2556 - สมุทรปราการ ²	148	15	25	40	62	22

ที่มา: ¹รุ่งตะวัน (2532) ²ข้อมูลสำรวจในโครงการศึกษานี้ (2556) เฉพาะปี 2556 เป็นราคาปี 2556 ที่มาจากการสอบถามเกษตรกร นอกจากนั้นเป็นราคา ณ ระดับราคา ปี 2554

ปัญหาในการเพาะเลี้ยงปลาสด ได้แก่ การขาดแคลนลูกพันธุ์ ส่วนหนึ่งยังต้องอาศัยลูกปลาที่ได้จากธรรมชาติ ตามมาด้วยปัญหาพื้นที่เพาะเลี้ยงดั้งเดิมที่สมุทรปราการ²⁰ พัฒนาเป็นพื้นที่อุตสาหกรรม เมื่อที่ดินมีราคาสูงเกษตรกรขายที่ ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ต้องเช่าจากเจ้าของใหม่โดยทำสัญญาเช่ารายปีขาดความแน่นอนการใช้พื้นที่เพาะเลี้ยง ทั้งยังมีปัญหาน้ำเสียที่ทิ้งมาจากแหล่งอุตสาหกรรม เกษตรกรที่เช่าที่เลี้ยงปลาก็ต้องจ่ายค่าเช่าสูง²¹ ทั้งค่าแรงงานก็สูงขึ้น

²⁰ เกษตรกรให้ข้อมูลว่าปลาสดจากพื้นที่นี้มีคุณภาพดีต่างจากพื้นที่อื่นเนื่องจากมีพืชจำพวกหญ้าในน้ำที่เป็นอาหารของปลา

²¹ เกษตรกรบางรายขายที่แล้วไปซื้อที่เพาะเลี้ยงใหม่ในจังหวัดอื่นเช่นที่ราชบุรี

ที่สมุทรปราการยังมีปัญหาน้ำไม่พอเลี้ยงปลาเกษตรกรขาดแคลนเงินทุนอัตราดอกเบี้ยเงินกู้สูงในการเลี้ยงมีปัญหาศัตรูปลาสด เช่น นกและหอยเชอรี่ เกษตรกรเห็นว่าทำให้ผลผลิตที่ได้ต่ำในด้านตลาดยังมีปัญหาผู้รับซื้อน้อยรายส่งผลให้ราคาที่ได้รับต่ำโดยผู้ซื้อเป็นฝ่ายกำหนดราคา

เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงปลาสดที่สมุทรปราการให้ความเห็นว่าปัญหาที่รุนแรงคือ การมีน้ำเค็มรุกเข้ามาในพื้นที่เลี้ยงปลา ตามมาด้วยปัญหาน้ำเสีย และศัตรูปลาสดที่เป็นปัญหาแต่ค่อนข้างน้อย คือการขาดแคลนพันธุ์ปลา และอุณหภูมิน้ำในพื้นที่เลี้ยงปลา (ตารางผนวกที่ 2) เกษตรกรมีข้อเสนอให้กรมประมงพัฒนาการเพาะพันธุ์ปลาสดให้มีเพียงพอ ให้หน่วยงานของรัฐเข้ามาดูแลที่ดินที่ใช้เพาะเลี้ยงแก้ไขปัญหาน้ำเค็มและน้ำเสีย ส่งเสริมอาชีพให้เกษตรกรโดยช่วยเหลือแหล่งเงินทุนดอกเบี้ยต่ำ และสนับสนุนรวมทั้งให้ความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปปลาสด ที่ต้องการความสนับสนุนจากรัฐค่อนข้างมากคือ เรื่องของการให้ความรู้และราคา ที่ตามมาในระดับค่อนข้างน้อยคือ เรื่องของตลาดและการจดทะเบียนฟาร์ม (ตารางผนวกที่ 3)

สำหรับผลกระทบที่อาจเกิดจากการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เกษตรกรที่สอบถามทั้งหมดเห็นว่าอาจทำให้ราคาปลาสดสูงขึ้นเนื่องจากการส่งออก อาจมีต่างชาติเข้ามาลงทุนแปรรูปปลาสด เช่นทำห้องเย็น แรงงานจากอาเซียนอาจเข้ามาทำงานเพาะเลี้ยงมากขึ้น เนื่องจากมีโอกาสได้รับค่าจ้างที่ดีขึ้นแต่อาจนำไปสู่ปัญหาอาชญากรรมและการแย่งกันใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด เกษตรกรส่วนใหญ่เห็นว่าอาจมีต่างชาติเข้ามาลงทุนเพาะเลี้ยงปลาสด แรงงานไทยอาจออกไปทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ เช่นที่กัมพูชาซึ่งต้องการแรงงานที่มีทักษะการเพาะเลี้ยง การเข้ามาของต่างชาติอาจนำไปสู่ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ความเป็นอยู่และกรรมสิทธิ์ในที่เพาะเลี้ยงที่มีอยู่จำกัด เกษตรกรมากกว่าครึ่งเห็นว่าจะมีทางเลือกปัจจัยการผลิตมากขึ้น แรงงานไทยอาจออกไปทำงานในอาเซียนมากขึ้น ระดับมาตรฐานสินค้าปลาสดจะดีขึ้น และจะมีการนำเข้ามากขึ้น ซึ่งรัฐควรเข้มงวดเรื่องคุณภาพสินค้านำเข้าให้ไม่น้อยไปกว่าผลผลิตในประเทศ แต่มีผู้น้อยรายที่เห็นว่าจะมีผู้ประกอบการไปลงทุนเลี้ยงปลาสดในประเทศสมาชิกอาเซียนอื่น (ตารางผนวกที่ 4)

6.6 การเพาะเลี้ยงปลาสร้อย

ปลาสร้อยที่เลี้ยงกันอยู่ในประเทศไทยมีสามชนิด ที่มีการเลี้ยงกันทั่วไปคือปลาสร้อยชนิด *Pangasianodon hypophthalmus* ปลาแพะ (*Pangasius Boucorti*) ที่ยังมีปัญหาในการผลิตลูกพันธุ์ได้น้อยต้องพึ่งลูกพันธุ์ที่ได้จากธรรมชาติ และปลาสร้อยโงซึ่งยังไม่มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ที่เป็นปลาที่กรมประมงเพาะพันธุ์ได้และอยู่ระหว่างส่งเสริมให้มีการเลี้ยงปลาชนิดนี้

ปลาสร้อย (*Pangasianodon hypophthalmus*) หรือที่มีชื่อสามัญว่า Striped catfish มีแหล่งกำเนิดในประเทศอินเดียและสหภาพพม่า ต่อมาได้แพร่เข้ามาในประเทศอินโดนีเซียและไทย ปลาชนิดนี้มีพบในแถบ สปป.ลาว กัมพูชา เวียดนาม และไทย ในประเทศไทยมีการเลี้ยงปลาสร้อยในบ่อดินตั้งแต่ปี พ.ศ. 2492 โดยรวบรวมพันธุ์ปลาจากแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่นที่ จังหวัด นครสวรรค์และอุทัยธานี กรมประมงเพาะพันธุ์ปลาชนิดนี้สำเร็จในปี 2509 และหลังจากนั้นสามปีเอกชนก็สามารถเพาะพักปลาสร้อยได้ มีการเลี้ยงกันทั่วไป

การเลี้ยงปลาสวายสามารถเลี้ยงได้ทั้งในบ่อและในกระชัง เลี้ยงร่วมกับปลาชนิดอื่นได้ เช่น ปลาดุก ปลานิล เป็นต้น ปลาสวายเป็นปลาที่เลี้ยงง่าย โตเร็ว และมักจะไม่ค่อยมีปัญหาโรค

ภาพลักษณ์ของปลาสวายในประเทศไทยจัดเป็นปลาน้ำจืดเกรดต่ำเนื่องจากมีไขมันมาก มีกลิ่นโคลน และสภาพการเลี้ยงที่ไม่ถูกสุขอนามัย เช่น การเลี้ยงแบบเกษตรผสมผสานได้เล้าไก่ ได้เล้าหมู หรือการใช้เศษอาหารเลี้ยง เป็นต้น ในขณะที่ประเทศเวียดนามมีรูปแบบการเลี้ยงที่ใช้อาหารมีคุณภาพและมีต้นทุนค่าอาหารที่ต่ำกว่าประเทศไทย รูปแบบการเลี้ยงมีการเปลี่ยนถ่ายน้ำได้บ่อยเนื่องจากสภาพภูมิประเทศที่เอื้ออำนวย เวียดนามจึงสามารถเลี้ยงปลาสวายเพื่อส่งออก เนื้อปลามีคุณภาพเนื้อเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภค

ระบบการเลี้ยงปลาสวายในประเทศไทยในปัจจุบันยังเป็นการเลี้ยงในบ่อดิน และมักจะเป็นการเลี้ยงแบบดั้งเดิมโดยอาหารที่ใช้จะมีทั้งให้มูลไก่ มูลสุกรหรือเศษอาหาร ทำให้เนื้อปลาที่เลี้ยงได้มีกลิ่น มีมันมากและมีสีเหลือง

ประเทศไทยยังมีปลาดูเกิลเดียวกับปลาสวายที่เรียกกันว่าปลาเผา (Pangasius Boucorti) หรือปลาโง ได้ถูกค้นพบจากแม่น้ำโขง ในเวียดนามเรียกปลาชนิดนี้ว่า Basa ซึ่งเวียดนามมีลูกพันธุ์ปลาจากธรรมชาติอุดมสมบูรณ์มากกว่าที่มีในประเทศไทย โครงการสถาบันอาหารแห่งชาติ โดยความสนับสนุนจากผู้ประกอบการเข้าไปร่วมมือกับหน่วยราชการของจังหวัดนครพนมทำโครงการเพาะเลี้ยงปลาเผา โดยพัฒนาการเพาะเลี้ยงในรูปวิสาหกิจชุมชนทำกิจกรรมตั้งแต่เพาะเลี้ยง แปรรูป และจัดจำหน่าย แต่มีปัญหาที่มีลูกพันธุ์ปลาเผาไม่มากพอ สถานีประมงจังหวัดนครพนมที่ได้รับมอบหมายให้ผลิตลูกพันธุ์ปลาเผาสนับสนุนแต่ไม่สามารถทำได้มากพอเนื่องจากปลาเผาให้ไข่น้อย (หลักพัน) จึงผสมข้ามระหว่างพ่อปลาเผากับแม่ปลาสวายให้ไข่ได้เป็นหลักแสน (เดชา และศิริภรณ์ 2550) ลูกปลาที่ได้ อธิปติกรมประมง ดร.จรัลธาดา กรรณสูตร ให้ใช้ชื่อว่า “สวายโง” ชื่อสามัญคือ Thai Panga Fish หรือ Siam Panga Fish กรมประมงส่งเสริมให้เลี้ยงเพื่อส่งออกและเลี้ยงทดแทนปลาเผาที่หาลูกพันธุ์ได้ยาก ขยายการเพาะเลี้ยงไปยังพื้นที่ที่แม่น้ำโขงไหลผ่าน

ลูกผสมสวายโงที่เกิดขึ้นนี้มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับ Tra ของเวียดนาม มีสีเนื้อออกชมพู บ้างแต่ไม่มีกลิ่นที่ไม่พึงประสงค์ ราคาถูกกว่าปลาเผา เป็นปลาเกรดรองของการส่งออกปลาสวายของเวียดนาม ปลาชนิดเดียวกันนี้บริษัทเจริญโภคภัณฑ์มีการวางจำหน่ายในประเทศไทยในนามของ “ปลาตอร์รี่” แต่ไม่ใช้ชื่อนี้ในภาษาอังกฤษ ระบุไว้ในภาษาไทยด้วยว่าเป็น “ปลาแพนกาเซียส” ระบุชื่อภาษาอังกฤษไว้เป็น Pangasius แต่ไม่ใช้ชื่อในภาษาไทยว่าเป็นปลาสวาย มีวางจำหน่ายในลักษณะเนื้อปลาแล่เป็นชิ้น (Fillet) แช่แข็ง

คาดว่าเครือเจริญโภคภัณฑ์อาจจะมีแหล่งเลี้ยงปลาสวายหรือสวายโงในประเทศไทย และอาจนำเข้าจากที่เลี้ยงในเวียดนามอีกส่วนหนึ่ง ทั้งนี้เชื่อว่าเครือเจริญโภคภัณฑ์เข้าไปลงทุนเลี้ยงปลาสวายในเวียดนามด้วย และพยายามพัฒนาพันธุ์ปลาสวายที่เลี้ยงในประเทศไทย โดยคาดหวังจะให้พัฒนาตามรูปแบบที่ทำมาสำหรับปลาทาบิ²²

การเลี้ยงปลาสวายโงในกระชังเชิงพาณิชย์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนมดำเนินการ โดยศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืดสกลนครทดลองเลี้ยงปลาสวายโงในกระชังในแม่น้ำโขง ปล่อยลูกปลา 50 - 200 ตัวต่อลูกบาศก์เมตรให้อาหารเม็ดลอยน้ำระดับโปรตีนร้อยละ 30 เริ่มต้นเลี้ยงตั้งแต่ขนาด 68 - 74 กรัม/ตัวใช้เวลา 7 เดือนได้ปลาน้ำหนัก 467 - 516 กรัม อัตราการแลกเนื้ออยู่ระหว่าง 1.7 - 2.1 และในภาคเหนือสถานที่ประมงน้ำจืดจังหวัดเชียงรายได้ทดลองเลี้ยงปลาสวายโงโดยวางกระชังในอ่างเก็บน้ำที่ความลึก 3 เมตร ปล่อยลูกปลาบางกว่าคือ 25 - 45 ตัวต่อลูกบาศก์เมตร ให้อาหารเม็ดลอยน้ำระดับโปรตีนร้อยละ 30 เช่นเดียวกันโดยเริ่มต้นเลี้ยงตั้งแต่ขนาด 51 กรัม ใช้เวลาเลี้ยงนานกว่าคือ 12 เดือนได้ปลาน้ำหนักใหญ่กว่าคือมีน้ำหนัก 944 - 1,060 กรัม/ตัว อัตราการแลกเนื้อสูงกว่าคืออยู่ระหว่าง 2.27 - 2.59 มีต้นทุนการเลี้ยง 51 - 60 บาทต่อกิโลกรัม (กรมประมง 2550)

ข้อเสียของการเลี้ยงปลาสวายโงในกระชัง คือ ควบคุมโรคระบาดได้ยาก เมื่อปลาเป็นโรคก็รักษาได้ยาก ไม่สามารถควบคุมคุณภาพน้ำได้ หลังฝนตกหนักน้ำเป็นตะกอนขุ่นแดงและอาจมีสารเคมีทางการเกษตรที่ถูกชะล้างปนมากับน้ำฝน นอกจากนี้อาหารที่ให้ปลาสวายโงในกระชังจะต้องเป็นอาหารสำเร็จรูป หรืออาหารที่มีโภชนาการครบถ้วน เนื่องจากปลาไม่สามารถหาอาหารธรรมชาติกินได้เพียงพอต่อการเจริญเติบโตตามปกติ (ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืดชัยนาท ม.ป.ป.)

กรมประมงมีนโยบายปรับโครงสร้างการเลี้ยงปลาสวายใหม่ ให้เป็นการเลี้ยงในระบบน้ำไหล มีการให้อาหารที่มีคุณภาพได้มาตรฐาน และอยู่ระหว่างการศึกษาเพื่อให้ได้ปลาสวายที่มีคุณภาพเนื้อดี สีขาว ไม่มีกลิ่นและไม่มีมันมาก ปัจจุบันเริ่มดำเนินการอยู่ที่ เขื่อนลำปาว จังหวัดกาฬสินธุ์ และจะส่งเสริมให้เลี้ยงในพื้นที่ที่มีเขื่อนใหญ่หรือที่มีระบบชลประทานที่ดีที่มีน้ำไหลผ่านตลอด เช่น จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดอุดรธานี หรืออาจจะเป็นทางภาคใต้ นอกจากนี้ที่ศูนย์วิจัยประมงน้ำจืดบางไทร จังหวัดอยุธยาจะทดลองเลี้ยงปลาสวายเป็นระบบปิดในบ่อซีเมนต์²³

²² เครื่องเจริญโภคภัณฑ์ยังมีการพัฒนาการเลี้ยงปลามรกต แต่ยังไม่มีความประสบความสำเร็จในการพัฒนาธุรกิจปลามรกต บางแห่งเรียกปลามรกตว่าปลาหนูหุด เอกชนอื่นที่ไม่ใช่เครือเจริญโภคภัณฑ์ซึ่งมีการเพาะเลี้ยงปลาชนิดนี้จะเรียกชื่อเป็นปลาหนูหุด เป็นปลาลูกผสมระหว่างปลาเทโพกับปลาสวายเพื่อให้ได้ปลาที่มีเนื้อขาว ไม่มีกลิ่น นอกจากนี้ยังมีลูกผสมระหว่างปลาบึกกับปลาสวายเรียกว่า บึกสยาม เป็นปลาลูกผสม การผสมข้ามพันธุ์มีความจำเป็นสำหรับการขยายการผลิตปลาสวายให้ได้ทั้งคุณภาพ ราคา และตรงตามความต้องการของตลาด

²³ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการสำนักวิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืด ธันวาคม 2555 อย่างไรก็ตามมีผู้ให้ความเห็นว่าปลาสวายที่เลี้ยงในประเทศไทยแต่เดิม ซึ่งเป็น *Pangasius hopophthalmus* ชื่อสามัญ Striped catfish มีเนื้อออกสีเหลือง มีกลิ่นไม่พึงประสงค์เมื่อโตเต็มวัย ไม่วาระบบจัดการจะดีอย่างไรทั้งสีและกลิ่นจะยังปรากฏแต่อาจลดระดับความรุนแรงลงบ้าง

แม้จะเริ่มมีการเพาะเลี้ยงปลาสวายในบ่อกุ้ง แต่รายงานสถิติผลผลิตปลาน้ำจืดของกรมประมง ไม่ได้จำแนกปลาสวายในบ่อกุ้งไว้แต่รายงานผลผลิตเป็นปลาสวายโดยรวม ผลผลิตปลาสวายจากการเพาะเลี้ยงมีอยู่ไม่ถึงร้อยละสองของผลผลิตจากสัตว์น้ำจากการเพาะเลี้ยงโดยรวม อยู่ในอันดับที่สิบเป็นรองปลาสลิด มีพื้นที่เพาะเลี้ยงประมาณสองหมื่นไร่และยังมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น และมีผู้เพาะเลี้ยงกว่าหนึ่งหมื่นราย²⁴

เวียดนามเป็นผู้นำในการเพาะเลี้ยงปลาสวายในกลุ่มสมาชิกอาเซียนและในตลาดโลก มีผลผลิตมากกว่าปีละหนึ่งล้านตัน ในปี 2554 ผลผลิตเป็น 1,151.000 พันตัน ในอาเซียนรองจากเวียดนามมีเพียงอินโดนีเซียที่ผลิตได้ในหลักแสน คือเป็น 229.267 พันตัน นอกนั้นเลี้ยงได้ในหลักหมื่น อันดับที่สามได้แก่กัมพูชา 26.400 พันตัน ตามมาด้วยอันดับที่สี่ สหภาพพม่า มีผลผลิต 15.922 พันตัน อันดับที่ทำคือ ประเทศไทยมีผลผลิต 15.252 พันตัน รองจากไทยเป็นมาเลเซียเป็นผู้ผลิตในอันดับที่หกมีผลผลิต 10.892 พันตัน สิงคโปร์มีผลผลิตเพียง 36 ตัน อีกสามประเทศคือฟิลิปปินส์ สเปน และบรูไนไม่มีรายงานผลผลิตปลาสวายจากการเพาะเลี้ยง ผลผลิตปลาสวายที่เพาะเลี้ยงในประเทศไทยและสิงคโปร์องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติรายงานข้อมูลไว้เป็น Striped catfish ในขณะที่ปลาสวายที่เพาะเลี้ยงในประเทศอื่นแสดงไว้เป็น Pangas catfishes nei (ตารางที่ 6.11)

ตารางที่ 6.11 เปรียบเทียบปริมาณผลผลิตและมูลค่าต่อหน่วยของปลาสวายจากการเพาะเลี้ยงในแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียนในปี 2554

รายการ	ไทย	อินโดนีเซีย	เวียดนาม	สหภาพพม่า	มาเลเซีย	กัมพูชา	สิงคโปร์
ผลผลิต (พันตัน)	15.252	229.267	1,151.000	15.922	10.892	26.400	0.036
มูลค่าต่อหน่วย (เหรียญสหรัฐ/กก.)	0.97	1.94	1.50	1.10	2.38	1.50	3.99

ที่มา : คำนวณจากข้อมูลของ Food and Agriculture Organization (2010)

แม้จะมีการเพาะเลี้ยงปลาชนิดนี้เพียงเจ็ดประเทศในอาเซียน แต่ปริมาณที่เลี้ยงขึ้นต่ำ ยกเว้นประเทศสิงคโปร์ก็อยู่ในหลักหมื่นตัน ปลาสวายจัดเป็นปลาน้ำจืดที่สำคัญชนิดหนึ่งในภูมิภาคอาเซียนรองไปจากปลานิล มีสถานะไม่เป็นรองปลาดุกที่เลี้ยงกันในแปดประเทศ (ที่ไม่มีรายงานการเลี้ยงปลาดุกคือ สเปน และบรูไน) ในหลายประเทศมีผลผลิตปลาสวายสูงกว่าปลาดุกอยู่มากได้แก่ เวียดนาม สหภาพพม่า กัมพูชา และ สิงคโปร์ มีเฉพาะไทยและมาเลเซียที่มีผลผลิตปลาสวายน้อยกว่าปลาดุก

²⁴ ในปี 2553 กรมประมงรายงานจำนวนผู้เลี้ยงปลาสวาย 12,085 ราย มากกว่าผู้เลี้ยงปลาสลิดเกือบเท่าตัว พื้นที่เพาะเลี้ยง 20,443 ไร่ น้อยกว่าพื้นที่เพาะเลี้ยงปลาสลิดกว่าหกเท่า ผลผลิต 27,026 พันตัน น้อยกว่าปลาสลิด

ประเทศไทยมีมูลค่าต่อหน่วยของปลาสวายที่ได้จากการเพาะเลี้ยงต่ำที่สุด คือ 0.97 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม แต่การเลี้ยงปลาสวายในประเทศไทยมักเลี้ยงร่วมกับปลาน้ำจืดชนิดอื่นๆ และยังมีการเลี้ยงที่อาศัยมูลสัตว์ เช่น มีคอกสุกรที่ชะล้างปล่อยมูลสุกรลงสู่บ่อเลี้ยงปลา หรือ มีเล้าไก่เหนือบ่อปลาไม่ได้มาตรฐานการปฏิบัติด้านการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่ดี แม้จะมีบางส่วนที่พัฒนาไปแล้ว เช่น การเพาะเลี้ยงปลาสวายโดยเครื่องเจริญโรคภัณฑ์ที่สามารถมีผลผลิตปลาแล้วเนื้อแช่แข็งที่วางขายในชื่อปลาออริซึ่งต้นทุนการเพาะเลี้ยงน่าจะสูงขึ้นเนื่องจากการเลี้ยงให้เนื้อปลามีสีขาวและไม่มียากัน ต้องปรับการให้อาหารปลาให้เหมาะสม

การเลี้ยงปลาสวาย Striped catfish ที่ทำกันอยู่ในประเทศไทยยังให้ผลผลิตเนื้อปลาที่มีสีออกเหลือง และยังมีกลิ่นที่ไม่พึงประสงค์ จัดเป็นปลาชั้นรอง แต่ก็เริ่มมีการปรับปรุงการเลี้ยงโดยการเลี้ยงปลาสวายโง่งซึ่งเนื้อปลายังมีสีอมชมพูเทียบได้กับปลาสวายชั้นคุณภาพรองในเวียดนาม ผู้เพาะเลี้ยงปลาสวายบางรายให้ข้อมูลว่าการเลี้ยงปลาสวายชนิด Striped catfish (Pangasianodon hypophthalmus) ให้ได้เนื้อสีขาวไม่มีกลิ่นที่ไม่ต้องการ สามารถทำได้โดยการควบคุมการให้อาหารและวิธีเลี้ยงให้ถูกสุขลักษณะ ลูกพันธุ์ที่ใช้ก็สามารถใช้พันธุ์ชนิดที่ใช้เลี้ยงกันทั่วไปไม่จำเป็นต้องเป็นปลาเผาะหรือสวายโง่งที่มีลูกพันธุ์จำกัด น่าจะมีช่องทางพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลาชนิดนี้โดยแก้ปัญหาเรื่องลูกพันธุ์ปลา และใช้วิธีการเลี้ยงที่ถูกสุขลักษณะและการให้อาหารที่เหมาะสม ควรนำการส่งเสริมในรูปแบบวิสาหกิจชุมชนมาใช้ เพื่อเพิ่มความสามารถให้แก่เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงปลาสวายในประเทศ ข้อเสียที่มีอยู่บ้างคือแม้จะวางขายในลักษณะปลาแช่เนื้อแช่แข็งที่เรียกเป็นปลาออริที่สะดวกในการนำมาทำอาหาร ผู้บริโภคส่วนหนึ่งยังเห็นว่าปลาชนิดนี้มีรสชาติเป็นรองปลาน้ำจืดบางชนิด อย่างไรก็ตามน่าจะมีโอกาสอยู่จำกัดในการส่งออกปลาสวายแบบฟิลเลตเนื่องจากต้องแข่งขันกับเวียดนามที่ครองตลาดอยู่

ประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ มีมูลค่าต่อหน่วยของปลาสวายสูงกว่าปลาสวายที่เลี้ยงในไทย ปลาสวายที่เพาะเลี้ยงสหภาพพม่าได้แก่ Pangas catfishes nei มีมูลค่าต่อหน่วยเป็น 1.10 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม สูงกว่าที่เพาะเลี้ยงในประเทศไทยเล็กน้อย การเลี้ยงปลาสวายในสหภาพพม่า ปัจจุบันมีผลผลิตมากกว่าประเทศไทยเล็กน้อย จัดได้ว่าสหภาพพม่าเป็นคู่แข่งของไทยสำหรับการเพาะเลี้ยงปลาสวาย

มูลค่าต่อหน่วยของปลาสวายในเวียดนามซึ่งเป็นผู้เพาะเลี้ยงและส่งออกปลาสวายชนิด Pangas catfishes nei ที่ครองตลาดปลาสวายอยู่ในปัจจุบันเป็น 1.50 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม เท่ากันกับมูลค่าต่อหน่วยของปลาสวายชนิดเดียวกันที่เลี้ยงในกัมพูชา ซึ่งน่าจะเป็นราคาประเมินของปลาน้ำจืดที่เลี้ยงกันในอินโดจีน

มูลค่าต่อหน่วยของปลาสวายชนิด Pangas catfishes nei ที่เลี้ยงในอีกสามประเทศค่อนข้างสูง คือในอินโดนีเซียเป็น 1.94 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม ในมาเลเซียเป็น 2.38 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม และในสิงคโปร์เป็น 3.99 เหรียญสหรัฐต่อกิโลกรัม เฉพาะที่เลี้ยงในสิงคโปร์รายงานไว้เป็น Striped catfish เช่นเดียวกับประเทศไทย

ปลาที่เลี้ยงในสหภาพพม่า เวียดนาม อินโดนีเซีย และมาเลเซียรายงานไว้เป็น Pangas catfishes nei น่าจะต่างจากปลาสวายในประเทศไทยและสิงคโปร์ที่รายงานไว้เป็น Striped catfish

เมื่อเปรียบเทียบการเลี้ยงปลาสวายในประเทศไทย เวียดนาม และสหภาพพม่า การเลี้ยงปลาสวายของไทยเป็นการเลี้ยง Striped catfish โดยเกษตรกรรายย่อยและเลี้ยงร่วมกับปลาชนิดอื่นๆ แต่การเลี้ยงปลาสวายของเวียดนามและสหภาพพม่าเป็นการเลี้ยง Pangas catfishes nei โดยเลี้ยงเชิงเดี่ยว ที่เวียดนามมีทั้งเลี้ยงในกระชัง ในบ่อน้ำจืด และในที่ล้อมรั้ว (fenced) ส่วนการเลี้ยงในสหภาพพม่าเป็นการเลี้ยงในกระชังเชิงพาณิชย์ ซึ่งการเลี้ยงในเวียดนามมีปลาสวายเป็นอุตสาหกรรมสัตว์น้ำหลัก มีผลผลิตสูง และในสหภาพพม่าเป็นการเลี้ยงเชิงพาณิชย์ซึ่งย่อมมีผลผลิตสูงเช่นกัน กรณีของไทยเป็นการเลี้ยงแบบผสมผสานผลผลิตต่ำกว่า คาดว่าหากเกษตรกรไทยปรับปรุงวิธีเลี้ยงให้ถูกสุขลักษณะ ซึ่งพบว่ามีเกษตรกรบางรายทำได้ในปัจจุบันและหาช่องทางการตลาดให้เหมาะสม ประเทศไทยยังมีช่องทางในการพัฒนาการเลี้ยงปลาสวาย เวียดนามซึ่งเลี้ยงปลาสวายได้มากที่สุดมีการเลี้ยงปลาสวายหลากหลายวิธีมีการเลี้ยงในกระชัง ในบ่อน้ำจืด และในที่ล้อมรั้วซึ่งกันคล้ายคอกปลาในน้ำ การเลี้ยงในกระชังให้ผลผลิตสูงมากกว่า 100 กิโลกรัมต่อลูกบาศก์เมตร เป็นการเลี้ยงอย่างหนาแน่น ซึ่งเวียดนามทำได้เนื่องจากพื้นที่เลี้ยงอยู่บริเวณปากแม่น้ำที่น้ำมีการหมุนเวียนดี การเลี้ยงในที่ล้อมรั้วมีผลผลิตสูงเช่นกันเป็น 55.2 ตันต่อไร่ต่อรอบ การเลี้ยงในบ่อน้ำจืดมีช่วงผลผลิตค่อนข้างกว้าง 23 - 98 ตันต่อไร่ต่อรอบขึ้นกับความเหมาะสมของพื้นที่เลี้ยง และคาดว่าจะไม่สามารถเพิ่มผลผลิตปลาชนิดนี้ได้อีกมากนัก²⁵

การเลี้ยงปลาสวายแบบหนาแน่นที่เวียดนามทำได้ผลและมีพื้นที่เลี้ยงที่เอื้ออำนวยส่งเสริมให้เวียดนามสามารถพัฒนาอุตสาหกรรมการเลี้ยงปลาชนิดนี้ และสามารถเป็นผู้นำทั้งในการเลี้ยงและการส่งออกปลาสวาย ชัดจำกัดในการขยายการเลี้ยงอาจส่งผลให้เวียดนาม ต้องมองหาช่องทางการลงทุนเลี้ยงปลาสวายในประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ ขณะเดียวกันก็หาช่องทางพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำอื่นในเวียดนามควบคู่กันไป

ปัจจุบันเวียดนามเป็นผู้ส่งออกปลาในวงศ์ปลาสวายในสกุล Pangasius ที่ได้จากการเพาะเลี้ยงรายใหญ่ของโลก ในปี พ.ศ. 2553 ส่งออกไปกลุ่มประเทศสหภาพยุโรปซึ่งเป็นผู้รับซื้อรายใหญ่ เป็นจำนวนประมาณ 44,000 ตัน ส่งออกไปยังสหรัฐอเมริกาประมาณ 32,000 ตัน และประเทศในอเมริกาใต้ประมาณ 84,000 ตัน²⁶ ปลาสวายที่เวียดนามขายได้เป็นปลาเนื้อขาว ซึ่งเป็นที่นิยมของผู้บริโภคในตลาดยุโรปและสหรัฐอเมริกา แม้ในระยะแรกที่เข้าตลาดจะถูกต่อต้านจากประเทศผู้นำเข้า โดยเฉพาะสหรัฐฯซึ่งเป็นไปในลักษณะการให้ความคุ้มครองแก่อุตสาหกรรมปลาเนื้อขาวในประเทศผู้นำเข้าและให้ความคุ้มครองแก่เกษตรกรผู้เลี้ยงปลาในกลุ่ม catfish ในประเทศผู้นำเข้า

²⁵ ตารางผนวกที่ 7

²⁶ www.globalefish.org/pangasius-february-2011.html

ตารางที่ 6.12 แสดงต้นทุน - รายได้ของการเพาะเลี้ยงปลาสวายและปลาสวายโพง การเลี้ยงปลาสวายโพงเลี้ยงกันในกระชัง เป็นข้อมูลการเพาะเลี้ยงในปี 2548 มีทั้งที่วางกระชังในแม่น้ำโขงและที่วางกระชังในอ่างเก็บน้ำ ที่วางกระชังในอ่างเก็บน้ำมีต้นทุนสูงกว่าเนื่องจากจะใช้เวลาเลี้ยงนานกว่าและได้ปลาขนาดใหญ่กว่าที่วางกระชังในแม่น้ำโขง แต่แม้ผลผลิตต่อตารางเมตรที่ได้จากการเลี้ยงโดยวางกระชังในอ่างเก็บน้ำจะสูงกว่าที่ได้จากการวางกระชังแม่น้ำโขง แต่ด้วยต้นทุนที่สูงกว่าแต่ขายในราคาเท่ากันการเลี้ยงโดยวางกระชังในแม่น้ำโขงจึงมีกำไรสูงกว่าที่เลี้ยงโดยวางกระชังในอ่างเก็บน้ำซึ่งเลี้ยงนานกว่า ราคาปลาสวายโพงที่เกษตรกรขายได้สูงกว่าราคาปลาสวายทั่วไปกว่าสามเท่า

การเพาะเลี้ยงปลาสวายทั่วไปมีข้อมูลเปรียบเทียบการเลี้ยงในบ่อดินกับการเลี้ยงได้เล้าไก่ ซึ่งเป็นวิธีเลี้ยงดั้งเดิมที่ทำให้ผู้บริโภคไม่นิยมบริโภคปลาสวาย การเลี้ยงในบ่อดินมีผลผลิตมากกว่าสองพันตันต่อไร่ แต่ต้นทุนมากกว่าการเลี้ยงได้เล้าไก่ประมาณหนึ่งเท่าตัว ราคาที่ขายได้แม้จะต่างกันถึงกิโลกรัมละ 7 บาท แต่การที่เกษตรกรได้รับราคาใกล้เคียงกันโดยการเลี้ยงได้เล้าไก่ทำให้สูงกว่าและอาจเป็นหนึ่งในสาเหตุที่เกษตรกรไม่สนใจปรับปรุงการเลี้ยงปลาสวายให้ถูกสุขลักษณะในระยะหลังต้นทุนสูงขึ้นเร็วกว่าการเพิ่มขึ้นของราคาขายได้ทำให้เกษตรกรเกือบไม่กำไรจากการเลี้ยงปลาสวายในบ่อดิน แม้ว่าปลาสวายจะเป็นปลาที่เลี้ยงง่ายกินอาหารหลากหลายแต่ต้นทุนค่าอาหารปลายังเป็นประมาณหนึ่งในห้าของต้นทุนการเพาะเลี้ยง ส่วนต้นทุนหลักเป็นค่าแรงงาน ซึ่งสูงเกินครึ่งหนึ่งของต้นทุนรวมเล็กน้อย (ตารางที่ 6.12)

ปัญหาการเลี้ยงปลาสวาย Striped catfish ที่เกษตรกรทั่วไปพบคือ พันธุ์ปลาที่ได้จากกรมประมงมีไม่ต่อเนื่องขาดแคลนในบางช่วง ราคาอาหารปลาสูง ระบบการเลี้ยงที่ยังใช้มูลสัตว์ทำให้ผลผลิตที่ได้มีสีออกเหลือง มีกลิ่นแรง มีไขมันมาก วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการเพาะเลี้ยงมีราคาสูงขึ้นในด้านตลาด ราคาที่เกษตรกรได้รับไม่แน่นอนยังคงมีปัญหาคันกลางที่รับซื้อให้ราคาต่ำ เกษตรกรยังมีส่วนเหลือมต่าเนื่องจากผู้รับซื้อให้ราคาต่ำ อย่างไรก็ตามก็มีผู้ศึกษาตลาดปลาสวาย (อิทธิพล 2550) และ พบว่ามีการแข่งขันกันซื้อปลาที่ตลาดขายส่ง พ่อค้าขายส่งมีการแข่งขันกันซื้อและให้แรงจูงใจแก่ผู้ที่นำปลาขายให้เพื่อให้ได้สินค้าตามที่ต้องการ และมีความพยายามผูกพันให้มีการนำปลามาขายให้เป็นประจำ แต่ในระดับค้าปลีก ผู้ค้าปลีกมีปัญหาความต้องการของผู้บริโภคที่เปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงของรสชาติและราคาซื้อได้เนื่องจากมีปลาหลายชนิดที่ทดแทนกันได้ ในการขนส่งยังมีปัญหาด้านต้นทุนค่าขนส่งสูงเนื่องจากน้ำมันเชื้อเพลิงมีราคาสูง เกษตรกรผู้เลี้ยงปลาสวายยังไม่นิยมรวมกลุ่มซึ่งทำให้ขาดอำนาจต่อรอง ในแหล่งเพาะเลี้ยงหลัก เช่นที่นครสวรรค์มีการพัฒนาการรวมกลุ่มในรูปวิสาหกิจชุมชน โดยมีผู้รวบรวมซึ่งทำหน้าที่แปรรูปปลาสวายด้วยเป็นผู้นำกลุ่ม วางแผนการผลิต จัดหาปัจจัยการผลิต รับซื้อ และแปรรูปผลผลิต ทำหน้าที่หาแหล่งเงินทุนมาสนับสนุนการดำเนินงาน

เกษตรกรในพื้นที่ที่ศึกษาที่นครสวรรค์ให้ความเห็นว่าที่ไม่นิยมเลี้ยงปลาสวายให้ได้เนื้อสีขาวเพื่อการส่งออกเนื่องจากเกษตรกรขาดความมั่นใจในด้านตลาด หากจะเลี้ยงเพื่อขายห้องเย็นแล้วเนื้อทำฟิลเลตเพื่อส่งออก ปลาต้องมีเนื้อสีขาวและขนาดตัวละ 400 กรัมขึ้นไปจากฟาร์มที่ได้รับการรับรองมาตรฐานเท่านั้น หากทำได้ดังนี้จะสามารถขายได้ในราคาประมาณ 40 บาทต่อกิโลกรัม ในขณะที่ปลาสวายทั่วไปขายในราคา 29 บาทต่อกิโลกรัม เกษตรกรยังขาดเงินทุนในการปรับปรุงการเพาะเลี้ยง และผู้รับซื้อยังมีไม่มาก ราย ส่วนผู้รับซื้อในประเทศต้องการซื้อปลาขนาดใหญ่ไปแล้วเนื้อแต่ให้ราคาต่ำ

เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงปลาสวายในพื้นที่ที่ศึกษาที่นครสวรรค์เห็นว่าที่เป็นปัญหามากคือ ราคาอาหารปลาที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง และที่มีปัญหาค่อนข้างมากคือน้ำท่วมในส่วนของความสนับสนุนจากภาครัฐที่เกษตรกรเห็นว่าการมากคือ เรื่องของตลาดและราคา ในเรื่องอื่นๆ ที่ต้องการแต่ค่อนข้างน้อยได้แก่การให้ความรู้ การจดทะเบียนฟาร์ม ตลอดจนการบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหา น้ำท่วม (ตารางผนวกที่ 2)

ตารางที่ 6.12 ต้นทุน - รายได้การเพาะเลี้ยงปลาสวายและปลาสวายโมง

รายการ	ผลผลิต (กระชัง:กก./ ตร.ม.) (บ่อดิน: กก./ ไร่)	ต้นทุนคงที่ (บาท/กก.)	ต้นทุนผันแปร (บาท/กก.)	ต้นทุนรวม (บาท/กก.)	ราคาขาย (บาท/กก.)	กำไร (บาท/กก.)
2548-สวายโมง กระชังในแม่น้ำโขง ³	31	2	45	47	95	48
2548-สวายโมง กระชังในอ่างเก็บน้ำ ³	48	3	58	61	95	34
2553-สวาย เฉลี่ยภาคกลาง บ่อดิน ¹	2,768	na	na	15	27	12
2553-สวาย เฉลี่ยภาคกลาง ใต้เล้าไก่ ¹	1,456	na	na	7	20	13
2556-สวาย นครสวรรค์ บ่อดิน ⁴	2,283	6	22	28	29	1

ที่มา: ¹ศิริณีและธีระชัย (2548) ²ศุภาวุธและคณะ (2548) ³เจษฎาและคณะ (2553) ⁴ข้อมูลสำรวจในโครงการศึกษา (2556) เฉพาะปี 2556 เป็นราคาปี 2556 ที่มาจากการสอบถามเกษตรกร นอกจากนั้นเป็นราคา ณ ระดับราคา ปี 2554

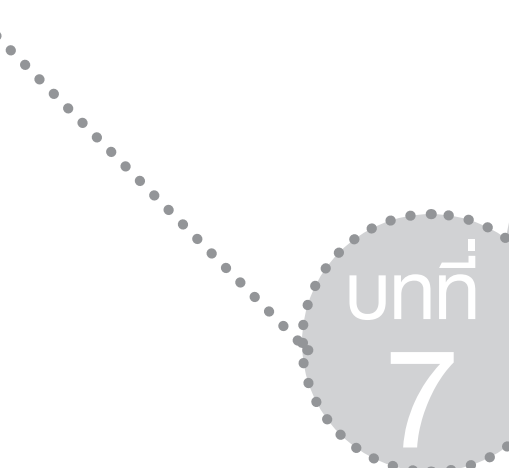
ในส่วนของการเพาะเลี้ยงปลาสวายโมง เกษตรกรที่เพาะเลี้ยงปลาสวายโมงยังมีน้อยราย และยังไม่ชำนาญการเลี้ยงปลาชนิดนี้ ต้องการการส่งเสริมด้านวิธีการเพาะเลี้ยง และยังมีปัญหาขาดแคลนพ่อแม่พันธุ์ที่สมบูรณ์ ช่วงเวลาที่จะเพาะพันธุ์ได้เป็นช่วงสั้นๆ ยังไม่สามารถอนุบาลและเพาะฟักลูกปลาสวายโมงได้มากพอกับการส่งเสริมการเลี้ยงเชิงพาณิชย์ ทั้งในการเลี้ยงปลาสวายโมงในกระชัง ประเทศไทยยังมีพื้นที่ที่เหมาะสมอยู่จำกัด เช่น ต้องวางกระชังในบริเวณแม่น้ำโขง

จากการสอบถามเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงปลาสวายในพื้นที่ที่ศึกษา เกษตรกรทั้งหมดเห็นว่า จะไม่มีต่างชาติเข้ามาลงทุนแปรรูปปลาสวายเนื่องจากผลผลิตในประเทศไทยยังมีไม่มาก ไม่มีแรงงานไทยที่จะออกไปทำงานเพาะเลี้ยงปลาสวายในประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ ไม่มีปัญหาสิ่งแวดล้อมหรือผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของเกษตรกรหรือปัญหาอาชญากรรม และไม่มีปัญหา

กรรมสิทธิ์พื้นที่เพาะเลี้ยง เกษตรกรส่วนใหญ่เห็นว่าการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนจะช่วย
ให้ราคาปลาสดที่ขายได้เพิ่มขึ้น รองลงไปมากกว่าครึ่งเห็นว่าจะมีทางเลือกปัจจัยการผลิตมาก
ขึ้น อาจมีต่างชาติเข้ามาลงทุนเพาะเลี้ยงปลาสดในประเทศไทยเนื่องจากมีภูมิประเทศเหมาะ
แก่การเลี้ยงปลาในบ่อดิน ทั้งนี้พื้นที่ที่เกษตรกรที่ให้ความเห็นดำเนินการเพาะเลี้ยงอยู่เป็นพื้นที่ริม
บึงบอระเพ็ดซึ่งเป็นแหล่งที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์ แรงงานจากประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ อาจเข้ามา
ทำงานเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำมากขึ้นโดยเข้าไปทำงานในฟาร์มขนาดใหญ่และแรงงานที่เข้ามาจะต้อง
เป็นแรงงานมีทักษะการเลี้ยงปลาสดอยู่บ้าง มีน้อยกว่าครึ่งที่เห็นว่าจะมีผู้ประกอบการไปลงทุน
เลี้ยงปลาสดในประเทศไทยสมาชิกอาเซียนอื่นซึ่งเห็นว่าจะเป็นที่สหภาพพม่า การเป็นประชาคม
เศรษฐกิจอาเซียนทำให้มีการค้าระหว่างประเทศมากขึ้นดังนั้นอาจส่งผลมาตรฐานสินค้าดีขึ้น
แต่มีโอกาสที่จะนำไปสู่การแย่งชิงกันใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดในประเทศไทย (ตารางผนวกที่ 4)

โดยสรุปการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืดของไทยได้พัฒนาไปมากมีรูปแบบการเพาะเลี้ยงหลากหลาย
ในกลุ่มของสัตว์น้ำจืดปลาเป็นสัตว์น้ำจืดที่มีการเพาะเลี้ยงกันมากเป็นอันดับหนึ่งของไทย
รองลงมาได้แก่การเพาะเลี้ยงปลาดุก ส่วนกุ้งก้ามกราม ปลาดุกเพียน ปลาตะเพียน ปลาสด และปลาสด
มีการเพาะเลี้ยงกระจายอยู่ตามพื้นที่ต่างๆ แต่ก็มีศักยภาพที่จะขยายตัวเพิ่มมากขึ้น ผลผลิตสัตว์
น้ำจืดที่เพาะเลี้ยงได้ส่วนใหญ่ใช้บริโภคในประเทศการค้ากับสมาชิกอาเซียนในสินค้ากลุ่มดังกล่าว
ยังมีน้อย เพราะแต่ละประเทศก็มีแหล่งผลิตและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืดของตนเอง

บทที่ 7

แนวทางการพัฒนา

เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของไทย

บทนี้กล่าวถึงโอกาสพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในประเทศไทย ทั้งที่เลี้ยงในน้ำกร่อย ในทะเล และในน้ำจืด ตามมาด้วยโอกาสการพัฒนา การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำแต่ละชนิดจากสิบสอง ชนิดในกรอบการศึกษาเรียงตามลำดับที่มีศักยภาพ ได้แก่ กุ้งขาว ปลานิล ปลาดุก ปลาตะเพียน กุ้งก้ามกราม ปลากะพงขาว ปลากะรัง ปลาสวาย ปลาสลิด หอยแครง หอยแมลงภู่ และหอยนางรม และจบลงด้วยแนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มความสามารถของเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในประเทศไทย ประกอบด้วย การพัฒนาด้านปัจจัยการผลิต การจัดการการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เทคโนโลยีที่ใช้ในการเพาะเลี้ยง การรวมกลุ่มเกษตรกร บทบาทของภาครัฐกิจ และนโยบายรัฐ เพื่อส่งเสริมความสามารถของเกษตรกรไทย

7.1 โอกาสพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในประเทศไทย

ในกรอบการศึกษาที่กำหนดสัตว์น้ำไว้สิบสองชนิด เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงกุ้งขาวในประเทศไทยมีความสามารถในการเพาะเลี้ยงสูงกว่าประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ ชัดเจน มีเพียงเวียดนามประเทศเดียวที่สามารถเพิ่มผลผลิตต่อไร่ขึ้นมาใกล้เคียงกันกับประเทศไทย ทั้งผู้ประกอบการธุรกิจกุ้งของไทยมีศักยภาพสูง การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนจะมีผลดีต่ออุตสาหกรรมกุ้งในด้านโอกาสการเพิ่มพื้นที่เพาะเลี้ยงซึ่งมีอยู่จำกัดในประเทศไทย

อย่างไรก็ตามเนื่องจากในภาพรวมการพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชนิดอื่นๆ ยังด้อยกว่าการพัฒนาการเลี้ยงกุ้งอยู่มาก เพื่อพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำรัฐควรให้ความสนใจพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำอื่นๆ มากขึ้น ตามลำดับชนิดสัตว์น้ำที่ควรสนใจเร่งพัฒนานอกไปจากกุ้งขาวที่พัฒนาไปมากแล้วและควรให้ความสนใจแก่การขยายฐานการผลิตไปยังประเทศในภูมิภาคอาเซียน เริ่มจากการเพาะเลี้ยงในน้ำกร่อย การเพาะเลี้ยงในทะเล และการเพาะเลี้ยงในน้ำจืดดังนี้

การเพาะเลี้ยงในน้ำกร่อย

- **กุ้งขาว** ประเทศไทยเป็นผู้นำในการเพาะเลี้ยงแต่มีข้อจำกัดด้านพื้นที่
- **ปลากะพงขาว** มีการขยายตัวสำหรับการเพาะเลี้ยงโดยเกษตรกรรายย่อยไปมากแล้ว การเพิ่มผลผลิตอาจเป็นการลงทุนเลี้ยงปลากะพงขาวในกระชังน้ำลึกดังที่กรมประมงพยายามพัฒนาแต่ควรมีการศึกษาโอกาสทางการตลาดให้ชัดเจน ข้อควรระวังคือผลผลิตที่ได้ไม่ควรส่งผลกระทบต่อราคาปลากะพงขาวที่เกษตรกรรายย่อยขายได้อยู่ในปัจจุบัน
- **ปลากะรัง** การพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลากะรังเป็นสิ่งที่รัฐต้องดำเนินการพัฒนาไม่ให้ล้าหลังประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ โดยให้ความสำคัญแก่การเพาะพันธุ์และการลดต้นทุนค่าอาหาร รวมทั้งการใช้อาหารเม็ดเพื่อลดผลกระทบสภาวะแวดล้อมสัตว์น้ำชนิดนี้มีความสามารถทำรายได้ดีให้แก่เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยง

การเพาะเลี้ยงในทะเล

- หอยแครง หอยแมลงภู่ และหอยนางรม มีโอกาสน้อยในการเพิ่มผลผลิต นอกเสียจากจะต้องแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมของพื้นที่เลี้ยง หาพื้นที่ที่เหมาะสมเพื่อพัฒนาการเพาะเลี้ยงให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพต่อไป ซึ่งน่าจะเป็นพื้นที่ไกลจากชายฝั่งทะเลออกไปมากกว่าที่เพาะเลี้ยงกันอยู่ในปัจจุบัน

การเพาะเลี้ยงในน้ำจืด

ในส่วนของกรเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืด โดยทั่วไปยังทำโดยเกษตรกรรายย่อยและกระจัดกระจาย การขยายผลผลิตยังต้องอาศัยผู้รวบรวมในท้องที่ ปัจจุบันมีตลาดสัตว์น้ำจืดที่สำคัญอยู่ในภาคกลาง เช่น ที่อ่างทอง ปทุมธานี จะเข็งเทรา และนครปฐม ควรมีการศึกษาใช่อุปทานสัตว์น้ำจืดเพื่อพัฒนาการเพาะเลี้ยงต่อไป อีกทั้งควรมีการรวบรวมข้อมูลจำนวนและพื้นที่การเพาะเลี้ยงให้ถูกต้องทันเหตุการณ์เพื่อใช้ประกอบการกำหนดนโยบายการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืด ทั้งนี้ในระหว่างการศึกษาค้นคว้านี้พบว่า กรมประมงกำลังดำเนินการสำรวจเพื่อรวบรวมจำนวนและที่ตั้งของฟาร์ม โดยการใช้ Geographical Positioning System (GPS) ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการขึ้นทะเบียนฟาร์มตลอดจนการจัดการด้านพื้นที่เลี้ยงและการจัดการน้ำเพื่อป้องกัน และบรรเทาความเสียหายที่เกิดจากอุทกภัย

สัตว์น้ำจืดที่ควรได้รับการพัฒนาตามลำดับมีดังนี้

- **ปลานิล** พัฒนาให้เลี้ยงปลานิลได้ขนาดใหญ่พอที่จะใช้แลเนื้อทำฟิเลตเพื่อส่งออกไปตลาดปลายทางในภูมิภาคอื่นได้ ซึ่งก็ยังคงแข่งขันกับประเทศที่ครองตลาดอยู่ในปัจจุบันโดยเฉพาะจีน ส่วนที่ขายเป็นปลาสดทั้งตัวเป็นที่นิยมของตลาดในประเทศ และมีช่องทางส่งออกไป สปป.ลาว

- **ปลาตุก ปลาตะเพียน และกึ่งก้ามกราม** มีโอกาสพัฒนาการเพาะเลี้ยงรองลงไปจากปลานิล ที่มีโอกาสมากที่สุดจะเป็นปลาตุก ตามมาด้วยปลาตะเพียนซึ่งเป็นที่ยอมรับในภูมิภาคอาเซียนแต่อาจต้องแข่งขันกับเวียดนาม สำหรับกึ่งก้ามกรามประเทศไทยยังมีความสามารถในการผลิตมากกว่าประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ
- **ปลาสวาย** ยังต้องพัฒนาการเพาะเลี้ยงให้ถูกสุขลักษณะและส่งเสริมการเพาะพันธุ์ปลา โดยเฉพาะพันธุ์ปลาสวายโงม วิจัยและพัฒนาลูกพันธุ์ที่สามารถนำมาเลี้ยงให้ได้ปลาเนื้อขาว อย่างไรก็ตามในการส่งออกยากที่ประเทศไทยจะแข่งขันกับเวียดนามได้ ควรให้ความสำคัญแก่การผลิต เพื่อบริโภคในประเทศดังที่เครือเจริญโภคภัณฑ์ได้พัฒนาผลิตภัณฑ์เนื้อปลาแล้แซ่แข็งออกวางจำหน่ายทั่วไปในประเทศ และอาจมีโอกาสดังกล่าวในภูมิภาคซึ่งควรมีการศึกษาความต้องการของตลาดประกอบการวางแผนการพัฒนาการเพาะเลี้ยง
- **ปลาสลิด** มีโอกาสการส่งออกไปยังประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ และควรให้ความสำคัญแก่พัฒนาการแปรรูปเพิ่มมูลค่า ผู้บริโภคปลาสลิดนี้ในภูมิภาคอาเซียนนิยมผลผลิตที่ได้จากประเทศไทย และรู้จักกันในนาม Sepat Siam อย่างไรก็ตามในปัจจุบันประเทศไทยยังนำเข้าปลาสลิดนี้มากกว่าที่ส่งออก ผลผลิตที่ได้ในประเทศยังมีไม่มาก ต้องแก้ปัญหาความจำกัดของพื้นที่เลี้ยงรวมทั้งพันธุ์ปลาให้มีคุณภาพและมีเพียงพอับความต้องการพัฒนาการเพาะเลี้ยง

การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำมีบทบาทสำคัญในการเป็นแหล่งผลิตจากภาคการประมงที่จะต้องเพิ่มขึ้นทดแทนผลจับที่ลดลงจากการทำประมงตามแหล่งน้ำธรรมชาติ ครั้งหนึ่งของประเทศสมาชิกอาเซียน ได้แก่ สปป.ลาว สิงคโปร์ อินโดนีเซีย เวียดนาม และฟิลิปปินส์ สามารถพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจนให้ผลผลิตสูงเกินครึ่งหนึ่งของผลผลิตจากภาคประมงโดยรวมของแต่ละประเทศ ในขณะนี้ประเทศไทยยังเป็นรองทั้งห้าประเทศที่กล่าวมา ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของไทยยังต่ำกว่าครึ่งหนึ่งของผลผลิตรวมจากภาคการประมงของประเทศ แม้ว่าประเทศไทยจะจัดเป็นประเทศที่มีปริมาณผลผลิตจากเพาะเลี้ยงมากเป็นอันดับที่สี่ของอาเซียน ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงของไทยยังเป็นรอง อินโดนีเซีย เวียดนาม และฟิลิปปินส์ แต่การเพิ่มสัดส่วนผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงยังทำได้น้อยกว่าห้าประเทศที่กล่าวมาแล้ว ผลผลิตจากการทำประมงตามแหล่งน้ำธรรมชาติโดยเฉพาะประมงทะเลของไทยลดลงมากตามความเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมงในน่านน้ำไทย เพื่อรักษาความสามารถในการผลิตของภาคการประมงจำเป็นที่ประเทศไทยจะต้องสนใจเร่งพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำให้มีผลผลิตเพิ่มขึ้นมาชดเชยผลผลิตที่ลดลงจากการทำประมงตามแหล่งน้ำธรรมชาติ

7.2 โอกาสการพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำแต่ละชนิด

ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงแนวทางการพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำแต่ละชนิดตามลำดับศักยภาพที่มีอยู่ เริ่มจากกุ้งขาว ตามมาด้วย ปลานิล ปลาดุก ปลาดูบ ปลาตะเพียน กุ้งก้ามกราม ปลากะพงขาว ปลากะรัง ปลาสวาย ปลาสลิด หอยแครง หอยแมลงภู่ และ หอยนางรม

7.2.1 โอกาสการพัฒนาการเพาะเลี้ยงกุ้งขาว

ในจำนวนผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของไทย ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงกุ้งขาวมีอยู่ถึงครึ่งหนึ่งของผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำโดยรวม แต่การเพิ่มผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงกุ้งของประเทศไทยในอนาคตเป็นไปได้ยากเนื่องจากการขยายการผลิตมาใกล้ถึงระดับเต็มศักยภาพ คาดกันว่าผลผลิตกุ้งขาวที่ประเทศไทยสามารถเพาะเลี้ยงได้จะเป็นประมาณหกแสนตันต่อปี แม้ประเทศไทยจะเป็นผู้นำในการเพาะเลี้ยงกุ้ง มีเทคโนโลยีดีกว่าประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ สามารถส่งออกและครองตลาดในหลายประเทศปลายทางทั่วโลก แต่การเพาะเลี้ยงกุ้งของไทยก็ได้พัฒนามาถึงขีดจำกัดโดยที่ได้ขยายพื้นที่เลี้ยงอย่างเต็มที่ ยากจะหาพื้นที่เพาะเลี้ยงเพิ่มเติมเพื่อเพิ่มผลผลิตได้ ทั้งในการเพิ่มผลผลิตต่อพื้นที่เพาะเลี้ยงก็ได้มีความพยายามอย่างเต็มที่ด้วยการเพิ่มรอบการผลิต การเลี้ยงที่ค่อนข้างหนาแน่น และการเพิ่มปัจจัยการผลิตอื่นๆ เช่น แรงการให้อาหาร มีปัญหาความจำกัดของความสามารถในการรองรับของสภาวะแวดล้อมการเพิ่มผลผลิตที่ไม่เหมาะสมอาจนำไปสู่ปัญหาโรคกุ้งได้ ในบางปีที่มีปัญหาโรคกุ้งหรือภัยธรรมชาติ ผลผลิตกุ้งจากการเพาะเลี้ยงจะลดลง

ปัจจุบันผลผลิตกุ้งจากการเพาะเลี้ยงของไทยส่วนใหญ่เป็นกุ้งขาว ผลผลิตกุ้งขาวของไทยยังสูงเป็นกว่าเท่าตัวของผลผลิตกุ้งขาวของประเทศผู้ผลิตอันดับรองลงไปในกลุ่มอาเซียนซึ่งก็คืออินโดนีเซีย เมื่อเปรียบเทียบกับอินโดนีเซีย พบว่าอินโดนีเซียยังมีพื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่สามารถขยายการเพาะเลี้ยงกุ้งได้อีกมาก การเลี้ยงกุ้งในอินโดนีเซียประสบปัญหาโรคกุ้งคล้ายกันกับประเทศไทย และในการเพาะเลี้ยงกุ้งขาวอินโดนีเซียยังมีข้อจำกัดอยู่บ้างในเรื่องของพันธุ์กุ้งนอกไปจากข้อจำกัดด้านทักษะของเกษตรกรตลอดจนระบบโลจิสติกส์ในอินโดนีเซีย อย่างไรก็ตามรัฐบาลอินโดนีเซียส่งเสริมการเพาะเลี้ยงกุ้งและมีผู้ประกอบการเครือข่ายเอกชนจากประเทศไทยที่เข้าไปร่วมมือพัฒนาการเลี้ยงกุ้งในอินโดนีเซียอยู่ในปัจจุบัน เป็นไปได้ว่าอินโดนีเซียซึ่งยังมีพื้นที่เพาะเลี้ยงอีกมากจะสามารถพัฒนาเพื่อเพิ่มผลผลิตกุ้งได้มากขึ้น

เวียดนามเป็นประเทศที่มีผลผลิตกุ้งขาวอยู่ในอันดับที่สามของอาเซียน ในการค้ากุ้งขาวในระหว่างกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนตลาดส่งออกกุ้งขาวที่มีศักยภาพของไทยคือ เวียดนาม ปัจจุบันมีผู้ประกอบการในประเทศไทยส่งออกกุ้งขาวจากประเทศไทยไปเวียดนามซึ่งคาดว่าเวียดนามนำเข้าเพื่อส่งออกไปประเทศจีน อย่างไรก็ตามในตลาดปลายทางนอกภูมิภาคอาเซียนหลายแห่ง เวียดนาม ซึ่งมีผลผลิตกุ้งขาวประมาณหนึ่งในสามของไทยแม้จะประสบปัญหาโรคกุ้งก็ได้พัฒนาการส่งออกกุ้งขึ้นมาใกล้เคียงกับไทยมากขึ้น สำหรับกุ้งขาวเวียดนามเป็นทั้งคู่ค้าและคู่แข่งที่สำคัญของไทย

เพื่อรักษาความเป็นผู้นำในสินค้าชนิดนี้เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงกุ้งขาวและผู้ประกอบการธุรกิจกุ้งของไทยควรร่วมมือกันรักษาคุณภาพผลผลิตเพื่อขยายตลาดกุ้งคุณภาพ ตลอดจนให้ความสนใจในการเพิ่มมูลค่าการส่งออกจากการแปรรูป ทั้งในตลาดนอกภูมิภาคอาเซียนดังที่ได้ร่วมมือกับผู้ประกอบการจากญี่ปุ่นพัฒนาสินค้ากุ้งมูลค่าเพิ่มมาแล้ว และในตลาดอาเซียนก็ยังมีโอกาสที่จะพัฒนาสินค้ากุ้งมูลค่าเพิ่มในลักษณะพร้อมปรุงดังที่เครือเจริญโภคภัณฑ์ได้พัฒนาวางขายตามซูเปอร์มาร์เกตในประเทศไทยโดยเฉพาะตามร้านค้า ซีพีเฟรชมาร์ท การค้าสินค้าสัตว์น้ำระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียนที่ผ่านมายังมีไม่มาก ประเทศสมาชิกอาเซียนมักจะเป็นผู้เพาะเลี้ยงกุ้งเพื่อส่งออกไปยังภูมิภาคอื่นๆ มากกว่าที่จะค้าขายในตลาดอาเซียนด้วยกัน เมื่อเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนประเทศไทยควรให้ความสนใจแก่ตลาดในภูมิภาคอาเซียนเพิ่มขึ้น ทั้งในฐานะตลาดส่งออกสินค้ากุ้งขาวที่มีคุณภาพและในฐานะฐานการผลิตเพื่อร่วมมือกับประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ พัฒนาการเพาะเลี้ยงกุ้งขยายการส่งออกไปยังภูมิภาคอื่นๆ ต่อไป

การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนเป็นช่องทางหนึ่งที่จะลดความจำกัดเรื่องพื้นที่การเพาะเลี้ยงกุ้งในประเทศไทยลงด้วยการร่วมมือออกไปลงทุนในประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นที่ยังมีพื้นที่เพาะเลี้ยงอุดมสมบูรณ์ และสนใจจะรับเทคโนโลยีจากประเทศไทยเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมกุ้งในประเทศของตน โอกาสมีอยู่ทั้งในอินโดนีเซีย สหภาพพม่า ตลอดจนเวียดนาม ผู้ประกอบการบางรายมีการเดินทางไปดูช่องทางการลงทุนในประเทศสมาชิกอาเซียนเหล่านี้ การสนับสนุนจากรัฐในการเข้าไปดูพื้นที่และเจรจาความเป็นไปได้จะช่วยเพิ่มโอกาสการลงทุนเพาะเลี้ยงกุ้งในประเทศสมาชิกอาเซียน ขยายฐานการผลิตกุ้งจากการเพาะเลี้ยง ลดความจำกัดเรื่องพื้นที่เพาะเลี้ยงกุ้งในประเทศลง

หนึ่งในระดับความร่วมมือระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียนในการเพาะเลี้ยงกุ้งกรมประมง โดยกองประมงต่างประเทศเป็นแกนนำในการระดมความร่วมมือผ่าน ASEAN Shrimp Association อยู่แล้ว แต่ที่ผ่านมาจะให้ความสำคัญแก่ความร่วมมือในการป้องกันโรคกุ้ง ยังมีโอกาสในการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียนเพื่อเพิ่มผลผลิต ประเทศที่ประเทศไทยน่าจะสนใจเข้าไปลงทุนเพาะเลี้ยงกุ้งมากที่สุดน่าจะได้แก่สหภาพพม่า ทั้งนี้ น่าสังเกตว่าการรวมกลุ่มของผู้ประกอบธุรกิจกุ้งมีความเข้มแข็ง สมาชิกได้ประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและติดตามสถานการณ์กุ้ง ทั้งในระดับผู้ประกอบการขนาดใหญ่ และแม้ในระดับผู้เลี้ยงกุ้งขนาดเล็กลงมาก็มีการรวมตัวกันในรูปแบบของกลุ่มสหกรณ์ที่ทำงานอย่างได้ผล ผู้ประกอบการให้ข้อคิดเห็นว่าที่สามารถทำได้เพราะสินค้ากุ้งเป็นสินค้าที่ขายได้ราคาดี มีความคุ้มค่าที่ผู้ประกอบการจะสละเวลาร่วมมือกัน ในส่วนของกลุ่มสหกรณ์ปัจจัยหนึ่งของความสำเร็จคือ การมีผู้นำกลุ่มที่มีความสามารถเชิงธุรกิจเมื่อรวมตัวกันได้ ขนาดธุรกิจที่ใหญ่ขึ้นเอื้ออำนวยต่อการร่วมกันพัฒนาขยายธุรกิจ เกษตรกรสามารถทำรายได้เพิ่มขึ้น เป็นรูปแบบที่อาจนำไปพัฒนาสำหรับการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชนิดอื่นๆ ต่อไป

ที่ผ่านมาทั้งภาครัฐและเอกชนให้ความสนใจพัฒนาจนประเทศไทยก้าวเข้ามาเป็นผู้นำในการเพาะเลี้ยงกุ้ง ปัจจุบันเริ่มมีข้อจำกัดโดยเฉพาะด้านพื้นที่เพาะเลี้ยง ซึ่งควรขยายฐานการผลิตไปยังประเทศใกล้เคียง ภาครัฐควรให้ความสนใจในการพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชนิดอื่นๆ นอกจากกุ้งมากขึ้น

7.2.2 โอกาสการพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลานิล

กรมประมงมุ่งหวังที่จะส่งเสริมการเพาะเลี้ยงปลานิลให้เป็นสัตว์น้ำเศรษฐกิจรองจากการเพาะเลี้ยงกุ้งและคาดหวังจะให้ป็นสินค้าที่สามารถส่งออกได้ดังที่ฟิลิปปินส์สามารถส่งออกปลาชนิดนี้ มีการจัดทำยุทธศาสตร์ปลานิลนอกไปจากการทำยุทธศาสตร์กุ้งแต่ในการดำเนินงานยังไม่ประสบความสำเร็จดังที่ทำในยุทธศาสตร์กุ้ง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากมูลค่าทางเศรษฐกิจของปลานิลที่ยังต่ำกว่ากุ้ง เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงปลานิลส่วนใหญ่ยังเป็นเกษตรกรรายย่อย การรวมตัวของเกษตรกรทำได้ไม่ดีเท่ากับการรวมตัวของเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงกุ้ง แต่ก็เริ่มมีการรวมกลุ่มกันบ้างแล้วในบางพื้นที่ ซึ่งช่วยให้เกษตรกรสามารถร่วมมือกันจัดการการเพาะเลี้ยงรวมทั้งปัจจัยการผลิตและการตลาดได้ดีขึ้น

การเลี้ยงปลานิลให้ได้ปลาขนาดใหญ่พอที่จะส่งเข้าโรงงานแล่นเนื้อแช่แข็งในแบบฟิเลตเพื่อการส่งออกถูกจำกัดด้วยเวลาเลี้ยงที่นานขึ้นและต้นทุนที่สูงขึ้น ทั้งราคาที่เกษตรกรได้รับไม่จูงใจเมื่อเปรียบเทียบกับกรเลี้ยงปลานิลให้ได้ขนาดรองลงมาเพื่อขายเป็นปลาสดทั้งตัวซึ่งมักจะใช้สำหรับการบริโภคในประเทศ

มีความเป็นไปได้ในการเพาะเลี้ยงปลานิลเพื่อขายสดทั้งตัว ทั้งเพื่อบริโภคในประเทศแปรรูป และส่งออกประเทศใกล้เคียง แต่การส่งออกปลานิลจากไทยไปประเทศใกล้เคียงจะทำได้เมื่อต้นทุนการผลิตของไทยต่ำกว่าต้นทุนการผลิตในประเทศผู้นำเข้า ปลานิลเป็นปลาที่เลี้ยงกันทั่วไปในประเทศสมาชิกอาเซียน ช่องทางการส่งออกไปประเทศเพื่อนบ้านจึงมีจำกัด ต้นทุนการผลิตใกล้เคียงกันระหว่าง ไทย เวียดนาม สปป.ลาว และ กัมพูชา โดยสหภาพพม่ามีต้นทุนการผลิตต่ำกว่าประเทศอื่นๆ ปริมาณผลผลิตปลานิลของไทยยังเป็นรองอินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ทั้งในประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศนอกภูมิภาคอาเซียนก็ยังมีกรส่งเสริมการเลี้ยงปลานิลให้เป็นแหล่งอาหารโปรตีนราคาถูกสำหรับการบริโภคในประเทศนั้นๆ เป็นข้อจำกัดอีกข้อหนึ่งของกรส่งออกปลานิล

หากไม่สามารถส่งเสริมการเพาะเลี้ยงปลานิลเพื่อส่งออกได้ โอกาสการตลาดของผลผลิตปลานิลจากการเพาะเลี้ยงจะจำกัดอยู่เพียงการบริโภคในประเทศ หากจะเพิ่มปริมาณการผลิตปลานิลเพื่อการส่งออกควรมีการพัฒนาวิธีการเลี้ยงที่ลดต้นทุนและให้ผลผลิตสูงคุ้มทุนที่จะเลี้ยงปลานิลให้โตได้ขนาดเพื่อทำฟิเลต ซึ่งปัจจุบันมีเกษตรกรบางราย เช่น ชมรมเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำบางหัก จังหวัดชลบุรีที่เลี้ยงปลานิลโดยปล่อยลูกพันธุ์ปลานิลไม่หนาแน่น เพื่อเลี้ยงให้ได้ปลาขนาดใหญ่และเลี้ยงคู่ไปกับการเลี้ยงกุ้งขาว สามารถทำรายได้ดีพอสมควร ทั้งยังได้รับความสนับสนุนจากกรมประมงมีเครื่องมืออาหารสดช่วยให้เกษตรกรสามารถลดต้นทุนค่าอาหารสัตว์น้ำลงได้ส่วนหนึ่ง เกษตรกรในพื้นที่นี้สามารถรวมกลุ่มกันต่อรองราคากับห้องเย็นและจัดหาผลผลิตส่งให้ห้องเย็นได้

ในการประชุมระดมความคิดเห็นผู้เข้าร่วมประชุมเสนอว่า ควรให้เกษตรกรโดยเฉพาะเกษตรกรที่เป็นแกนนำในการเลี้ยงปลานิลได้มีโอกาสเข้าร่วมประชุม เพื่อร่วมมือกับรัฐในการพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลานิลตามแนวทางที่กำหนดไว้ในยุทธศาสตร์ปลานิล ปัจจุบันเกษตรกร

มีการรวมกลุ่มในลักษณะของการรวบรวมผลผลิตโดยหัวหน้ากลุ่มเป็นเกษตรกรที่มีทักษะทั้งในด้านการเพาะเลี้ยง และการตลาดรวมทั้งที่เป็นผู้ขายอาหารปลานิล สามารถพัฒนาต่อไปได้จากการรวมกลุ่มที่เกิดขึ้นแล้ว

7.2.3 โอกาสการพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลาดุก

ปลาดุกเป็นสัตว์น้ำที่มีผลผลิตมากเป็นอันดับที่สามของผลผลิตสัตว์น้ำจากการเพาะเลี้ยงในประเทศไทย รองจาก กุ้งขาว และ ปลานิล มีการเลี้ยงปลาดุกกันทั่วไป แต่ผู้รวบรวมสัตว์น้ำชนิดนี้ให้ข้อมูลว่าเกษตรกรที่เพาะเลี้ยงปลาดุกมักจะไม่ขึ้นทะเบียนการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำไว้กับกรมประมงทำให้ข้อมูลสถิติที่มีอยู่ไม่ให้อาณาการเพาะเลี้ยงที่ถูกต้อง ทั้งยังเป็นปัญหาในการส่งออกเนื่องจากไม่สามารถขอเอกสารการเคลื่อนย้ายสัตว์น้ำซึ่งต้องใช้ในการส่งออก เป็นปัญหาที่ควรได้รับการแก้ไข ปัจจุบันกรมประมงได้ดำเนินการจัดทำข้อมูลฟาร์มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำโดยการสำรวจด้วย Geographic Positioning System (GPS) ข้อมูลที่ได้มาน่าจะช่วยลดปัญหาลงได้ส่วนหนึ่ง ปัจจุบันมีผู้ค้าในประเทศซึ่งสามารถรวบรวมผลผลิตและส่งออกปลาดุกแช่แข็งทั้งตัวไปสหรัฐฯ ได้ แต่ในบางครั้งผู้รวบรวมมีการนำเข้าปลาดุกจากเวียดนามเพื่อการส่งออกเนื่องจากซื้อได้ในราคาต่ำกว่าที่ซื้อในประเทศ

การรักษาความสามารถในการผลิตด้วยการเลี้ยงที่ให้ผลผลิตสูง และต้นทุนต่ำเป็นเรื่องที่ต้องให้ความสนใจในการพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลาดุก หากสามารถลดต้นทุนการผลิต และพัฒนาการเพาะเลี้ยงให้เป็นระบบ ปลาดุกน่าจะเป็นสัตว์น้ำอีกชนิดหนึ่งที่มีโอกาสพัฒนาเพิ่มผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงได้ ที่ผ่านมายังมีการส่งออกน้อยมาก

นอกจากกุ้งและปลานิลแล้ว ประเทศไทยยังไม่มียุทธศาสตร์การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชนิดอื่น แต่มีการทำแผนแม่บทสำหรับการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในภาพรวม ในที่ประชุมระดมความคิดเห็น ผู้เข้าร่วมประชุมมีข้อเสนอให้พิจารณาการทำยุทธศาสตร์ปลาดุกซึ่งมีผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงอยู่ในอันดับที่สาม ผลผลิตปลาดุกที่ได้จากการเพาะเลี้ยงมีโอกาสดังกล่าวทั้งในและนอกภูมิภาคอาเซียน แต่ทั้งนี้ต้นทุนการเพาะเลี้ยงซึ่งส่วนใหญ่เป็นค่าอาหารต้องไม่สูงเกินไป และผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงในประเทศยังเผชิญภาวะการแข่งขันกับปลาดุกที่นำเข้าจากมาเลเซียผ่านชายแดนภาคใต้

เช่นเดียวกับปลานิลเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงปลาดุกเริ่มมีการรวมกลุ่มโดยแกนนำจะเป็นเกษตรกรที่มีทักษะทั้งในการเพาะเลี้ยงและการตลาดตลอดจนการจัดหาปัจจัยการผลิต แต่ยังไม่มากดังเช่น กรณีของการเพาะเลี้ยงปลานิล เกษตรกรควรได้รับการส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มเช่นนี้มากขึ้น

การพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลาดุกควรให้ความสำคัญแก่คุณภาพและความปลอดภัยด้านอาหาร เพื่อรองรับการส่งออกต่อไปรวมทั้งการควบคุมมาตรฐานการนำเข้า โดยปลาดุกที่นำเข้าต้องมีคุณภาพไม่ด้อยกว่าที่ผลิตได้ในประเทศ

7.2.4 โอกาสการพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลาตะเพียน

ปลาตะเพียนเป็นสัตว์น้ำที่มีผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงมากเป็นอันดับที่หกของประเทศไทย มีการเลี้ยงปลาตะเพียนกันมากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สัตว์น้ำชนิดนี้เป็นที่นิยมบริโภคในภูมิภาคนี้รวมทั้งในประเทศสมาชิกอาเซียนตอนบนเช่น สปป.ลาว กัมพูชา ตลอดจนสหภาพพม่า

ปลาตะเพียนเป็นปลาที่หาถูกพันธุ์ปลาได้ง่าย และไม่สิ้นเปลืองค่าอาหารในการเลี้ยง สามารถเลี้ยงร่วมกับปลาชนิดอื่นได้ จึงนิยมเลี้ยงกันทั่วไป แต่การเพาะเลี้ยงส่วนใหญ่ยังจำกัดอยู่ในหมู่เกษตรกรรายย่อย ในประเทศไทยเกษตรกรที่เลี้ยงปลาตะเพียนมักจะเลี้ยงรวมกับปลากินพืชชนิดอื่นๆ การรวบรวมผลผลิตในปริมาณมากๆ ทำได้ยาก ส่วนใหญ่จะเลี้ยงเพื่อขายบริโภคในชุมชนหรือขายให้แก่ผู้ค้าในท้องถิ่น อย่างไรก็ตามสามารถนำผลผลิตปลาตะเพียนมาแปรรูปเป็นปลาต้ม ปลาร้า มีโอกาสพัฒนามูลค่าเพิ่มจากการแปรรูปหากแก้ปัญหาการรวบรวมผลผลิตให้มีเพียงพอแก่การแปรรูปได้ ยังมีช่องทางได้มูลค่าเพิ่มจากส่วนนี้

หากส่งเสริมให้มีผลผลิตมากพอและสามารถรวบรวมผลผลิตได้ ประเทศไทยมีโอกาสพัฒนาการเลี้ยงปลาตะเพียนเพื่อส่งออกไปยังประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ ยกเว้นเวียดนามที่มีการเพาะเลี้ยงปลาตะเพียนชนิด *Cyprinus carpio* มาก ที่ผ่านมามีประเทศไทยส่งออกปลาตะเพียนไปสิงคโปร์มากที่สุดและยังมีแนวโน้มส่งออกเพิ่มขึ้น แม้อัตราเพิ่มจะเป็นรองการส่งออกไปยัง สปป.ลาว ที่เพิ่มขึ้นรวดเร็ว การขยายตลาดส่งออกอาจเริ่มได้จาก สปป.ลาว และสิงคโปร์ แล้วขยายไปยังประเทศอื่นๆ ด้วยต้นทุนการเพาะเลี้ยงที่ค่อนข้างต่ำของไทย ทั้งยังควรหาช่องทางทำมูลค่าเพิ่มจากการแปรรูปปลาตะเพียนประกอบกัน

ปลาตะเพียนเป็นสัตว์น้ำที่เป็นที่รู้จักกันทั่วไปในภูมิภาคอาเซียน หากการเพาะเลี้ยงในประเทศไทยได้รับการพัฒนาให้มีมาตรฐาน และเป็นระบบผ่านการรวมกลุ่มของเกษตรกรรายย่อยมีโอกาสนในการขยายการส่งออกทั้งแปรรูป และส่งออกโดยยังไม่แปรรูปไปยังประเทศใกล้เคียง แต่อาจมีการแข่งขันกับปลาตะเพียนที่เพาะเลี้ยงในเวียดนาม

การเพาะเลี้ยงปลาตะเพียนในประเทศไทยให้ผลตอบแทนสูงกว่าการเลี้ยงปลาดุก แต่การเลี้ยงยังกระจุกกระจายเป็นการเลี้ยงโดยเกษตรกรรายย่อยเพื่อขายในพื้นที่เป็นสำคัญ ทั้งยังเลี้ยงในแบบ Poly-culture ร่วมกับปลาชนิดอื่นๆ ควรส่งเสริมการเพาะเลี้ยงปลาตะเพียนให้เป็นสัตว์น้ำเศรษฐกิจที่สำคัญอีกชนิดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางตอนบน รวมทั้งส่งเสริมการแปรรูปเพิ่มมูลค่าซึ่งช่วยให้สามารถวางจำหน่ายสินค้าได้ทั่วไปทั้งยังมีโอกาสในการส่งออกไปยังประเทศใกล้เคียง

7.2.5 โอกาสการพัฒนาการเพาะเลี้ยงกุ้งก้ามกราม

กุ้งก้ามกรามเป็นสัตว์น้ำที่มีผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงในอันดับที่แปดของประเทศไทย ส่วนใหญ่ยังเลี้ยงในภาคกลาง เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ ประเทศไทยมีผลผลิตกุ้งก้ามกรามมากที่สุด มากกว่าเวียดนามซึ่งเป็นประเทศที่มีผลผลิตกุ้งก้ามกรามจากการเพาะเลี้ยงเป็นอันดับที่สองของอาเซียนถึงกว่าเท่าตัว

การส่งออกกุ้งก้ามกรามของไทยไปประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ ยังมีน้อย ที่ส่งออกไปมากที่สุดคือส่งไปเวียดนามซึ่งการส่งออกยังมีการขยายตัว จัดว่าเวียดนามเป็นตลาดในกลุ่มอาเซียนที่มีศักยภาพสำหรับกุ้งก้ามกรามจากไทย การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนอาจช่วยให้ประเทศไทยมีโอกาสที่จะส่งออกกุ้งก้ามกรามไปประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นที่มีต้นทุนการผลิตกุ้งก้ามกรามสูงกว่าไทย แต่ทั้งนี้ต้องมีผลผลิตที่มีคุณภาพ ขนาดกุ้งที่จับไม่เล็กจนเกินไป ซึ่งปัจจุบันการเลี้ยงโดยการทยอยจับเป็นทางหนึ่งช่วยคัดกุ้งก้ามกรามให้ได้ขนาดดีขึ้น ในบางประเทศเช่น มาเลเซียมีการพัฒนาการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามเชิงพาณิชย์แต่ต้นทุนยังสูงกว่าที่เลี้ยงได้ในประเทศไทย

ในส่วนของกุ้งก้ามกราม เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงกุ้งก้ามกรามของประเทศไทยมีศักยภาพการเพาะเลี้ยงสูงกว่าประเทศสมาชิกอื่น ยังมีโอกาสในการส่งออกไปประเทศใกล้เคียง ทั้งนี้เคยมีการนำกุ้งก้ามกรามมาเด็ดหัวแช่แข็งเพื่อส่งออกแบบเดียวกับที่ทำในการส่งออกกุ้งกุลาดำมาแล้วที่ยังมีปัญหายุ้งบ้างคือน้ำหนักหัวกุ้งก้ามกรามซึ่งมีน้ำหนักมากแต่ไม่สามารถนำมาบรรจุเพื่อส่งออกได้ ควรมีการแปรรูปหาช่องทางนำไปใช้ประโยชน์ในลักษณะอื่นๆ ไม่ให้สูญเปล่าในส่วนนี้ ทั้งนี้ในการเลี้ยงควรให้ความสำคัญแก่ขนาดกุ้งที่จับไม่ให้มีขนาดเล็กเกินไป

7.2.6 โอกาสการเพาะเลี้ยงปลากะพงขาว

ในประเทศไทยปริมาณผลผลิตปลากะพงขาวจากการเพาะเลี้ยงยังมีไม่มาก ปริมาณผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำอยู่ในอันดับที่เก้าของประเทศ แต่ระดับผลผลิตปลากะพงขาวจากการเพาะเลี้ยงของไทยอยู่ในอันดับที่สองของประเทศสมาชิกอาเซียน ยังมีปริมาณผลผลิตเป็นรองแต่ก็ใกล้เคียงกับมาเลเซีย ทั้งมาเลเซียและประเทศไทยเป็นเพียงสองประเทศในกลุ่มอาเซียนที่มีผลผลิตปลากะพงขาวมากกว่าหนึ่งหมื่นตัน ผู้ผลิตอันดับที่สามในกลุ่มอาเซียนคืออินโดนีเซีย ซึ่งมีผลผลิตประมาณห้าพันตัน นอกจากนั้นได้แก่ สิงคโปร์ สหภาพพม่า กัมพูชา และ บรูไน ซึ่งล้วนยังมีผลผลิตไม่ถึงประเทศละหนึ่งพันตัน และคาดว่าจะมีการเลี้ยงปลากะพงขาวในฟิลิปปินส์ด้วยแต่รวมไว้กับปลากะรังไม่ได้จำแนกประเภทโดยแจ้งรวมไว้เป็นปลากะพงและปลากะรัง

ประเทศไทยส่งออกปลากะพงขาวไปประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ น้อยมาก ที่ส่งไปมากกว่าประเทศอื่นๆ คือ ส่งไปเวียดนาม แนวโน้มการส่งออกไปตลาดนี้ยังเพิ่มขึ้น มาเลเซียเป็นคู่แข่งชั้นที่สำคัญของไทยในตลาดอาเซียนสำหรับการค้าปลากะพงขาวในภูมิภาคอาเซียน

ในประเทศไทยปัจจุบันมีการเลี้ยงปลากะพงขาวทั้งในภาคใต้และภาคตะวันออก นอกจากการเลี้ยงในกระชังแล้วยังมีการเลี้ยงในบ่อที่เพิ่มขึ้นในระยะหลัง ปัญหาของการเลี้ยงปลากะพงขาวจะอยู่ที่ต้นทุนค่าอาหารซึ่งยังต้องอาศัยปลาสดขนาดเล็กที่เรียกว่าปลาเหยื่อซึ่งมีต้นทุนค่อนข้างสูง กรมประมงพัฒนาอาหารเม็ดที่ใช้เลี้ยงปลากะพงขาวรวมทั้งปลากะรังได้แล้ว แต่ยังมีเกษตรกรที่ใช้ปลาเหยื่อเป็นอาหารปลากะพงขาว ในการประชุมระดับความคิดเห็นเกษตรกรให้ข้อมูลว่าราคาปลากะพงขาวที่ขายได้แกว่งขึ้นลงค่อนข้างเร็วในบางช่วงที่ราคาขายลดลงเกษตรกรขาดทุน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการขยายการเพาะเลี้ยงที่ทำให้ปริมาณผลผลิตเพิ่มขึ้นมากและต้นทุนค่าอาหารที่สูงขึ้นทำให้ผลตอบแทนสุทธิของเกษตรกรลดลง

อย่างไรก็ตามในบางประเทศสมาชิกอาเซียนสำหรับการเลี้ยงปลาทะเลในกระชังหลังจากที่เพาะพันธุ์ปลากะรังได้เกษตรกรนิยมเลี้ยงปลากะรังมากขึ้น และลดการเลี้ยงปลากะพงขาวลง เนื่องจากขายปลากะรังได้ราคาดีกว่าปลากะพงขาว เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงปลากะพงขาวบางรายในภาคใต้ของไทยเลี้ยงทั้งปลากะพงขาวและปลากะรังควบคู่กันไปเนื่องจากลูกพันธุ์ปลากะรังที่หาได้ยังมีจำกัด คาดว่าหากสามารถเพาะพันธุ์ปลากะรังและพัฒนาการเพาะฟักเชิงพาณิชย์ได้เกษตรกรไทยที่สามารถหาซื้อลูกพันธุ์ปลากะรังได้น่าจะนิยมเลี้ยงปลากะรังมากกว่าปลากะพงขาวเช่นกัน

การเพาะเลี้ยงปลากะพงขาวในประเทศไทยทำกันมานานแล้ว โดยเริ่มจากที่ประเทศไทยสามารถเพาะพันธุ์ปลากะพงขาวได้และเป็นต้นแบบในการเพาะฟักและเพาะเลี้ยงให้ประเทศอื่นๆ ในภูมิภาค เริ่มจากการเลี้ยงในกระชังและปัจจุบันมีการเลี้ยงในบ่อซึ่งพบมากในภาคตะวันออก มีผลผลิตปลากะพงขาวจากภาคตะวันออกส่งขายมาถึงพื้นที่ภาคใต้ด้วย ซึ่งเกษตรกรภาคใต้ตั้งข้อสังเกตว่าทำให้ราคาปลากะพงขาวที่ขายได้ในพื้นที่ลดลง การเลี้ยงปลากะพงขาวในบ่อมักจะเลี้ยงปลาขนาดตัวไม่ใหญ่มากและขายเพื่อบริโภคทั้งตัวเป็นปลาจวนดังที่ใช้ปรุงอาหารตามร้านอาหารทั่วไป นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงปลากะพงขาวในกระชังที่เลี้ยงให้ได้ปลาขนาดตัวใหญ่เพื่อขายให้ผู้ค้าแลเนื้อปลาขายอีกส่วนหนึ่ง

ผู้เลี้ยงปลากะพงขาวส่วนใหญ่ยังเป็นผู้เลี้ยงรายย่อยและมักจะไม่มีการรวมกลุ่ม แต่ก็มีความเป็นไปได้ที่เพื่อนบ้านที่สนใจเข้ามาติดต่อเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงปลากะพงขาวในประเทศไทยให้ไปเพาะเลี้ยงในประเทศของตน มาเลเซียเป็นประเทศที่สนใจขยายการเพาะเลี้ยงปลากะพงขาวโดยมีพื้นที่เพาะเลี้ยงแต่ยังขาดแคลนแรงงาน

อนึ่งปัจจุบันกรมประมงกำลังพัฒนาการเลี้ยงปลากะพงขาวในกระชังน้ำลึกโดยใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยซึ่งอาจช่วยพัฒนาอุตสาหกรรมสัตว์น้ำชนิดนี้เพื่อการส่งออกทั้งในและนอกภูมิภาคอาเซียน แต่การเพาะเลี้ยงในรูปแบบนี้ต้องลงทุนสูง ขนาดธุรกิจต้องมีขนาดใหญ่พอคุ้มทุน

ผลผลิตปลากะพงขาวจากการเพาะเลี้ยงใช้บริโภคในประเทศเป็นสำคัญ การส่งออกยังมีน้อยโดยเฉพาะในภูมิภาคอาเซียนเนื่องจากมีการเลี้ยงปลาชนิดนี้กันโดยทั่วไปจึงเป็นข้อจำกัดในการส่งออกไปยังประเทศใกล้เคียงแม้ว่าประเทศไทยยังมีมูลค่าต่อหน่วยผลผลิตที่ต่ำกว่าเพื่อนบ้าน อนึ่งสิ่งคิปรี่ซึ่งน่าจะเป็นตลาดที่ไทยสามารถส่งออกปลากะพงขาวได้ก็มีการพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชนิดนี้โดยมีการลงทุนเพาะเลี้ยงเชิงพาณิชย์ร่วมกับผู้ลงทุนจากนอกภูมิภาค

คาดว่าโอกาสการส่งออกปลากะพงขาวมีจำกัด การพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชนิดนี้อาจยังมีโอกาสในการขยายตลาดปลาแลเนื้อหากสามารถเลี้ยงให้ได้ขนาดตัวปลาใหญ่พอ ซึ่งได้มาจากการเลี้ยงในกระชังเป็นสำคัญและอาจจะได้จากการเลี้ยงในกระชังน้ำลึกที่กรมประมงอยู่ในระหว่างเริ่มการพัฒนา

อย่างไรก็ตามหากจะขยายการส่งออกปลากะพงขาว ควรมีการศึกษาโอกาสการส่งออก สัตว์น้ำชนิดนี้ให้ชัดเจนเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการส่งเสริมและวางแผนการผลิตปลากะพงขาว จากการเพาะเลี้ยง ในส่วนของเกษตรกรรายย่อยควรให้ความสนใจแก่การลดต้นทุนค่าอาหารซึ่ง ยังอาศัยปลาสดเป็นสำคัญ ทั้งควรมีการป้องกันและแก้ปัญหาโรคปลาในพื้นที่ที่มีการเลี้ยงมานาน ตลอดจนให้ความตระหนักในการเลี้ยงที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสภาวะแวดล้อม

7.2.7 โอกาสการเพาะเลี้ยงปลากะรัง

ปลากะรังเป็นสัตว์น้ำที่มีผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงในอันดับที่สิบสองของไทย ปริมาณ ผลผลิตยังมีน้อย เป็นรองอินโดนีเซียและมาเลเซียอยู่มาก ปลากะรังเป็นสัตว์น้ำเศรษฐกิจ ที่มีราคาสูง แต่มีข้อจำกัดเรื่องลูกพันธุ์ที่ประเทศไทยยังต้องอาศัยลูกพันธุ์ที่ได้จากธรรมชาติ เป็นสำคัญ ปัจจุบันกรมประมงกำลังดำเนินการเพาะพันธุ์ปลากะรังเพื่อส่งเสริมให้มีการเพาะพันธุ์ ปลากะรังเชิงพาณิชย์เพื่อให้มีลูกพันธุ์ปลากะรังมากพอที่จะพัฒนาการเลี้ยงปลากะรัง ขณะนี้ การดำเนินงานยังอยู่ในขั้นตอนของการวิจัยและพัฒนา มีการพัฒนาพ่อแม่พันธุ์และเริ่มเพาะพันธุ์ ขยายให้เกษตรกรในพื้นที่ได้แล้วบางส่วนดังที่ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงชายฝั่งจังหวัดกระบี่และ ที่จังหวัดภูเก็ตได้ดำเนินการอยู่ ประเทศไทยมีโอกาสในการพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลากะรัง แต่ทั้งนี้ควรมีการพัฒนาอาหารสำเร็จรูป เช่น อาหารเม็ดที่ให้โปรตีนสูงทดแทนการใช้ปลาเหยื่อ ที่มีราคาแพงและอาจทำให้เกิดปัญหาคุณภาพน้ำในบริเวณที่เลี้ยง

ในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน อินโดนีเซียมีการดำเนินการพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลากะรัง รุดหน้ากว่าประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ อินโดนีเซียเป็นผู้นำในการเพาะเลี้ยงปลากะรัง มีการเลี้ยง ในกระชังเพิ่มขึ้นสามารถทำรายได้สูงให้แก่เกษตรกรอินโดนีเซีย ประเทศใกล้เคียงเช่น มาเลเซีย และฟิลิปปินส์ได้อาศัยใช้ลูกพันธุ์ปลากะรังที่อินโดนีเซียสามารถเพาะพันธุ์ได้แล้ว เมื่อสามารถ เพาะลูกพันธุ์หรือหatching/นำเข้าได้ คาดว่าเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในภูมิภาคอาเซียนจะหันมา สนใจเลี้ยงปลากะรังมากขึ้น เนื่องจากขายได้ราคาสูง เกษตรกรที่เคยเลี้ยงปลากะพงขาวในกระชัง สามารถจะเปลี่ยนมาเลี้ยงปลากะรังได้อีกส่วนหนึ่ง

ในการส่งเสริมการเพาะเลี้ยงชายฝั่งสำหรับปลาทะเล ประเทศไทยควรให้ความสนใจแก่ การพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลากะรัง เร่งพัฒนาการเพาะพันธุ์และการใช้อาหารสำเร็จรูปที่เป็น อาหารเม็ดเพื่อขยายการเพาะเลี้ยงต่อไป จากการที่สามารถเพาะพันธุ์ได้สัตว์น้ำชนิดนี้น่าจะ ได้รับการพัฒนาให้เป็นสัตว์น้ำเศรษฐกิจที่สำคัญเนื่องจากขายได้ราคาดี ในประเทศไทยพื้นที่ ที่เหมาะสมสำหรับรูปแบบการเลี้ยงในกระชังยังมีน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอินโดนีเซีย แต่ควรพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลากะรังให้สามารถเพาะเลี้ยงได้เช่นเดียวกับที่อินโดนีเซียและ ประเทศใกล้เคียงเช่นฟิลิปปินส์และมาเลเซียกำลังดำเนินการอยู่

7.2.8 โอกาสการพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลาสร้อย

โอกาสการพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลาสร้อยในประเทศไทยยังเป็นรองการเพาะเลี้ยงปลานิล ซึ่งมีโอกาสมากเป็นรองเพียงการเพาะเลี้ยงกุ้งขาว ปลาดุก ปลาดตะเพียนและกึ่งก้ามกรามที่มีโอกาส การพัฒนาใกล้เคียงกัน ยังมีโอกาสการพัฒนามากกว่าปลาสร้อยซึ่งมีข้อจำกัดเรื่องคุณภาพผลผลิต สำหรับปลาสร้อยทั่วไป และ ข้อจำกัดด้านพันธุ์ปลาสำหรับการพัฒนาปลาสร้อยโม่ง

ปลาสวายเป็นผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในอันดับที่เจ็ดของประเทศไทย ปริมาณผลผลิตเป็นประมาณสองในสามของปลาตะเพียน ผลผลิตปลาสวายที่เพาะเลี้ยงได้ในประเทศไทยยังมีปริมาณต่ำ เมื่อเปรียบเทียบกับผลผลิตสัตว์น้ำชนิดนี้กับประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ เวียดนามเป็นผู้นำการผลิตและการส่งออกปลาสวายชัดเจน มีผลผลิตสูงทั้งห่างจากประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ

ผลผลิตปลาสวายจากการเพาะเลี้ยงของไทยมีประมาณเกือบสองหมื่นตันต่อปีแต่ส่วนใหญ่ยังเป็นปลาสวายชนิด Striped catfish ที่เป็นปลาเผาะและปลาสวายโงะยังมีไม่มากด้วยความจำกัดของลูกพันธุ์และพื้นที่เพาะเลี้ยง สหภาพพม่ามีผลผลิตรองจากไทยแต่ก็มีโอกาสในการพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชนิดนี้ มีต่างชาติสนใจเข้าไปลงทุนเลี้ยงปลาสวายในสหภาพพม่า นอกจากนี้แล้วก็มีมาเลเซียที่เพาะเลี้ยงปลาสวาย ดังนั้นปลาสวาย เป็นปลาอีกชนิดหนึ่งที่เลี้ยงกันทั่วไปในอาเซียน ประเทศสมาชิกอาเซียนที่ไม่มีรายงานผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงปลาสวาย ได้แก่ ฟิลิปปินส์ สปป.ลาว สิงคโปร์ และ บรูไน

การเพาะเลี้ยงปลาสวายในประเทศไทยส่วนมากยังเป็นการเลี้ยง Striped catfish ที่เลี้ยงร่วมกับปลาชนิดอื่น เลี้ยงให้ได้ขนาดใหญ่และขายสำหรับทำปลาแล่นเนื้อใช้บริโภคในประเทศและแปรรูปแต่ไม่ใช่เพื่อการส่งออก การเลี้ยงส่วนหนึ่งยังไม่ถูกสุขลักษณะ เนื้อปลา ที่ได้จากการเลี้ยงแบบนี้ สีจะออกเหลืองและมีกลิ่นไม่เป็นที่นิยมของผู้บริโภค แต่ยังมีวิธีการเลี้ยงปลาสวายที่สามารถปรับปรุงให้ถูกสุขลักษณะ ผู้ประกอบการเพาะพันธุ์ เพาะเลี้ยงและค้าปลาสวายในภาคกลางซึ่งเคยได้รับเชิญจากรัฐบาลเวียดนามให้ไปดูงานการเลี้ยงปลาสวาย ในเวียดนามให้ข้อมูลว่าการเลี้ยงปลาสวายโดยใช้สูตรอาหารที่ถูกต้องและถูกสุขลักษณะจะช่วยให้เนื้อปลาสวายมีสีออกขาวสามารถนำไปแล่นเนื้อแป็คเป็นชิ้นแช่แข็ง และยังมีปลาสวายโงะที่แปรรูปเป็นปลาแล่นเนื้อเป็นชิ้นแช่แข็งดังที่พบวางขายในร้านค้าของเครือเจริญโภคภัณฑ์ในชื่อปลาแพนกาเซียสดอรี่ แม้จะพบว่าเนื้อปลาที่ได้ยังมีสีออกชมพูอยู่บ้างเป็นรองเนื้อปลาที่ได้จากปลาเผาะซึ่งได้เนื้อสีขาว แต่ก็ยังเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการเพิ่มการบริโภคสัตว์น้ำชนิดนี้ และอาจมีโอกาสนำไปส่งออกในบางประเทศปลายทาง รวมทั้งประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ ยกเว้นเวียดนามซึ่งเป็นผู้ส่งออกปลาสวายอันดับหนึ่งของโลก

แม้โอกาสส่งออกปลาสวายจากประเทศไทยไปตลาดอื่นทั้งในกลุ่มอาเซียนและประเทศปลายทางในภูมิภาคอื่นๆ ยังมีอยู่น้อยเนื่องจากเวียดนามเป็นผู้ครองตลาดอยู่ในปัจจุบันและความสามารถของเกษตรกรไทยในการเพาะเลี้ยงเพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพสูงพอที่จะส่งออกได้ยังมีอยู่จำกัด แต่ปัจจุบันเครือเจริญโภคภัณฑ์สามารถเจาะตลาดโดยการนำ ปลาสวายโงะมาวางขายในลักษณะเนื้อปลาแช่แข็งและแปรรูปพร้อมปรุงได้แล้ว หากมีพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลาสวายโงะโดยพัฒนาการผลิตลูกพันธุ์ให้มีพอที่จะนำมาใช้เพาะเลี้ยง จัดการบ่อให้ถูกสุขลักษณะและให้อาหารอย่างถูกต้อง น่าจะมีโอกาสในการขยายตลาดผู้บริโภคในประเทศตลอดจนส่งออกไปยังประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ หรือประเทศปลายทางอื่นบางแห่งได้ แต่ทั้งนี้ต้นทุนการผลิตต้องไม่สูงกว่าเวียดนามเพื่อให้สามารถแข่งขันได้ ประเทศไทยยังมีข้อจำกัดเรื่องลูกพันธุ์ปลา

ทั้งลูกพันธุ์ปลาสวยงามที่เพาะฟักได้ก็ยังให้เนื้อที่มีคุณภาพเป็นรองปลาเผาที่ให้ใช้น้อยมากและมีลูกพันธุ์จำกัด

อนึ่งควรให้ความสนใจในการพัฒนาการเลี้ยงปลาสวยงามที่ถูกสุขลักษณะโดยใช้รูปแบบของวิสาหกิจชุมชน ทำธุรกิจครบวงจรตั้งแต่เพาะพันธุ์ อนุบาล เลี้ยง แปรรูป และการตลาด ดังตัวอย่างที่เคยทำมาที่นครพนมแต่ล้มเลิกไปเพราะปัญหาการขาดแคลนพันธุ์ปลา ทั้งรัฐควรให้ความสนใจพัฒนาสูตรอาหารที่ใช้เลี้ยงปลาให้ได้เนื้อปลาที่มีคุณภาพตรงกับที่ตลาดต้องการและแนะนำเทคนิคการเลี้ยงที่เหมาะสมให้แก่เกษตรกร ทั้งนี้คาดว่าเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนจะดำเนินการในประเทศไปบ้างแล้วนอกไปจากที่นำเข้าวัตถุดิบจากเวียดนาม

ในส่วนของปลาสวยงาม ผลผลิตการเลี้ยงที่ถูกสุขลักษณะและให้อาหารที่เหมาะสมอาจจะช่วยให้เนื้อปลามีคุณภาพดีขึ้น ปัจจุบันในพื้นที่หลักที่เลี้ยงปลาสวยงามที่นครสวรรค์มีการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโดยแกนนำเป็นเกษตรกรที่ทำหน้าที่ค้าและแปรรูปตลอดจนจัดหาปัจจัยการผลิตในการเพาะเลี้ยงปลาสวยงาม การพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลาสวยงามควรทำในรูปแบบวิสาหกิจชุมชนทำธุรกิจครบวงจร

7.2.9 โอกาสพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลาสด

ประเทศไทยมีปริมาณผลผลิตปลาสดจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำอยู่ในอันดับที่สิบ ดังได้กล่าวมาแล้วว่าปลาสดของประเทศไทยเป็นที่รู้จักกันในอาเซียนในนาม Sepat Siam แต่พัฒนาการเพาะเลี้ยงปลาชนิดนี้ยังมีไม่มากในภูมิภาคอาเซียน ประเทศไทยเป็นผู้เพาะเลี้ยงหลักในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนประเทศที่มีรายงานการเพาะเลี้ยงปลาชนิดนี้นอกจากไทยก็มีกัมพูชาและอินโดนีเซีย ซึ่งต่างมีผลผลิตไม่ถึงครึ่งหนึ่งของไทย แต่มูลค่าต่อหน่วยของปลาสดในอินโดนีเซียต่ำกว่าไทยถึงครึ่งหนึ่ง ในขณะที่มูลค่าต่อหน่วยของปลาสดในกัมพูชายังสูงกว่าไทย

ที่น่าสนใจสำหรับปลาสด คือ การแปรรูปซึ่งสามารถส่งออกในภูมิภาคนี้ได้ ปัจจุบันการแปรรูปปลาสดส่วนใหญ่ยังทำในลักษณะปลาสดตากแห้ง นอกจากนี้ที่ทำเป็นปลาตากแห้งยังมีโอกาสพัฒนาเป็นเนื้อปลาสดทอดกรอบเป็นชิ้นพร้อมรับประทานดังที่วางขายตามซูเปอร์มาร์เกตในประเทศอยู่ในปัจจุบัน มีช่องทางส่งออกปลาสดในภูมิภาคอาเซียนโดยการแปรรูป

อย่างไรก็ตามการเลี้ยงปลาสดยังมีข้อจำกัดเรื่องลูกพันธุ์ที่หายาก เกษตรกรต้องอาศัยพันธุ์ที่เกิดตามธรรมชาติในบ่อเลี้ยงเป็นสำคัญ นอกจากนี้พื้นที่เลี้ยงเดิมที่อำเภอบางบ่อซึ่งให้ผลผลิตปลาสดที่มีคุณภาพดี เนื่องจากสภาพพื้นที่ที่เอื้ออำนวย เป็นที่ยอมรับในหมู่ผู้บริโภคเปลี่ยนสภาพไปเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมส่งผลให้เกษตรกรส่วนหนึ่งต้องหาพื้นที่เลี้ยงใหม่ซึ่งก็ยังจำกัดอยู่ในภาคกลาง

การพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลาสดควรพิจารณาพื้นที่เลี้ยงที่เหมาะสมเพื่อเพิ่มผลผลิต ส่งเสริมการเพาะพันธุ์ปลาให้มีเพียงพอกับที่ต้องใช้เพาะเลี้ยง ส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อการเพาะเลี้ยงการแปรรูปและการตลาด และศึกษาช่องทางการตลาดเพื่อวางแผนพัฒนาการผลิตให้สอดคล้องกัน

7.2.10 โอกาสการพัฒนาการเพาะเลี้ยงหอยแครง

ผลผลิตหอยแครงมีปริมาณสูงเป็นอันดับที่ห้าของผลผลิตสัตว์น้ำจากการเพาะเลี้ยงในประเทศไทย แต่ส่วนแบ่งผลผลิตไม่ถึงร้อยละห้า ปัจจุบันประเทศไทยสามารถผลิตลูกพันธุ์หอยแครงในประเทศได้มากขึ้น มีการทำแปลงเพาะพันธุ์หอยแครง แต่ก็ยังมีการนำเข้าลูกพันธุ์หอยแครงจากมาเลเซีย ผลผลิตหอยแครงที่เพาะเลี้ยงได้ยังน้อยกว่าผลผลิตหอยแมลงภู่โดยมีผลผลิตหอยแครงเป็นประมาณครึ่งหนึ่งของหอยแมลงภู่ มีการเลี้ยงหอยแครงทั้งในภาคใต้ ภาคกลาง และภาคตะวันออก แต่พื้นที่เลี้ยงหลักในจังหวัดสุราษฎร์ธานีซึ่งมีผลผลิตต่อไร่สูงที่สุด ประสบปัญหาน้ำท่วมติดต่อกันมาในระยะหลัง มีน้ำเจ็ดลงทะเลมาก ทำให้ความเสียหายให้แก่แปลงเลี้ยงหอยแครง ผลผลิตลดลง

ในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนมีเพียงสามประเทศที่มีรายงานการเพาะเลี้ยงหอยแครงได้แก่มาเลเซียซึ่งมีผลผลิตมากที่สุด ตามมาด้วยประเทศไทยซึ่งมีผลผลิตเป็นรองมาเลเซียไม่มาก ปัจจุบันพื้นที่เลี้ยงหอยแครงในมาเลเซียเริ่มมีปัญหาค่าเสื่อมโทรมที่เกิดจากการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทำให้ผลผลิตลดลง เป็นปัญหาล้ายกับในประเทศไทย อีกประเทศหนึ่ง ในอาเซียนที่มีรายงานการเพาะเลี้ยงหอยแครงคือ กัมพูชาซึ่งมีผลผลิตน้อยมาก นอกจากนี้ในเวียดนาม รัฐบาลเวียดนามมีนโยบายส่งเสริมการเพาะเลี้ยงบริเวณชายฝั่งซึ่งจะเป็นการเพาะเลี้ยงหอยแครงและหอยตลับ แต่ไม่มีรายงานสถิติผลผลิตหอยแครงแยกออกมาเนื่องจากแจ้งรวมไว้ในผลผลิตหอยทะเลที่ไม่ได้จำแนก เวียดนามตั้งเป้าหมายในการพัฒนาการเพาะเลี้ยงหอยทะเลไว้ว่าประมาณครึ่งหนึ่งของผลผลิตที่ได้จะมาจากการเพาะเลี้ยงหอยแครง

ในภูมิภาคอาเซียนมีรายงานการส่งออกหอยแครงจากประเทศไทยไปเวียดนาม มาเลเซีย และ สปป.ลาว โดยมีเวียดนามเป็นประเทศผู้นำเข้าหลัก อย่างไรก็ตามปริมาณที่ส่งออกจากประเทศไทยไปประเทศสมาชิกอาเซียนยังน้อยมาก และเวียดนามเองก็มีการพัฒนาการเพาะเลี้ยงหอยแครงดังกล่าวมาแล้ว คาดว่าหอยแครงที่เวียดนามนำเข้าอาจเป็นลูกพันธุ์หอยแครงทั้งจากประเทศไทยและประเทศใกล้เคียง พบว่ามีการส่งออกหอยแครงจากประเทศไทยไปภูมิภาคอื่นๆ นอกอาเซียน ได้แก่ ญี่ปุ่นและจีน ซึ่งเป็นตลาดที่มีศักยภาพ และประเทศไทยยังสามารถขยายการส่งออกหอยแครงไปได้หากมีผลผลิตมากพอ และยังมีที่ส่งออกหอยแครง ไปสหรัฐอเมริกาแต่แนวโน้มปริมาณการส่งออกลดลง

หากมีพื้นที่เลี้ยงหอยแครงที่เหมาะสมคาดว่าประเทศไทยยังสามารถเพิ่มผลผลิตได้ ปัจจุบันผลผลิตลดลงเนื่องจากปัญหาพื้นที่เลี้ยงหอยแครงที่มีอยู่จำกัดและเสื่อมโทรมลง ส่วนหนึ่งอยู่ตามชายฝั่งที่มีปัญหาน้ำจืด เนื่องจากการระบายน้ำจากพื้นที่ชายฝั่งลงทะเล และยังมีปัญหาน้ำจืดที่เนื่องมาจากน้ำท่วมในพื้นที่ ในการพัฒนาการเพาะเลี้ยงหอยแครงควรพิจารณาหาพื้นที่เพาะเลี้ยงที่เหมาะสม ซึ่งอาจต้องอยู่ไกลจากชายฝั่งออกไปมากกว่าที่เป็นอยู่เพื่อลดผลกระทบทางลบจากการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเล โอกาสทางการตลาดของหอยแครงมีช่องทางมากกว่าหอยแมลงภู่ ทั้งปัจจุบันผู้ผลิตที่จะเป็นคู่แข่งทางการค้ายังมีไม่มาก การพัฒนาการเพาะเลี้ยงหอยแครงควรเร่งทำในช่วงที่ผลผลิตของมาเลเซียชะลอตัวลงและก่อนที่เวียดนามจะสามารถพัฒนาการเพาะเลี้ยงหอยแครงได้สำเร็จ

7.2.11 โอกาสการพัฒนาการเพาะเลี้ยงหอยแมลงภู่

สัตว์น้ำที่ประเทศไทยมีผลผลิตสูงเป็นอันดับที่สี่คือหอยแมลงภู่ (รองลงมาจากกุ้งขาว ปลา นิลและปลาดุก) แต่มีส่วนแบ่งผลผลิตไม่ถึงร้อยละสิบ นับเป็นสัตว์น้ำที่มีความสำคัญเชิงเศรษฐกิจ อีกชนิดหนึ่งแต่ผลผลิตลดลงนับแต่ปี 2552

ผลผลิตหอยแมลงภู่ที่เลี้ยงได้ในประเทศไทยส่วนใหญ่ยังใช้บริโภคในประเทศซึ่งปัจจุบัน เกษตรกรให้ความเห็นว่ายังผลิตได้ไม่พอกับความต้องการของตลาด การเพาะเลี้ยงหอยแมลงภู่ ในประเทศไทยมีปัญหาผลผลิตลดลงเนื่องจากพื้นที่เพาะเลี้ยงอยู่ใกล้ชายฝั่งได้รับผลกระทบจาก น้ำจืดที่ปล่อยลงสู่ทะเลทำให้เลี้ยงได้ผลน้อยลงเช่นเดียวกับการเพาะเลี้ยงหอยแครง บางปีก็เกิด ผลผลิตเสียหาย เป็นประเด็นที่เกษตรกรมีการรวมกลุ่มเรียกร้องขอค่าชดเชยจากรัฐอยู่เนืองๆ

ในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนด้วยกันประเทศไทยมีผลผลิตหอยแมลงภู่มากที่สุด มากกว่า ฟิลิปปินส์ซึ่งเป็นผู้ผลิตอันดับที่สองถึงสี่เท่า อีกสามประเทศสมาชิกอาเซียนที่เลี้ยงหอยแมลงภู่ คือ มาเลเซีย กัมพูชา และสิงคโปร์ ก็มีผลผลิตหอยแมลงภู่น้อยมากในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน ไทยส่งหอยแมลงภู่อไปเวียดนามมากที่สุดแต่ปริมาณที่ส่งไปมีแนวโน้มลดลง และมีการส่งออก ไป มาเลเซียมากขึ้นอย่างไรก็ตามปริมาณส่งออกเหล่านี้ยังมีไม่มาก

สำหรับการส่งออกหอยแมลงภู่อจากประเทศสมาชิกอาเซียนไปตลาดปลายทางหลักใน ภูมิภาคอื่นๆ ก็มีเพียงการส่งออกปญ่ปุ่นและจีน ซึ่งผู้ส่งออกจากภูมิภาคอาเซียน คือ ไทย เวียดนาม มาเลเซีย และฟิลิปปินส์ แนวโน้มปริมาณส่งออกลดลง

หนึ่งในปัจจุบันมีการนำเข้าหอยแมลงภู่อจากภูมิภาคอื่นนอกอาเซียนมากขึ้น แต่ยังมีราคา สูงและไม่จัดเป็นสินค้าในระดับเดียวกับหอยแมลงภู่อที่เลี้ยงได้ในประเทศ เช่น ที่นำเข้าจาก นิวซีแลนด์ และ ฝรั่งเศส ซึ่งมีขายในซูเปอร์มาร์เกต ภัตตาคาร และห้องอาหารของโรงแรมชั้นนำ

แม้ไทยจะเป็นผู้นำการเพาะเลี้ยงหอยแมลงภู่อในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน แต่โอกาส การเพิ่มผลผลิตและขยายช่องทางการค้ามีอยู่จำกัด ปริมาณผลผลิตมีแนวโน้มลดลง เช่นเดียวกับการส่งออก แต่ยังมีโอกาสในการนำหอยแมลงภู่อมาแปรรูปทำมูลค่าเพิ่ม เช่น ตากแห้ง ดองเค็ม และที่ผ่านมาเคยใช้บรรจุกระป๋องในลักษณะ Seafood cocktail รวมกับสัตว์น้ำชนิดอื่นๆ ใน ต่างประเทศก็มีการทำหอยแมลงภู่อแช่ในน้ำเกลือ (In brine) บรรจุกระป๋อง แต่หอยแมลงภู่อที่ได้ จากการเพาะเลี้ยงในประเทศไทยมีข้อจำกัดที่ตัวหอยมีขนาดเล็กและปริมาณผลผลิตยังลดลง การพัฒนาการเพาะเลี้ยงหอยแมลงภู่อควรคำนึงถึงการหาพื้นที่เลี้ยงที่เหมาะสมและพัฒนาวิธีการ เพาะเลี้ยงเพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ

7.2.12 โอกาสการพัฒนาการเพาะเลี้ยงหอยนางรม

หอยนางรมเป็นสัตว์น้ำที่มีผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงในเป็นอันดับที่สิบเอ็ดของประเทศไทย เช่นเดียวกับกรณีหอยแมลงภู่อและหอยแครง ผลผลิตหอยนางรมมีแนวโน้มลดลงทั้งชนิด หอยตะไกรและหอยปากจับ เนื่องจากความเสื่อมโทรมของพื้นที่เพาะเลี้ยงซึ่งได้รับผลกระทบ ในทางลบจากการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่ง ผลผลิตที่ได้ใช้บริโภคในประเทศเป็นสำคัญ

ประเทศไทยมีผลผลิตหอยนางรมเป็นอันดับที่สามในกลุ่มสมาชิกอาเซียน โดยปริมาณผลผลิตยังเป็นรองอินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ มีการส่งออกหอยนางรมจากประเทศไทยไปประเทศคู่ค้าหลัก ได้แก่ สหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรปบ้างไม่มากนักและปริมาณที่ส่งออกมีแนวโน้มลดลง สำหรับในกลุ่มสมาชิกอาเซียนประเทศที่ไทยส่งออกหอยนางรมไปมากที่สุดคือ สิงคโปร์แต่มีแนวโน้มลดลงเช่นกันกับยังมีที่ส่งออกไปกัมพูชาและมาเลเซียบ้างไม่มาก

พื้นที่เพาะเลี้ยงยังเป็นปัญหาหลักที่ควรได้รับการแก้ไขสำหรับการพัฒนาการเพาะเลี้ยงหอยนางรม การเพาะเลี้ยงหอยทั้งสามชนิดมีผลผลิตลดลงเนื่องจากความเสื่อมโทรมของพื้นที่เพาะเลี้ยงซึ่งมักจะอยู่ใกล้ชายฝั่ง แม้ไทยจะเป็นประเทศที่มีผลผลิตหอยแมลงภู่มากที่สุดในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนและมีผลผลิตหอยแครงเป็นอันดับสองรองจากมาเลเซีย แต่ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงมีแนวโน้มลดลงทั้งสามชนิด ทั้งยังอาศัยทั้งลูกพันธุ์และอาหารจากธรรมชาติเป็นสำคัญการเพาะเลี้ยงในพื้นที่ที่เหมาะสม และการพัฒนาผลผลิตให้มีคุณภาพอาจช่วยฟื้นฟูการเพาะเลี้ยงในส่วนนี้

แนวทางการพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในประเทศไทยควรเป็นดังนี้

1) **เพิ่มผลผลิตต่อพื้นที่** ซึ่งจะช่วยลดต้นทุนต่อหน่วยของสัตว์น้ำลงและเพิ่มความสามารถในการแข่งขันกับผลผลิตจากประเทศอื่นๆ ทั้งยังเป็นการใช้ประโยชน์จากพื้นที่เพาะเลี้ยงซึ่งค่อนข้างจำกัดในประเทศไทยให้ได้ผลผลิตมากขึ้น

2) **เพาะเลี้ยงให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพได้มาตรฐาน** เพื่อขยายช่องทางการตลาดให้สินค้าเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภคทั้งในประเทศ และต่างประเทศ การมีตลาดรองรับผลผลิตจะทำให้เกษตรกรมีแรงจูงใจในการลงทุนเพิ่มผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

3) **ลดต้นทุนการผลิต** เพื่อให้ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของไทยสามารถแข่งขันได้และสร้างโอกาสในการส่งออก

อนึ่งนอกจากสัตว์น้ำตามกรอบการศึกษา กรมประมงได้แนะนำการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชนิดอื่นๆ ให้แก่เกษตรกร เช่น ปลานวลจันทร์ทะเล ปลาช่อนทะเล และปลากะพงน้ำจืด โดยในแผนแม่บทการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำได้กำหนดไว้ว่าจะมีการพัฒนาสัตว์น้ำเศรษฐกิจชนิดใหม่ๆ เพิ่มขึ้นจากเดิม อย่างไรก็ตามในการพัฒนาการผลิตควรมีการวิเคราะห์ความต้องการของตลาด และช่องทางการตลาดเพื่อสนับสนุนให้การดำเนินการพัฒนาสามารถทำได้ดียิ่งขึ้นมีตลาดรองรับผลผลิตที่เกิดขึ้น

7.3 แนวทางการเพิ่มความสามารถของเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในประเทศไทย

เพื่อให้เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในประเทศไทยให้สามารถแข่งขันได้ในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนควรมีการดำเนินการดังต่อไปนี้

1) **ปัจจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ** ที่สำคัญในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ได้แก่ พื้นที่ พันธุ์ อาหารสัตว์น้ำ และเงินทุนในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

- **พื้นที่การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ** สำหรับการเพาะเลี้ยงกุ้งขาวยากที่จะเพิ่มพื้นที่เพาะเลี้ยง และผลผลิตต่อหน่วยพื้นที่ได้ ควรให้ความสนใจแก่การขยายฐานการผลิตไปยังประเทศใกล้เคียง สำหรับการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำอื่นๆ มีข้อจำกัดทั้งพื้นที่บนบก ที่ต้องใช้ในการขุดบ่อและพื้นที่ในน้ำที่ต้องใช้วางกระชัง ควรให้ความสำคัญแก่การเพิ่มผลผลิตต่อหน่วยพื้นที่ รวมทั้งให้ความสำคัญแก่การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่มีคุณภาพขายได้ราคาสูงเพื่อใช้ประโยชน์พื้นที่ที่มีอยู่จำกัดให้คุ้มค่า และควรพิจารณาหาพื้นที่เลี้ยงที่เหมาะสมสำหรับการเพาะเลี้ยงหอยในทะเล
- **ลูกพันธุ์สัตว์น้ำ** รัฐควรดำเนินงานวิจัยเพื่อการพัฒนาสายพันธุ์ที่ดีควบคู่ไปกับการดำเนินการของเอกชน เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาดังที่เคยเกิดขึ้นกับกุ้ง ทั้งนี้รัฐควรให้ความสำคัญแก่การเพาะพันธุ์สัตว์น้ำอื่นๆ นอกจากกุ้งขาว พัฒนาการเพาะพันธุ์สัตว์น้ำอื่นๆ ให้ได้สายพันธุ์ที่แข็งแรง มีความต้านทานโรค และเจริญเติบโตได้ดี และถ่ายทอดเทคโนโลยีการเพาะพันธุ์ให้แก่เกษตรกรพร้อมทั้งติดตามดูแลให้คำแนะนำเพื่อให้เกษตรกรสามารถขยายการเพาะพันธุ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ควรให้ความสำคัญแก่การถ่ายทอดเทคโนโลยีการเพาะพันธุ์ให้แก่เกษตรกรรายย่อยผ่านผู้นำกลุ่มเกษตรกร
- **อาหารสัตว์น้ำ** เป็นต้นทุนสำคัญของการเพาะเลี้ยง การพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำมีแนวโน้มที่จะส่งผลให้เกษตรกรต้องใช้อาหารสำเร็จรูปมากขึ้นทั้งเพื่อสุขภาพและโภชนาการ แต่ราคาอาหารสัตว์น้ำเพิ่มขึ้นรวดเร็วทำให้ต้นทุนการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำสูงขึ้น ควรมีการศึกษาวิจัยโครงสร้างการผลิต ราคา ระบบธุรกิจ และตลาดอาหารสัตว์น้ำ เพื่อประกอบการวางแผนลดต้นทุนส่วนนี้และกำหนดโครงสร้างราคาที่เป็นธรรม หากช่องทางลดต้นทุนการผลิตของเกษตรกรในส่วนนี้การรวมกลุ่มเกษตรกรจะช่วยเพิ่มอำนาจการต่อรองราคา ลดต้นทุนค่าอาหารลงได้อีกทางหนึ่ง
- **เงินทุนเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ** การรวมกลุ่มเกษตรกรโดยมีกิจกรรมการออมทรัพย์ควบคู่ไปกับกิจกรรมการผลิตและการตลาดสามารถลดข้อจำกัดด้านเงินทุนลงได้ในส่วนหนึ่ง กลุ่มเกษตรกรยังมีโอกาสขอความสนับสนุนในด้านสินเชื่อและการเงินเพื่อส่งเสริมพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ หน่วยงานของรัฐควรให้ข้อมูลแนะนำการเข้าถึงแหล่งเงินทุนตลอดจนช่องทางการใช้กลุ่มค้าประกันการกู้

2) **การจัดการการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ** แนวทางที่จะช่วยในการพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำให้ประสบความสำเร็จได้มีสามปัจจัยหลัก คือ ก) การมีลูกพันธุ์ที่ดี ข) ต้นทุนค่าอาหารสัตว์น้ำต้องไม่สูงเกินไป และ ค) เกษตรกรต้องมีการจัดการการเพาะเลี้ยงที่ดี ซึ่งจะสามารถเพิ่มผลผลิตอย่างยั่งยืนและเพิ่มมูลค่าของผลผลิตได้ รัฐโดยกรมประมงสามารถให้ข่าวสารข้อมูลแนวทางการจัดการเพาะเลี้ยงที่ดีได้ดังที่ทามาแล้วในกรณีของการเพาะเลี้ยงกุ้ง และควรปฏิบัติเช่นเดียวกันสำหรับการพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชนิดอื่นๆ

ในกรณีของการจัดการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเพื่อให้ได้ตามมาตรฐานฟาร์ม กรมประมงได้วางแนวทางการปฏิบัติเพื่อการเพาะเลี้ยงที่ดี (GAP) ไว้แล้ว การได้รับการรับรองให้เป็นฟาร์มที่มีการปฏิบัติเพื่อการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่ดีมีส่วนที่เกษตรกรต้องลงทุนเพิ่มขึ้นเพื่อให้ทำได้ตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ แต่สำหรับการเพาะเลี้ยงที่ไม่ได้ส่งออก (สัตว์น้ำที่ส่งออกต้องมาจากฟาร์มได้รับการรับรอง GAP) ไม่ว่าจะได้ GAP หรือไม่ ราคาที่เกษตรกรได้รับไม่ต่างกัน เกษตรกรขาดแรงจูงใจในการลงทุนเพื่อให้ได้ GAP ควรมีการใช้ตราสินค้าเป็นเครื่องมือยกระดับคุณภาพของสัตว์น้ำ ผลผลิตจากฟาร์มที่สามารถจัดการการเพาะเลี้ยงได้ดีมีผลผลิตที่มีคุณภาพควรมีตรารับรองเพื่อช่วยให้เกษตรกรขายผลผลิตที่มีคุณภาพที่ดีได้รับราคาที่สูงขึ้น

3) **เทคโนโลยีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ** เพื่อพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำควรให้ความสนใจแก่เทคโนโลยีที่ ก) ช่วยให้อัตราการเจริญเติบโตที่ดี ข) มีอัตราการสูงค) ใช้ระยะเวลาในการเลี้ยงที่เหมาะสมไม่นานจนเกินไป ง) อาหารสัตว์น้ำที่ใช้ควรมีอัตราแลกเนื้อที่ดีเพื่อลดต้นทุนการผลิต และ จ) เพาะเลี้ยงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพโดยใช้ต้นทุนไม่สูง รัฐโดยกรมประมงควรมีบทบาทในการวิจัยและพัฒนาเพื่อส่งเสริมการเพาะเลี้ยงและถ่ายทอดผลการวิจัยให้แก่เกษตรกรเพื่อพัฒนาการเพาะเลี้ยงในประเทศไทย แผนแม่บทการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่กรมประมงจัดทำครอบคลุมประเด็นเหล่านี้ ควรเร่งดำเนินการให้เป็นรูปธรรมต่อไป

4) **การรวมกลุ่มเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ** การรวมกลุ่มเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเป็นสิ่งที่ต้องทำโดยเร่งด่วนและถือเป็นแนวทางการพัฒนาที่สำคัญเพื่อช่วยให้เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในประเทศสามารถพัฒนาตนเองได้ก่อนเป็นประการแรก การพัฒนา การรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำทำได้โดยการให้หลักการจัดการทรัพยากรในพื้นที่อย่างมีส่วนร่วม ควรเริ่มจากกลุ่มเกษตรกร ก) ที่ต้องอาศัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเป็นรายได้หลัก ข) เป็นการเพาะเลี้ยงที่ไม่ส่งผลกระทบต่อชุมชน ค) เป็นกลุ่มเกษตรกรที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชนิดเดียวกันในรูปแบบเดียวกันเป็นขั้นแรกเพื่อให้มีข้อขัดแย้งน้อยที่สุด ง) มีผู้นำกลุ่มที่มีทักษะทั้งการผลิตและการตลาดและเป็นผู้เป็นที่สมาชิกกลุ่มยอมรับนับถือ จ) สมาชิกกลุ่มควรมีส่วนร่วมในการทำนงนคตของกลุ่มีการประชุมพบปะกันเป็นประจำเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและปรึกษาหารือกันหาทางพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่มรวมทั้งร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ฉ) สมาชิกควรมีบทบาทร่วมกันรวบรวมข้อมูลเป็นพื้นฐานประกอบการดำเนินงาน ข) มีการติดตามตรวจสอบให้สมาชิกปฏิบัติตามกติกาที่ร่วมกันกำหนดขึ้น ควรกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ที่ไม่ทำตามกติกา และมีการลงโทษตามที่กำหนดไว้²⁷

ปัจจุบันเกษตรกรมีการรวมกลุ่มกันบ้างแล้ว และที่ประสบความสำเร็จในการรวมกลุ่มมากที่สุดคือ การรวมกลุ่มของเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงกุ้งขาว มีทั้งการรวมตัวในระดับเกษตรกรและในระดับผู้ประกอบการ ทั้งรัฐยังสนใจพัฒนาความร่วมมือระหว่างรัฐกับเอกชนในธุรกิจกุ้ง การรวมตัวของกลุ่มเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงปลานิลก็มีการรวมกันเพื่อรวบรวมผลผลิตออกจำหน่ายและ

²⁷ ดูรายละเอียดในเรื่องโร และ คณะ (2555)

สนับสนุนการจัดหาปัจจัยการผลิตทั้งลูกพันธุ์และอาหารสัตว์น้ำ ทั้งยังมีกลุ่มที่ริเริ่มโดยประชาชน ชาวบ้าน กรณีปลาตะเพียนมีการจัดทำศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยได้รับความสนับสนุนจากหน่วยงาน ของรัฐ รวมทั้งมีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนทำตั้งแต่จัดหาปัจจัยการผลิต รวบรวมผลผลิต ออกจำหน่าย และแปรรูปผลผลิต การรวมกลุ่มในลักษณะนี้หน่วยงานของรัฐควรเข้าไปให้ คำแนะนำในการจัดทำโครงการและการของแหล่งทุนสนับสนุนการดำเนินงานดูแลให้เกิดความ เป็นธรรมตามสมควร ที่ผ่านมามีการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในการเพาะเลี้ยงปลาเพาะที่นครพนม แต่ต้องเลิกไปเพราะขาดแคลนลูกพันธุ์ มีการทำวิสาหกิจ ชุมชนแปรรูปปลาสาวยที่นครสวรรค์ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานในจังหวัด และกรมประมงริเริ่มส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนเพาะ เลี้ยงปลานวลจันทร์ทะเลที่ประจวบคีรีขันธ์

อนึ่งเพื่อส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกรให้เข้มแข็งควรมีการวิจัยและพัฒนาแนวทางการ รวมกลุ่มเกษตรกร ศึกษาจากกลุ่มที่ประสบความสำเร็จเพื่อวิเคราะห์เสนอรูปแบบที่ควรพัฒนา และขยายผลไปยังเกษตรกรกลุ่มอื่นๆ ต่อไป

5) **การตลาดและราคา** เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำรายย่อยยังมีปัญหาในการต่อรอง ราคากับผู้ค้าทั้งผู้ค้าปัจจัยการผลิตและผู้รับซื้อสัตว์น้ำ พบว่าในกรณีที่เกษตรกรมีการรวมกลุ่มซึ่ง ผู้นำเป็นเกษตรกรที่มีทักษะประสบความสำเร็จในการเพาะเลี้ยง เกษตรกรสามารถเลือกซื้อปัจจัย การผลิตในราคาที่ต่ำกว่า การรวมกลุ่มจะช่วยให้เกษตรกรมีข้อมูลและมีอำนาจการต่อรองที่ดีขึ้น สามารถร่วมกันทำการตลาดได้ดีกว่าการแยกกันขาย ในด้านราคาเพื่อให้เกษตรกรได้ทราบการ เคลื่อนไหวราคาสัตว์น้ำ หน่วยงานของรัฐควรมีการจัดทำข้อมูลระดับราคา Online เผยแพร่ให้ เกษตรกรเข้าถึงได้เป็นรายวัน

ในการพัฒนาผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำควรมีการวิจัยแนวโน้มและความต้องการ ของตลาดพร้อมทั้งช่องทางการกระจายผลผลิตตลอดจนโครงสร้างราคาเพื่อประกอบการวางแผน การพัฒนาการผลิต ให้ความมั่นใจแก่เกษตรกรได้ว่าเมื่อดำเนินการเพาะเลี้ยงแล้ว มีตลาดรองรับสามารถมีรายได้จากการขายผลผลิต

6) **บทบาทของภาคธุรกิจ** ภาคธุรกิจมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาอุตสาหกรรมสัตว์น้ำ ในประเทศทั้งในด้านการเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ อาหารสัตว์น้ำ การแปรรูปเพิ่มมูลค่า และการส่งออก ตลอดจนการวิจัยและพัฒนา ในการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนภาคธุรกิจมีบทบาทใน การเข้าไปขยายฐานการผลิตในประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ และร่วมมือพัฒนาผลผลิตเพื่อ การขยายตลาดทั้งในและนอกภูมิภาคอาเซียน

7) **การค้าสินค้าสัตว์น้ำระหว่างประเทศ** ในการส่งออกสินค้าสัตว์น้ำไปยังตลาดนอก ภูมิภาคอาเซียน คู่แข่งที่สำคัญของประเทศไทยจากกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนคือ เวียดนาม การขยายตลาดในตลาดปลายทางหลักของไทยมีโอกาสค่อนข้างจำกัดเนื่องจากปัจจุบันไทยเป็น ผู้ครองตลาดซึ่งมีส่วนแบ่งในตลาดปลายทางสูงอยู่แล้ว หากจะขยายการส่งออกเพื่อรองรับผลผลิต ที่เพิ่มขึ้นจากการพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ควรมีการศึกษาความต้องการของตลาดและ ช่องทางที่จะส่งออก เพื่อวางแผนการพัฒนาผลผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด

ในการส่งออกไปประเทศสมาชิกอาเซียน เวียดนามก็เป็นตลาดหลักสำหรับการส่งออก กุ้งขาวของไทยเช่นเดียวกับการส่งออกปลากะพงขาวและหอยแครง สิงคโปร์เป็นตลาดหลักสำหรับ ปลานิล ปลาดุก ปลาดูเก้ และหอยนางรม มาเลเซียเป็นตลาดหลักสำหรับหอยแมลงภู่ และปลาสลิด ปริมาณการส่งออกสัตว์น้ำแต่ละชนิดไปประเทศสมาชิกอาเซียนยังมีไม่มาก ในการพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำอื่นๆ นอกจากกุ้ง ประเทศไทยยังมีโอกาสส่งออกไปยังประเทศสมาชิกอาเซียนแต่ต้นทุนการผลิตต้องไม่สูงเพื่อให้สามารถแข่งขันได้ ส่งออกผลผลิตที่มีคุณภาพ และควรให้ความสนใจพัฒนาการส่งออกสินค้าสัตว์น้ำแปรรูปพร้อมปรุงซึ่งจัดเป็นสินค้ามูลค่าเพิ่มเพื่อการส่งออก

ในการพัฒนาการส่งออกเพื่อรองรับผลผลิตที่จะได้จากการพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ผลผลิตสินค้าที่จะส่งออกต้องมีปริมาณมากพอและสม่ำเสมอ ข้อนี้เป็นอุปสรรคในการพัฒนาการส่งออกจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำอื่นๆ (นอกจากกุ้ง) ที่การเพาะเลี้ยงยังดำเนินการโดยเกษตรกรรายย่อยเป็นส่วนมากและกระจายกระจาย ทางหนึ่งที่จะช่วยได้คือ อาศัยการพัฒนาจากการรวมกลุ่มเกษตรกร

รัฐควรให้ความสนใจแก่สินค้าสัตว์น้ำที่นำเข้า ควรให้นำเข้าเฉพาะผลผลิตสัตว์น้ำที่มีคุณภาพไม่ด้อยกว่าผลผลิตในประเทศ โดยมีมาตรฐานไม่ต่ำกว่าผลผลิตในประเทศใช้ระเบียบข้อบังคับในการนำเข้าไม่น้อยไปกว่าที่ผู้ส่งออกของไทยต้องเผชิญในการส่งออกสัตว์น้ำไปยังประเทศปลายทาง

8) นโยบายของรัฐ ด้วยความจำกัดของผลผลิตที่ได้จากการทำประมงในแหล่งน้ำธรรมชาติ จำเป็นที่ประเทศไทยต้องเร่งพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำให้ทัดเทียมประเทศอื่นๆ โดยเฉพาะประเทศสมาชิกอาเซียนซึ่งมีพื้นฐานทรัพยากรใกล้เคียงกัน นอกจากการเพาะเลี้ยงกุ้ง แล้วรัฐควรกำหนดทิศทางและเป้าหมายในการพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำให้ชัดเจน จำเป็นต้องเพิ่มผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำอื่นๆ ที่มีความเป็นไปได้ นอกจากกุ้งแล้วกรมประมงควรกำหนดแนวทางเพิ่มผลผลิตภาคการประมงจากการพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ โดยระบุชนิดของสัตว์น้ำ และเป้าหมายการพัฒนาทั้งพื้นที่เพาะเลี้ยงและปริมาณผลผลิตเพื่อทดแทนผลผลิตจากการทำประมงจากแหล่งน้ำธรรมชาติที่ลดลง เพิ่มผลผลิตต่อหน่วยของพื้นที่เลี้ยง ให้ความสำคัญแก่คุณภาพของผลผลิตเพื่อรองรับการส่งออก และลดต้นทุนการผลิตลงเพื่อให้แข่งขันได้ในตลาดต่างประเทศ

สภาวะแวดล้อมเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ภาครัฐควรให้ความสำคัญ สภาวะแวดล้อมที่เหมาะสมจะช่วยให้การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำได้ผลผลิตที่ดี เพื่อพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำอย่างยั่งยืนควรมีการกำหนดแนวทางในการในการรักษาสภาวะแวดล้อมที่บังคับใช้อย่างได้ผล ควรมีกฎระเบียบควบคุมการรักษาสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจน พร้อมทั้งชี้แจงให้เกษตรกรเข้าใจความสำคัญของการรักษาสภาวะแวดล้อม เพื่อให้ถือปฏิบัติ ควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังสภาวะแวดล้อม และควรให้ความสำคัญแก่การแก้ปัญหาคุณภาพน้ำตลอดจนการบริหารจัดการน้ำเพื่อลดปัญหาการมีน้ำไม่พอใช้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำตลอดจนการเฝ้าระวังและคาดการณ์การกักน้ำท่วม พร้อมทั้งแจ้งข่าวให้เกษตรกรได้ทราบล่วงหน้าเพื่อให้สามารถปรับตัววางแผนการผลิตและลดความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นได้

ในการพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำบัจัยที่เกษตรกรสามารถควบคุมได้ในระดับหนึ่ง คือ บัจัยภายในฟาร์ม เช่น การใช้บัจัยการผลิต การจัดการการเพาะเลี้ยง การใช้เทคโนโลยีในการเพาะเลี้ยง และการแปรรูปเพิ่มมูลค่า ส่วนบัจัยภายนอกฟาร์ม เช่น การวิจัยและพัฒนาการตลาดและราคา การรวมกลุ่มเกษตรกร ยังต้องการการสนับสนุนจากภาครัฐตลอดจนภาคเอกชนที่เข้มแข็งเพื่อร่วมกันส่งเสริมความสามารถของเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในประเทศให้สามารถแข่งขันได้ในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ขณะเดียวกันก็ควรมีความร่วมมือ ระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนในการขยายฐานการผลิตไปยังประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ เพื่อลดความจำกัดด้านพื้นที่เพาะเลี้ยงของประเทศไทยลง และส่งเสริมความร่วมมือในภูมิภาค เพื่อพัฒนาเพิ่มผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงและพัฒนาโอกาสทางการค้าสัตว์น้ำในอนาคต

กุลภา บุญชูวงศ์. 2554. **สถานการณ์การเลี้ยงสัตว์น้ำจืดของไทย**. ส่วนเศรษฐกิจการ
ประมง กรมประมง.

กฤษณ์ เสรีรัตน์. 2545. **การวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจของการผลิตปลากะพงขาวในกระชัง
ในจังหวัดสงขลา ปีการผลิต 2543**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (เศรษฐศาสตร์
เกษตร), มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

กรมประมง. 2542. **คู่มือการเลี้ยงปลาตก**. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

_____. 2549. **การเพาะเลี้ยงปลาตะเพียนขาว**. สำนักพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยี
การประมง, กรมประมง. 14 หน้า.

_____. 2550. **การเพาะเลี้ยงปลาโพง**. (ออนไลน์). สืบค้นจาก : [http://www.fisheries.
go.th/if-suratthani/web2/images/download/plamong.pdf](http://www.fisheries.go.th/if-suratthani/web2/images/download/plamong.pdf) วันที่ 1 มีนาคม 2555.

_____. 2550. **การเลี้ยงหอยแครง**. สำนักพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีการประมง,
กรมประมง. 20 หน้า.

_____. 2550. **การเลี้ยงหอยนางรม**. สำนักพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีการประมง,
กรมประมง. 24 หน้า.

_____. 2550 **การเลี้ยงหอยแมลงภู่**. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. ฝ่ายเผยแพร่
ส่วนเผยแพร่การประมง สำนักพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีการประมง.

_____. 2554 **แผนแม่บทการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2555 - 2559**
(ฉบับร่าง). กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

ศทาภู ปานบุญ, วรรณยุ ชุนเจริญ, เขมชาติ จิวประสาท และอายุวัฒน์ นิลศรี. 2548. **ผลของ
อัตราความหนาแน่นต่อการเจริญเติบโตของปลาโพงในกระชัง**. เอกสารวิชาการ
ฉบับที่ 9/2548. สำนักวิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืด กรมประมง. 18 หน้า.

จักรกฤษณ์ อาจารย์มารยาท. 2552. **การวิเคราะห์เศรษฐกิจการผลิตปลากะพงขาวในกระชัง
อ.บางปะกง จ.ฉะเชิงเทรา ปี 2550**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (เศรษฐศาสตร์
เกษตร), มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

จันทิมา หลงสีดา. 2547. **เศรษฐกิจการผลิตและการจัดการผลผลิตของเกษตรกรผู้เลี้ยง
กุ้งก้ามกราม จังหวัดกาฬสินธุ์**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (ธุรกิจการเกษตร),
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

จินตวณี โลหะการ. 2547. **การวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนของการเลี้ยงปลากะรัง
ในกระชังในจังหวัดพังงา ปีการผลิต 2546**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์.

เจษฎา อีสหะ, สุภาวดี โกยตุล และจันทร์เพ็ญ บุตรไส. 2553. **การศึกษาการผลิต และต้นทุน
ของการเลี้ยงปลาสร้อยในรูปแบบการเลี้ยงที่ต่างกัน**. รายงานการวิจัย. คณะเทคโนโลยี
การเกษตรและอุตสาหกรรมเกษตร 2553. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ.

- ชาณุณรงค์ แนนอุดร. 2552. **ปัจจัยที่มีผลต่อการลดต้นทุนการเลี้ยงปลานิลในกระชังของกลุ่มผู้เลี้ยงปลานิลในกระชัง บ้านพักสุขใจ เขื่อนลำปาว จังหวัดกาฬสินธุ์**. การศึกษาค้นคว้าอิสระ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- เดชา รอดระรัง และศิริภรณ์ โคตรมี. 2550. การอนุบาลปลาซวยโฌงในบ่อซีเมนต์ http://www.fisheries.go.th/if-udonthani/data/Hybrid_nurse.pdf, วันที่ 1 เมษายน 2556.
- ธิญดา ธรรมประกฤติ. 2548. **การวิเคราะห์เศรษฐกิจการผลิตและการตลาดปลาตก ปีกุ้ยในอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ปี 2548**. วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (เศรษฐศาสตร์เกษตร), มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นเรศ กิจจาพัฒนาพันธุ์. 2554. **ต้นทุนการเพาะเลี้ยงปลากระพงขาวขนาดใหญ่ที่เกาะยอ. กรมประมง**.
- นันทวรรณ ช่างคิด, พรทิพย์ ทวีพงษ์ และอาดิดา นิโด. 2551. **โครงการบทบาทสตรีในการมีส่วนร่วมสร้างมูลค่าเพิ่มหอยแมลงภู่ อ.กาญจนดิษฐ์ จ.สุราษฎร์ธานี**. สำนักงานกองทุนการวิจัย (สกว.).
- นิตย์ หทัยสรวงศ์ สุขศรี, ณัฐวุฒิ สุวรรณทิพย์, ไพศาล นาคกราย และ ภัทรวิ อินทพันธ์. 2553. **การจัดการห่วงโซ่อุปทานของหอยแครง จังหวัดสุราษฎร์ธานี**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ปกรณ์ อุ่นประเสริฐ. 2541. **การเพาะเลี้ยงปลาตะเพียนขาว**. เอกสารเผยแพร่ กองส่งเสริมการประมง กรมประมง. (ออนไลน์). สืบค้นจาก : http://www.eto.ku.ac.th/neweto/e-book/fish/f_tapean.pdf, วันที่ 1 ตุลาคม 2555.
- พฤตินันท์ ฉายากุล. 2545. **การวิเคราะห์เศรษฐกิจการผลิตปลาดุกกลุ่มสมอยุทธในจังหวัดสุพรรณบุรี ปี 2542**. วิทยานิพนธ์สาขาเศรษฐศาสตร์เกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ภรณ์ญ ถมพลกรัง. 2553. **รายงานสรุปผลการดำเนินงาน โครงการการจัดการเพื่อเพิ่มผลผลิตการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในกระชังในแหล่งน้ำที่เหมาะสม ปี 2553**. สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง.
- มัลลิกา มัธยมนันท์. 2551. **การวางแผนเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาธุรกิจการเลี้ยงกุ้งก้ามกราม: กรณีศึกษาฟาร์มเลี้ยงกุ้งก้ามกราม บ้านตูม ตำบลบัวบาน อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์**. รายงานการศึกษาค้นคว้าปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (ธุรกิจการเกษตร). มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เมธี แก้วเนิน แสงเทียน อัจฉิมานูกร และจันทรา ศรีสมวงศ์. 2549. **การศึกษารูปแบบการเลี้ยงการใช้วัสดุไม้ และต้นทุนผลตอบแทนในการเลี้ยงหอยแมลงภู่: กรณีศึกษาจังหวัดฉะเชิงเทราและสุราษฎร์ธานี**. 2549. การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 44, หน้า 501 - 509.
- เยาวดี ตินศิริสุข และนายชาติ วีระสิทธิ์. 2542. **การศึกษารู้นาทางเศรษฐกิจ และสังคมของผู้ผลิตกุ้งก้ามกราม ในเขตอำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี**. รายงานการวิจัย. สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตพระนครศรีอยุธยา หันตรา.

- รัชฎาภรณ์ บุญฤทธิ์. 2554. **ปัจจัยการผลิตที่มีผลต่อประสิทธิภาพการผลิตกุ้งขาว (Litopenaeus vannamei) ของเกษตรกรในอำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา**. วิทยานิพนธ์ เกษตรศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- รุ่งตะวัน ห้อยตระกูล. 2532. **การวิเคราะห์เศรษฐกิจการผลิตปลาสดในจังหวัดสมุทรปราการ ปีการผลิต 2530/31**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วัฒนา วรรณประภา. 2546. **การวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนจากการเลี้ยงปลานิลใน กระชังในบริเวณเขื่อนลำปาว ในเขตอำเภอยางตลาดและอำเภอเมือง จังหวัด กาศสินธุ์**. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วัลภา ชีวาลักษณ์. 2550. **การวิเคราะห์ต้นทุนผลตอบแทนและแนวทางการจัดการการเลี้ยง ปลากระพงขาวในกระชัง : กรณีศึกษาทะเลสาบสงขลาตอนนอก บริเวณพื้นที่ ต.เกาะยอ อ.เมือง จ.สงขลา**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการประมง). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- วิทยา ไชวทะเล. 2548. **การจัดการธุรกิจของฟาร์มเลี้ยงปลาอุกปักกู่ในบ่อดินอำเภอวิเศษ ไชยชาญ จังหวัดอ่างทอง**. การศึกษาอิสระ. สาขาธุรกิจการเกษตร. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วีณา อภิรักษ์ธนากร. 2542. **การผลิตและการตลาดปลากะรังที่เลี้ยงในกระชังในจังหวัดพังงา และจังหวัดสตูล ปี พ.ศ. 2541**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วรเดช โพธิ์ราชา. 2548. **การจัดการธุรกิจการผลิตปลานิลเพื่อการค้า ในเขตอำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร**. รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (ธุรกิจ การเกษตร) มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. 2555. **โครงการศึกษาผลกระทบจากการเปิดเสรีการ ลงทุนในสาขาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำภายใต้กรอบอาเซียน**. กรมประมง. กระทรวง เกษตรและสหกรณ์
- สถิติการประมง. 2554. **รายงานพื้นที่เพาะเลี้ยงกุ้งทะเล**. กลุ่มวิจัยและวิเคราะห์สถิติการประมง. ศูนย์สารสนเทศ. กรมประมง. (ออนไลน์). สืบค้นจาก: http://www.fisheries.go.th/itstat/yearbook/data_2554/menu_2554.htm. วันที่ 17 กันยายน 2555.
- สุนทร เลิศพนมวรรณ. 2549. **การวิเคราะห์โครงการทางการเงินในการลงทุนเลี้ยงกุ้งก้ามกราม ในจังหวัดราชบุรี**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรบัณฑิต (เศรษฐศาสตร์เกษตร), มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์.
- สุริยัน ธัญกิจจานุกิจ, พุทธพล สุวรรณชัย และเมธี แก้วเนิน. 2549. **การวิเคราะห์ต้นทุนและ ผลตอบแทน และปริมาณแพเลี้ยงหอยแมลงภู่มวลสูงแบบแพแขวน ในบริเวณอ่าวศรีราชา จ.ชลบุรี ในช่วงปี 2547 - 2548**. การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 44, หน้า 545 - 552.
- ส่วนวิจัยเศรษฐกิจปศุสัตว์และประมง. 2548. **ศักยภาพการผลิตการตลาดกุ้งขาวแวนนาไม ของ ประเทศไทย ปี 2548**. สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2552. **การผลิตและการตลาดหอยแครง**. เอกสารวิจัยเศรษฐกิจ เลขที่ 114.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2552. **ศักยภาพการผลิตและการตลาดปลานิล**. เอกสารวิจัย เศรษฐกิจการเกษตร เลขที่ 119.

ศิราณี ยอยจันทร์ศรี และ วีระชัย พงศ์จรรยากุล. 2548. **ผลของอัตราความหนาแน่นที่มีต่อการเจริญเติบโตและผลผลิตปลาโพงในกระชังในแม่น้ำโขง**. เอกสารวิชาการฉบับที่ 8/2548. สำนักวิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืด. กรมประมง. 18 หน้า.

ศิริรัตน์ รอดทิม. 2555. **การศึกษาแนวทางการจัดการการเพาะเลี้ยงหอยนางรมภายใต้สภาวะความแปรปรวนของภูมิอากาศ**. การนำเสนอผลงานวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์ ทรัพยากร. การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 1 ด้านเศรษฐศาสตร์เกษตร เศรษฐศาสตร์ ทรัพยากร เศรษฐศาสตร์การอาหาร และธุรกิจการเกษตร วันศุกร์ที่ 18 พฤษภาคม 2555 ณ โรงแรม รามาร์เก็เด.

ศิริลักษณ์ หาดเพชร. 2550. **การวิเคราะห์เศรษฐกิจการผลิตกุ้งขาวในอำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ปีการผลิต 2548**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (เศรษฐศาสตร์เกษตร), มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ศิริรัตน์ วารุณประภา. 2547. **การวิเคราะห์เศรษฐกิจการผลิตกุ้งก้ามกราม ในจังหวัดสุพรรณบุรี ปีการผลิต 2544/45**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรบัณฑิต (เศรษฐศาสตร์เกษตร), มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืดชัยนาท. มปป. **คำแนะนำการเลี้ยงที่ดีสำหรับปลาสร้อยโพง**. กรมประมง.

อิทธิพล มาศชา. 2550. **การจัดการระบบการตลาดปลาสร้อยในบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนอุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น ปี พ.ศ. 2547**. รายงานการศึกษาอิสระ. สาขาธุรกิจการเกษตร มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

Food and Agriculture Organization 2010. **The State of World Fisheries and Aquaculture 2010**. FAO Fisheries and Aquaculture Department. Rome.

ITC. 2013. **International Trade Statistic 2007-2010**. International Trade Center.

KU eMagazine. 2546. **การเลี้ยงหอยแมลงภู่มูลงสู่แบบพัฒนา**. (online) สืบค้นจาก <http://www.ku.ac.th/e-magazine/august46/agri/shell.html>, วันที่ 28 กันยายน 2555.

Tokrisna, Ruangrai. 2006. **Utilization of Coastal Areas for Shrimp Farming in Southern Thailand. Shrimp Culture Economics, Market and Trade**. PingSun Lueng and Carole Engle ed., Blackwell Publishing.

_____. 2010. **Meeting Social and Economic Challenges on Aquaculture in Southeast Asia, Regional Technical Consultation for Sustainable Aquaculture Development of Southeast Asia Towards 2010**. Southeast Asian Fisheries Development Center. 17-19 March 2010

ภาคผนวก

ตารางผนวกที่ 1 ร้อยละของปริมาณผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงเปรียบเทียบกับผลผลิตจากภาคประมงโดยรวมของอาเซียน และแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียน ปี 2523 - 2554

ปี พ.ศ.	รวมทุกประเทศ	อาเซียน	อินโดนีเซีย	เวียดนาม	ฟิลิปปินส์	ไทย	สหภาพม่า	มาเลเซีย	สปป.ลาว	กัมพูชา	สิงคโปร์	บรูไน
2523	9.72	12.03	12.00	17.72	19.37	5.33	0.48	16.93	5.87	0.54	0.57	0.00
2524	10.01	11.95	13.87	17.36	19.80	6.49	0.52	9.06	7.00	0.47	1.71	0.00
2525	10.22	11.54	13.50	16.43	21.39	4.08	0.59	7.79	8.27	0.68	5.57	0.00
2526	11.21	11.73	13.52	15.03	22.08	4.42	0.65	5.84	8.95	1.37	7.21	0.00
2527	11.60	12.62	14.30	15.31	22.98	5.23	0.64	8.42	9.62	2.50	4.37	0.00
2528	12.51	12.99	14.66	16.00	24.11	6.08	0.78	6.48	15.38	4.25	5.12	0.00
2529	12.98	12.47	15.78	15.35	22.53	5.27	0.85	6.29	19.23	2.99	6.19	0.00
2530	14.03	13.28	16.65	16.31	25.34	5.44	0.80	5.10	21.43	3.04	10.97	0.05
2531	14.85	14.69	16.95	17.44	26.40	8.23	0.81	5.39	25.00	5.29	12.91	0.10
2532	15.54	15.19	17.10	17.27	26.53	9.62	0.95	5.70	28.57	6.74	15.55	0.09
2533	16.37	15.83	18.49	17.22	26.80	10.46	0.95	5.24	35.71	5.74	13.91	0.25
2534	17.74	16.14	17.79	16.82	26.63	11.89	1.20	6.61	36.21	5.69	15.27	0.06
2535	19.71	16.35	17.79	16.61	28.04	11.43	3.43	7.20	35.87	7.69	20.34	0.99
2536	21.81	17.69	18.12	16.79	30.15	13.51	6.53	9.11	36.07	7.25	20.16	2.04
2537	22.95	18.88	16.98	25.12	31.93	14.46	7.97	9.65	32.00	7.94	17.28	1.59
2538	25.00	19.74	16.93	26.40	33.51	15.58	8.71	10.62	32.00	8.45	26.41	2.14
2539	26.24	20.26	18.95	20.12	36.03	15.58	10.61	8.77	41.03	9.20	26.40	2.03
2540	26.64	19.26	16.56	20.66	35.23	15.68	9.58	8.40	52.86	10.30	30.65	3.36
2541	29.57	19.44	15.69	21.33	35.21	16.87	8.98	10.35	51.93	11.56	32.40	3.29
2542	29.91	20.71	18.04	21.73	35.88	19.03	9.01	11.74	50.27	5.28	38.31	5.74
2543	30.57	21.57	19.42	23.96	36.70	19.76	8.30	11.49	58.99	4.83	48.76	4.35
2544	32.53	22.99	20.05	26.07	38.47	22.32	9.26	12.50	61.73	3.93	57.07	5.84
2545	33.93	24.71	20.61	28.77	39.69	25.14	12.89	12.57	64.10	4.30	64.48	7.09
2546	35.98	26.50	20.90	34.27	40.04	27.19	15.79	12.95	68.53	6.73	70.67	8.21
2547	36.73	30.03	24.14	38.77	43.67	30.73	20.15	13.11	68.53	10.93	71.33	26.94
2548	38.17	33.42	31.11	42.47	45.48	31.67	21.88	15.05	69.32	10.28	75.50	14.35
2549	40.22	35.26	34.03	45.53	47.40	33.41	22.27	15.03	69.03	7.83	73.42	17.25
2550	41.43	37.95	38.34	50.58	46.95	37.29	21.29	15.67	69.01	7.14	56.11	19.61
2551	42.99	41.33	43.52	53.90	48.42	41.53	21.30	20.17	68.77	8.49	68.43	16.71
2552	44.51	43.20	47.99	53.17	48.74	43.09	21.95	25.20	71.43	9.71	62.71	19.69
2553	46.45	45.49	53.83	52.85	49.32	41.53	21.74	28.79	72.65	10.91	66.89	18.04
2554	46.95	47.67	58.14	54.95	52.42	35.12	19.69	27.58	73.57	12.81	71.06	20.15

ที่มา: คำนวณจากข้อมูลขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ

ตารางผนวกที่ 2 ปัญหาในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของเกษตรกรไทย

รายการ	ปัจจัยการผลิต				ปัจจัยภายนอก		สภาพแวดล้อม				อื่นๆ
	รายการ	พันธุ์	ยา	อาหาร	แรงงาน	น้ำเสีย	น้ำจืด/ไม่พอ	อุณหภูมิ	กระแสน้ำ	ความลึก	ศัตรูสัตว์น้ำ
กุ้งขาว	3	1	4	1	1	1	1	1	1	3	1
ปลากะพงขาว	2	2	1	1	4	1	1	1	1	2	3
ปลากะรัง	3	1	2	1	2	1	2	2	1	2	1
หอยแมลงภู่	2	1	1	1	4	4	3	1	1	1	1
หอยแครง	1	1	1	1	4	3	2	1	1	2	1
หอยนางรม	2	1	1	1	3	3	2	1	2	1	1
ปลานิล	3	3	4	1	2	2	2	1	3	3	2
ปลาดุก	2	1	4	1	1	1	4	1	1	1	1
ปลาดตะเพียน	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
กุ้งก้ามกราม	3	1	3	1	1	1	1	1	1	1	1
ปลาสลิด	2	1	1	2	3	4	2	1	1	3	1
ปลาสวาย	1	1	4	1	1	1	1	1	1	1	3

ที่มา: สอบถามเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในพื้นที่ศึกษา

หมายเหตุ: 1 = ไม่มีปัญหา 2 = มีปัญหาค่อนข้างน้อย 3 = มีปัญหาค่อนข้างมาก 4 = ไม่มีปัญหา

ตารางผนวกที่ 3 ความต้องการการสนับสนุนจากภาครัฐในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของเกษตรกรไทย

รายการ	ความรู้	ราคา	ตลาด	จดทะเบียน	อื่นๆ
กุ้งขาว	3	3	3	1	2
ปลากะพงขาว	2	2	1	2	2
ปลากะรัง	2	4	4	3	1
หอยแมลงภู่	2	2	2	1	2
หอยแครง	2	3	3	3	2
หอยนางรม	2	3	3	2	1
ปลานิล	3	1	3	2	1
ปลาดุก	2	4	3	1	2
ปลาดตะเพียน	4	2	2	2	1
กุ้งก้ามกราม	2	4	4	1	2
ปลาสลิด	3	3	2	2	2
ปลาสวาย	2	4	4	2	2

ที่มา: สอบถามเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในพื้นที่ศึกษา

หมายเหตุ: 1 = ไม่ต้องการ 2 = ต้องการค่อนข้างน้อย 3 = ต้องการค่อนข้างมาก 4 = ต้องการมาก

ตารางผนวกที่ 4 ผลกระทบจากการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในความเห็นของเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในประเทศไทย

	ปัจจัยการผลิต	ราคาสัตว์น้ำ		ต่างชาติเข้ามาลงทุน		ไทยไปลงทุนประเทศอื่น	แรงงาน		มาตรฐานสินค้า	การนำเข้าจากอาเซียน	สิ่งแวดล้อม	ความเป็นอยู่	อาชญากรรม	แย่งชิงทรัพยากร	กรรมสิทธิ์ที่พึงได้
		เพิ่มขึ้น	ลดลง	เพาะเลี้ยง	แปรรูป		อาเซียนมาไทย	ไทยไปอาเซียน							
กุ้งขาว	3	2	-	2	3	4	3	4	3	2	2	1	2	2	1
ปลากะพงขาว	1	4	-	1	1	1	1	2	3	4	3	-	2	1	1
ปลากะรัง	3	1	2	3	3	2	3	2	3	4	3	3	3	2	3
หอยแมลงภู่	1	4	-	1	3	3	3	1	4	4	4	1	2	1	3
หอยแครง	4	3	1	3	2	4	1	1	3	4	4	1	1	2	3
หอยนางรม	1	2	3	1	1	5	2	2	4	2	1	1	1	1	1
ปลานิล	1	3	1	2	2	2	4	4	5	3	2	2	4	2	2
ปลาดุก	1	1	-	4	1	2	2	2	2	5	5	2	3	3	1
ปลาตะเพียน	5	5	-	2	3	4	4	3	3	3	2	4	2	2	3
กุ้งก้ามกราม	1	2	2	2	3	4	3	4	2	2	5	3	1	3	3
ปลาสด	3	5	-	4	5	1	5	4	3	3	4	4	5	5	4
ปลาหมอ	3	4	1	3	-	2	3	-	2	2	-	-	-	2	-

ที่มา: สอบถามเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในพื้นที่ศึกษา

หมายเหตุ: - = ไม่มีผู้เห็นด้วย 1 = ส่วนน้อยเห็นด้วย 2 = น้อยกว่าครึ่งเห็นด้วย 3 = มากกว่าครึ่งเห็นด้วย 4 = ส่วนใหญ่เห็นด้วย 5 = ทั้งหมดเห็นด้วย

ตารางผนวกที่ 5 เปรียบเทียบการเพาะเลี้ยงปลากระชังในประเทศไทย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์
สหภาพพม่า และมาเลเซีย

ไทย	อินโดนีเซีย	ฟิลิปปินส์	สหภาพพม่า	มาเลเซีย
กระชัง 2555 ^{1/}	กระชัง 2553 ^{2/}	กระชัง 2555 ^{3/}	กระชัง 2555 ^{3/}	ในกระชัง 2555 ^{4/}
ขนาด 4x4 ม.	ขนาด 3X3X3 ม. 4 กระชัง	ใช้อาหารเม็ด	ขนาด 3X3X3 ม.	ใช้ลูกพันธุ์ขนาด 3 นิ้ว หรือ
ขนาด 8 นิ้ว	ลูกพันธุ์ 12-16	ลูกพันธุ์ 150-200	FCR 2.4	ลูกพันธุ์ 89-278
ตัว/ตรม.	ตัว/ตรม.		ตัว/ตรม.	จากบ่ออนุบาล
ระยะเวลาเลี้ยง	ระยะเวลาเลี้ยง	ระยะเวลาเลี้ยง		รอด 60%
อัตรา 8 เดือน	7-12 เดือน	155 วัน		
อัตราการรอด 77%	อัตราการรอด 90-95%	อัตราการรอด 87%	อัตราการรอด 30%	
ผลผลิต 12 กก./ ตรม./รุ่น	ผลผลิต 28 กก./ ตรม./รุ่น		ผลผลิต 27-83 ตัว/ ตรม./รุ่น	
ขนาดผลผลิต	ขนาดผลผลิต	ขนาดผลผลิต	ขนาดผลผลิต	
0.8-1.3 กก./ตัว	420-500 กรัม/ตัว	605 กรัม/ตัว	420-500 กรัม/ตัว	
ต้นทุน = \$5.43/กก.		ราคาขาย		ราคาขาย
ราคาขาย		ขนาด 400 กรัม/ตัว		\$7.87-24.58/กก.
= \$10.81/กก.		= \$5.82-10.37/กก.		
กระชัง 2555 ^{1/}		ROI 30%		
ขนาด 3x3 ม.		กระชัง 2555 3/		
ความหนาแน่น		ใช้ปลาเปิด		
ของลูกพันธุ์				
17 - 28 ตัว/ตรม.		FCR 8.4		
ระยะเวลาเลี้ยง		ระยะเวลาเลี้ยง		
8 เดือน		150 วัน		
อัตราการรอด 78%		อัตราการรอด 87%		
ผลผลิต 20 กก./ ตรม./รุ่น		ขนาดผลผลิต		
ขนาดผลผลิต		560 กรัม/ตัว		
0.7-1.3 กก./ตัว		ROI 28%		
ต้นทุน				
= \$9.03/กก.				
ราคาขาย				
= \$13.18/กก.				

ที่มา: ^{1/}สัมมนาเกษตรกร 2555 ^{2/}FAO (2013) ^{3/}Ilgan (2012) ^{4/}Pawiro (2012)

ตารางผนวกที่ 6 เปรียบเทียบการเลี้ยงปลาในไทย เวียดนาม ฟิlippินส์ และสหภาพพม่า

ไทย	เวียดนาม	ฟิลิปปินส์	สหภาพพม่า
กระชังในน้ำจืด 2555 ^{1/}	กระชังในน้ำจืด 2554 ^{2/}	กระชังน้ำจืดใน อ่างเก็บน้ำ 2543 ^{4/}	ในกระชังในน้ำจืด 2556 ^{7/}
ขนาด 3x3 และ 4x4 ม. ใช้ลูกปลา 76 ตัว/ตรม. เลี้ยง 4 เดือน	ขนาด 5x8x3 ม. 36 กระชัง ใช้ลูกปลาอนุบาลจน ได้ 20 กรัม แล้วเลี้ยงต่อ 7 เดือน	ขนาด 5x5x3 ม. รวม 14 กระชัง ใช้ลูกปลา 70 ตัว/ตรม. เลี้ยง 2 รุ่น/ปี รุ่นละ 145 วัน	ขนาด 3x3x2 ม.
ผลผลิต 110 กก./ตรม.	ผลผลิต 250-300 กก./ตรม.		ผลผลิต 222 ตัว/ตรม.
ขนาดผลผลิต 0.7-1.2 กก./ตัว ต้นทุน = \$1.76/กก. ราคาขาย = \$1.91/กก.	ขนาดผลผลิต 0.7-1 กก./ตัว ต้นทุน = \$1.31/กก. ราคาขาย = \$1.95/กก.	ขนาดผลผลิต 195 กรัม/ตัว ต้นทุน = \$1.82/กก. ราคาขาย = \$1.96/กก. กระชังในน้ำจืด 2543 ^{5/} ขนาด 10 ตรม. ความหนาแน่นของ ลูกพันธุ์ ขนาด 1.6 กรัม 67 ตัว/ตรม. ให้อาหาร เลี้ยง 5 เดือน ขนาดผลผลิต 175 กรัม/ตัว	
	บ่อน้ำจืด 2553 ^{3/} VAC แบบผสมผสาน ลูกปลาแปลงเพศ ขนาด 30 กรัม/ตัว 3 ตัว/ตรม. เลี้ยงกึ่งก้ามกราม ในบ่อเดียวกัน ให้อาหารเม็ด FCR 1.5 ราคาอาหารเม็ด = \$0.6/กก. เลี้ยง 6 เดือน ผลผลิต 1.6-2.4 ตัน/ไร่ ขนาด 700 กรัม/ตัว ราคาขาย = \$1.54-1.78/กก.	บ่อน้ำจืด 2545 ^{6/} ขนาด 1-6 ไร่ ลึก 1 ม. ใช้ลูกปลาขนาด 0.25-0.50 กรัม 3-5 ตัว/ตรม. ให้ปุ๋ยและอาหาร เลี้ยง 3-4 เดือน ผลผลิต 680-1,280 กก./ ไร่/รอบ ขนาดผลผลิต 150-250 กรัม/ตัว	

ที่มา: ^{1/}สัมภาษณ์เกษตรกร 2555, ^{2/}Aquaculture Asia and Pacific (2012), ^{3/}Peter Edwards (2010), ^{4/}Baliao et al (2000), ^{5/}FAO(2013) อ้างถึง Dey et al. (2000), ^{6/}FAO(2013) อ้างถึง Guerrero (2002) ^{7/}FAO(2013)

ตารางผนวกที่ 7 เปรียบเทียบการเลี้ยงปลาสวายในไทย เวียดนาม และ สหภาพพม่า

ไทย	เวียดนาม	สหภาพพม่า
	ในกระชัง2547 ^{2/}	ในกระชังเจิงพานิชย์ ^{4/}
	ผลผลิต	ขนาด 28x28x8 ม.
	มากกว่า 100 กก./ลบม./รอบ	จำนวน 19 กระชัง
	ในบ่อน้ำจืด 2547 ^{2/}	ผลผลิต 140 ตัว/ตรม.
	ผลผลิต	ขนาดผลผลิต
	23-98 ตัน/ไร่/รอบ	19-25ชม./ตัว
	ในฟาร์มรั้ว (fenced) 2547 ^{2/}	
	ไม่เกิน 55.2 ตัน/ไร่/รอบ	
ในบ่อน้ำจืด2555 ^{1/}	ในบ่อน้ำจืด 2555 ^{3/}	
เลี้ยงหลายชนิดร่วมกัน	เลี้ยงชนิดเดียว	
ขนาด 5 ไร่	ขนาด 2.7 ไร่	
ลูกปลา 1 ตัว/4ตรม.	ลูกปลา 61 ตัว/ตรม.	
ขนาด 4 นิ้ว/ตัว	ขนาด 40 กรัม/ตัว	
เลี้ยง 2 ปี	เลี้ยง 206 วัน FCR 1.69	
ทยอยจับต่อไป 6 เดือน		
ผลผลิต 2.27 ตัน/ไร่/รอบ	ผลผลิต 59 ตัน/ไร่/รุ่น	
ขนาดผลผลิต 2-3.5 กก./ตัว	ขนาดผลผลิต 930 กรัม/ตัว	
ต้นทุน = \$0.87/กก.		
ราคาขาย = \$0.91/กก.		

ที่มา: ^{1/} สัมภาษณ์เกษตรกร 2555, ^{2/} FAO (2013) อ้างถึง Nguyen et al.(2004) และ Le (2004)

^{3/} van der Heijden et al (2012), ^{4/} FAO(2013)

สถาบันคลังสมองของชาติ

ชั้น 22B อาคารมหานครบิปปั่ม เลขที่ 539/2

ถนนศรีอยุธยา เขตราชเทวี กรุงเทพฯ 10400

โทรศัพท์ : 0 2640 0461 โทรสาร : 0 2640 0465

www.knit.or.th

ISBN 978-616-395-640-8

9 786163 956408